Ref KB Oc

Teaterns kostnadsutveckling 1975–1990

med särskilda studier av Operan, Dramaten och Riksteatern

SOU 1991:71

Betänkande av Teaterkostnadsutredningen

Statens offentliga utredningar
1991:71
Utbildningsdepartementet

Teaterns kostnads-utveckling 1975-1990

med särskilda studier av Operan, Dramaten och Riksteatern.

Betänkande av teaterkostnadsutredningen
Stockholm 1991

SOU och Ds kan köpas från Allmänna Förlaget, som också på uppdrag av regeringskansliets förvaltningskontor ombesörjer remissutsändningar av dessa publikationer.

Adress: Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 Stockholm
Tel 08/739 96 30
Telefax: 08/739 95 48

Publikationerna kan också köpas i Informationsbokhandeln, Malmtorgsgatan 5, Stockholm.

ISBN 91-38-10854-2
ISSN 0375-250X

Graphic Systems AB, Göteborg 1991

Till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Den 25 maj 1989 bemyndigade regeringen statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av kostnaderna för att driva teaterverksamhet. Samtidigt fastställdes direktiven till utredningen (Dir. 1989:23).

Med stöd av bemyndigandet utsågs den 26 juni 1989 undertecknad till särskild utredare.

Till sekreterare förordnades fr.o.m. den 11 oktober 1989 Hans Enflo. Till biträdande sekreterare förordnades fr.o.m. den 17 april 1990 Karin Alm.

Som sakkunnig förordnades departementssekreteraren Anita Jonsson den 1 januari 1990.

Som experter förordnades ekonomidirektören Uno Eskång och direktören Göran Lindgren den 13 november 1989, administrative chefen Barbro Ekdahl, operachefen Eskil Hemberg och administrative chefen Gunnar Nyberg den 1 januari 1990, byrådirektören Mats Sylwan den 20 februari 1990 samt redaktören Henrik Sjögren den 25 april 1990.

Utredningen som arbetat under namnet teaterkostnadsutredningen (TKU) får härmed efter slutfört uppdrag överlämna betänkandet Teaterns kostnadsutveckling 1975-1990 med särskilda studier av Operan, Dramaten och Riksteatern (SOU 1991:71).

Stockholm i september 1991

Arne Kardell

/Hans Enflo

Karin Alm

Innehållsförteckning

Sammanfattning 11

1 Utredningens arbete 21

2 Teaterområdet - en bakgrundsbeskrivning 25
2.1 Nuläge 25
2.2 Gällande kulturpolitiska riktlinjer 25
2.3 Viktiga drag i utvecklingen 26
2.3.1 Utbyggnad och decentralisering 26
2.3.2 Teaterutbudets utveckling 28
2.3.3 Besöksutveckling och teaterintresse 29
2.3.4 Antal anställda 31
2.3.5 Arbetsmarknadsläget 32
2.3.6 Förändringar i teaterns sätt att arbeta sedan 1970-talet 32
2.4 TKU:s komentarer 34

3 Teaterns personal och vissa arbetsrättsliga förhållanden m.m. 39
3.1 Personalgrupper 39
3.1.1 Konstnärlig personal 39
3.1.2 Teknisk personal 39
3.1.3 Administrativ personal 40
3.1.4 Förhållandet konstnärlig/administrativ personal 40
3.2 Arbetsrättsliga förhållanden 40
3.2.1 Lagar 40
3.2.2 Avtal 41
3.2.3 Anställningsformer 42
3.2.4 Arbetstider 43
3.2.5 Pensionsbestämmelser 44
3.3 TKU:s kommentarer 45

4 Teatrarnas kostnader 49
4.1 Inledning 49
4.2 Personalkostnader 49
4.2.1 Allmänt 49
4.2.2 Lönekostnadsanalys - metodfrågor 50
4.2.3 Utveckling av avtalsenlig minimilön 50
4.2.4 Löneutveckling för identiska individer 52
4.2.5 Den faktiska lönekostnaden 52
4.2.6 Sociala kostnader 53

4.2.7 Övriga kostnadshöjande lag- och kollektivavtalsförändringar ... 54
4.2.8 TKU:s kommentarer ... 55
4.3 Lokaler ... 56
4.4 Övriga kostnader ... 57
4.5 Konsumentprisindex och teaterkostnadsindex ... 58

5 Teatrarnas intäkter ... 67
5.1 Institutionsteatrarnas finansiering ... 67
5.2 Statsbidrag ... 68
5.2.1 Bidragsprinciper för Operan, Dramaten och Riksteatern ... 68
5.2.2 Statligt bidrag till regionala/lokala teater- och dansinstitutioner ... 68
5.2.3 Statligt bidrag till regional musikverksamhet ... 69
5.2.4 Statligt stöd via arbetsmarknadsstyrelsen ... 70
5.3 Bidrag från primärkommuner och landsting ... 70
5.4 Biljettintäkter ... 70
5.4.1 Allmänt ... 70
5.4.2 Biljettintäkternas utveckling ... 71
5.4.3 Biljettpriser ... 71
5.4.4 Rabatter/prisdifferentiering ... 73
5.4.5 Information/marknadsföring ... 73
5.5 Ränteintäkter ... 74
5.6 Sponsring ... 74

6 Kungliga Teatern (Operan) ... 87
6.1 Bakgrund ... 87
6.2 Utgångspunkter för analysen ... 88
6.3 Verksamhet ... 89
6.3.1 Uppsättningar ... 89
6.3.2 Föreställningar och besöksantal ... 90
6.4 Kostnader ... 92
6.4.1 Allmänt ... 92
6.4.2 Personalkostnader ... 92
6.4.2.1 Årsverken ... 92
6.4.2.2 Kostnad per årsverke och relativt löneläge ... 93
6.4.3 Lokalkostnader ... 94
6.4.3.1 Lokalernas och hyreskostnadernas utveckling ... 94
6.4.3.2 Investeringar ... 95
6.4.4 Övriga kostnader ... 95
6.5 Intäkter ... 96
6.5.1 Allmänt ... 96
6.5.2 Det statliga anslaget ... 97
6.6 Verksamheten relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken ... 98

6.7 TKU:s kommentarer 99

7 Kungliga Dramatiska Teatern (Dramaten) 101
7.1 Bakgrund 101
7.2 Utgångspunkter för analysen 102
7.3 Verksamhet 102
7.3.1 Uppsättningar 102
7.3.2 Föreställningar och besöksantal 103
7.4 Kostnader 104
7.4.1 Allmänt 104
7.4.2 Personalkostnader 105
7.4.2.1 Årsverken 105
7.4.2.2 Kostnad per årsverke och relativt löneläge 105
7.4.5 Lokalkostnader 106
7.4.5.1 Lokalernas och hyreskostnadernas utveckling 106
7.4.5.2 Investeringar 107
7.4.6 Övriga kostnader 107
7.5 Intäkter 108
7.5.1 Allmänt 108
7.5.2 Det statliga anslaget 109
7.6 Verksamheten relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken 109
7.7 TKU:s kommentarer 110

8 Svenska Riksteatern 113
8.1 Bakgrund 113
8.1.1 Organisation 113
8.1.2 Uppgifter 114
8.1.2.1 Statsbidragsbestämmelser och handlingsprogram 114
8.1.2.2 Föreställningsverksamhet 115
8.1.2.3 Teaterfrämjande verksamhet 116
8.2 Utgångspunkter för analysen 117
8.3 Verksamhet 118
8.3.1 Uppsättningar 118
8.3.2 Föreställningar och besöksantal 118
8.4 Kostnader 119
8.4.1 Allmänt 119
8.4.2 Personalkostnader 120
8.4.2.1 Antal årsverken 120
8.4.2.2 Kostnad per årsverke och relativt löneläge 121
8.4.3 Lokalkostnader 122
8.4.4 Övriga kostnader 123
8.5 Intäkter 123
8.5.1 Allmänt 123
8.5.2 Gager 124
8.5.3 Statlig anslag 125

8.6 Kostnader för olika teatrars turnéverksamhet 125
8.7 Verksamheten relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken 127
8.8 TKU:s kommentarer 128

9 Fria teatergruppers kostnadsutveckling 131
9.1 Allmänt 131
9.2 Verksamhet 131
9.3 Besöksantal 131
9.4 Årverken 132
9.5 Kostnader 132
9.5.1 Löner 132
9.5.2 Lokaler 132
9.5.3 Övriga kostnader 132
9.5.4 Sammanfattning av kostnadsutvecklingen .. 133
9.6 Intäktsutveckling 133
9.6.1 Allmänt 133
9.6.2 Statsbidrag via statens kulturråd 134
9.6.3 Arbetsmarknadspolitiska medel 134
9.6.4 Kommunala bidrag 134
9.6.5 Landstingsbidrag 135
9.6.6 Föreställnings- och biljettintäkter 135
9.6.7 Sammanfattning av intäktsutvecklingen ... 135
9.7 TKU:s kommentarer 136

10 Kostnads- och produktivitetsutveckling 137
10.1 Teorier gällande teatrarnas kostnadsutveckling 137
10.2 Studier av produktivitetsutveckling inom teatersektorn 142
10.2.1 Bohman & Rabes studier 143
10.2.2 Göran Eks produktivitetsstudie 145
10.2.3 TKU:s kommentarer 147

11 Verksamhetsform för Operan och Dramaten m.m. . 151

12 Teatrarnas samarbete med radio/TV 155
12.1 Kulturpolitisk bakgrund 155
12.2 Konstnärliga aspekter 155
12.3 Ekonomiska, juridiska och avtalsmässiga aspekter .. 156
12.4 Kostnadsexempel 157
12.5 Samarbetets omfattning 157
12.6 TKU:s kommentarer 157

13 Teaterkostnadsutvecklingen i några andra länder .. 161
13.1 Inledning 161
13.2 Tyskland 161
13.3 Storbritannien 165
13.4 Danmark 169

13.5 Norge 171
13.6 TKU:s kommentarer 171

14 TKU:s slutsatser 177

Bilagor

Bilaga 1 Kommittédirektiv 183
Bilaga 2 Centrala och lokala avtal inom teaterområdet 189
Bilaga 3 Arbetstider enligt centrala och lokala avtal 195
Bilaga 4 Lag- och kollektivavtalsförändringar av kostnadsmedförande slag (utom löner) i kollektivavtalen TR-teaterförbundet sedan 1974 203
Bilaga 5 Biljettprisutveckling 209
Bilaga 6 Andel biljetter till olika priser i procent .. 217
Bilaga 7 Kungliga Teatern (Operan) 221
Bilaga 8 Ansvaret för Operan och Dramatens lokaler och utrustning 257
Bilaga 9 Kungliga Dramatiska Teatern (Dramaten) 261
Bilaga 10 Svenska Riksteatern 287
Bilaga 11 Underlag för beräkningar av turnékostnader 319
Bilaga 12 Vissa uppgifter gällande Stockholms Stadsteater, Göteborgs Musikteater och Göteborgs Stadsteater 323
Bilaga 13 Rapport om fria teatergruppers kostnadsutveckling 1982/83-1989/90 337
Bilaga 14 Produktivitetsutveckling inom teatersektorn 1975/76-1988/89 363
Bilaga 15 Promemoria om verksamhetsformer för institutionsteatrar 391

Sammanfattning

I första avsnittet av *kapitel 1* (Utredningens arbete) återges utredningsdirektiven. Utredningen som antagit namnet teaterkostnadsutredningen (TKU) skall enligt direktiven redovisa och analysera vilka faktorer som påverkat och påverkar kostnadsutvecklingen inom teaterområdet och jämföra denna med den allmänna kostnadsutvecklingen i samhället i övrigt. Utredningen skall vidare belysa hur de totala ekonomiska resurserna utnyttjas i teatrarnas verksamhet. Produktivitetsutvecklingen vid teatrarna skall belysas. TKU skall också göra jämförelser med några andra länder vad gäller kostnadsutvecklingen för olika typer av teaterverksamhet.

Översynen bör i första hand inriktas på de teaterinstitutioner för vilka staten har huvudansvaret - Operan, Dramaten och Riksteatern.

Vidare bör i arbetet ingå en analys av vilken verksamhetsform som är lämplig för Operan och Dramaten med hänsyn till verksamhetens karaktär eller av ekonomiska skäl.

TKU har valt att beskriva kostnadsutvecklingen under perioden 1975/76-1989/90, dvs. i stort sett tiden efter det kulturpolitiska beslut riksdagen fattade år 1974. TKU:s beskrivning av kostnadsutvecklingen i stort inom teaterområdet grundar sig i första hand på uppgifter sammanställda av statens kulturråd, medan den mer ingående beskrivningen av kostnadsutvecklingen vid Operan, Dramaten och Riksteatern baseras på årsredovisningar och underlag som TKU erhållit direkt från resp. institution.

För att en jämförelse av kostnadsutvecklingen inom teaterområdet med utvecklingen inom samhället i stort skall kunna ske har ett särskilt teaterkostnadsindex (TKI) utarbetats. TKI beaktar bl.a. den personalintensiva verksamheten inom teaterområdet och ger en bild av en tänkt "normalteaters" kostnadsutveckling. TKI har ställts i relation till konsumentprisindex (KPI).

För att vid redovisningen av Operan, Dramaten och Riksteatern utjämna variationer mellan skilda verksamhetsår samt för att tydligare åskådliggöra utvecklingstendenser har en del av analysen baserats på medelvärden för treårsperioder.

Kapitel 2 (Teaterområdet - en bakgrundsbeskrivning) inleds med en översiktlig beskrivning av landets teaterinstitutioner och fria teatergrupper. Statens roll enligt riksdagens kulturpolitiska beslut 1974 berörs och innebörden i den statliga kulturpolitiken för Operan, Dramaten och Riksteatern anges.

Teaterlivets utbyggnad och decentralisering sedan 1940-talet beskrivs i korthet. Tillkomsten av nya länsteatrar samt de fria gruppernas expansion är viktiga led i denna utveckling. På grund-

val av tillgänglig teaterstatistik beskrivs utvecklingen av intitutionsteatrarnas och de fria gruppernas antal uppsättningar och föreställningar. En expansion har skett bland regionala institutionsteatrar och fria grupper. Antalet föreställningar vid teatrar under regionalt huvudmannaskap har ökat från ca 6 300 till ca 8 300 mellan 1975/76 och 1989/90.

Det totala besöksantalet för institutionsteatrarna har sedan år 1975 minskat från ca 3 milj. till ca 2,2 milj. besök 1989/90. En kort redovisning av utvecklingen av teaterintresset och teatervanorna ges. Dessa antas bl.a. ha påverkats av mediautvecklingen.

Antalet anställda inom teaterområdet i form av årsverken har ökat från ca 3 000 år 1975 till ca 3 800 årsverken år 1990. Trots detta har arbetslösheten inom teaterområdet ökat.

Utredningen berör några faktorer som påverkat teatrarnas arbete sedan 1970-talet såsom den tekniska utvecklingen, förlängda repetitionstider samt internationalisering inom musikteater. Avslutningsvis konstaterar TKU att perioden 1975–1990 varit en dynamisk tid i svenskt teaterliv. Institutioner och fria grupper arbetar under andra villkor nu än för 15 år sedan. Förändringarna har sannolikt haft konsekvenser för kostnadsutvecklingen även om de kan vara svåra att precisera i ekonomiska termer.

Kapitel 3 (Teaterns personal och vissa arbetsrättsliga förhållanden) innehåller en redovisning av teaterns olika personalgrupper, hur de är organiserade och vilka lagar och avtal, anställningsformer och arbetstider som gäller. Avtalen illustrerar teaterns komplexa organisation, vilken ställer stora krav på planering om resurserna skall kunna utnyttjas effektivt. TKU ifrågasätter om inte Operans lokala avtal bör tidsbegränsas och kopplas till riksavtalen. I anslutning till diskussionen om personalutnyttjandet rekommenderar TKU arbetsmarknadens parter att se över den avtalsenliga rätten för konstnärlig personal till tre års tjänstledighet, eftersom huvudmotivet för denna regels tillkomst - TV-ensemblen - inte längre är aktuellt.

Den minskande personalrörligheten inom teaterområdet har under utredningstiden tagits upp bl.a. av olika teaterchefer. TKU rekommenderar en förstärkning av teatrarnas personaladministrativa resurser med hänsyn till att enskilda institutioner kan ha svårt att tillgodose behovet av att omplacera personal.

I kapitel 4 (Teatrarnas kostnader) går TKU igenom institutionsteatrarnas kostnader som indelas i personalkostnader, lokalkostnader och övriga kostnader. Personalkostnader (löner och sociala avgifter) utgör ca 70 %. TKU belyser lönekostnadsutvecklingen enligt olika metoder. I kapitlet redovisas avtalsenliga minimilöner, löneutveckling för "identiska individer" samt utvecklingen av den faktiska månadslönekostnaden. Löneutvecklingen inom teaterområdet har enligt TKU inte varit speciellt snabb, inte heller kan lönenivåerna anses anmärkningsvärt höga. De sociala avgifternas andel av personalkostnaderna har emellertid ökat avse-

värt sedan år 1975 och beräknat på lönekostnaden har dessa avgifter stigit från 34 till 49,5 %.

TKU har låtit redovisa de kostnadshöjningar till följd av lagar och avtal som skett sedan år 1974. Det gäller inte minst arbetstidsförkortningar som påverkat personalbehovet vid teatrarna. En redogörelse för dessa förändringar av lagar och avtal, vilka avsevärt kan påverka teatrarnas personalbehov och därmed kostnader, lämnas i bilaga 4.

Teatrarnas lokalkostnader varierar från institution till institution bl.a. beroende på vilka principer för hyressättning som tillämpas av huvudmannen. Någon samlad bild av teatrarnas lokalsituation kan inte ges. En studie vid Högskolan i Luleå visar att det finns eftersatta arbetsmiljöer på svenska teatrar.

Till teatrarnas övriga kostnader räknas kostnader för dekor och rekvisita, information/marknadsföring, köpta tjänster, resekostnader m.m. TKU har noterat att denna kostnadskategori ökat relativt kraftigt hos teatrarna.

Utvecklingen av lönekostnader och sociala avgifter samt övriga personalkostnadsökningar till följd av lagar och avtal har TKU låtit sammanväga till ett personalkostnadsindex för teaterområdet. Utifrån detta index för personalkostnader har jämte lokalkostnader och övriga kostnader (vilka antas följa konsumentprisindex KPI) ett särskilt teaterkostnadsindex (TKI) konstruerats. Mellan år 1975 och år 1989 har TKI ökat från 100 till 341 enheter medan KPI ökat från 100 till 310.

Institutionsteatrarnas intäkter redovisas i *kapitel 5* (Teatrarnas intäkter). Den största delen av intäkterna utgörs av bidrag från stat, landsting eller primärkommuner. Verksamhetsåret 1989/90 uppgick det samlade offentliga stödet (summan stats-, primärkommunala och landstingsbidrag) till teaterinstitutioner till 1,2 miljarder kr. Därav gick ca 700 milj.kr. till regionala/lokala teaterinstitutioner. Till detta sistnämnda belopp bidrog staten med 211 milj.kr., primärkommuner med 365 milj.kr. och landsting med 113 milj.kr. De offentliga bidragens andel av finansieringen ligger i genomsnitt på ca 84 % för institutionsteatrarna.

Sedan år 1975 har kommuners och landstings sammanlagda andel av finansieringen ökat från ca 25 till ca 35 % medan statens andel har minskat från drygt 60 % till ca 50 %.

En viss ökning av biljettintäkter samt övriga intäkter (där bl.a. räntor ingår), har skett under 1980-talet. I fast pris har institutionsteatrarnas biljettintäkter ökat med drygt 40 % under 1980-talet. - En anledning till ökade biljettintäkter är den jämförelsevis stora höjning av biljettpriserna som skett vid flera institutionsteatrar under senare delen av 1980-talet.

I kapitlet redovisas principer för statsbidrag till institutionsteatrarna. För Operan, Dramaten och Riksteatern har det sedan år 1986 gällande statsbidragssystemet medfört att ränteinkomster fått ökad betydelse.

Kostnaderna för information och marknadsföring har ökat för teatrarna. De är dock svåra att precisera. En hårdnande konkurrens om publiken torde vara en orsak till att teatrarna ökat sina insatser för marknadsföring.

Sponsringen har för teaterområdet som helhet varit obetydlig, och enligt TKU:s bedömning kommer den inte att få ökad betydelse inom överskådlig tid.

I *kapitlen 6, 7, och 8* går TKU igenom kostnadsutvecklingen för vardera *Operan, Dramaten och Riksteatern*. Varje kapitel inleds med en kort historik samt en beskrivning av organisation och upgifter. Därefter redovisas för resp. institution utveckling av verksamhet, personal, kostnader samt intäkter. Denna redovisning åtföljs av en analys av verksamheten i relation till kostnader, intäkter samt årsverken.

Operans utveckling är komplicerad att analysera till följd av den under 1970- och 1980-talen genomförda etappvisa ombyggnaden av operahuset, vilken påverkar föreställnings- och besöksstatistik. Vidare har statsbidragen och ränteinkomsterna starkt påverkats av uppbyggnad och avveckling av de s.k. fonderna. Operan har också i början av 1980-talet förändrat personalredovisningen, varför personalutvecklingen inte kan redodvisas för hela perioden.

En helhetsbedömning för perioden mellan 1975 och 1989 visar att Operan under denna period koncentrerat verksamheten till föreställningar på stora scenen i Stockholm. Övriga föreställningar vari inbegrips turnéföreställningar har minskat i antal.

Besöksantalet håller i stort sett en jämn nivå och rör sig mellan 230 000 och 290 000 besök per år.

Personalkostnaderna har i stort sett ökat i samma takt som TKI. Antalet årsverken visar små förändringar under 1980-talet, dock skedde en minskning av den konstnärliga personalen 1989/90. Det totala antalet årsverken 1989/90 var 674.

Operans lokalkostnader har stigit, främst till följd av en förbättrad lokalstandard och ökade lokalytor (bl.a. en permanent repetitionsscen). Kategorin övriga kostnader har ökat jämförelsevis mer än personal- och lokalkostnaderna.

Till följd av ökade ränteinkomster samt biljettprishöjningar har Operans egenfinansiering ökat. Statsanslagets realvärde har minskat, trots en avsevärd höjning mellan 1988/89 och 1989/90.

TKU anser att Operan, för att ytterligare kunna höja produktiviteten, borde ha tillgång till ytterligare en fast scen. TKU förordar att Operan i framtiden bör få tillgång till Södra Teatern som sin andrascen. Detta skulle även enligt TKU kunna bli konstnärligt vitaliserande för Operan.

Den genomsnittliga kostnaden per föreställning i Operans regi är av storleksordningen 600 000-700 000 kr. Genomsnittskostnaden per besök rör sig kring 900-1 000 kr.

Dramatens verksamhet har - efter en nedgång i verksamheten i början av 1980-talet - under senare delen av 1980-talet expanderat kraftigt vad gäller föreställningar och besök. Antalet besök ökade från 215 000 år 1984/85 till 354 000 år 1989/90. Expansionen har gällt såväl stora scenen som övriga scener. Antalet uppsättningar har samtidigt minskat, vilket visar att föreställningarna ges i längre serier. Personalens storlek har varit oförändrad ca 370 årsverken sedan 1975/76 men under senare delen av 1980-talet har den konstnärliga personalen ökat och den tekniska personalen minskat. De reala personalkostnaderna har samtidigt ökat, liksom de övriga kostnaderna.

Till följd av avsevärt höjda biljettpriser och ökat besöksantal, har biljettintäkterna ökat. Denna ökning är ungefär lika stor som ökningen av de övriga kostnaderna. Dramatens egenfinansiering har ökat och teatern har blivit mera publikberoende.

Eftersom teatern har blivit mera beroende av egenintäkter har sårbarheten för tillfälliga intäktsbortfall ökat.

Dramatens lokaler har under perioden utökats och förbättrats.

Det statliga anslaget har mellan 1975/76 och 1989/90 ökat lika mycket som TKI.

Det ökade utbudet och den stora publiktillströmningen under senare delen av 1980-talet har resulterat i att genomsnittskostnaden per föreställning i fast pris fallit från 135 000 kr till 117 000 kr. Motsvarande kostnadsutveckling per besök har inneburit en minskning från 473 kr. till 429 kr.

Riksteaterns verksamhet kan delas in i föreställningsverksamhet och teaterfrämjande verksamhet. Inom ramen för föreställningsverksamheten har Riksteatern särskilda uppdrag, bl.a. ansvar för Cullbergbaletten, Tyst Teater och finskspråkig teaterverksamhet. Analysen av Riksteatern kompliceras bl.a. av den regionalisering av teaterensembler pågått fram till och med 1983/84 samt olika uppdrag som tillkommit under perioden. Till följd av regionaliseringen har statsanslaget minskat medan nytillkommande uppdrag medfört en ökning av anslaget.

Riksteaterns totala antal centralt producerade och förmedlade uppsättningar och föreställningar har minskat sedan 1975/76. Under de första åren av perioden var antalet föreställningar (exlusive regionala ensembler) ca 2 700 per år medan de under de senaste åren varit ca 1 900. Minskningen gäller lyriska föreställningar, balett och skolteaterföreställningar medan antalet dramatiska föreställningar ökat. Även antalet besök har minskat från ca 650 000 besök per år under de första åren av perioden till ca 370 000 besök under de senaste åren. Det genomsnittliga antalet besök per föreställning har som helhet minskat från ca 250 till ca 200). Dock har antalet besök per föreställning för lyrisk verksamhet och balett ökat.

Riksteaterns totala kostnader har i relation till TKI minskat med 2 % sedan 1984/85. Personalkostnaderna har under samma

period hållits tämligen konstanta, medan antalet årsverken har minskat med 7 %. Avsevärda kostnadsökningar kan noteras för hotell och traktamenten, till följd av bl.a. ändrade traktamentesbestämmelser. Ökade lokalkostnader sammanhänger med flyttningen år 1988 till nya och ändamålsenliga lokaler i Hallunda, Botkyrka kommun.

Riksteaterns genomsnittliga löneläge är i nivå med Dramatens.

Riksteatern har kraftigt höjt sina gager (dvs. försäljningspriset för föreställningarna). Den genomsnittliga höjningen sedan 1975/76 uppstår till 325 %. Trots detta har gageintäkternas värde minskat till följd av minskat antal föreställningar.

TKU har ställt Riksteaterns turnékostnader i relation till motsvarande kostnader för vissa länsteatrar samt för Operan och Dramaten. Undersökningen är grundad på enstaka produktioner och mäter kostnad per medverkande person och föreställning. Länsteatrarna varierar sinsemellan men deras kostnadsläge ligger som helhet under Riksteaterns. Förklaringen till Riksteaterns högre kostnadsläge är längre turnéer vilka medför större kostnader för bl.a. resor, hotell och traktamenten.

När Riksteaterns kostnader relateras till föreställningar och besök konstateras en avsevärd ökning av styckkostnaderna. Den genomsnittliga kostnaden per föreställning har fördubblats under perioden, från ca 50 000 till ca 100 000 kr. Även den genomsnittliga kostnaden per besök har fördubblats, från 250 kr. till drygt 500 kr. Bidragande orsaker till detta är tillkomna bestämmelser i olika lagar och avtal som fördyrat personalutnyttjandet. Turnéverksamhet drabbas hårdare av sådana kostnadsökningar än övrig teater. En genomgång av olika faktorer som påverkat kostnaderna finns i bilaga till kapitlet.

TKU anser att Riksteaterns kostnadsutveckling inger bekymmer bl.a. därför att det genomsnittliga antalet besök per föreställning samtidigt har minskat. Vidare anser TKU att Riksteaterns och regionteatrarnas olika roller och ansvarsfördelningen dem emellan bör ses över.

Kapitel 9 behandlar fria teatergruppers kostnadsutveckling mellan 1982/83 och 1989/90. Kapitlet är ett sammandrag av uppgifter i den rapport om fria grupper som TKU låtit sammanställa. Rapporten finns i en bilaga till betänkandet. Analysen i rapporten omfattar det 50-tal fria grupper som erhåller statligt verksamhetsbidrag. Vidare görs en fördjupad kostnadsanalys av sju av dessa grupper. Studien visar på en klar expansion av verksamheten i form av uppsättningar och föreställningar. Antalet uppsättningar har ökat från 181 till 219 och antalet föreställningar har ökat från 5 567 till 8 257. Besöksantalet har varierat under perioden med 713 000 besök 1982/83 och 821 000 besök 1989/90. Antalet sysselsatta i form av årsverken har gått upp från 480 till 606. En kraftig lönekostnadsökning kan konstateras. I fast pris har lönekostnaden per anställd ökat från 99 000 till 144 000 kr. per år. Löne-

läget är dock fortfarande betydligt lägre än vid institutionsteatern. En mycket kraftig ökning gäller också kostnader för information/ marknadsföring, vilka i fast pris har tredubblats. De fria teatergrupperna har en mycket högre egenfinansiering än institutionsteatrarna - deras samlade spel- och övriga intäkter var 1989/90 över 40 % av de totala intäkterna. Statsbidraget (via kulturrådet) har minskat i relativ betydelse trots en real ökning med 62 % sedan 1982/83. Den relativa betydelsen av bidragen från kommuner, landsting samt AMS har ökat. Även den genomsnittliga föreställnings- /biljettintäkten per besök har ökat sedan 1982/83.

Kostnads- och intäktsutvecklingen pekar mot en svår framtida ekonomisk situation för flera grupper.

I *Kapitel 10* (Kostnads- och produktivitetsutveckling) beskriver TKU grundläggande eknomiska teorier, framförallt av W. Baumol, rörande faktorer som påverkar teatrarnas kostnadsutveckling. Enligt Baumol utvecklas kostnaderna för teaterproduktion med nödvändighet snabbare än kostnaderna för annan produktion, främst på grund av att teaterområdet inte kan tillgodogöra sig rationaliseringsvinster som sker i samhället i övrigt. En klassisk teaterföreställning kräver idag samma tid och samma antal medverkande som för hundra år sedan.

TKU tar vidare upp två studier om produktivitetsutveckling inom teatersektorn. Båda dessa studier visar på en minskande produktivitet, vilken dock inte är större än vad som gäller för en stor del av samhällets övriga tjänsteproduktion. För Operan och Dramaten är resultatet klart bättre - endast en liten minskning av produktiviteten - än för gruppen institutionsteatrar som helhet.

TKU:s bedömningar i *kapitel 11* (Verksamhetsform för Operan och Dramaten m.m.) grundar sig på en studie angående verksamhetsformer för teaterinstitutioner som gjorts av direktör Klas Holming, Teatrarnas Riksförbund. Studien som innehåller en genomgång av olika företagformer, visar enligt TKU att aktiebolagsformen är den lämpligaste för teatrar som Operan och Dramaten. Av de frågor som studien i övrigt behandlar tar TKU upp frågorna om utseendet av verkställande direktör och aktiekapital. TKU pekar på vissa nackdelar med att teaterchefen (som vid Operan och Dramaten tillika är VD) utses av regeringen.

TKU anser vidare att Operan och Dramaten f.n. inte har tillräckliga reserver genom eget kapital för att möta tillfälliga underskott i den löpande verksamheten. Frågan om aktiekapital och struktur i övrigt på det egna kapitalet bör enligt TKU:s mening för Operans och Dramatens del bli föremål för översyn. Ett uppdrag att till regeringen inkomma med förslag i dessa frågor bör lämnas till resp. bolags styrelse.

I *kapitel 12* (Teatrars samarbete med radio/TV) relaterar TKU inledningsvis de konstnärliga, kulturpolitiska och ekonomiska frågor som sammanhänger med överföringar av teaterföreställningar. TKU ger några kostnadsexempel från gjorda överföringar samt

presenterar vidare en översikt över de överföringar som skett under de senaste åren från Operan, Dramaten m. fl. teatrar. TKU konstaterar att åtskilliga överföringar till TV skett, vilket med hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna kan betecknas som tillfredsställande. Det är enligt TKU önskvärt att samarbetet mellan Operan och Dramaten å ena sidan samt TV å andra sidan även framdelses kan bedrivas i minst samma omfattning som för närvarande.

Teaterkostnadsutveckling i några andra länder berör TKU i *kapitel 13*. I detta kapitel har TKU sammanställt vissa uppgifter från Tyskland, Storbritannien, Danmark och Norge. Materialet som är tämligen heterogent innefattar såväl vissa uppgifter från enskilda teatrar som mera översiktlig information om utvecklingen, framför allt i Tyskland.

Tyskland, Danmark och Norge har finansieringssystem som har stora likheter med Sverige medan Storbritannien skiljer sig från dessa länder genom en väsentligt högre egenfinansiering.

Liksom i Sverige har relativt kraftiga biljettprishöjningar skett vid teatrar utomlands under senare år. En viss minskning i besöksantalet kan konstateras vid de tyska teatrarna sedan år 1975.

Arbetsmarknaden för skådespelare är besvärlig i Tyskland och England. Anställningstryggheten i dessa länder är sämre än i Sverige. Inget av de studerade länderna har under de senaste åren gjort grundläggande förändringar av huvudprinciperna för samhällsstöd till teaterlivet.

I *kapitel 14* (TKU:s slutsatser) inleder TKU med att erinra om att utredningsuppdraget huvudsakligen innebär att redovisa och analysera kostnadsutvecklingen, och att det inte i uppdraget ingår att lämna förslag om hur stort det statliga stödet framdeles bör vara till hela teaterområdet eller till enskilda teatrar. Vidare framhåller TKU att utredningen i huvudsak varit begränsad till att ta upp faktorer som kan mätas och jämföras, medan de konstnärliga frågorna endast kunna beröras mera i diskussionsform.

TKU konstaterar att det teaterkostnadsindex som utredningen tagit fram ger vid handen att kostnaderna för teaterverksamhet stigit snabbare än kostnaderna i samhället i övrigt. Detta beror inte på någon särskilt snabb löneutveckling eller högt löneläge inom teaterområdet. Däremot har de sociala avgifterna ökat. Vidare har kostnadsökningar till följd av bl.a. ändrade arbetstidsbestämmelser haft betydelse. Den huvudsakliga förklaringen till den relativt stora kostnadökningen är emellertid att teaterproduktion är mycket personalintensiv med begränsade möjligheter till rationaliseringar. TKU:s analyser bekräftar de teorier om kostnadsutvecklingen på teaterområdet som framlagts inom den ekonomiska vetenskapen.

Teatrarnas huvudmän bör enligt TKU utforma stödet till verksamheten så, att teaterledningarna får långsiktigt stabila förutsätt-

ningar att fullgöra det kulturpolitiska uppdrag som anförtrotts dem.

Enligt de studier av produktivitetsutveckling inom teaterområdet som TKU haft tillgång till, visar Operan och Dramaten ett klart bättre resultat än gruppen institutionsteatrar. För Riksteatern har produktivitetsutvecklingen varit sämre.

De beräkningar av genomsnittligt bidrag per föreställning och besök som TKU gjort beträffande Operans och Dramatens verksamhet visar att den offentliga subventionen enligt utredningens uppfattning ligger på en rimlig nivå med hänsyn till givna villkor som antalet scener och publikplatser.

För Operans del skulle tillgång till en större andrascen verka produktivitetshöjande och säkerligen från konstnärlig synpunkt vara vitaliserande. TKU förordar att Operan i framtiden bör få tillgång till Södra Teatern som sin andrascen.

TKU konstaterar att institutionsteatrarnas reala biljettinkomster ökat med 60 % mellan åren 1975 och 1990. Den nivå på finansieringen genom biljettintäkter som nu uppnåtts (8 % för Operan och 16 % för Dramaten) är enligt TKU:s uppfattning skälig. Fortsatta biljettprishöjningar bör ske i takt med den allmänna prisnivåns utveckling. TKU bedömer att sponsorintäkter i framtiden inte i någon nämnvärd grad kommer att bidra till de samhällsstödda teatrarnas finansiering.

En ökad egenfinansiering genom biljettintäkter gör nationalscenerna mer publikberoende, vilket TKU i huvudsak bedömer som positivt. Detta ökar dock sårbarheten för tillfälliga intäktsbortfall, såvida teatern inte har tillräckliga ekonomiska reserver. Bl.a. mot denna bakgrund förordar TKU att det egna kapitalet i de båda teaterbolagen bör förstärkas.

En beräkning av statsbidraget per föreställning och besök visar för Operans del att statsbidraget per föreställning under perioden varit av storleksordningen 500 000-600 000 kr. medan statsbidraget per besök varit mellan 750 och 900 kr. För Dramaten är statsbidraget per föreställning ca 85 000 kr. och per besök ca 300 kr. TKU anser att detta är en rimlig subventionsnivå med hänsyn till kostnadsläge och möjligheter till finansiering genom egenintäkter.

För Riksteaterns del har i fast pris kostnaderna per föreställning liksom statsbidraget per föreställning och besök fördubblats under perioden. Statsbidraget per föreställning är nu av storleksordningen 80 000 kr. och statsbidraget per besök ligger nu på nivån 400 kr. Enligt TKU:s mening inger denna utveckling bekymmer och den bör föranleda att Riksteaterns verksamhet och samspelet mellan teatern och länsteatrarna blir föremål för ytterligare översyn.

De fria teatergruppernas kostnadsutveckling har för perioden 1982/83-1989/90 varit väsentligt snabbare än institutionsteatrarnas. Framför allt har kostnader för personal och marknadsföring ökat. Den ekonomiska situationen är för flera grupper mycket

allvarlig, trots att stora reala bidragshöjningar skett under perioden. Uppgiften att föreslå åtgärder med anledning av denna situation ankommer enligt TKU på kulturrådet.

1 Utredningens arbete

Uppdraget

Utredningen, som antagit namnet teaterkostnadsutredningen (TKU) skall enligt direktiven

★ redovisa och analysera vilka faktorer som påverkat och påverkar kostnadsutvecklingen inom teaterområdet och jämföra denna med den allmänna kostnadsutvecklingen i samhället i övrigt,

★ belysa hur de totala ekonomiska resurserna utnyttjas i teatrarnas verksamhet,

★ belysa hur produktivitetsutvecklingen har varit vid teatrarna och redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att förbättra produktiviteten,

★ göra jämförelser med några andra länder vad gäller kostnadsutvecklingen för olika typer av teaterverksamhet.

Enligt direktiven bör översynen i första hand inriktas på de teaterinstitutioner för vilka staten har huvudansvaret - Operan, Dramaten och Riksteatern - men den bör även innehålla en bedömning av huruvida slutsatserna är tillämpliga på andra teaterinstitutioner i landet.

Vidare bör i arbetet ingå en analys av vilken verksamhetsform som är lämplig för Operan och Dramaten med hänsyn till verksamhetens karaktär eller av ekonomiska skäl. Utredningen förväntas också ha synpunkter på avvägningen av fasta anställningar resp. projektanställningar vid teaterinstitutionerna, samt på frågan om lämplig subventionsnivå för den statsunderstödda teaterverksamheten.

Utredningsdirektiven återges i bilaga 1.

Arbetets bedrivande

TKU har under utredningsarbetet haft nära kontakt med Operan, Dramaten och Riksteatern, i första hand genom att experter från dessa institutioner bidragit med material och fortlöpande deltagit i arbetet med sammanställningar och analyser.

Utredningen har vidare haft kontakt med de fackliga organisationerna Svenska Teaterförbundet, Sveriges Yrkesmusikerförbund samt Sveriges Arbetsledareförbund.

För att bl.a. få belyst teaterutbudets kvalitativa utveckling, personalsituationen och den ekonomiska situationen anordnade utredningen under hösten 1990 möten med teaterjournalister, che-

fer för större teaterinstitutioner samt chefer för vissa regionala teatrar.

Utredningen har vidare vid resor inom landet träffat företrädare för teaterinstitutioner i Göteborg (december 1990) och Malmö (augusti 1990) samt representanter för regionalt och lokalt teaterliv i Jämtlands (november 1990) och Västmanlands län (april 1991).

För att inhämta information om teaterutbudet utomlands, har utredningen besökt företrädare för teaterlivet (institutioner, myndigheter, organisationer) i Köpenhamn (augusti 1990) samt Hamburg, Düsseldorf och Köln (oktober 1990).

Utredningen har deltagit i landstingsförbundets kulturkonferens i Stockholm i november 1990 och Teatrarnas Riksförbunds (TR:s) årsmöte i maj 1991.

Utredningen har även haft kontakt med forskare inom det kulturekonomiska området, bl.a. genom deltagande i Kulturekonomisk konferens i Umeå i juni 1990.

För insamling av material m.m. har utredningen samarbetat med statens kulturråd, arbetsmarknadsstyrelsen och Teatrarnas Riksförbund.

I syfte att att kunna ge ett bredare underlag för jämförelser har utredningen sammanställt uppgifter om verksamhet och ekonomi från Stockholms Stadsteater, Göteborgs Musikteater samt Göteborgs Stadsteater. Utredningstiden har tyvärr inte medgivit någon analys av uppgifterna från dessa teatrar. Då uppgifterna kan vara av värde som jämförelsematerial, redovisas en sammanställning av uppgifterna i bilaga 12 till detta betänkande.

TKU har lagt ut vissa delar av arbetet som uppdrag. Experten Mats Sylwan har utarbetat en rapport om de fria teatergruppernas kostnadsutveckling. Till grund för TKU:s diskussion om produktivitetsbegreppet ligger en studie om teatrarnas produktivitetsutveckling utförd av Hans Bohman och Peter Rabe vid Handelshögskolan i Stockholm. Direktör Klas Holming, Teatrarnas Riksförbund, har genomfört en studie av verksamhetsformer vid teaterinstitutioner. TKU har också av projektledaren Walter Ruth, Högskolan i Luleå, erhållit en sammanställning av delresultat från ett pågående forskningsprojekt angående teaterns arbetsmiljö. Vidare har visst material om teatersituationen i Storbritannien erhållits från Christer Dahl, Glasgow.

Vissa metodfrågor m.m.

TKU har valt att beskriva kostnadsutvecklingen mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90 vilket innebär att analyserna i huvudsak omfattar tiden efter riksdagens kulturpolitiska beslut år 1974.

TKU:s beskrivning av utvecklingen inom teaterområdet i stort grundar sig på de årliga sammanställningar av statistik från teaterinstitutioner som gjorts av statens kulturråd.

För att jämförelser mellan teaterområdets kostnadsutveckling och kostnadsutvecklingen i samhället i stort skall kunna göras har ett särskilt index för teaterkostnaderna utarbetats. Detta index, benämnt teaterkostnadsindex (TKI), ger en bild av en "normalteaters" kostnadsutveckling under den studerade perioden.

I särskilda kapitel behandlas Operan, Dramaten och Riksteatern. Där ges en översiktlig beskrivning av kostnads- och intäktsutvecklingen vid dessa teatrar. Grundläggande fakta och en mer ingående beskrivning av utvecklingen har för var och en av nämnda teatrar sammanställts i en särskild bilaga, kallad huvudbilaga, som fogats till detta betänkande. Uppgifterna som redovisas för dessa institutioner baseras på dels årsredovisningar, dels information som inhämtats direkt från resp. teater.

Inom varje teater kan variationerna i verksamhet av flera skäl vara stora mellan olika år. För att en bestämd trend i utvecklingen skall bli tydlig fordras att den håller sig i flera år, och att verksamheten under den perioden inte alltför mycket påverkats av speciella faktorer. För att minska effekten av tillfälliga variationer mellan olika år har TKU i analysen av Operan, Dramaten och Riksteatern för vissa uppgifter beräknat årliga medeltal för treårsperioder, med början 1975/76 enligt följande:

Period 1 (P1) 1975/76–1977/78
Period 2 (P2) 1978/79–1980/81
Period 3 (P3) 1981/82–1983/84
Period 4 (P4) 1984/85–1986/87
Period 5 (P5) 1987/88–1989/90

Betänkandet är disponerat så att TKU fortlöpande redovisar kommentarer och synpunkter i anslutning till varje kapitel. Sammanfattande slutsatser och bedömningar görs i kapitel 14.

Att sammanställa helt jämförbart material om teaterekonomi under 15 år har varit förenat med svårigheter, bl.a. på grund av förändrade redovisningsrutiner från teatrarnas sida under perioden. Vidare har verksamhetens innehåll ändrats såväl av konstnärliga som ekonomiska och kulturpolitiska skäl.

I flera av de frågor som TKU behandlat har uppgifter inte funnits direkt tillgängliga utan teaterinstitutionerna har fått gå tillbaka i äldre primärmaterial. Det relativt stora arbetet med insamling och bearbetning av uppgifter har medfört att tiden för analys av dessa blivit begränsad. Materialet ger dock möjlighet till fortsatta analyser utöver dem som TKU gjort och det bör också kunna ge stöd för en fortlöpande uppföljning av de statsfinansierade teaterinstitutionerna.

2 Teaterområdet – en bakgrundsbeskrivning

2.1 Nuläge

Staten har det ekonomiska huvudansvaret för tre stora institutionsteatrar: Operan, Dramaten och Riksteatern. De är baserade i Stockholmsregionen, där Operan och Dramaten har sina fasta scener, medan Riksteatern ger föreställningar över hela landet. Dramaten är en institution för talteater. Operans verksamhet omfattar musikteater och dans. I Riksteaterns produktioner ingår såväl talteater som musikteater och dans. En närmare redovisning av verksamheten vid dessa tre teatrar under perioden 1975/76–1989/90 ges i kapitel 6 – 8.

Övriga teaterinstitutioner är regionteatrar, stadsteatrar (lokala teatrar) samt privatteatrar. Regionteatrarna är normalt verksamma i ett län och kompletterar föreställningar på sin fasta scen med turnéer i länet. Landsting och kommuner i länet är huvudmän för verksamheten. Stadsteatrarna är äldre och finns framför allt i större kommuner. Vanligen har de tillkommit på kommunalt initiativ.

Vid ingången av år 1991 fanns det 15 regionala och 8 lokala teatrar med statligt stöd. De olika teatrarna anges i tabell 2.1. (Dessutom drivs en särskild regional försöksverksamhet i Hallands län.)

Bland de regionala/lokala teatrarna finns tre särskilda musikteaterinstitutioner: Göteborgs Musikteater, som även har fast engagerad dansensemble, Norrlandsoperan samt Värmlands musikteater. Malmö stadsteaters verksamhet omfattar såväl dramatisk teater som musikteater och dans.

Det finns tio scener som tillhör privatteatrar anslutna till Teatrarnas Riksförbund (nio i Stockholm och en i Göteborg). De får inga statliga bidrag. Privatteatrarnas utbud har under de senaste decennierna koncentrerats på komedier, musikaler, operetter och revyer.

Omkring 110 fria teatergrupper (inklusive musikteatergrupper) och ett tiotal fria dansgrupper är verksamma i landet. Av dem fick 70 någon form av statligt bidrag av statens kulturråd 1990/91. Många grupper får också stöd av kommuner och landsting, antingen genom direkta bidrag eller genom köp av föreställningar för t.ex. skolor och sjukhus.

2.2 Gällande kulturpolitiska riktlinjer

År 1974 fastställde riksdagen mål för den statliga kulturpolitiken med anledning av regeringens proposition Den statliga kulturpo-

litiken (1974:28). Det kulturpolitiska beslutet av år 1974 berör på olika sätt hela det offentligt stödda teaterområdet. Det övergripande målet för teaterpolitiken skulle vara att åstadkomma "ökad geografisk och social spridning av teaterinstitutionernas verksamhet". I syfte att nå en bättre förankring av teaterverksamheten ute i landet lades ansvaret för utvecklingen på kommuner och landsting.

Statens roll skulle enligt dessa riktlinjer vara att stödja och stimulera utvecklingen. Ett viktigt medel härvidlag är det grundbeloppsbaserade statliga stödet till teater- och musikinstitutioner. Genom detta har tillkomsten och utbyggnaden av länsteatrar stimulerats.

I kulturpropositionen 1974 betonades starkt betydelsen av de fria teater- och dansgrupperna. Stödet till grupperna förstärktes. Därvid framhölls dessa gruppers möjligheter att nå kulturellt underförsörjda delar av befolkningen.

Riksteatern fick enligt 1974 års kulturpolitiska beslut i uppgift att genom egen produktion komplettera utbudet från den regionala och lokala teatern, att distribuera föreställningar från andra teatrar, främst Operan och Dramaten, samt att som expert- och konsultorgan ge information och service i såväl tekniska frågor som i produktions- och distributionsfrågor.

För Operan och Dramaten framhölls år 1974 dessa teatrars riksansvar för att vårda den klassiska, särskilt då den svenska repertoaren samt deras ansvar för konstnärlig förnyelse. Tre huvuduppgifter lades fast: att spela på egna scener, att turnera i olika delar av landet, samt att framträda i radio och TV. Dessa mål formulerades på nytt i 1977 års statsbidragsbestämmelser och har inte ändrats sedan dess.

2.3 Viktiga drag i utvecklingen

2.3.1 Utbyggnad och decentralisering

Det svenska teaterlivet var i början av 1940-talet föga omfattande. Utöver Operan, Dramaten och Riksteatern fanns stadsteatrarna i Göteborg och Helsingborg samt åtta privatteatrar, de flesta i Stockholm. Folkparkerna var vid denna tid en viktig teaterproducent, delvis i samarbete med Riksteatern.

Från och med invigningen av Malmö Stadsteater år 1944 inleddes en utbyggnad och decentralisering av teaterlivet, i ett första skede genom tillkomsten av nya stadsteatrar i Norrköping-Linköping 1947, Uppsala 1951 och Borås 1954. Sistnämnda år startade även Folkteatern i Göteborg och 1960 öppnade Stockholms stadsteater. Fortfarande var många regioner utan fasta teatrar och där var det främst Riksteatern som tillgodosåg teaterbehovet.

Den andra "vågen" i teaterlivets decentralisering inträdde under andra hälften av 1960-talet. Initiativen kom från både centrum och utifrån landet, först från Norrbotten som år 1967 kunde inviga sin länsteater. Ungefär samtidigt flyttade Riksteatern ut en av sina ensembler till Västerås, där den skulle spela i staden och regionen. År 1976 övertog länet huvudmannaansvaret för denna ensemble. En annan mindre ensemble inom Riksteatern lokaliserades år 1969 till Skellefteå, med uppgift att spela främst barn- och ungdomsteater. I Västernorrland togs initiativ till en länsteater, som inledde sin verksamhet år 1972. År 1978 startade Riksteatern Blekinge Husmansteater i Blekinge; den upphörde dock år 1988. Blekinge inledde då ett samarbete med Kronobergsteatern i Växjö. Kronobergsteatern startade som utlokaliserad riksteaterensemble år 1970 men har sedan år 1984 haft landstinget som huvudman. År 1969 hade Örebro fått sin fasta riksteaterensemble som år 1983 blev länsteater. År 1988 inrättades en länsteater i Skaraborgs län med landstinget som huvudman. Fr.o.m. verksamhetsåret 1990/91 finns särskild länsteaterensemble även i Bohuslän.

Också musikteatern decentraliserades och breddades genom tillkomsten av Norrlandsoperan i Umeå år 1974 och Musikteatern i Värmland, stationerad i Karlstad, år 1975. Sistnämnda år började Dalateatern i Falun som länsteater, år 1977 tillkom Älvsborgs läns barn- och ungdomsteater, år 1978 länsteatern i Jönköping och år 1983 Folkteatern i Gävleborg. I det senare fallet var det delar av personalen från en av de mest framgångsrika fria teatergrupperna, Skånska Teatern från Landskrona, som bildade institutionsteater med en egen konstnärlig utvecklingsprofil.

Satsningen på regionteatrar har haft stor betydelse för svenskt teaterliv. I dagsläget saknas regional/lokal teaterinstition i sex län.

De fria gruppernas betydelse för vitalisering och decentralisering av teaterlivet har varit stor. Särskilt gäller detta barn- och ungdomsteatern, där de fria gruppernas uppsökande aktivitet och kommunikativa dramaturgi varit radikalt förnyande och även verkat stimulerande för institutionsteatrarna.

Några fria teatergrupper har etablerat sig fast i kommuner som ger dem permanenta bidrag, t.ex. musikteatergruppen Oktober i Södertälje och delar av Skånska Teatern som fortsatt i Landskrona. Barn- och dockteatern Byteatern verkar på liknande sätt i Kalmar län. Flera fria teatrar har sökt sig till fasta spelplatser i städer, t.ex. Orionteatern i Stockholm och Nationalteatern i Göteborg.

Under 1980-talet har flera nya **teaterbyggnader** tillkommit eller påbörjats. Med statligt stöd har nya teaterhus tillkommit i Luleå och Umeå samt nya lokaler för Dalateatern och en ny scen för Uppsala Stadsteater. Vidare har ett stort antal nya scener tillkommit i Folkets Hus-byggnader och i kulturhus.

2.3.2 Teaterutbudets utveckling

Under hela 1960-talet och den första hälften av 1970-talet gav offentligt stödda teatrar ett kraftigt ökande antal föreställningar. Spelåret 1960/61 gavs ca 5 800 föreställningar vid dessa teatrar. Spelåret 1970/71 hade antalet ökat till ca 10 300 (Ny kulturpolitik, SOU 1972:66), och spelåret 1975/76 var antalet ca 11 900. Under några år därefter var antalet relativt stabilt.

Nedanstående tabell visar antalet föreställningar och antalet uppsättningar spelåren 1975/76, 1982/83 och 1989/90 vid institutionsteatrarna (Operan, Dramaten, Riksteatern, regionala/lokala teatrar) samt vid de fria teatergrupper som erhåller statligt verksamhetsbidrag. Med uppsättning avses ett instuderat verk, t.ex. Hamlet, som framförts vid ett eller flera tillfällen.

Antal uppsättningar vid samtliga institutionsteatrar:

Spelår:	75/76	82/83	89/90
Antal uppsättningar:	350	345	345

Därav vid regionala/lokala teaterinstitutioner:

Antal uppsättningar:	167	213	250

Antal föreställningar vid samtliga institutionsteatrar:

Spelår:	75/76	82/83	89/90
Antal föreställningar:	11 921	12 514	11 565

Därav vid regionala/lokala teaterinstitutioner:

Antal föreställningar:	6 307	7 541	8 290

Antal uppsättningar vid fria teatergrupper

Spelår:	82/83	89/90
Antal uppsättningar:	181	219

Antal föreställningar vid fria teatergrupper

Spelår:	82/83	89/90
Antal föreställningar:	5 567	8 257

Uppgifter gällande institutionsteatrarnas årliga antal uppsättningar och föreställningar under perioden 1975/76–1989/90 redovisas i tabell 2.2.

Teaterföreställningar i olika delar av landet

I rapporten "Att vidga deltagandet i kulturlivet" (1991:1) konstaterar kulturrådet att antalet teaterföreställningar i förhållande till befolkningsunderlaget varierar kraftigt mellan olika län. Flest har Stockholms län med 55 föreställningar per 10 000 invånare och år (1987/88). Medelvärdet för hela landet var 25 och i vissa län var antalet färre än 5.

Det bör framhållas att en stor del av stockholmsteatrarnas publik, inte minst privatteatrarnas, är bosatt utanför Stockholms län.

2.3.3 Besöksutveckling och teaterintresse

Totalt besöksantal

Det totala årliga antalet besök vid statliga och statsunderstödda institutionsteatrar i Sverige har minskat med ca 28 % mellan 1975/76 och 1989/90. Besöksantalet minskade dock inte kontinuerligt under hela perioden. Fr.o.m. 1985/86 skedde en ökning som bröts i och med att periodens lägsta besöksantal noterades 1989/90. En jämförelse av de fria teatergruppernas besöksantal mellan 1982/83 och 1989/90 visar att detta besöksantal var ca 15 % högre under det sistnämnda året.

Totalt årligt antal besök vid samtliga institutionsteatrar (1000-tal)

Spelår:	75/76	82/83	88/89	89/90
Besöksantal:	2 998	2 428	2 452	2 173
Därav regionala/lokala teaterinstitutioner:				
Besöksantal:	1 533	1 417	1 517	1 327

Totalt årligt antal besök vid fria teatergrupper (1 000- tal)

Spelår:	82/83	88/89	89/90
Besöksantal:	713	797	821

De årliga besöksantalen till institutionsteatrarna under perioden 1975/76-1989/90 redovisas i tabell 2.3.

Teaterintresse och teatervanor

Kulturrådet framhåller i rapporten "Att vidga deltagandet i kulturlivet" att parallellt med att teaterns publik minskat sedan början av 1970-talet har även intresset för att gå på teater minskat

något. Det fanns under 1970-talet ett ovanligt intensivt teaterintresse i samhällsengagemangets spår. Det minskade teaterintresset är särskilt märkbart bland ungdomar.

Enligt rapporten är det för många inte lika angeläget att gå på teater idag eftersom intresset för dramatisk framställning kan tillgodoses av teater i TV och av videogram. Den levande teatern känner av konkurrensen från bildmedierna, inte minst video.

Antalet teaterbesökare i befolkningen som helhet har emellertid inte minskat. Möjligen finns enligt kulturrådet en svagt stigande trend som framförallt gäller musikteaterföreställningar. Drygt 40 % av befolkningen har varit på teater inklusive musikteater det senaste året[1].

De flesta teaterbesökarna - cirka 65 % av samtliga besökare - gör bara ett eller två besök under ett år. Ca 30 % av besökarna gör tre till fem besök. Bara en liten del går på teater sex eller flera gånger under ett år[2].

Minskningen av de totala publiksiffrorna vid samhällsfinansierade institutionsteatrar har alltså enligt kulturrådet inte påverkat antalet teaterbesökare i befolkningen. Kulturrådet håller för troligt att det i stället är återkommande teaterbesökare som har reducerat antalet besök.

Dessa återkommande teaterbesökare svarar, även om de är ganska få till antalet, för en stor del av det totala antalet besök på teatrarna. De kan därmed, om de inskränker antalet besök, påverka publiksiffrorna avsevärt.

Enligt en undersökning som gjorts av Sveriges Radios Publikundersökningar (SR PUB) avseende perioden hösten 1984 - våren 1986 hade ca 85 % av befolkningen sett teater på TV under det senaste året. Bara 15 % av befolkningen hade inte alls sett teater i TV under ett år. Den del av befolkningen, som sett TV-teater under en månad, var nästan dubbelt så stor som den som sett scenteater under ett år. Då var det ändå bara föreställningar på svenska som räknats. Utländska fiktionsserier ingick inte.

Under det senaste året hade drygt var tionde person ingen kontakt med teater, vare sig i etermedier eller på scenen, medan drygt 60 % enbart såg eller hörde teater i TV och/eller radio. Huvuddelen av dessa hade enbart kontakt med teater genom TV.

Av nedanstående tabell framgår hur stor del av befolkningen som upplevt teater genom TV, radio eller från scenen enligt SR-PUB:s undersökning.

Ungefär 5 % av befolkningen hade under året arbetat med amatörteater på sin fritid, på eller bakom scenen. Men åtskilligt fler hade tidigare i sitt liv sysslat med amatörteater - nästan var fjärde svensk har någon erfarenhet av arbete med amatörteater.

[1] Undersökning för perioden juli 1987 - juni 1989 utförd av Sveriges Radios avd. för publik- och programforskning (SR PUB) och statens kulturråd. PUB informerar 1989:V

[2] Kulturbarometern i detalj. PUB informerar 1987:1

Procent av befolkningen (9–79 år) som sett eller hört:

	TV teater	Radio-teater	Scen-teater
Under senaste året	86	33	27
Under senaste månaden	48	13	8
Under senaste veckan	14	3	-

Anm. Uppgifterna är insamlade 1985/86 och avser perioden hösten 1984–våren 1986. Begreppet TV-teater exkluderar TV-serier. Begreppet scenteater inkluderar såväl talteater som opera.
Källa: SR PUB

2.3.4 Antal anställda

Den ökning av teaterutbudet som tidigare redovisats har inte kunnat ske utan en samtidig ökning av personalen. Av nedanstående tabell framgår att antalet anställda, vid regionala/lokala teatrar ökade med cirka 50 % mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90.

I statens kulturråds statistik mäts personalvolymen i årsverken. Årsverken kan fördelas på såväl hel- som deltidsanställda och fast resp. extraanställda. Ett årsverke motsvarar en heltidsarbetande person under ett år.

Antal årsverken vid samtliga institutionsteatrar:

Verksamhetsår:	75/76	82/83	89/90
Antal årsverken:	3 084	3 642	3 812

Därav vid regionala/lokala teaterinstitutioner:

Antal årsverken:	1 611	2 126	2 404

Antal årsverken vid fria teatergrupper:

Verksamhetsår:	82/83	89/90
Antal årsverken:	480	606

Av tabell 2.4 framgår utvecklingen av antalet årsverken vid institutionsteatrarna mellan 1975/76 och 1989/90.

På flera nystartade regionteatrar var personalstyrkan underdimensionerad under de första åren och den har efter hand byggts ut åtminstone till en nivå kring 35 årsverken, vilket anses vara en miniminivå för en regionteater. Vid flera av de större stadsteatrarna skedde en avsevärd personalökning från mitten av 1970-talet till början av 1980-talet. En stor del av denna ökning gällde teknisk personal.

2.3.5 Arbetsmarknadsläget

Ökad arbetslöshet

Trots att antalet arbetstillfällen inom teaterområdet ökat sedan verksamhetsåret 1975/76 har också arbetslösheten ökat.

Antalet medlemmar i Svenska Teaterförbundet som fått ersättning från arbetslöshetskassa har ökat från 1032 år 1985 till 1771 år 1989. Mellan dessa år har antalet ersättningsdagar ökat från 76 687 till 147 657.

Årsmedeltalet för den relativa arbetslösheten bland medlemmar i Svenska teaterförbundets erkända arbetslöshetskassa ökade från 4,7 % år 1979 till 13,4 % år 1989. Årsmedeltalet för antalet arbetslösa har också ökat i ungefär motsvarande omfattning under 1980-talet. Särskilt ogynnsam har utvecklingen varit för den konstnärliga personalen.

Arbetsmarknadsläget inom teaterområdet har beskrivits i en forskningsrapport från SAMU (Samhällsvetenskapliga forskningsinstitutet i Uppsala, rapport nr 2 1991).

Arbetstillfällenas koncentration till storstadsområdena

Arbetsplatserna inom det samhällsunderstödda teaterområdet finns till stor del inom storstadsområdena. Mellan 40 och 50 % av institutionsteatrarnas konstnärliga årsverken avser institutioner baserade i storstockholmsområdet. Om institutionerna i Göteborg och Malmö räknas med uppgår andelen till ca 75 %.

Inom storstadsregionerna (särskilt Stockolmsregionen) finns de flesta möjligheterna till extraarbete genom bl.a. radio/TV och film. Detta medför att Stockholmsregionen är jämförelsevis attraktiv att arbeta i.

2.3.6 Förändringar i teaterns sätt att arbeta sedan 1970-talet

Allmänt

Teaterledare som TKU har talat med har understrukit vikten av vissa förändringar vad gäller teaterns arbetsvillkor, som inträffat under den senaste 20-årsperioden. TKU vill i det följande peka

på några förändringar som, framförallt för repertoarteatern[3], haft ekonomisk betydelse.

Teaterteknisk utveckling

Stora förändringar har inträffat på de ljud- och ljustekniska områdena. Detta har öppnat nya konstnärliga möjligheter framför allt inom scenografin. Utvecklingen har medfört ökade krav på den tekniska personalen från de konstnärliga ledarnas sida.

Teatrarna har därför behövt förstärka personalen med ljudtekniker, ljussättare m.fl. Investeringar i ny utrustning, liksom kunskaper att hantera utrustningen har krävts. Utbildningskraven på den tekniska personalen har därför höjts, vilket påverkat lönekostnaderna.

Den tekniska utvecklingen har samtidigt inneburit möjligheter till förbättringar av arbetsmiljön och teatrarna måste genom investeringar tillgodose ökade krav från myndigheter och personalorganisationer inom detta område.

Några nämnvärda rationaliseringseffekter i form av minskat totalt personalbehov anses inte den tekniska utvecklingen ha medfört.

För turnéteatern har denna utveckling inneburit ett mera komplicerat förberedelse- och transportarbete.

Vissa teaterledare anser att den tekniska utvecklingen inom teaterområdet styrs av utvecklingen inom etermedia och att publikens förväntningar på en teaterupplevelse präglas av denna utveckling.

Förberedelseprocesen

Förhållandet skådespelare/regissör har ändrats, så att skådespelarna på ett tidigare stadium än förut deltar i det konstnärliga förberedelsearbetet i dialog med regissören. Denna "demokratiska"

[3] **Repertoarteater** innebär att olika upsättningar växlar på spelplanen, ofta från dag till dag. Det innebär också att föreställningar bevaras över en eller flera säsonger. Förutsättningar för detta är bl.a. en fast ensemble och omfattande verkstads- och magasinsresurser. Det finns ett givet förhållande mellan repertoarens storlek och storleken på den fasta ensemblen.

Repertoarväxlingen kopplas ofta till ett abonnemangssystem som i viss mån kan styra spelplanen. Repertoarteatersystemet är i praktiken endast tillämpligt för subventionerade teatrar.

"Motsatsen" till repertoarteaterformen är **Long run-** eller **En suite-spelning**, vilken huvudsakligen tillämpas av privatteatrar som satsar på musicaler eller komedier och spelar så länge biljetter kan säljas eller för en i förväg planerad period av sådan längd att verksamheten blir kommersiellt lönsam.

Blockrepertoar är ett mellanting mellan repertoarteater och long run-system, där man under en begränsad period framför en ny uppsättning ett relativt stort antal gånger.

process är tidskrävande och har förlängt den totala repetitionstiden, i varje fall för den dramatiska teatern. Stockholms stadsteater bedömer att den genomsnittliga repetitionstiden troligen ökat med ca två veckor mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1982/83 och sedan med ytterligare en à två veckor fram till idag . Riksteatern redovisar en genomsnittlig ökning av repetitionstiden för dramatisk/lyrisk produktion med 7,5 dagar per uppsättning mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90, dvs. premiärdatum infaller i genomsnitt en vecka senare.

Fortsatt internationalisering inom musikteatern

Musikteatern skiljer sig från den dramatiska teatern genom att arbetsmarknaden är internationell. Detta kan medföra svårigheter att bygga upp en fast ensemble, eftersom de sångsolister som är efterfrågade kan föredra att arbeta internationellt på frilansbasis. Sångarna har vidare möjlighet att under en relativt lång tid prova annan verksamhet, eftersom de enligt avtal har rätt till upp till tre års tjänstledighet från hemmascenen.

Konkurrensen om sångsolister från scener utomlands har ökat sedan 1975.

2.4 TKU:s kommentarer

Åren 1975–1990 har varit en dynamisk period i svenskt teaterliv. Den statliga kulturpolitiken har främjat en decentralisering. Flera nya institutioner har inrättats, baserade på turnéverksamhet och med inriktning på nya publikgrupper, inte minst barn och ungdom. De fria teatergrupperna har expanderat.

På mediaområdet har utvecklingen gått snabbt, vilket har inneburit konkurrens för teatersektorn om publiken.

Det "inre" teaterarbetet har påverkats av bl.a. teknisk utveckling och nya arbetsformer.

Av bl.a. ovan nämnda skäl arbetar teaterinstitutioner och fria grupper under andra villkor nu än för 15 år sedan. Förändringarna har sannolikt haft konsekvenser för kostnadsutvecklingen även om de kan vara svåra att precisera i ekonomiska termer.

Tabeller till detta kapitel

2.1 Förteckning över regionala/lokala teatrar
2.2 Utveckling av föreställningar och uppsättningar vid institutionsteatrar
2.3 Besöksutveckling vid institutionsteatrar
2.4 Utveckling av årsverken vid institutionsteatrar

Källor:

Statlig kulturpolitik i Sverige. En svensk rapport till Europarådet. Kulturpolitik i Europa 2:1
Att vidga deltagandet i kulturlivet. Statens kulturråd rapport 1991:1
Statens kulturråds teaterstatistik

Tabell 2.1 Förteckning över regionala/lokala teaterinstitutioner

Institution	Av kulturrådet beslutad fördelning av antalet grundbelopp 1990/91 [1]
Borås stadsteater	51
Folkteatern i Gävle	35
Folkteatern i Göteborg	64
Göteborgs Musikteater AB	286
Göteborgs stadsteater	211
Helsingborgs stadsteater	68
Kronobergsteatern	8
Länsteatern i Bohuslän	35
Länsteatern i Dalarna	36
Länsteatern i Jönköping	36
Länsteatern i Örebro	38,5
Malmö stadsteater	387
Mittlänsteatern	51
Norrbottensteatern	60
Norrlandsoperan	70
Skaraborgs länsteater	35
Stockholms stadsteater	300
Uppsala stadsteater	80
Värmlands teater- och musikstiftelse	57
Västerbottensteatern	39
Västmanlands länsteater	37
Älvsborgsteatern	23
Östgötateatern	158
Dramatikergrundbelopp	5
Koreografgrundbelopp	2
	2 200,5

[1] Grundbeloppen beskrivs närmare i kap. 5

Tabell 2.2

Uppsättningar och föreställningar vid samhällsfinansierade institutionsteatrar 1975/76 - 1989/90

		75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Samtliga institutions-teatrar	Uppsättningar	350	369	353	322	403	369	315	345	353	370	341	348	367	337	345
	Föreställningar totalt	11 921	12 093	12 608	12 165	12 281	12 838	12 514	11 544	11 934	12 009	10 574	11 469	12 217	11 466	11 565
	varav BoU[1]		3 928	4 479	3 479	3 860	3 289	3 481	4 415	3 908	3 814	3 249	3 398	3 771	3 259	3 510
Därav regionala och lokala teatrar	Uppsättningar	167	175	172	185	202	218	206	213	233	251	231	237	253	226	250
	Föreställningar totalt	6 307	6 291	6 581	6 572	7 034	7 716	7 423	7 541	7 950	9 021	7 667	8 456	8 752	8 131	8 290

[1] BoU = barn och ungdom

Källa: Kulturrådets teaterstatistik

Tabell 2.3

Antal besök (1000-tal) vid samhällsfinansierade institutionsteatrar 1975/76 - 1989/90

		75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Samtliga institutions-teatrar	Totalt	2 998	3 052	2 878	2 773	2 841	2 694	2 662	2 428	2 604	2 335	2 267	2 297	2 405	2 452	2 173
	varav på BoU- föreställn[1]		640	629	458	491	417	461	575	584	521	337	424	412	337	780
Därav regionala och lokala teatrar	Totalt	1 533	1 573	1 430	1420	1504	1 447	1480	1417	1508	1 487	1 446	1 449	1 479	1 517	1 328
	varav på BoU-föreställn[1]		382	353	281	383	367	344	326	331	353	263	331	289	279	256

[1] BoU = barn och ungdom

Källa: Kulturrådets teaterstatistik

Tabell 2.4

Årsverken vid samhällsfinansierade institutionsteatrar 1975/76 - 1989/90

		75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Samtliga institutions-teatrar	Årsverken totalt	3 084	3 253	3 429	3 548	3 717	3 797	3 693	3 642	3 725	3 814	3 803	3 909	3 857	3 859	3 812
	Därav															
	- Konstn.personal												1 810	1 707	1 815	1 737
	- Tekn. personal												1 444	1 486	1 512	1 562
	- Adm. personal												655	664	561	505
Därav regionala och lokala teatrar	Årsverken totalt	1 611	1 755	1 926	2 023	2 149	2 230	2 254	2 126	2 237	2 372	2 381	2 245	2 407	2 449	2 403
	Därav															
	- Konstn. personal												1 136	1 093	1 174	1 111
	- Tekn. personal												790	991	954	954
	- Adm. personal												319	323	321	330

Källa: Kulturrådets teaterstatistik

3 Teaterns personal och vissa arbetsrättsliga förhållanden m.m.

3.1 Personalgrupper

Personalen vid teatrarna brukar indelas i tre huvudgrupper: konstnärlig, teknisk och administrativ personal.

Bland den konstnärliga och tekniska personalen finns flera olika yrkesgrupper. I det följande anges vilka yrkeskategorier som ingår i de olika huvudgrupperna.

3.1.1 Konstnärlig personal

Till konstnärlig personal räknas de personalkategorier som finns i riksavtal 1989/90 mellan Teatrarnas Riksförbund (TR) och Svenska Teaterförbundet, nämligen skådespelare, sångare, dansare, regissörer, regiassistenter, koreografer, kostymtecknare, scenografer och dramaturger. Vidare ingår i den konstnärliga personalen de yrkesgrupper som omfattas av avtal mellan Teatrarnas Riksförbund och Sveriges Yrkesmusikerförbund (SYMF), nämligen musiker, korister och repetitörer. Även andra yrkeskategorier räknas till konstnärlig personal, t.ex. dirigenter, tonsättare och dramatiker.

Vissa personalkategorier är uppdelade på olika funktioner: Inom musikergruppen finns konsertmästare, stämledare och tuttimusiker. Dansare kan vara premiärdansare, solister eller kårdansare.

3.1.2 Teknisk personal

Den tekniska personalen kan i huvudsak indelas i föreställningsanknuten resp. ej föreställningsanknuten personal. Till den förstnämnda kategorin hör personal med arbetsuppgifter inom scen- och belysningsområdet samt statister, inspicienter, attributörer, sufflörer och garderobiärer.

Till ej föreställningsanknuten personal hör främst verkstadspersonal inom el, snickeri, sömnad, tapetsering. Vidare inräknas dekormålare, rekvisitörer, städpersonal, fastighetspersonal och chaufförer.

Teatrarna svarar i de flesta fall själva för tillverkning av rekvisita, vilket förutsätter att kompetenta hantverkare är anställda. Flera teatrar har en lång tradition av hantverkskunnande i speciella yrken, där reguljär utbildning ofta saknas.

Inom den tekniska personalens yrkesgrupper finns arbetsledare, förmän samt arbetare.

3.1.3 Administrativ personal

Till administrativ personal räknas förvaltningspersonal som inte tjänstgör i direkt anknytning till föreställningarna. De flesta av dessa kan arbeta dagtid under normal femdagarsvecka.

3.1.4 Förhållandet konstnärlig/teknisk/administrativ personal

Statens kulturråd anger i sin teaterstatistik sedan 1986/87 uppgifter från institutionsteatrarna gällande personalens fördelning på olika kategorier (tabell 2.4). Gränsdragningen mellan personalgrupperna kan variera något i olika teatrars redovisning.

En beräkning på grundval av teaterstatistiken visar för institutionsteatrarna följande genomsnittliga procentuella fördelning för perioden 1987/88-1989/90:

- Konstnärlig personal: 45,7 %
- Teknisk personal: 39,6 %
- Administrativ personal: 14,6 %.

3.2 Arbetsrättsliga förhållanden

3.2.1 Lagar

För anställda inom teaterområdet gäller samma arbetsrättsliga lagar som för arbetsmarknaden i övrigt. Här skall nämnas några, vilka tillkommit sedan 1970-talet och som kan ha haft särskild betydelse för teatrarna.

- Arbetsmiljölagen (1977:1160) innebär bl.a. att 36 timmars sammanhängande veckovila infördes mot tidigare 24.
- Semesterlagen (1977:480) innebär att alla anställda skall ha minst 5 veckors semester.
- Lagen om anställningsskydd (LAS) (1974:12 och 1982:80).
- Lag om facklig förtroendemans verksamhet på betald arbetstid (1974:358).
- Medbestämmandelagen (1976:580).
- Lagar om studieledighet och föräldraledighet.

TKU återkommer i senare avsnitt till vissa lagars betydelse för teaterkostnaderna.

3.2.2 Avtal

Fackliga organisationer

De anställda inom teaterområdet tillhör olika fackliga organisationer. I det följande nämns de organisationer som inom resp. yrkeskategori ansluter flest medlemmar:

Svenska Teaterförbundet (TF) ansluter såväl konstnärlig som teknisk och administrativ personal. Till de största grupperna bland Teaterförbundets konstnärliga personal hör skådespelare, regissörer, sångare och dansare. Teknisk personal som tillhör Teaterförbundet har i allmänhet arbetsledande funktion.

På Operan är *Sveriges Arbetsledareförbund (SALF)* avtalsslutande organisation för arbetsledare.

Bland teknisk personal som ej är arbetsledare eller förmän är *Svenska Musikerförbundet/Kulturarbetarförbundet (SMF)* avtalsslutande organisation.

Flertalet anställda musiker och korister tillhör *Sveriges Yrkesmusikerförbund (SYMF)*.

Teaterförbundet, Sveriges Yrkesmusikerförbund och Sveriges Arbetsledareförbund ingår i tjänstemännens centralorganisation/privattjänstemannakartellen (TCO/PTK). Svenska Musikerförbundet/Kulturarbetarförbundet är anslutet till Landsorganisationen (LO).

Personalens organisationstillhörighet varierar mellan olika teatrar. Detta gäller inte minst den tekniska personalen inom resp. Operan, Dramaten och Riksteatern. På Dramaten tillhör tekniska arbetsledare TF, medan dessa, som ovan nämnts, på Operan tillhör SALF. Inom Riksteatern är all teknisk personal organiserad i TF.

Riksavtal

På teaterområdet regleras frågor om anställningsvillkor, arbetstider, löner, restids- och övertidsersättningar, semester m.m. i flera rikstäckande avtal mellan den fristående arbetsgivareorganisationen Teatrarnas Riksförbund (TR) å ena, samt Svenska Teaterförbundet, Svenska Musikerförbundet, Sveriges Yrkesmusikerförbund samt Sveriges Arbetsledareförbund, å andra sidan.

Såväl samhällsstödda som privata institutionsteatrar, symfoniorkestrar och länsmusikstiftelser är anslutna till TR.

Nuvarande riksavtal eller kollektivavtal för ovanstående organisationer finns förtecknade i bilaga 2.

Riksavtalen kan i vissa avseenden kompletteras med lokala avtal. De lokala avtal som gäller för Operan, Dramaten och Riksteatern redovisas i bilaga 2. I de lokala avtalen preciseras ofta arbetstider för olika personalgrupper.

Utformningen av de lokala avtalen har skett på olika sätt. Operan har separata avtal för varje personalgrupp. Avtalen har tillkommit vid olika tidpunkter. Samma personalgrupp kan beröras av fler än ett avtal. Avtalen är ej tidsbegränsade. På Riksteatern är det lokala avtalet samlat för alla grupper. Dramaten har lokalt avtal endast med Svenska Musikerförbundet.

3.2.3 Anställningsformer

Teatrarnas personal kan vara tillsvidareanställd eller anställd för viss begränsad tid.

Synonymt med tillsvidareanställd används i denna utredning begreppet fast anställd.

Tillsvidareanställning uppnås för skådespelare efter 3 års anställning vid samma institutionsteater. För musiker och korister kan tillsvidareanställning uppnås efter ett års godkänd provtjänstgöring. För flertalet övriga yrkeskategorier tillämpas i allmänhet 6 månaders provtjänstgöring.

När det gäller *anställning för begränsad tid* finns skilda begrepp i olika avtal. I teaterförbundsavtalet anges för konstnärlig personal följande anställningsformer som avser viss pjäs eller visst arbete: pjäs-, ettårs- eller korttidsanställning samt turnéanställning. I musikeravtalet mellan TR och SYMF finns begreppet tillfälligt anställda. I kollektivavtalet mellan TR och SMF definieras anställda för viss uppgift eller viss tid som extraanställda.

I denna utredning används begreppet extra eller tillfälligt anställd som allmänt begrepp för dem som inte är tillsvidareanställda. I övrigt används den term/de termer som gäller för resp. teater. För Riksteatern används generellt begreppet korttidsanställd, med vilket avses anställning mellan 1 januari och 30 juni eller mellan 1 juli och 31 december.

Bland extraanställd personal finns frilansare eller vikarier som engagerats för en avgränsad period eller projekt. Till extraanställd personal räknas även sådana som ännu inte erhållit tillsvidareanställning. För flera konstnärliga yrkeskategorier såsom regissörer, scenografer eller orkesterdirigenter är anställning för avgränsad tid eller särskilt projekt mycket vanligt.

För yrkesgrupper som statister och garderobiärer finns endast extraanställning.

Skälen till extraanställningar kan vara olika. Utifrån konstnärliga överväganden kan en regissör önska att vissa roller skall be-

sättas med vissa personer. Även repertoaren i sig kan kräva tillfälliga personalförstärkningar på vissa håll - det kan gälla huvudrollsinnehavare, musiker med speciell utbildning, osv.

Inom musikteatern är det inte ovanligt att såväl utländska som svenska gästsolister engageras för särskilda uppsättningar eller föreställningar.

Behov av tillfälliga anställningar kan också orsakas av att de fast engagerade har tjänstledigt för andra uppdrag. Sådan tjänstledighet får för konstnärlig personal ansluten till Teaterförbundet, (bl.a. skådespelare och solister), vara upp till tre år. Denna regel tillkom mot bakgrund av inrättandet av en TV-ensemble. Skådespelare skulle med bibehållande av anställning vid institutionsteater under begränsad tid kunna arbeta i denna ensemble. TV-ensemblen har sedermera lagts ner.

Inom teatern liksom inom arbetsmarknaden i övrigt finns det behov av ersättare vid föräldraledighet, studier, sjukdom etc. För teaterinstitutioner ute i landet kan sådana tillfälliga behov av personal bli dyra att tillgodose, t.ex. om Norrlandsoperan på grund av sjukdom måste rekrytera extramusiker från annan ort.

Av produktionsskäl kan engagemangsperioden för den extraanställda artist som skall ersätta den tjänstlediga bli längre än tjänstledighetsperioden vilket kan orsaka merkostnader. Merkostnader kan också uppstå om den person som blir tjänstledig måste ersättas av flera extraanställda personer.

Förhållandet mellan antalet fast resp. extraanställda varierar mellan de olika teatrar som TKU studerat.

Någon enhetlig utvecklingstendens vad gäller fördelning mellan fast-/extraanställda har TKU inte fått fram. På Riksteatern har andelen korttidsanställda ökat medan den på Operan har minskat. På Göteborgs musikteater resp. Stockholms stadsteater har andelarna extraanställda under 1980-talet varierat mellan olika spelår.

År 1989/90 utfördes 81 % av institutionsteatrarnas totala antal årsverken av fast anställd personal.

3.2.4 Arbetstider

I bilaga 3 anges viktigare arbetstidsbestämmelser enligt gällande lagar och lokala avtal för Operan, Dramaten och Riksteatern.

Det framgår att olika arbetstider gäller för skilda grupper bland teatrarnas personal. För den konstnärliga personalen finns bestämmelser som reglerar arbetsdagens uppdelning mellan repetitioner och föreställningar samt som anger hur långt uppehållet däremellan skall vara.

Yrkesmusiker har ett avtal som anger 29 timmars s.k. podietjänst för heltidsarbete. Det faktiska arbetstidsuttaget för podietjänst ligger dock oftast under 25 timmar, ibland närmare 20. Dä-

rutöver skall musikerna på eget initiativ tillgodose krav på enskild övning och förberedelse. Motsvarande krav på enskild övning och förberedelse gäller även för vissa andra konstnärliga grupper.

För den föreställningsanknutna tekniska personalen kan arbetstiden vara indelad i skift som täcker hela arbetsdagen, från morgonen då föregående kvälls föreställning skall rivas till byggande av scen för dagens repetition samt för kvällens föreställning. I stället för att arbeta i skift kan den tekniska personalen arbeta med anknytning till bestämda produktioner.

Gemensamt för alla teateranställda är en särskild utformning av femdagarsveckan, nämligen den s.k. 230-dagarsregeln. Enligt denna regel maximeras det totala antalet arbetsdagar under ett år till 230 (fr.o.m. 1991 till 228 dagar). Syftet är att uppnå större flexibilitet beträffande arbetstidens förläggning över spelåret.

För personal med regelbunden kvällstjänstgöring (som kan förekomma sex dagar i veckan) läggs ytterligare en veckas ledighet/ferier till den lagstadgade semestern.

Inom varje teater kan, förutom lagar och avtal, även arbetstraditioner och praxis ha betydelse för planeringen av personalens arbete.

3.2.5 Pensionsbestämmelser

Till följd av speciella krav på fysiska förutsättningar m.m. har teaterns konstnärliga grupper i allmänhet en lägre pensionsålder än vad som gäller för arbetsmarknaden i övrigt. Nedan anges nu gällande pensionsåldrar:

Yrkesgrupp	**Pensionsålder**
Skådespelare	59-61 år
Korister	52-55 år
Sångsolister vid Operan	53-56 år (manliga) 50-53 år (kvinnliga)
Musiker; generellt	63-65 år
vid Operan	60-63 år
vid regionala musikstiftelser	60-63 år
Dansare	41-44 år
Teknisk personal	65-66 år (manliga) 63-65 år (kvinnliga)

För kvinnliga skådespelare gällde fram till 1985 tre år lägre pensionsålder än för manliga. Den lägre pensionsåldern för musiker vid regionala musikstiftelser, förklaras av att musikertjänsterna tidigare ingick i den statliga regionmusik- (f.d. militärmusik-) organisationen, vilken upphörde den 1 januari 1988.

Flertalet teaterinstitutioner, däribland Operan, Dramaten och Riksteatern, är anslutna till det statliga pensionssystemet.

3.3 TKU:s kommentarer

I TKU:s direktiv framhålls att svårigheterna att utnyttja fast personal kan medföra ekonomiska förluster i verksamheten och att detta bör ställas i relation till möjligheten att i lämplig omfattning tillämpa projektanställningar.

Enligt teaterchefer som TKU talat med når institutionsteatrar som bygger sin verksamhet på fasta ensembler på lång sikt ett bättre konstnärligt resultat än teatrar som bygger sina uppsättningar på skådespelare som engageras för varje uppsättning. De fasta ensemblerna måste dock kunna kompletteras med extraanställd personal. En kombination av fast anställda och extraanställda som garanterar såväl kontinuitet som flexibilitet är enligt teatercheferna en förutsättning för en bred och varierad repertoar. Detta förutsätter även att den fasta ensemblen har en väl avvägd köns- och ålderssammansättning.

Bland de teatrar TKU närmare studerat framgår att genomsnittsåldern bland den konstnärliga personalen under senare år stigit på ett par av dem medan den legat konstant på andra. En stigande medelålder kan betyda att åldersfördelningen blir ojämn. En ojämn åldersfördelning kan så småningom leda till svårigheter vid repertoarplaneringen, särskilt om medel saknas för att anställa unga frilansare.

Sådana problem kan förstärkas vid de dramatiska teatrarna, där det av repertoarskäl ändå kan vara svårt att bereda jämn sysselsättning i alla åldersgrupper. Den höjning av pensionsåldern för kvinnliga skådespelare som genomförts kan också vara en bidragande orsak till dylika svårigheter.

Sångsolisterna inom musikteatern är ofta specialiserade inom en viss repertoar. I en fast musikteaterensemble måste därför olika slags sångare ingå. Operan är den enda musikteaterinstitutionen i landet som med sin fasta ensemble kan framföra flertalet av den klassiska operarepertoarens verk i originalversion. För att Operan skall kunna hävda sig internationellt som ensembleteater måste också Operan satsa på att skola in sångare inom olika fack och det kan ta tid innan sådana "investeringar" ger utbyte i ett önskat antal föreställningar.

Enligt TKU:s uppfattning hänger relationen mellan fast anställda och extraanställda nära samman med teaterns målsättning och repertoarpolitik. Projektanställningar för huvuddelen av den konstnärliga personalen lämpar sig bäst vid institutioner som spelar en produktion i taget med flera föreställningar i följd. Det tydligaste exemplet på denna form finns inom privatteatern. En

repertoarteater måste som tidigare nämnts byggas upp kring en fast ensemble.

Inom musikteatern kan det vara ett problem att fast anställda sångare föredrar att som tjänstlediga verka som frilansare i stället för att arbeta på "sin" teater. Detta kan medföra ökade kostnader, t.ex. när Operan måste ersätta en fast anställd sångare som fått tjänstledigt med en eller flera frilansande sångare.

Enligt TKU:s mening går det således varken av konstnärliga eller ekonomiska skäl att generellt hävda att andelen projektanställda vid teatrarna borde öka på bekostnad av den fasta ensemblens storlek.

I detta sammanhang finns anledning att framhålla att stora fasta ensembler inom särskilt musikteatern ställer mycket stora krav på teaterledningens förmåga att planera och styra verksamheten för att upprätthålla en tillfredsställande hög och jämn sysselsättning för alla medlemmar i ensemblen. Att detta inte alltid är möjligt måste man enligt TKU ha förståelse för. Det finns i teaterproduktion utöver själva den konstnärliga skapandeprocessen många andra speciella förhållanden som kan motverka ett effektivt personalutnyttjande. På teatern skall flera yrkesgrupper med skilda arbetstider samverka i repetitioner och föreställningar samtidigt som det sker en hantverksmässig tillverkning av kostymer, dekor och rekvisita. Personalen i olika yrkesgrupper på teatern är mycket specialiserade. Varje produktion har sin givna uppsättning av artister som i mycket begränsad utsträckning kan ersättas. Trots god framförhållning i planeringen kan det många gånger inte undvikas att det uppstår "flaskhalsar" i produktionen som kan innebära att såväl solister som kör och orkester inte kan beredas jämn sysselsättning. Även inom orkestern kan arbetsbelastningen bli ojämn mellan olika instrument. Då specialiseringen särskilt inom de konstnärliga grupperna är långt driven, medför sjukdomsfall ofta betydande olägenheter för verksamheten.

Mot bakgrund av nu antydda förhållanden är det givetvis av mycket stor vikt - särskilt från teaterledningens synpunkt - att de regler som gäller för personalens tjänstgöring är så utformade att de trots komplexiteten i verksamheten kan medverka till en effektiv produktion med hög sysselsättningsgrad för personalen. Utan att i detalj ha penetrerat frågan vill TKU ifrågasätta om den flora av lokala avtal som tillämpas på Operan motsvarar de här ställda kraven. Något förvånande är vidare att Operans lokala avtal inte kopplats till riksavtalen med den tidsbegränsning detta skulle innebära. Det får givetvis ankomma på Operans ledning att överväga om här framförda synpunkter bör föranleda några åtgärder.

I samband med inrättandet av en TV-teaterensemble fick skådespelarna vid institutionsteatrarna möjlighet att enligt avtal ta upp till tre års tjänstledighet. Som nyss nämnts är denna regel oförmånlig främst för musikteatern. Sedan motivet för regelns tillkomst numera bortfallit genom TV-ensemblens nedläggning,

finns enligt TKU skäl för arbetsgivarparten att vid kommande avtalsförhandlingar ta initiativ till omprövning av frågan.

Vid de samtal som TKU fört med teaterchefer, teaterkritiker och företrädare för berörda personalorganisationer har framförts uppfattningen att svensk institutionsteater skulle från konstnärlig synpunkt sett må väl av en större rörlighet bland den konstnärliga personalen. Rörligheten anses ha minskat avsevärt under de senaste decennierna. Enligt TKU är frågan om att främja rörligheten bland teaterkonstnärerna väl värd att diskuteras ingående. Denna fråga ligger dock utanför TKU:s uppdrag. Det är en uppgift för Teatrarnas Riksförbund att tillsammans med personalorganisationerna överväga lämpliga åtgärder. I det sammanhanget kan det finnas anledning för parterna att utvärdera effekterna av den år 1985 genomförda höjningen av pensionsåldern för kvinnliga skådespelare.

De stora krav som flertalet konstnärliga yrken ställer på kreativitet, god fysik m.m. gör att det inte är möjligt för alla att fylla dessa krav under en yrkesverksam period på kanske 30 år eller mer. För dem som av någon anledning inte kan eller vill hålla sig kvar inom ett konstnärligt yrke är det viktigt att det finns möjlighet att kunna gå över till annan yrkesverksamhet. Vad som här sagts om konstnärliga yrken kan också gälla vissa tekniska yrken inom teatern. Arbetsmiljön kan för vissa av dessa tekniska yrkesgrupper vara påfrestande.

Det har från flera teaterchefers sida omvittnats att teatrarna kan ha betydande problem med att klara sådana behov av omplacering som nu har antytts. Inte ens de största teatrarna anses ha tillräckliga personaladminstrativa resurser för detta ändamål. Enligt TKU:s mening vore det önsvärt att man inom Teatrarnas Riksförbund diskuterade lämpliga former för en förstärkning av teatrarnas personaladminstrativa resurser.

4 Teatrarnas kostnader

4.1 Indelning

TKU har valt att dela in teatrarnas kostnader i tre huvudgrupper: personalkostnader, lokalkostnader och övriga kostnader. Denna indelning tillämpas också vanligen i teatrarnas årsredovisningar. Personalkostnaderna utgör den största delen, ca 70%, av teatrarnas samlade kostnader. Lokalkostnaderna som avser lokalhyror m.m. utgör för institutionsteatrarna omkring 10 % (enligt uppgift gällande 1987/88).

Till övriga kostnader förs bl.a. materialkostnader för uppsättningar, kostnader för information/marknadsföring och resekostnader.

I detta kapitel behandlas institutionsteatrarnas samlade kostnadsutveckling. För fria teatergrupper redovisas kostnadsutvecklingen i kapitel 9.

4.2 Personalkostnader

4.2.1 Allmänt

Teatrarnas personalkostnader består av lönekostnader och sociala avgifter för personal som är fast anställd eller extraanställd. Eftersom en repertoarteater i mycket stor utsträckning måste bygga på fast anställd personal, är personalkostnaderna för sådana teatrar till övervägande del att betrakta som fasta kostnader, dvs. de är givna på åtminstone ett par års sikt.

I förhållande till institutionsteatrarnas totala intäkter har personalkostnaderna utgjort ca 70 % under perioden 1975/76–1989/90. (Tabell 4.1.)

De samhällsfinansierade institutionsteatrarnas sammanlagda personalkostnader har i fast pris under nämnda period ökat från 701,1 milj.kr. till 932,9 milj.kr. eller med 33 %. (Tabell 4.1.) En del av denna kostnadsökning kan hänföras till en ökning av antalet årsverken (från 3 084 till 3 812 eller med 24 %). Ökningen av antalet årsverken är till stor del en följd av utbyggnaden av den regionala teaterverksamheten.

Av tabell 4.1 framgår att institutionsteatrarnas personalkostnad beräknat per årsverke i fast pris har ökat med 8,4 % mellan 1975/76 och 1989/90 (från 226 000 till 245 000 kr.).

De regionala/lokala teatrarnas genomsnittliga kostnad per årsverke har under perioden i fast pris genomgående legat något un-

der genomsnittet för samtliga teatrar (1975/76: 207 000 kr. och 1989/90: 231 000 kr.).

(Retroaktiva utbetalningar av löner och sociala avgifter m.m. kan förorsaka ojämnheter i den redovisade personalkostnadsutvecklingen från ett år till ett annat.)

4.2.2 Lönekostnadsanlys - metodfrågor

TKU har begränsat lönekostnadsstudierna till att med tillgänglig statistik och övriga uppgifter belysa utvecklingen för olika personalgrupper i stort inom teaterområdet. Vissa uppgifter angående utvecklingen inom privat och statlig sektor har också inhämtats.

Utifrån det material som TKU haft tillgång till kan lönekostnadsutvecklingen studeras enligt ett par olika metoder: utvecklingen av avtalsenliga minimilöner, utvecklingen av lönekostnad för identiska individer samt utvecklingen av den faktiska lönekostnaden för teaterförbundsansluten personal inklusive musiker. (Kostnadsutvecklingen för enskilda yrkesgrupper t.ex. viss teknisk personal eller internationella gästsolister kan ha avvikit från den generella utvecklingen.)

4.2.3 Utveckling av avtalsenlig minimilön

En stor del av lönekostnaderna regleras genom riksavtal/kollektivavtal. I dessa anges minimilöner och andra ersättningar t.ex. för obekväm arbetstid (OB). För vissa personalgrupper (musiker och korister) är det de i avtal angivna lönerna som gäller (tarifflöner). Detta innebär att löneglidning ej förekommer. I andra fall (t.ex. för skådespelare och regissörer i teaterförbundsavtalet) sker lönesättningen individuellt och riksavtalet anger endast minimilönen. I de individuella anställningskontrakten kan lönenivåerna vid individuell lönesättning avsevärt överstiga avtalsenlig miniminivå.

I riksavtal/kollektivavtal anges för flertalet personalkategorier en minimilön för nyanställd samt en garanterad löneutveckling efter olika antal anställningsår.

Vid studiet av avtalsenliga minimilöner kommer inte olika tillägg t.ex. OB-ersättningar med. Utvecklingen av den avtalsenliga minimilönen blir därför sannolikt långsammare än den utveckling som beskrivits på grundval av faktiska lönekostnader.

TKU har studerat lönenivåer enligt tillgängliga riksavtal/kollektivavtal gällande åren 1975, 1978, 1982, 1989 och 1990. Under perioden har i vissa fall förändringar skett av ålderstillägg m.m.

Nedan anges några exempel på utvecklingen av *ingångslöner* mellan 1975-07-01 och 1989-09-01 omräknat i index där löneläget enligt avtal 1975-07-01 = 100.

Skådespelare, Sthlm:	261
Dansare:	296
Musiker:	220
Tekniska tjänstemän lönegrupp 5 år 1975, lönegrupp B år 1989:	269

Nedan anges några exempel på utvecklingen av *maximal avtalsenlig slutlön* mellan 1975 och 1989 omräknat i index där löneläget enl. avtal 1975-07-01 = 100

Skådespelare (efter 24 mån. 1975 resp. efter 15 år 1989):	298
Dansare (efter 3 år 1975 resp. efter 15 år 1989):	307
Musiker (efter 9 år 1975 resp. 15 år 1989):	251
Tekn. tjänstemän (gr. 5 1975, gr. C efter 15 år 1989):	342

År 1989 hade stegen för ålderstillägg förlängts avsevärt i förhållande till år 1975. Detta är, liksom höjningen av de avtalsenliga minimilönerna, en anpassning till utvecklingen inom arbetsmarknaden i övrigt.

Av redovisningen framgår att slutlönerna relativt sett har ökat mer än ingångslönerna.

1990-01-01 var de avtalsenliga ingångslönerna (kr. per månad) följande:

Skådespelare:	8.455
Dansare:	8.170
Korister:	8 845
Musiker, tutti, Sthlm:	9 856
Tekniska tjänstemän, lönegrupp B:	8 455

Nedan anges de avtalsenliga slutlönerna (kr. per månad) som gällde för några yrkesgrupper 1990-01-01. I samtliga fall uppnås dessa efter 15 års tjänstgöring.

Skådespelare:	11 895
Dansare:	11 210
Korister:	11 497
Musiker, tutti:	12 761
Teatertekniska tjänstemän lönegrupp B:	11 085

Ytterligare uppgifter ang avtalsenliga minimilöner anges i tabell 4.2-4.4.

4.2.4 Löneutveckling för identiska individer

Teatrarnas Riksförbund (TR) sammanställer i årlig statistik den procentuella löneutvecklingen för identiska individer. Uppgifter finns sedan 1970 för teaterförbundsansluten personal och sedan 1982 för samtlig personal. Motsvarande statistik finns också för SAF-området. I den angivna lönesumman ingår överenskommen kontant lön, samt för den konstnärliga personalen vissa särskilda lönetillägg. TKU har indexberäknat denna lönestatistik fr.o.m. 1975/76. Uppgifterna visar att löneutvecklingen inom teaterområdet varit långsammare än inom SAF-området.

År	SAF m.fl.	TR
1975	100	100
1982	184	170
1989	348,7	309.5

(Se även tabell 4.5.)

Enligt samma princip har också ett löneutvecklingstal som anger den renodlade lönenivåhöjningen beräknats av TR. Därvid har gjorts korrigeringar för strukturella förskjutningar i personalkårens yrkes- och ålderssammansättning (standardberäknad lönenivåhöjning - SÅY). Utfallet av dessa beräkningar blir något lägre än för ovan angivna utveckling för identiska individer. Standardberäknad lönenivåhöjning utgör grund för beräkning av teaterkostnadsindex i avsnitt 4.5.

4.2.5 Den faktiska lönekostnaden

Teatrarnas Riksförbund (TR) har i årlig statistik sammanställt lönekostnadsutvecklingen inom TR-området sedan 1974, uppdelat på kanslipersonal, tekniska tjänstemän samt konstnärlig personal. Utifrån en sammanlagd månadslönesumma och ett givet antal årsverken har en genomsnittslön för resp. kategori framräknats. I denna lönesumma ingår även extra ersättningar och tillägg. Genomsnittslönerna har beräknats utan hänsyn tagen till ålder eller yrke och de utgör inte något vedertaget lönestatistiskt begrepp. Uppgifterna är dock av intresse i detta sammanhang eftersom utvecklingen av den faktiska kostnaden per anställd avspeglas i teatrarnas samlade kostnadsutveckling.

I tabell 4.6. redovisas TR:s statistik gällande genomsnittliga månadslöner år från år för perioden 1975-1990. Uppgifterna gäller endast teaterförbundsansluten personal samt musiker, eftersom uppgifter beträffande övriga personalgrupper inte finns för hela perioden.

Utvecklingen för perioden 1975-1989 kan sammanfattas enligt följande:

Personalkategori	Genomsnittslön år: 1975	1982	1989
Kanslipersonal	4 365	7 482	12 848
Tekniska tjänstemän	4 500	7 307	12 917
Konstnärlig pers. (inkl. musiker)	5 189	7 898	13 149
Samtliga	4 902	7 708	13 044

Omräknat till index med 1975 = 100 var nivån 1989:

Kanslipersonal	294
Tekn. tjänstemän	287
Konstn. personal (inkl musiker)	253
Samtliga	266

Av tabell 4.6. framgår att den kraftigaste kostnadsökningen mellan två år under perioden skedde mellan åren 1987 och 1988 då den totala ökningen för samtlig personal enligt ovan var 13,7 %. Sannolikt har den då införda OB-ersättningen för konstnärlig personal varit en bidragande orsak till denna utveckling.

En på olika personalgrupper mera specificerad statistik finns sedan år 1986. Av denna framgår att den genomsnittliga lönekostnaden i kr. per individ och månad år 1989 var följande:

Konstnärlig personal exkl. musiker och korister:	12 827
Musiker:	13 494
Korister:	12 308
Teaterteknisk personal (ej tjänstemän):	11 444

Den faktiska kostnadsutvecklingen har sannolikt varierat för olika yrkesgrupper inom den tekniska personalen. Konkurrensen med arbetsgivare utanför teaterområdet har medfört en snabbare löneutveckling för kvalificerad teknisk personal.

4.2.6 Sociala kostnader

För teaterområdet gäller i stort samma sociala avgifter, som för arbetsmarknaden i övrigt.

Sociala kostnader regleras genom lagstiftning eller avtal och beräknas i procent av utgående bruttolön.

I de *lagstadgade avgifterna* ingår fr.o.m. september 1989: ATP (13 %), sjukförsäkring (10,1 %), folkpensionering (7,45 %), arbetsmarknadsavgift (2,16 %), barnomsorg (2,2 %), arbetsmiljöavgift (1,5 %), övrigt (2,56 %).

De lagstadgade sociala avgifterna beräknat på bruttolönen har ökat från 23 % år 1975 till ca 39 % år 1989 enligt SAF:s beräkning av avgifter för tjänstemän i procent av bruttolön. Motsvarande utveckling gäller också för arbetare.

Riksskatteverket beslöt 1985 (RSFS 1985:34) att arbetsgivare får göra kostnadsavdrag från utgiven bruttolön med 30 % när man beräknar underlaget för arbetsgivaravgifter för musiker och sångartister.

Enligt beräkningar som gjorts för orkesterinstitutionerna skulle detta medföra en sänkning av de sociala kostnaderna med ca 11 % beräknat på musikerlönesumman. Åtgärden har minskat musikteatrarnas sociala avgifter, och därmed något det totala procentuella utfallet för teaterinstitutionerna.

I de *avtalsmässiga sociala avgifterna* för teaterinstitutionerna ingår (procent beräknat på bruttolönen) avgift till det statliga pensionssystemet SPV[1] (10,5 %).

Vidare ingår följande försäkringar hos Arbetsmarknadens Försäkringsaktiebolag (AMF): avgångsbidrag (0,1 %), trygghetsförsäkring (0,6 %), tjänstegrupplivförsäkring (0,35 %).

Under perioden har de avtalsmässiga sociala avgifterna (baserade på SPV- samt AMF-premie) varit i stort konstanta; 11,17 % år 1975 och 11,50 % år 1989.

Utvecklingen av de sammanlagda sociala avgifterna för teaterområdet har ökat från 34 % år 1975 till 49,5 % år 1989.

4.2.7 Övriga kostnadshöjande lag- och kollektivavtalsförändringar

För kostnadsutvecklingen inom teaterområdet är lag- och kollektivavtalsförändringar som avser arbetstider, olika slags ersättningar m.m. av stor betydelse. Dessa förändringar påverkar inte bara den direkta lönekostnaden per anställd, utan kan även orsaka behov av fler anställda om ett oförändrat utbud skall upprätthållas. Därmed kan även beräknade kostnader per föreställning eller per besökare påverkas.

Teatrarnas Riksförbund (TR) har på uppdrag av TKU sammanställt sådana förändringar som inträffat sedan år 1974, samt beräknat kostnadseffekterna av dessa. Sammanställningen avser kollektivavtalen mellan TR och Teaterförbundet (TF). Kostnadseffekterna har beräknats som procentuella ökningar av den totala lönesumman för personal ansluten till TF. Även i de andra teateranställda gruppernas kollektivavtal har motsvarande förändringar genomförts. Enligt TKU är det därför rimligt att anta att TR:s

[1] Gäller för de teatrar som är anslutna till SPV vilket de statliga och flertalet kommunala är. För grundbeloppsberättigad regional teater gäller att denna avgift dras av direkt från grundbeloppet innan detta utbetalas till teatern, vilket kan innebära att denna kostnad inte syns i redovisningen. Se vidare kap. 5.

sammanställning och beräknade kostnadseffekter är giltiga för teaterområdet som helhet. Sammanställningen, som även granskats av Svenska Teaterförbundet utan erinran, redovisas i bilaga 4.

Av de arbetstidsbestämmelser som ändrats enligt TR:s redovisning kan följande speciellt framhållas:

- år 1974: Arbetstidsförkortning från 42,5 till 40 tim. enligt arbetstidslagen.
- åren 1974-86: Successiv övergång till 5-dagarsvecka.
- år 1975: Avtal ang. högst 8 timmars arbetsdag.
- år 1976: Förlängd veckovila, från 24 tim. till 36 tim. enligt arbetsmiljölagen.
- år 1981 resp. år 1988: OB-tillägg för icke-konstnärlig resp. konstnärlig personal.

Kostnadseffekterna kan variera från teater till teater. Operan och Dramaten anser att den av TR beräknade effekten i huvudsak stämmer på resp. teater. Riksteatern anser att effekterna i vissa fall varit större till följd av att några av de införda bestämmelserna i särskilt hög grad påverkar turnéverksamhet. Bland sådana bestämmelser märks begränsning till 8 timmars arbetsdag (1975) samt inskränkningar i restidsbestämmelserna (1977).

Även i *lokala avtal* kan förändringar av kostnadshöjande slag ha skett.

Den reella effekten av de kostnadshöjande faktorerna på en teater kan gälla såväl kostnader som verksamhet. I den mån kompensation i form av ökade anslag inte kunnat erhållas, kan konsekvenserna bli ändrad repertoar, minskat antal anställda, höjda biljettpriser osv.

Teaterledare som TKU har talat med har bl.a. lämnat följande kommentarer till utvecklingen:

Operan anser att effekterna av förändringar i centrala/lokala avtal för den konstnärliga personalen har kunnat hanteras genom anpassning av verksamheten. Effekten har således inte märkts i behov av ökat antal årsverken för denna personalkategori. Däremot har minskningen av antalet arbetade dagar per år från 250 till 230 haft betydelse för verksamheten. Vidare framhålls att lagen om 36 timmars veckovila (införd 1977) påverkar måndagens inställelse, om föreställning givits på lördag kväll.

Göteborgs Musikteater framhåller konsekvenserna av de centrala avtalen angående nattuppehåll, begränsning till 8-timmarsdag, lagen om förlängd semester samt utökningen av veckovilan från 24 till 36 timmar.

4.2.8 TKU:s kommentarer

Det på personalgrupper baserade statistikmaterialet beträffade teaterområdet omfattar inte all personal för perioden 1975-1990.

Det finns emellertid skäl att anta att löneutvecklingen för personal tillhörig andra organisationer än Teaterförbundet i stort överensstämmer med teaterförbundspersonalens.

Tillgängliga uppgifter för år 1989 visar på ganska små skillnader i månadslönekostnader.

Underlaget för *jämförelser utanför teaterområdet* är inte heller fullständigt. För identiska individer visar den ovan indexerade jämförelsen med Svenska Arbetsgivareföreningens (SAF:s) personalområde en långsammare utveckling inom teaterområdet än inom SAF-området. Utvecklingen inom TR-området har varit mera "språngvis" vilket hänger samman med t.ex. införande av de s.k. lönestegarna år 1983 liksom införandet av OB-ersättningen för konstnärlig personal år 1988. Det kan tilläggas att teaterområdets lönekostnadsutveckling för identiska individer under perioden 1975-1989 sammanfaller med KPI:s utveckling.

Vissa jämförelser kan också göras med det statliga området: Från statens arbetsgivarverk finns uppgifter om utveckling av lönen för löneplansplacerade tjänstemän med statligt reglerad lön för åren efter 1975. Den genomsnittliga löneplanslönen 1975 var 4 234 kr. per månad (index = 100) och hade 1989 ökat till 12 835 kr. (index = 307). (Tabell 4.7.)

Sammanfattningsvis kan TKU konstatera att det tillgängliga materialet inte visar på att löneutvecklingen inom teaterområdet varit snabbare än inom andra områden. Den genomsnittliga lönekostnaden kan inte heller betraktas som hög, i varje fall inte mot bakgrund av de krav på utbildning och erfarenhet som ställs på stora delar av personalen. Detsamma gäller också enligt TKU:s uppfattning de avtalsenliga minimilönerna.

4.3 Lokaler

Lokalkostnaderna består huvudsakligen av de hyreskostnader som institutionen betalar. Vissa institutioner redovisar även andra lokalanknutna kostnader, t.ex. städning, under rubriken lokalkostnader.

Även kostnader för ombyggnader och större investeringar i utrustning är en form av lokalkostnad. Dessa kostnader bärs av lokalhållaren och påverkar teaterns kostnader genom höjd hyra. Förändringar i lokalhyra per kvadratmeter liksom lokalyta har direkt effekt på teaterns budget. Då en teaters kostnadsutveckling skall analyseras är det därför av betydelse att kartlägga förändringar av nämnda slag under den aktuella perioden.

För de flesta teatrar är lokalkostnaderna givna på kort sikt och kan betraktas som fasta kostnader. I ett längre perspektiv kan de påverkas, ofta i samverkan med resp. huvudman. Av naturliga skäl är teatrarna mera bundna till sina lokaler än flertalet andra företag.

Lokalkostnadsutvecklingen varierar från institution till institution bl.a. beroende på vilka principer för hyressättning som lokalhållaren tillämpar. Det går inte att ge en generell bild av institutionsteatrarnas lokalkostnadsutveckling.

Teaterns lokalförhållanden (publikutrymmen, repetitionslokaler m.m.) har naturligtvis stor betydelse för möjligheterna att repetera, ge föreställningar och därmed påverka publikintäkterna. Förändringar i lokalförhållanden som medför bättre personalutnyttjande, större effektivitet i arbetet och/eller möjlighet att öka publikantalet kan på längre sikt påverka teaterns ekonomi.

Studie av teaterns arbetsmiljö

TKU har låtit sammanställa delresultat av en vid högskolan i Luleå pågående studie angående teaterns lokalförhållanden, arbetsmiljö m.m. Där framhålls bl.a. följande: En musikteaterlokal bör inte vara större än 1 000 platser och en lokal för dramatisk teater inte större än 500 platser. Det finns ett stort behov av mindre lokaler för musikteater och dramatisk teater. En ensidig satsning på alltför stora lokaler begränsar repertoarvalet, ofta till nackdel för mindre tillgängliga verk.

I studien framhålls vidare att många arbetsmiljöer inom teatern fortfarande är eftersatta. Konsekvenserna av detta blir hög olycksfalls- och arbetsskadefrekvens, utrymmesbrist, orationell materialhantering m.m. Med väl planerade lokaler kan enligt studien konflikter mellan konstnärlig och teknisk personal gällande tid på scenen begränsas. Vidare kan vinster i form av konstnärlig repetitionstid ske om man har ett effektivare system för att hantera byggande, transporter och förvaring av dekor, rekvisita och teknisk utrustning.

Ansvaret för lokalerna ligger ofta utanför själva teaterinstitutionen; hos en annan myndighet, förening, förvaltning etc. Detta kan enligt studien medföra problem eftersom det "hos flertalet lokalhållare finns en mycket bristfällig kunskap om vad som är viktiga egenskaper hos lokaler och teknisk utrustning för att teaterproduktionen skall fungera rationellt och ekonomiskt. Detta resulterar i en oförståelse att snabbt reparera brister eller att anslå pengar till nödvändiga förändringar".

4.4 Övriga kostnader

Bland teatrarnas övriga kostnader återfinns bl.a. kostnader för material, vissa investeringar, resor och traktamenten, information, sjuk- och hälsovård samt lunchsubventioner. De övriga kostnaderna är övervägande rörliga och ofta anknutna till bestämda uppsättningar/produktioner. De kostnadsposter som ingår är var

för sig små i förhållande till teatrarnas totala omsättning. Teatrarnas övriga kostnader påverkas i första hand av den allmänna prisutvecklingen. Vissa särskilda kostnader (t.ex. hotellövernattningar) kan dock relativt kraftigt avvika från kostnadsutvecklingen i stort.

I teatrarnas kostnader ingår även en mindre del s.k. köpta tjänster. Vissa teatrar låter t.ex. företag utanför teatern tillverka dekorer och kostymer. Det förekommer även att teatrarna anlitar utomstående företag för städning, vakthållning m.m. Andelen köpta tjänster har under 1980-talet varierat mellan 2 och 3 % av institutionsteatrarnas samlade kostnader. En ökning av andelen köpta tjänster i rationaliseringssyfte har diskuterats av teaterledare. Det finns dock inget som tyder på att utvecklingen i stort går i denna riktning.

Bland de övriga kostnaderna finns det enligt TKU:s uppfattning anledning att närmare studera kostnaderna för turnéer resp. information/marknadsföring. Turnékostnader diskuteras i avsnitt 8.6. Informations/marknadsföringskostnader behandlas bl.a. i avsnitt 5.4.5 och 9.5.3.

4.5 Konsumentprisindex och teaterkostnadsindex

Konsumentprisindex (KPI) anger den allmänna prisutvecklingen i samhället. Vid beräkningen av KPI beaktas utvecklingen av priserna på ett stort antal varor och tjänster, skatteförändringar m.m. De olika ingående delarna ges olika vikter utifrån deras betydelse i konsumtionen, och vägs sedan samman till KPI. För KPI finns uppgifter från en lång följd av år. Detta är det mest använda kostnadsindexet och det är etablerat som måttstock när det gäller samhällets allmänna kostnadsutveckling (inflationstakten).

För TKU:s räkning har ett speciellt teaterkostnadsindex konstruerats, TKI [2]. I detta index beaktas att personalkostnaderna utgör en mycket stor andel (ca 70 %) av en teaters kostnader. För personalkostnadsdelen har delberäkningar gjorts för de tre huvudfaktorer som påverkat teatrarnas personalkostnadsläge för perioden 1975-1989 enligt följande:

- Lönenivåhöjning enligt TR:s standardräknade lönenivåhöjning (SÅY). Jfr avsnitt 4.2.4. Denna lönenivå har ökat med ca 170 % mellan 1975 och 1989.
- Utveckling av sociala avgifter enligt lagar och avtal. - Av tidigare avsnitt (4.2.6) framgår att utvecklingen av sociala avgifter är en viktig beståndsdel i personalkostnadsutvecklingen och att dessa i procent av bruttolönen mellan åren 1975 och 1989 har ökat från ca 34 % till 49,5 %.

[2] I bilaga 14 "Produktivitetsutveckling inom teatersektorn 1975/76-1988/89", en studie gjord för TKU av Hans Bohman och Peter Rabe, ges en närmare redogörelse för konstruktionen av teaterkostnadsindex.

- Övriga kostnadshöjningar enligt lagar och avtal. Även de i avsnitt 4.2.7 redovisade kostnadsökningarna har beaktats i konstruktionen av teaterkostnadsindex.

En sammanvägning till ett samlat index av ovanstående tre faktorer visar att personalkostnaderna på teaterområdet, uttryckta som index, ökat från 100 år 1975 till 356 år 1989. Detta delindex benämns fortsättningsvis TKI:s pk-del.

Teaterns lokalkostnader och övriga kostnader antas ha följt KPI (utvecklingen av dessa kostnader vid enskilda teatrar kan dock avvika avsevärt från KPI:s utveckling).

Sammanvägningen har sedan skett så att deflateringen av totalkostnaden med TKI ger samma effekt som om personalkostnaden deflaterats med TKI:s pk-del och övriga kostnader deflaterats med KPI och därefter summerats till en real totalkostnad.

Resultatet av sammanvägningen ger en bild av en tänkt "normalteaters" kostnadsutveckling vid en oförändrad verksamhetsnivå.

Nedan redovisas utvecklingen av KPI:s, TKI:s resp. TKI:s personalkostnadsdel (pk-del) under perioden 1975–1989.

Utvecklingen av KPI, TKI samt TKI:s personalkostnadsdel (pk-del) under perioden 1975–1989

	Indexerad utveckling:			Ökning relativt föregående år:		
År	KPI	TKI	TKI:s pk-del	KPI	TKI pk-del	TKI:s pk-del
1975	100	100	100	-	-	-
1976	110.1	111.2	111.7	10.1	11.2	11.7
1977	122.8	130.1	133.4	11.5	17.0	19.4
1978	135.2	137.3	138.2	10.1	5.5	3.6
1979	144.7	146.7	47.6	7.0	6.8	6.8
1980	164.6	165.1	165.4	13.8	12.5	12.1
1981	184.4	182.7	182.0	12.0	10.7	10.0
1982	200.3	192.6	189.7	8.6	5.4	4.2
1983	218.2	210.3	207.2	8.9	9.2	9.2
1984	235.7	232.5	31.2	8.0	10.6	11.6
1985	253.0	248.7	247.0	7.3	7.0	6.8
1986	263.7	268.4	270.4	4.2	7.9	9.5
1987	274.9	281.6	284.4	4.2	4.9	5.2
1988	290.8	321.1	335.4	5.8	14.0	17.9
1989	309.5	340.9	355.6	6.4	6.2	6.0

Tabeller:

4.1. Institutionsteatrarnas personalkostnader i procent av teatrarnas totala omsättning 1975/76–1989/90
Institutionsteatrarnas personalkostnader Löpande priser och prisläge 1989
Institutionsteatrarnas personalkostnader beräknat per årsverke 1975/76–1989/90

4.2. Exempel på utveckling av avtalsenliga minimilöner för skådespelare, dansare, musiker och korister

4.3. Exempel på utveckling av avtalsenliga minimilöner för tekniska tjänstemän

4.4. Exempel på utveckling av avtalsenliga minimilöner för teaterteknisk personal

4.5. Löneutveckling för identiska individer inom SAF- resp. TR-områdena.

4.6. Genomsnittslön (lönekostnad) per månad för teateranställda enligt TR:s lönestatistik

4.7. Lönegradsplacerade tjänstemän. Utveckling enligt statens arbetsgivarverk

Tabell 4.1 Institutionsteatrarnas personalkostnader inkl. sociala avgifter i löpande och i 1989 års priser (tkr, defl:KPI)

Verksamhetsår	Samtliga institutionsteatrar: Total personalkostnad: Löpande pris	Fast pris	Andel av omsättning (%)	Personalkostnad per årsverke: Löpande pris	Fast pris	Regionala/lokala institutionsteatrar: Total personalkostnad: Löpande pris	Fast pris	Personalkostnad per årsverke: Löpande pris	Fast pris
1975/76	226531	701113	74	73	226	108526	335888	67	226
1976/77	259343	729033	71	80	225	131858	370607	75	225
1977/78	311381	784792	74	91	229	153641	498341	80	229
1978/79	320795	734364	69	90	206	150456	344424	74	206
1979/80	322808	690457	61	87	186	147091	314614	69	186
1980/81	449478	845162	75	118	222	239159	449695	107	222
1981/82	487598	818394	73	132	222	264593	444098	118	222
1982/83	489273	756015	74	134	207	259050	400279	122	189
1983/84	509951	733325	65	137	194	292471	414847	131	186
1984/85	599863	787686	74	157	206	336955	442459	142	186
1985/86	594871	727718	65	149	182	345580	422755	147	180
1986/87	696036	816724	69	179	210	399071	468382	165	194
1987/88	723382	814427	67	189	213	411755	463128	173	195
1988/89	887803	944898	71	230	245	532629	566882	218	232
1989/90	932879	932879	67	245	245	554544	554544	231	231

(Källa: Statens kulturråd)

Tabell 4.2 Exempel på minimilöner för konstnärlig personal enligt riksavtal

	1/7 -75	1/7 -78	1/1 -82	1/9 -89	1/1 -90
Skådespelare/spelår					
Nyanställd Stockholm	3 140	3 890[1]	5 233	8 200	8 455
Efter 24 månader	3 740	4 490	5 900	8 550	8 815
Efter 15 år				11 150	11 495
Dansare (Operan)					
Nyanställd	2 680	3 455[1]	4 877	7 925	8 170
Efter 3 år	3 540	4 315	5 831	8 625	8 890
Efter 15 år				10 875	11 210
Musiker, Tutti, Stockholm					
Nyanställd	4 346	5 456	6 121	9 578	9 856
Efter 9 år	4 931	6 176	7 421	11 174	11 498
Efter 15 år			8 201	12 401	12 761
Korister (Operan)					
Nyanställd	3 525	4 375[1]	5 710	8 579	8 845
Efter 9 år	4 350	5 225	6 520	9 805	10 109
Efter 15 år			7 060	11 151	11 497

[1] 1 juli 1977

Tabell 4.3 Exempel på utveckling av minimilöner enligt riksavtal. Tekniska tjänstemän i Stockholm anslutna till Teaterförbundet

	1/7 -75	1/7 -78	1/1 -82	1/9 -89	1/1 -90
Tekniska tjänstemän i Stockholm	3 050[1]	3 930[3]	5 137[3]	8 200[5]	8 455[5]
	3 930[2]	4 780[4]	6 082[2]	9 700[6]	10 000[6]
				10 750[7]	11 085[7]

[1] Grupp 5, dvs biträdande belysningsmästare, bitr. inspicient, bitr. kostymmästare, rekvisitör, peruk- och hårfrisör, sufflör, telefonist och/eller portvakt samt biljettförsäljare.
[2] Grupp 2, dvs. scenograf, snickarmästare, scenmästare
[3] Grupp D, dvs. tekniska tjänstemän med mindre än 24 månaders yrkesverksamhet inom teater.
[4] Grupp B, dvs. attributmakare, belysningsmästare, dekorationsmålare, inspicient, kostymmästare, perukmakare tillika maskör, scenmästare, snickarmästare, tapetserarmästare, ljudtekniker, maskör/sminkör m.fl.
[5] Grupp B, nyanställd, dvs. attributmakare, belysningsmästare, dekorationsmålare, inspicient, ljudtekniker, maskör/sminkör, perukmakare, sufflörer med musikalisk kompetens.
[6] Grupp B, efter 9 år, " -
[7] Grupp B, efter 15 år , " -

Tabell 4.4 Exempel på utveckling av avtalsenliga minimilöner. Teatertekniskt personal ansluten till Svenska Musikerförbundet/Kulturarbetarförbundet

1/7 -75	1/7 -78	1/1 -82	1/7 -88
3 000[1] - 3 645	3 830[1] - 4 735	5 149[2] - 6 210	7 400[2] - 9 486

[1] Intervall Begynnelselön lönegrupp 3 - lön efter 9 år lönegrupp 1, dvs. lägsta respektive högsta minimilön enl. kollektivavtalet.

[2] Intervall Begynnelselön lönegrupp 3 - lön efter 15 år lönegrupp 1, dvs. lägsta respektive högsta minimilön enl. kollektivavtalet.

Tabell 4.5 Löneutveckling, identiska individer inom SAF-området och inom TR:s teaterområde

År	SAF-området: Index	Ökning (%)	TR:s teaterområde (TF-personal): Index	Ökning (%)
1975	100.0	-	100.0	-
1976	111.7	11.7	107.7	7.7
1977	123.8	10.8	122.3	13.6
1978	132.0	6.7	130.5	6.7
1979	143.4	8.6	138.3	6.0
1980	160.0	11.6	151.9	9.8
1981	172.0	7.5	160.1	5.4
1982	184.2	7.1	169.7	6.0
1983	201.9	9.6	181.4	6.9
1984	224.5	11.2	204.6	12.8
1985	242.9	8.2	221.0	8.0
1986	262.8	8.2	237.4	7.4
1987	283.0	7.7	251.9	6.1
1988	310.5	9.7	288.2	14.4
1989	348.7	12.3	309.5	7.4

(Källa: SAF resp. TR)

Tabell 4.6 Genomsnittslön (lönekostnad per månad exkl sociala avgifter) för teateranställda

1) Kanslipersonal
2) Tekniska tjänstemän
3) Konstnärlig personal (inkl. musiker)
4) Totalt

	75	76	77	78	79
1)	4.365	4.744	-	5.618	6.049
2)	4.500	4.869	-	5.581	5.982
3)	5.189	5.512	-	6.284	6.552
4)	4.902	5.230	-	6.003	6.328

	80	81	82	83	84
1)	6.714	-	7.482	8.084	8.743
2)	6.528	-	7.307	7.837	8.988
3)	7.268	-	7.898	8.521	9.278
4)	7.017	-	7.708	8.307	9.131

	85	86	87	88	89
1)	9.465	9.998	10.580	11.952	12.848
2)	9.540	10.276	10.778	12.234	12.912
3)	9.802	10.567	10.979	12.522	13.149
4)	9.688	10.415	10.870	12.365	13.044

	90
1)	13.806
2)	13.974
3)	14.128
4)	13.991

Källa: Teatrarnas Riksförbunds lönestatistik

Tabell 4.7 Löneutveckling, lönegradsplacerade statstjänstemän

År	Index	Ökning (%)
1975	100	-
1976	111.6	11.6
1977	128.9	15.5
1978	133.8	3.8
1979	150.7	12.6
1980	164.8	9.4
1981	172.2	4.5
1982	182.2	5.8
1983	194.8	6.9
1984	207.6	6.6
1985	227.5	9.6
1986	249.6	9.7
1987	255.8	2.5
1988	274	7.1
1989	307.4	12.2

(Källa: Statens arbetsgivarverk)

5 Teatrarnas intäkter

5.1 Institutionsteatrarnas finansiering

Institutionsteatrarna finansieras till största delen av offentliga medel - statliga, primärkommunala och landstingskommunala. Andra intäktskällor av betydelse är biljettintäkter och räntor.

I tabell 5.1 och 5.2 presenteras institutionsteatrarnas intäktsutveckling mellan 1975/76 och 1989/90 i löpande och fasta priser. I tabell 5.3 beskrivs utvecklingen av den procentuella fördelningen mellan olika intäktskällor.

Verksamhetsåret 1989/90 uppgick det samlade offentliga stödet (summan stats-, primärkommunala och landstingsbidrag) till teaterinstitutioner till 1,2 miljarder kr. Därav gick ca 700 milj.kr. till regionala/lokala teaterinstitutioner. Till detta belopp bidrog staten med 211 milj.kr., primärkommuner med 365 milj.kr. och landsting med 113 milj.kr.

De offentliga bidragen är därmed av en avgörande betydelse för institutionsteatrarnas finansiering. Verksamhetsåret 1989/90 finansierades dessa teatrar till 84 % av offentliga bidrag. Denna andel har i stort varit konstant sedan 1984/85. Dessförinnan var andelen ännu något större, i allmänhet över 85 %.

Primärkommunerna och landstingen har ökat sin sammanlagda andel av finansieringen från ca 25 % i slutet av 70-talet till över 30 % efter 1983/84. Verksamhetsåret 1989/90 var den primär-/landstingskommunala andelen 34,5 %. Statsbidragens andel av institutionsteatrarnas totala finansiering minskade mellan 1975/76 och 1984/85 och har därefter varit i stort konstant.

Biljettintäkternas sammantagna andel av institutionsteatrarnas intäkter har med mindre variationer (i allmänhet inom +/- 1 %) legat konstant på ca 10 % t.o.m. 1986/87. Därefter har dess betydelse ökat och andelen var drygt 12 % verksamhetsåret 1988/89 för att minska till 11 % verksamhetsåret 1989/90.

De övriga intäkternas betydelse har varit förhållandevis mindre. En ökning har dock skett under 1980-talet och dess andel av intäkterna 1989/90 var för samtliga teatrar 5,1 %. För regionteatrarna enbart var motsvarande andel 3 % verksamhetsåret 1989/90, efter att ha varit högre åren dessförinnan.

De fria teatergruppernas finansiering behandlas huvudsakligen i kap. 9.

5.2 Statsbidrag

5.2.1 Bidragsprinciper för Operan, Dramaten och Riksteatern

Från år 1975 och fram till utgången av juni 1986 erhöll Operan, Dramaten och Riksteatern anslag enligt samma principer som de statliga myndigheterna. Teatrarna erhöll ett reservationsanslag samt gavs möjlighet till anslag över tilläggsbudget vid kostnadsökningar till följd av avtalsenliga löneökningar och/eller höjda sociala avgifter. I regleringsbrev fastställdes inkomst- och utgiftsstat. Anslaget räknades upp i enlighet med utvecklingen av den p.g.a. avtal förändrade genomsnittliga lönenivån på det statliga området. Fr.o.m. budgetåret 1983/84 periodiserades anslaget, vilket innebar utbetalning vid tre till fyra tillfällen årligen.

Nuvarande bidragssystem gäller sedan den 1 juli 1986 och bygger på följande principer:

- Ingen inkomst- eller utgiftsstat fastställs.
- Hela anslaget utbetalas i början av verksamhetsåret.
- Inga anslag utbetalas via tilläggsbudget.
- Institutionerna undantas från de generella besparingskrav som ställs inom det statliga området.
- Anslagen fastställs år från år genom en procentuell uppräkning av bidragsbasen.

Riksrevisionsverket (RRV) har i rapporten "Operan, Dramaten och Riksteatern - konsekvenser av ny bidragskonstruktion" (Dnr 1988:666) utvärderat det system som infördes år 1986. Några principiella ändringar av bidragssystemet till följd av RRV:s rapport har inte skett.

Fr.o.m. budgetåret 1989/90 sker, vid beräkningen av anslaget, en uppdelning i verksamhetsmedel och medel för lokaler. Medlen för lokaler räknas upp så att de ger full kompensation för inträffade hyreshöjningar. För budgetåret 1989/90 ökades till följd av ovanligt stora lönekostnadsökningar (OB-ersättning hade införts för konstnärlig personal) dessutom bidragsbasen, utifrån vilken uppräkning sker.

5.2.2 Statligt bidrag till regionala/lokala teater- och dansinstitutioner

De regionala/lokala teater- och dansinstitutionerna har kommunal huvudman (primärkommun eller landsting, ibland i samverkan).

Det statliga ekonomiska bidraget till de regionala/lokala teaterinstitutionerna regleras i förordning SFS 1974:451[1] vilken i huvudsak innebär följande:

[1] Vissa mindre ändringar av förordningen har skett efter 1974.

Bidragsberäkningen grundar sig på antalet anställda vid teatern beräknat i antal årsverken. Statsbidraget utgår i form av s.k. grundbelopp, vilket beräknas utifrån en tänkt genomsnittskostnad för en anställd person. För grundbeloppet beräknas för varje budgetår en viss nivå. Beräkningen baseras på utvecklingen av statstjänstemännens löner. Regeringen beslutar om en teater skall vara berättigad till statligt bidrag.

För närvarande erhåller 23 institutioner statligt bidrag. De grundbeloppsberättigade teaterinstitutionerna redovisas i kapitel 2 tabell 2.1.

En teaters bidragsunderlag motsvaras av det ekonomiska värdet av antalet tilldelade grundbelopp. Statsbidraget utgör 55 % av bidragsunderlaget (för nybildade institutioner 60 % i högst tre år).

Grundbeloppen fördelas av statens kulturråd som också svarar för utbetalningen till teatrarna som sker vid fyra tillfällen per år.

Budgetåret 1989/90 var grundbeloppet 201 800 kr. för institutioner där lönekostnadspålägg skall beräknas och 182 110 kr. för institutioner där lönekostnadspålägg ej skall beräknas. Motsvarande belopp för budgetåret 1990/91 var 210 000 kr. resp. 194 600 kr. Lönekostnadspålägg skall beräknas för de teatrar som är anslutna till det statliga pensionssystemet (SPV).

Denna grundbeloppsstorlek gäller alla slags teaterinstitutioner, inkl musikteaterinstitutioner. För musikinstitutioner är grundbeloppet högre (244 900 kr. resp. 226 900 kr. budgetåret 1990/91). För en musiker anställd vid en musikteaterinstitution utgår bidrag enligt teaterinstitutionsnivån. Tabell 5.4.

De statliga ekonomiska insatserna enligt ovanstående författning har, uttryckta i 1989 års priser, ökat från ca 155 milj.kr. budgetåret 1975/76 till ca 211 milj.kr. budgetåret 1989/90 (en ökning med 36 %).

Av tabell 5.5 framgår att antalet grundbelopp sedan budgetåret 1975/76 har ökat från 1 578 till 2045,5 budgetåret 1989/90 och till 2 200,5 år 1990/91.

5.2.3 Statligt bidrag till regional musikverksamhet

Fr.o.m. år 1988 utgår statligt bidrag till regional musikverksamhet. Medlen avser de länsmusikinstitutioner som står under landstingens huvudmannaskap och ingick tidigare i de medel som anslogs till regionmusikens resp. Rikskonserters regionala verksamhet.

Bidragen grundar sig på överenskommelse som träffas mellan staten och landstingsförbundet. Staten ställer inga särskilda krav på ekonomisk motprestation från huvudmännen.

Från anslag till regional musikverksamhet utgår bidrag bl.a. för vissa musiker vid musikteatrarna i Umeå och Karlstad.

5.2.4 Statligt stöd via arbetsmarknadsstyrelsen

Inom teaterområdet har arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) lämnat ekonomiskt stöd i form av bidrag till anställda vid teaterinstitutioner, olika projekt med fria teatergrupper m.m.

Under åren 1986–1990 har Operan, Dramaten och Riksteatern erhållit beredskapsmedel med sammanlagt ca 7,4 milj.kr. Av denna summa har Operan erhållit 236 000 kr., Dramaten ca 4,6 milj.kr. och Riksteatern ca 2,5 milj.kr.

Enligt uppgifter lämnade till kulturrådet erhöll 13 regionala/lokala institutionsteatrar 7,2 milj.kr. i bidrag från AMS budgetåret 1989/90. Ett större bidrag från AMS utgick under slutet av 1980-talet i samband med etablerandet av en orkester vid Malmö Stadsteater.

AMS insatser för de fria teatergrupperna är förhållandevis större än för institutionerna. Dessa insatser beskrivs i kap. 9.

Härutöver arbetar AMS med kulturarbetsförmedling, vidareutbildning m.m. AMS sammanlagda arbetsmarknadspolitiska insatser inom kulturområdet (kulturarbetsförmedling, AMU, beredskapsarbeten och kontantstöd) uppgick till 198,4 milj.kr. budgetåret 1988/89. Det har inte gått att få fram hur stor del av dessa medel som kommit teaterområdet tillgodo.

5.3 Bidrag från primärkommuner och landsting

De kommunala huvudmännen för regionala/lokala teaterinstitutioner har enligt SFS 1974:451 det grundläggande ansvaret för verksamhetens genomförande och finansiering, vilket bl.a. innebär att svara för täckning av personalkostnader, lokalkostnader och övriga kostnader som inte finansieras på annat sätt.

Som nämnts i kap. 2 har verksamheten vid de regionala/lokala teaterinstitutionerna mellan åren 1975/76 och 1989/90 byggts ut från 1 611 till 2 404 årsverken.

De sammanlagda primärkommunala bidragen till institutionsteatrarna har under samma period i fast pris ökat med ca 84 % från ca 198 milj.kr. till ca 365 milj.kr. Samtidigt har motsvarande landstingsbidrag ökat från ca 14 milj.kr. till ca 113 milj.kr. – en ökning med mer än 700 %.

5.4 Biljettintäkter

5.4.1 Allmänt

Biljettintäkternas storlek styrs av antal platser i teaterlokalerna, biljettpriser samt antal besök. Besöksantalet påverkas bl.a. av repertoarval, antal föreställningar och marknadsföring. Antalet plat-

ser får, på kort och medellång sikt, ses som en given faktor (den kan ej påverkas - i alla fall inte uppåt). Övriga faktorer som påverkar biljettintäkterna är i varierande grad påverkbara.

Intäkter kan också erhållas från sålda föreställningar. Intäkter från sålda föreställningar utgör väsentliga delar av Riksteaterns resp. de fria teatergruppernas finansiering. Vid Riksteatern benämns sådana intäkter gager.

5.4.2 Biljettintäkternas utveckling

Av tabell 5.2 framgår att institutionsteatrarnas föreställningsintäkter 1989/90 uppgick till 152 milj.kr., varav 85 milj.kr. gällde de regionala/lokala teatrarna. År 1975/76 var motsvarande belopp, uttryckta i 1989 års priser, 93 resp. 50 milj.kr. Institutionsteatrarnas reala biljettinkomster har därmed ökat med mer än 60 % mellan de nämnda åren. Av tabell 5.2 framgår att ökningarna gått snabbast fr.o.m. mitten av 1980-talet. De sammanlagda intäkterna var som störst 1988/89 då de uppgick till 164 milj.kr.

En ännu större ökning har skett av den genomsnittliga biljettintäkten per besök, vilket delvis förklaras av att det totala besöksantalet minskat. I fast penningvärde har intäkten per besök ökat från 31 kr. verksamhetsåret 1975/76 till 70 kr. verksamhetsåret 1989/90. Värdet har alltså mer än fördubblats.

De årliga biljettintäkterna, i löpande resp. fasta priser, samt biljettintäkter per besök redovisas i tabell 5.6.

Intäkt per besök är inte detsamma som det genomsnittliga biljettpriset. Intäkterna har beräknats inklusive rabatter, fribiljetter m.m. I vissa fall är intäkter av försålda föreställningar inte inkluderade.

Det kan även påpekas att intäkter från turnéföreställningar i teatrarnas årsredovisningar vanligen hänförs till övriga intäkter.

5.4.3 Biljettpriser

Varje teaterledning har att sätta en biljettprisnivå som svarar dels mot behovet att maximera intäkterna, dels mot ev. kulturpolitiska ambitioner att nå även inkomstsvaga publikgrupper.

Av bilaga 5 framgår biljettprisutvecklingen under perioden 1975/76-1989/90 för Operan, Dramaten, Stockholms Stadsteater, Göteborgs Musikteater (Stora teatern) samt Göteborgs Stadsteater.

Nedan redovisas biljettpriser (i löpande och i 1989 års priser) som gällde vid nämnda teatrar under nämnda periods första resp. sista år, samt den reala procentuella förändringen mellan dessa år.

Teater /år	Löpande pris (kr.)	Fast pris (kr.)
Operan (parkett)		
1975/76	30	93
1989/90	170	170
Förändring:		+ 83 %
Dramaten (stora scenen, parkett)		
1975/76	18	56
1989/90	110	110
Förändring:		+ 96 %
Sthlm Stadsteater (högsta bilj.pris)		
1975/76	20	62
1989/90	100	100
Förändring:		+ 61 %
Göteborgs Musikteater (parkett/1:a raden)		
1975/76	24	74
1989/90	125	125
Förändring:		+ 69 %
Göteborgs Stadsteater (ord.pris)		
1975/76	16	50
1989/90	90	90
Förändring:		+ 80 %

Mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989 har alltså en avsevärd höjning av biljettpriserna skett. Takten i höjningarna har varit ojämn: mestadels långsam i slutet av 1970-talet och snabb i slutet av 1980-talet.

Även de fria teatergruppernas reala biljettpriser har ökat. Se vidare kap. 9.

Det kan konstateras att institutionsteatrarna har försökt bemöta kostnadsutvecklingen under den senare delen av 1980-talet bl.a. genom att höja biljettpriserna. Biljettintäkternas realvärde har därmed ökat. Till följd av den snabba kostnadsutvecklingen, har dock inte biljettintäkternas betydelse för teatrarnas finansiering ökat lika mycket.

Flera teaterledare TKU har talat med har uttalat sig för en fortsatt försiktig höjning av biljettprisnivån. En uppfattning som framförts är att biljettprisnivån skall stå i rimligt förhållande till kostnadsnivån för biografbesök eller hyrning av videofilm, och att utvecklingen av biljettpriserna bör följa den allmänna kostnadsutvecklingen.

För jämförelse anges här även biljettprisutvecklingen på de privata scenerna Oscarsteatern och Intima teatern i Stockholm:

Teater /år	Löpande pris (kr.)	Fast pris (kr.)
Oscarsteatern (högsta pris)		
1975	50	155
1989 vår	190	190
1989 höst	375	375
Förändring:		+ 141 %

Teater /år	Löpande pris (kr.)	Fast pris (kr.)
Intima teatern (högsta pris)		
1975	50	155
1989	190	190
Förändring:		+ 23 %

Vid Oscarsteatern skedde en kraftig biljettprishöjning mellan våren och hösten 1989. Innan dess hade de årliga höjningarna inte uppgått till mer än 20 kr.

År 1990 höjdes biljettpriset vid Intima teatern till 225 kr.

I bilaga 5 ges en mer utförlig redovisning av biljettprisernas utvecklingen för ovan nämnda privateaterscener.

5.4.4 Rabatter/prisdifferentiering

Teatrarna säljer biljettter till ordinarie pris och tillämpar därutöver olika rabatter i samband med abonnemang eller för olika publikgrupper.

Den procentuella andelen av biljetterna som sålts till ordinarie pris m.m. vid Operan, Dramaten, Stockholms Stadsteater, Göteborgs Musikteater samt Göteborgs stadsteater redovisas i bilaga 6.

Andelen biljetter som sålts till ordinarie pris varierar mellan dessa teatrar. För respektive teater har andelen sålda biljetter till ordinarie pris varit konstant eller ökat sedan 1975/76.

Samtliga teatrar enligt ovan har i stort sett fasta biljettpriser/rabattsystem. Teatrarna tillämpar således inte i någon större utsträckning prisdifferentiering utifrån föreställningens art som metod för att maximera biljettintäkterna. Avvikelser kan dock förekomma vid särskilda tillfällen. Operan tillämpar i ökande grad biljettprishöjningar vid framträdanden av internationella solister.

5.4.5 Information/marknadsföring

Information och marknadsföring är för teatrarna ett viktigt medel att påverka publikantalet och därmed biljettintäkterna.

Enligt TKU:s mening talar följande skäl för att det under de senaste åren ställts ökade krav på teatrarnas information, publikarbete och marknadsföring:

- Konkurrensen om publik från andra media har sedan 1970-talet ökat kraftigt, vilket inte minst gäller ungdomspubliken. Enligt utförda undersökningar har under samma period intresset för att gå på teater minskat något.
- Teaterpublikens sammansättning har förändrats till förmån för fler tillfälliga besökare, vilket innebär att teatern i allt större utsträckning måste vinna sin publik på nytt. En ökad annonsering i dagspressen har sannolikt bidragit till höjda informationskostna-

der. Under senare år har annonskostnaderna, enligt uppgift från teatrarna, ökat i snabbare takt än den allmänna prisnivån.

- Konkurrensen mellan Stockholmsteatrarna om publiken har sannolikt ökat i och med att allt fler fria teatergrupper av god kvalitet etablerat sig i Stockholm. I och med nedläggningen av Skådebanan i Stockholm har en kanal för publikarbete försvunnit.

- Som framgår ovan har en kraftig höjning av biljettpriserna skett sedan år 1975, höjningarna gäller även de rabatterade biljettprisernas nivå. Enligt kulturrådets rapport 1991:1 "Att vidga deltagandet i kulturlivet" kan biljettprisutvecklingen vara en förklaring till att den andel av publiken som ofta går på teatern minskat något.

Enligt den studie av fria teatergruppers kostnadsutveckling som TKU låtit utföra (se vidare kap. 9) har informationskostnaderna för sju särskilt studerade grupper ökat avsevärt sedan verksamhetsåret 1982/83. Detta gäller även Folkoperan.

Även Operan, Dramaten och Stockholms stadsteater har förstärkt insatserna för information/marknadsföring. Utvecklingen är svår att samlat ange i konkreta siffror, främst p.g.a. att dessa kostnader inte särredovisats på ett enhetligt sätt under perioden.

5.5 Ränteintäkter

Konstruktionen av det statliga bidragssystemet - framför allt vad gäller det årliga anslaget till Operan, Dramaten och Riksteatern som numera utbetalas vid ett tillfälle - innebär att ränteinkomster är en viktig del av teatrarnas finansiering.

Teatrarnas ränteintäkter påverkas i viss mån av hur de ännu ej förbrukade bidragen placeras.

Att ränteintäkterna idag i praktiken är en del av det statliga bidraget för Operan, Dramaten och Riksteatern medför att dessa teatrars intäktssida är känslig för ränteförändringar. En kraftigt förändrad räntenivå kan påtagligt förändra den ekonomiska situationen, i positiv eller negativ riktning. Teaterledningen måste ta hänsyn till dessa faktorer i planeringen, och behovet av ekonomiska reserver ökar. Dessutom medför nuvarande utbetalningssystem större krav på dessa teaterinstitutioners kunskaper om penningplacering.

5.6 Sponsring

Något samlat underlag för bedömning av näringslivets ekonomiska samarbete med teaterområdet finns inte. Enligt uppgift från Föreningen Kultur och Näringsliv har sponsringen ökat sedan

mitten av 1980-talet. Fr.o.m. år 1991 har denna utveckling, som en följd av det vikande konjunkturläget, bromsats något.

Sponsring förekommer oftare inom musikdramatik och balett än inom dramatisk teater och avser uteslutande projekt som ligger utanför teatrarnas reguljära verksamhet, vissa turnéer och gästspel, internationella gästartister på den egna scenen m.m.

Våren 1989 slöts ett femårigt sponsoravtal mellan Operan och Procordia AB. Innebörden i detta beskrivs närmare i kap. 6.

Sponsring har hittills endast haft marginell betydelse när det gäller de svenska teaterinstitutionernas ekonomiska situation eller arbetsvillkor i allmänhet. Några förändringar i detta avseende kan inte väntas de närmaste åren. Att räkna med att kostnadsutvecklingen inom teaterområdet skall finansieras genom ökade sponsorbidrag från näringslivet är enligt TKU:s bedömning inte realistiskt.

De sponsorbidrag som utgått under den studerade perioden ingår i intäktsredovisningen under posten "övriga intäkter".

Tabeller:

5.1 Samhällsfinansierade teaterinstitutioner. Intäkter i löpande priser
5.2 Samhällsfinansierade teaterinstitutioner Intäkter i fasta priser (1989/90)
5.3. De samhällsfinansierade institutionsteatrarnas finansiering i procent
5.4. Utvecklingen av grundbeloppsstorleken 1975/76-1990/91
5.5. Utvecklingen av antalet grundbelopp till regionala och lokala teaterinstitutioner
5.6. De samhällsfinansierade institutionsteatrarnas biljettintäkter i löpande resp fasta priser. Totalt och per besök

Tabell 5.1 Samhällsfinansierade teaterinstitutioner
Intäkter Löpande priser Summa. tkr

Samtliga inst.	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82
Statsbidrag	196949	229696	270466	297521	325374	360635	393545
Kommunbidrag	64270	83166	90818	99688	119588	129906	142694
Landstingsbidrag	4645	6737	9878	12088	17579	24842	31498
Biljettintäkter	29994	38576	37058	42609	52899	56881	63375
Övriga intäkter	9380[1)]	9978	15750	15379	24958	26594	38141
Summa	305238	367403	423870	467285	533478	598858	664581
Därav regionala/ lokala							
Statsbidrag	49941	59261	72806	77129	85546	97467	101422
Kommunbidrag	63970	82866	90718	99688	119588	129906	142694
Landstingsbidrag	4645	6737	9878	12088	17579	24842	31498
Biljettintäkter	16045	17611	17601	19620	23311	25992	32243
Övriga intäkter	8634[1)]	7711	9023	7756	10595	9017	14840
Summa	143235	174186	200026	216281	256619	287224	322697

[1)] Beräknat av TKU

Källa: Kulturrådets teaterstatistik

Tabell 5.1 Samhällsfinansierade teaterinstitutioner
Intäkter Löpande priser Summa

Samtliga inst.	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Statsbidrag	407568	435845	408523	475685	509980	536621	616074	678821
Kommunbidrag	156040	175057	200045	216112	245763	271500	314985	364634
Landstingsbidrag	42387	55153	66559	69864	83485	89437	107188	113468
Biljettintäkter	65854	80344	81074	96078	110392	124802	154244	152340
Övriga intäkter	25349	39004	54658	51296	65450	50940	56873	70917
Summa	664036	782600	810442	909215	1029638	1063492	1249364	13880180
Därav regionala/ lokala								
Statsbidrag	108989	120638	129625	141016	144175	160180	200997	210916[1)]
Kommunbidrag	155040	175057	200045	216112	245763	271580	314985	364634
Landstingsbidrag	39512	53255	66559	69864	83485	89437	107188	113468
Biljettintäkter	33853	39681	42204	46632	55193	67203	91010	84578
Övriga intäkter	14887	18066	27102	27182	41296	35483	29573	23953
Summa	352281	406697	465535	500806	580650	621539	743753	797549

1) Härtill kommer AMS-bidrag 7.219 milj.kr.

Källa: Kulturrådets teaterstatistik

Tabell 5.2 De samhällsfinansierade teaterinstitutionernas intäkter under verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (1989 års priser, deflator: KPI, kkr.)

Samtliga institutionsteatrar	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Statsbidrag	609557	645694	681671	681085	695945	678108	660532	629767
Kommunbidrag	198916	233786	228894	228206	255788	244264	239500	241110
Landstingsbidrag	14376	18938	24896	27672	37600	46711	52867	65496
Biljettintäkter	92831	108440	93399	97541	113146	106954	106370	101756
Övriga intäkter	29031[1)]	28049	39696	35206	53383	50005	64016	39169
Summa intäkter	944712	1034908	1068556	1069709	1155862	1126042	1123285	1077298
	83/84	**84/85**	**85/86**	**86/87**	**87/88**	**88/89**	**89/90***	
Statsbidrag	618213	536436	581915	598554	604162	655691	678821	
Kommunbidrag	248305	262681	264374	288448	305672	335240	364634	
Landstingsbidrag	78230	87399	85466	97985	100694	114081	113468	
Biljettintäkter	113962	106459	117534	129483	140510	164163	152340	
Övriga intäkter	55324	71772	62751	76818	57352	60530	70917	
Summa intäkter	1114034	1064747	1112041	1191287	1208390	1329705	1380180	

* För verksamhetsåret 1989/90 har dessutom AMS-bidrag om 7 219 000 kr. givits till institutionsteatrarna. Uppgifter om AMS-bidragets totala storlek saknas för tidigare år.

[1)] Beräknat av TKU

(Källa: Statens Kulturråd)

Tabell 5.2 De samhällsfinansierade teaterinstitutionernas intäkter under verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (1989 års priser, deflator: KPI, kkr.)

Därav regionala/ lokala institutionsteatrar	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Statsbidrag	154567	166587	183497	176564	182975	183269	170228	168408
Kommunbidrag	197987	232943	228642	228206	255788	244264	239500	239565
Landstingsbidrag	14376	18938	24896	27672	37600	46711	52867	61053
Biljettintäkter	49659	49506	44361	44914	49860	48873	54117	52309
Övriga intäkter	26722[1)]	21676	22741	17755	22662	16955	24908	23003
Summa intäkter	443312	489651	504137	495111	548884	540072	541620	544338
	83/84	**84/85**	**85/86**	**86/87**	**87/88**	**88/89**	**89/90***	
Statsbidrag	171116	170212	172508	169216	180341	213922	210916	
Kommunbidrag	248305	262681	264374	288448	305762	335240	364634	
Landstingsbidrag	75538	87399	85466	97985	100694	114081	113468	
Biljettintäkter	56284	55418	57046	64779	75661	96862	84578	
Övriga intäkter	25625	35588	33252	48468	39949	31475	23953	
Summa intäkter	576869	611299	612646	668896	702407	791580	797549	

* För verksamhetsåret 1989/90 har dessutom AMS-bidrag om 7 219 000 kr. givits till institutionsteatrarna. Uppgifter om AMS-bidragets totala storlek saknas för tidigare år.

1) Beräknat av TKU

(Källa: Statens Kulturråd)

Tabell 5.3 De samhällsfinansierade teaterinstitutionernas finansiering i procent 1975/76–1989/90

Samtliga	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82
Statsbidrag	64,5	62,4	63,8	63,4	60,2	60,2	58,8
Kommunbidrag	21	22,6	21,2	21,3	22,1	21,7	21,3
Landstingsbidrag	1,5	1,8	2,3	2,6	3,3	4,1	4,7
Biljettintäkter	9,8	10,5	8,7	9,1	9,8	9,5	9,5
Övriga intäker	3,0[1)]	2,7	3,7	3,3	4,6	4,4	5,7
Därav regionala/ lokala							
Statsbidrag	34,9	34	36,4	35,7	33,3	33,9	31,4
Kommunbidrag	44,7	47,5	45,4	46,1	46,6	45,2	44,2
Landstingsbidrag	3,2	3,9	4,9	5,6	6,9	8,6	9,8
Biljettintäkter	11,2	10,1	8,8	9,1	9,1	9,0	9,6
Övriga intäkter	6,3[1)]	4,4	4,5	3,6	4,1	3,1	4,6

[1)] Beräknat av TKU

Tabell 5.3 De samhällsfinansierade teaterinstitutionernas finansiering i procent 1975/76–1989/90

Samtliga	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Statsbidrag	58,5	55,5	50,4	52,3	50,2	49,9	49,3	49,1
Kommunbidrag	22,4	22,3	24,7	23,8	24,2	25,3	25,2	26,4
Landstingsbidrag	6,1	7,0	8,2	7,7	8,2	8,3	8,6	8,2
Biljettintäkter	9,4	10,2	10,0	10,6	10,8	11,6	12,3	11,0
Övriga intäker	3,6	5,0	6,7	5,6	6,5	4,7	4,6	5,1
Därav regionala/ lokala								
Statsbidrag	30,9	29,6	27,8	28,2	25,3	25,7	27,0	26,4
Kommunbidrag	44,0	43,0	43,0	43,2	43,1	43,5	42,4	45,7
Landstingsbidrag	11,2	13,2	14,3	14,0	14,6	14,3	14,4	14,2
Biljettintäkter	9,6	9,7	9,1	9,3	9,7	10,7	12,2	10,6
Övriga intäkter	4,3	4,4	5,8	5,4	7,2	5,7	4,0	3,0

Grundbelopp till teaterinstitutioner budgetåren 1975/76–1989/90

Tabell 5.4 Grundbeloppets storlek (kr.)

Budgetår	Grundbelopp exkl. lkp	Lönekostnads-pålägg (lkp)	Grundbelopp Kr.	Index
1975/76			57 400	100
1976/77			65 900	115
1977/78			78 800	137
1978/79			92 300	161
1979/80	94 500	7 800	102 300	178
1980/81	103 700	8 600	112 300	196
1981/82	108 000	8 900	116 900	204
1982/83	115 500	9 400	124 900	218
1983/84	123 300	9 930	133 200	232
1984/85	130 500	10 420	140 900	245
1985/86	139 800	11 160	151 000	263
1986/87	152 400	12 102	164 500	287
1987/88	156 900	12 459	169 300	295
1988/89	168 745	13 365	182 110	317
1989/90	186 989	14 811	201 800	351
1990/91	194 600	15 412	210 000	366

Tabell 5.5 Totalt antal grundbelopp fördelade till teaterinstitutioner

År	Antal grundbelopp
1975/76	1.578
1976/77	1.602
1977/78	1.677
1978/79	1.703
1979/80	1.733
1980/81	1.810
1981/82	1.810
1982/83	1.832
1983/84	1.895,5
1984/85	1.920,5
1985/86	1.948,5
1986/87	1.973,5
1987/88	1.993,5
1988/89	2.035,5
1989/90	2.045,5
1990/91	2.000,5

Tabell 5.6 Biljettintäkter. Samhällsfinansierade teaterinstitutioner 1975/76-1989/90

Verksamhetsår	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82
Alla institutioner							
Total biljettintäkt (tkr.)	29 994	38 576	37 058	42 609	52 899	56 881	63 375
Biljettintäkt/besök							
Löpande pris, kr	10	12,6	12,9	15,4	18.6	21,1	23,8
Prisläge 89, kr	31.0	35,4	32.5	35,3	39.8	39,7	39,9
Index 1975 = 100	100	114	105	114	128	128	128
Därav Regionala/lokala							
Total biljettintäkt (tkr.)	16 045	17 611	17 601	19 620	23 311	25 992	32 243
Biljettintäkt/besök							
Löpande pris. kr	10,5	11.2	12.3	13.8	15.5	18,0	21,8
Prisläge 89. kr	32,5	31.5	31.0	31,6	33.2	33,8	36,6
Index 1975 = 100	100	97	95	97	102	104	113

Källa: Kulturrådets teaterstatistik

Tabell 5.6 Biljettintäkter. Samhällsfinansierade teaterinstitutioner
Källa: Kulturrådet. Teaterstatistik

Verksamhetsår	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Alla institutioner								
Total biljettintäkt (tkr.)	65 854	80 344	81 074	96 078	110 322	124 802	154 244	152 340
Biljettintäkt/besök								
Löpande pris, kr	27,1	30,9	34,7	42,4	48,0	51,9	62,9	70,1
Prisläge 89, kr	41,9	43,8	45,6	51,9	56,3	58,4	66,9	70,1
Index 1975 = 100	135	141	147	167	182	188	215	226
Därav Regionala/lokala								
Total biljettintäkt (tkr.)	33 853	39 681	42 204	46 632	55 193	67 203	91 010	84 578
Biljettintäkt/besök								
Löpande pris, kr	23,9	26,3	28,4	32,2	38,1	45,4	60	63,7
Prisläge 89, kr	36,9	37,3	37,3	39,4	44,7	51,1	63,9	63,7
Index 1975 = 100	114	115	115	121	138	157	197	19,7

6 Kungliga Teatern (Operan)

6.1 Bakgrund

Kungl. Teatern inrättades år 1773 av Gustaf III. I verksamheten ingick från början såväl opera som balett. En nybyggd teater vid Gustaf Adolfs torg i Stockholm invigdes år 1782.

Fram till början av 1800-talet finansierades Operan av kungen personligen. Från år 1815 erhöll Operan årligt anslag av riksdagen.

Under hela 1800-talet kritiserades Kungl. Teatern i riksdagen av talesmän med hemort utanför Stockholm. Kritiken grundade sig på att svenska folket fick betala alldeles för mycket till huvudstadsinnevånarnas nöjesliv.

År 1881 överfördes de kungliga teatrarna (Operan och Dramaten) från hovförvaltningen till staten.

Kungl. Teatern och Kungl. Dramatiska teatern var samorganiserade till år 1888. Detta år drogs det statliga anlaget in och teatrarna skildes åt. Operan drevs därefter på entreprenad i privat regi under några år.

År 1898 bildades Kongl. Teatern AB (fr.o.m. 1908 Kungl. Teatern) med operachefen som VD. Samma år ersattes teaterbyggnaden från 1782 med den nuvarande operabyggnaden. En statlig kommitté hade dessförinnan kommit fram till att det dåvarande operahuset var för litet.

Under 1900-talet har ett flertal statliga översyner av Kungl. Teaterns verksamhet och ekonomi genomförts.

Under 1960-talet skedde en utökning av personalen till de dimensioner som i huvudsak gäller i dag.

I början av 1970-talet inleddes en ombyggnad av operahuset, vilken pågått mer eller mindre kontinuerligt fram t.o.m. december 1989.

Nuvarande statliga riktlinjer för Operan finns i riksdagens kulturpolitiska beslut som togs år 1974, kompletterat med bestämmelser för statsbidraget enligt särskilt regeringsbeslut 1977.

De sistnämnda bestämmelserna följer intentionerna från 1974 års kulturpolitiska beslut. Det markeras att Operan skall främja förnyelse av musikdramatisk konst och danskonst, men i likhet med vad som gäller för kulturpolitiken i stort, innehåller bestämmelserna inga detaljerade föreskrifter beträffande repertoarfrågorna.

Operan är nationalscen för musikteater och dans. Rollen som nationalscen medför krav på konstnärlig kvalitet och bredd på repertoaren. Alla betydande internationella och svenska operaverk

skall kunna framföras i originalversion och utförandet skall hålla internationell standard. Operans uppgifter medför krav på en ensemble av sångsolister, med specialiteter inom olika repertoarområden. Vid Operan måste även finnas balettensemble, kör och orkester, vilka måste vara utbyggda till en storlek som tillåter framförande av stora opera- och balettverk.

Regeringen har initierat en diskussion gällande innebörden i nationalscensbegreppet. Denna diskussion pågår för närvarande inom teatern (liksom vid Dramaten).

Operan driver sin verksamhet i aktiebolagsform. Enligt gällande bolagsordning (1987-12-17) skall styrelsen bestå av lägst fyra och högst åtta ledamöter. Styrelsen består för närvarande av åtta ledamöter. Ledamöterna utses av regeringen för en period av högst tre år. Därutöver har personalen två ordinarie ledamöter jämte suppleanter. Enligt praxis utser regeringen chef för teatern på en tid av tre år samt förordnar denna samtidigt som medlem av styrelsen. Operachefen har under de senaste decennierna tillika varit verkställande direktör i bolaget.

Sedan verksamhetsåret 1975/76 har följande operachefer tjänstgjort: Bertil Bokstedt t.o.m. verksamhetsåret 1977/78, Folke Abenius verksamhetsåren 1978/79-1983/84, Lars af Malmborg verksamhetsåren 1984/85-1986/87 samt Eskil Hemberg fr.o.m. verksamhetsåret 1987/88.

6.2 Utgångspunkter för analysen

I bilaga 7 (huvudbilagan) ges en mer detaljerad redovisning av de uppgifter gällande Operans verksamhet m.m. som TKU samlat in. Detta kapitel är i huvudsak ett sammandrag av huvudbilagans innehåll. För att underlätta för den läsare som parallellt med läsningen av detta kapitel vill studera text/siffror i tabellmaterialet hänvisas, huvudsakligen inom parenteser, till aktuella avsnitt/tabeller i huvudbilagan.

Inför analysen av Operans verksamhet under perioden 1975/76-1989/90 bör följande faktorer påpekas (huvudbilagan avsn. 1.1-1.2):

- Under i stort sett hela perioden har operahuset vid Gustav Adolfs torg varit föremål för ombyggnad. Dessa arbeten har (liksom en SALF-strejk våren 1983) medfört att föreställningsverksamheten reducerats under ett flertal av åren under perioden. Detta innebär att antalet "normala" verksamhetsår blir begränsat. Stängningsperioderna redovisas i underbilaga till huvudbilagan. I tabellmaterialet markeras dessutom de år som påverkats. I nämnda underbilaga finns även en föreställningsredovisning där antalet föreställningar korrigerats med det antal som beräknats ha bortfallit p.g.a. ombyggnadsarbeten och strejk.

– Uppbyggnad av fonder (egentligen avsättningar för täckande av framtida kostnader) inleddes under 1970-talet. År 1983 började fonderna, som då uppgick till närmare 100 milj.kr., avvecklas. Såväl uppbyggnaden som avvecklingen av fonderna har påverkat Operans kostnader och intäkter under flera av de verksamhetsår TKU haft att analysera. På kostnadssidan gäller det framför allt personalkostnaderna. På intäktssidan har det utgående statsbidraget påverkats. För verksamhetsåren 1984/85 och 1985/86 uttalade statsmakterna att de framräknade statsanslagen skulle reduceras med 55 resp. 10 milj.kr., vilka belopp i stället skulle tas från de då existerande fonderna. Dessa belopp har i TKU:s redovisningar adderats till statsanslaget för resp. år. Även Operans ränteintäkter har påverkats. De är som en följd av avkastningen från de fonderade medlen avvikande höga under ett antal år i periodens mitt.

– Operans redovisning förändrades verksamhetsåret 1982/83, bl.a. som en följd av kritik från riksdagens revisorer.

– Fr.o.m. verksamhetsåret 1981/82 har årsverkesredovisningen ändrats. Redovisningarna för åren dessförinnan anses vara missvisande och kan inte översättas till nuvarande redovisningssystem. Detta medför att TKU inte kan redovisa en sammanhängande årsverkesutveckling för hela perioden, utan enbart för verksamhetsåren 1981/82–1989/90.

Av ovan angivna skäl blir TKU:s analysmöjligheter av kostnader och intäkter samt relationen emellan dessa och verksamheten begränsade. Analysen har i huvudsak måst avgränsas till åren 1982/83–1989/90.

6.3 Verksamhet

6.3.1 Uppsättningar

(Huvudbilagan avsn. 2.1)

I operahuset spelar Operan på två scener: stora scenen med ca 1 100 platser är huvudscen. Rotundan är en mindre lokal med ca 150 platser. Rotundan utnyttjas gemensamt av Operan och restaurang Operakällaren.

Till skillnad från en del utländska operainstitutioner av motsvarande storlek, saknar Operan permanent tillgång till mer än en scen.

Huvuddelen av Operans produktionsresurser avser opera- och balettproduktioner för Operans stora scen.

Summan av antalet uppsättningar av opera- samt balettverk (helaftonsföreställningar) som uppförts på stora scenen har sedan 1975/76 varierat mellan 14 och 30 st per år. Under flertalet av åren har antalet legat mellan 20 och 25 st. Av uppsättningarna har operaproduktionerna utgjort mellan 65 och 75 %.

En viss ökning av antalet uppsättningar har, bortsett från de år då operahuset varit stängt p.g.a. ombyggnad, skett sedan 1975/76.

Förnyelsetakten mätt i antal nyinstuderingar/premiärer har varierat. Utvecklingen av antalet uppsättningar på stora scenen redovisas i huvudbilagans tabell 1-3.

År 1989/90 omfattade den stående repertoaren - vari inbegrips de verk för vilka dekor finns tillgänglig - 30 operaverk och 51 balettverk. En viss minskning av den stående repertoaren kan konstateras under 1980-talet.

Under perioden 1975/76-1988/89 har Operan producerat och framfört 62 operaverk och 80 balettverk på stora scenen. Verken har stått på repertoaren under en eller flera spelsäsonger. Fyra operaverk samt två baletter har framförts under 10 eller fler säsonger, nämligen Bohème, Carmen, Tosca samt Valkyrian; resp. Otello och Svansjön. (Tabell 4)

Utöver opera- och balettuppsättningar för stora scenen har Operan producerat vissa mindre uppsättningar för Rotundan och andra scener samt ett antal konsertprogram.

6.3.2 Föreställningar och besöksantal

(Huvudbilagan avsn. 2.2)

Det *totala antalet föreställningar* uppgick i periodens början till över 400 per år. Vid periodens slut var antalet drygt 300 st. Minskningen av det totala antalet föreställningar kan främst härledas till verksamheten vid sidan av stora scenen. (Tabell 5 och 7.)

Antalet föreställningar på stora scenen har, bortsett från ombyggnadsår, ökat. En förklaring till detta är att Operan sedan början av 1980-talet haft en permanent repetitionsscen, vilken avlastat stora scenen från repetititionsarbete.

Verksamheten i Stockholm utanför operahuset har liksom turnéverksamheten varierat mellan olika verksamhetsår. Det gäller såväl antal föreställningar som produktionernas storlek. Detta är delvis en följd av ombyggnadsperioderna. Under den sista treårsperioden (P5) var det genomsnittliga antalet föreställningar per år på annan scen i Stockholm liksom antalet turnéföreställningar i Sverige som lägst (34 resp. 8 förställningar). Däremot var det genomsnittliga antalet turnéföreställningar utomlands per år som högst (15 föreställningar) nämnda treårsperiod.

En jämförelse mellan olika sceners *andelar av det totala antalet föreställningar som givits i Stockholm* under periodens första (P1) resp. sista (P5) treårsperiod visar att verksamheten koncentrerats till stora scenen. Utvecklingen är följande (Tabell 7):

- Stora scenens andel har ökat från ca 50 % till ca 74 %.
- Rotundans andel har i princip varit oförändrad; ca 14 %.
- Annan scens andel har minskat från ca 37 % till ca 12 %.

En jämförelse beträffande föreställningarnas fördelning mellan kategorierna opera, balett resp. övrigt visar att andelen operaföreställningar av de föreställningar som Operan givit i Stockholm ökat från 63 till 68 %, medan andelen balettföreställningar minskat från 33 till 27 %. (Balettens andel av antalet *uppsättningar* ligger dock över 30 % den senaste treårsperioden.) Konserter, blandade föreställningar och informationsprogram vilka hänförs till kategorin övrigt har utgjort ca 5 %. (Tabell 7.)

Operaledningen har framhållit att balettens andel av föreställningarna, med hänsyn till nuvarande resurser (personal, repetitionslokaler och scener), inte kan vara högre då Operans målsättning är att spela sex dagar per vecka.

Operans *totala besöksantal* har i stort sett varierat mellan ca 230 000 och 290 000 besök per år (bortsett från ombyggnadsår). (Tabell 6 och 8.)

Besöksantalen vid Operans föreställningar i Stockholm har varierat mellan 200 000 och 230 000 per år. Av dessa har under periodens senare del besöken till stora scenen svarat för över 90 % - denna andel har ökat från att under periodens tidigare del varit ca 80 %. Besökarna till Rotundan har utgjort ett par procent. En minskning av såväl publikandel som publikantal gäller för besök vid annan scen. Annan scens publikandel var under periodens senare år endast ca 5 %.

Genomsnittsbeläggningen på Operans stora scen har under hela perioden varit relativt hög - oftast mellan 80 och 90 %.

★ Turnéföreställningar

En klar minskning gäller för turnéverksamheten i Sverige (från i genomsnitt 79 föreställningar per år den första treårsperioden, P1, till 8 den sista treårsperioden, P5). De redovisade föreställningarna är emellertid inte helt jämförbara. Det tidigare högre antalet inkluderar bl.a. ett relativt stort antal föreställningar av mindre produktioner med endast ett fåtal medverkande, medan det senare antalet inkluderar flera framföranden av större verk, där solister, kör, balett och stor orkester medverkat. (Tabell 7.)

Denna utveckling har medfört att det genomsnittliga antalet besök per turnéföreställning ökat under senare år från drygt 400 besök/föreställning under den första treårsperioden (P1) till ca 950 besök den sista treårsperioden (P5). (Tabell 9.)

Det bör i detta sammanhang påpekas att stora operaföreställningar utanför Stockholm blir relativt kostsamma. (Se även bilaga 11.)

Operans turnéverksamhet påverkas också av att det finns få teaterlokaler i Sverige där föreställningar som producerats för Operans stora scen kan framföras.

6.4 Kostnader

6.4.1 Allmänt

(Huvudbilagan avsn. 3.1.)

Operans kostnader har indelats i lönekostnader, sociala avgifter, lokalkostnader och övriga kostnader.

Av huvudbilagans tabell 10 resp. 11 framgår kostnadsutvecklingen i löpande resp. fasta priser. De kostnader/intäkter som anges i det följande är - om inte annat anges - omräknade till 1989 års priser med KPI.

I fasta priser har Operans totala kostnader ökat med 7 % sedan 1975/76 och med 14 % sedan 1982/83. Relaterat till TKI har de totala kostnaderna minskat med 3 % sedan 1975/76 och med 1 % sedan 1982/83. Periodens sista år (1989/90) uppgick de totala kostnaderna till ca 242 milj.kr. (Tabell 11.)

Vad gäller de olika kostnadsslagen utveckling i fasta priser under perioden 1982/83-1989/90 framgår bl.a. följande. De "övriga kostnaderna" har procentuellt sett ökat mest, från 23 till 38 milj. kr. (+ 68 %). Lokalkostnaderna har ökat från 28 till 30 milj.kr. (+ 7 %), lönekostnaderna från 111 till 123 milj.kr. (+ 10 %) medan kostnaderna för sociala avgifter i princip varit oförändrade ca 50 milj.kr. (Tabell 11.)

Variationerna i kostnadsslagens andelar av den totala kostnaden har varit relativt små sedan 1982/83: Lönekostnaderna har utgjort 51-52 %, de sociala kostnaderna 21-23 %, lokalkostnaderna 12-13 % och övriga kostnader 12-15 %. (Tabell 12.)

6.4.2 Personalkostnader

6.4.2.1 Årsverken

(Huvudbilagan avsn. 3.2.1.)

Under 1981/82 var antalet årsverken vid Operan 665 och 1989/90 var antalet 674. De mellanliggande åren har dock årsverkesantalen varit högre. Verksamhetsåret 1987/88 uppgick antalet årsverken till 709 st och har därefter minskat, framför allt 1989/90. Minskningen de senaste åren har främst berört den konstnärliga personalen, vars årsverkesantal minskat med 30. (Tabell 13.)

De olika personalkategoriernas[1] respektive andelar av antalet årsverken har varit i stort sett stabila sedan 1982/83. Konstnärliga årsverken har utgjort drygt 50 % av det totala antalet.

I det antal konstnärliga årsverken som redovisas för 1989/90 ingår bl.a. följande större personalgrupper: sångsolister (40,6 årsverken varav 1,7 extraanställda), hovkapellister (121,7 årsverken

[1] Operan definierar som administrativ personal endast den personal som utför kontorsarbete. Biljettförsäljningspersonalen räknas till teknisk personal.

varav 3.3 extraanställda), dansare (71,4 årsverken varav 3,7 extraanställda) samt operakören (69,5 årsverken varav 6,5 extraanställda).

Sedan 1975/76 har genomsnittsåldern inom var och en av de fyra stora konstnärliga personalgrupperna i princip varit oförändrad.

Antalet årsverken som utförts av extraanställd personal har sedan 1981/82 halverats. Den största andelen av de årsverken som utförts av extraanställd personal återfinns bland den tekniska personalen. Det finns ingen tendens till att i högre grad utnyttja frilansengagerad konstnärlig personal.

Operan är en ensembleteater och skall enligt Operaledningen i princip kunna besätta alla typer av roller med egna krafter. Detta får till följd att sysselsättningsgraden hos de enskilda sångarna varierar med repertoaren, vilket kan bli särskilt tydligt vid s.k. blockspelning. Enligt operaledningen kan en övergång från fast anställda till frilansengagerade medföra kostnadsökningar. Att t.ex. i högre grad ersätta fast anställda sångare med frilanssångare skulle medföra påtagligt höjda kostnader för teatern.

6.4.2.2 Kostnad per årsverke och relativt löneläge
(Huvudbilagan avsn. 3.2.2)

Operans genomsnittliga kostnad per årsverke har i löpande priser ökat med ca 63 % mellan verksamhetsåren 1982/83 och 1989/90. KPI har mellan samma år ökat något mindre (+ 55 %) medan den genomsnittliga personalkostnaden på teaterområdet (TKI:s personalkostnadsdel) ökat med 87 %. (Tabell 15.)

Verksamhetsåret 1989/90 var genomsnittskostnaden per årsverke 258 000 kr. Härav utgjorde sociala avgifter 76 000 kr. (Tabell 14.)

Operan har sedan mitten av 1980-talet haft en något långsammare utveckling av kostnaden för sociala avgifter än teaterområdet i stort, vilket sammanhänger med att underlaget för arbetsgivaravgift för musiker och sångartister har reducerats.

Ökningen av den genomsnittliga årsverkeskostnaden har varit störst under den senaste treårsperioden. (Tabell 16.) Operan har i detta avseende följt den allmänna lönekostnadsutveckling som beskrivits i kapitel 4.

Enligt Teatrarnas Riksförbunds lönestatistik ligger Operans totala genomsnittliga löneläge ca 2 % under Dramaten och Riksteatern. Detta torde förklaras av att Operans stora konstnärliga personalkårer sänker genomsnittet i förhållande till de andra teatrarna.

6.4.3 Lokalkostnader

6.4.3.1 Lokalernas och hyreskostnadernas utveckling
(Huvudbilagan avsn. 3.3.)

Byggnadsstyrelsen har lokalhållningsansvar för Operan. Detta innebär att byggnadsstyrelsen fungerar som hyresvärd och har ansvaret för att hålla lokalerna i funktionsdugligt skick bl.a. genom underhåll, reparationer och ombyggnader. Grundprincipen för hyressättning är att marknadsmässig hyra skall tas ut. Som nämnts i kap. 5 garanteras Operan via det statliga anslaget full täckning för hyreskostnaderna. (Bilaga 8.)

Förutom operahuset disponerar Operan andra lokaler (administrations-, repetitions- och förrådslokaler) i centrala Stockholm. Huvuddelen av förråds- och scenateljéutrymmena finns i Hägernäs, Täby kommun, ca 2 mil norr om Stockholm. Sammanställning av det totala lokalbeståndet finns i huvudbilagan avsn. 3.3.

Under den period som TKU studerat har, som tidigare nämnts, operahuset byggts om. Ombyggnadsarbetet, som skett i etapper, har pågått sedan början av 1970-talet fram till december 1989. Dessa arbeten har påverkat såväl husets tekniska standard som dess disponibla yta och disponeringen av denna. Operahusets disponibla lokalyta har genom ombyggnaden sedan år 1982 ökat med ca 1 000 kvm ovan mark och 500 kvm under mark.

Ett flertal andra förändringar vad gäller Operans lokalförhållanden har skett under den period som TKU studerat. Här nämns de mer väsentliga:

Verksamhetsåret 1976/77 erhöll Operan f.d. Lantmäteristyrelsens hus vid V:a Trädgårdsgatan. Dessa lokaler var då permanent ombyggda för Operans administration, balettelevskolan samt arkiv. Motsvarande lokaler i operahuset byggdes om till loger. Operans tillträde till Lantmäterihuset innebar ett tillskott av lokalyta med ca 1 200 kvm ovan mark och ca 500 kvm under mark.

Verksamhetsåret 1986/87 erhöll Operan permanenta repetitionslokaler i kv. Vinstocken om totalt 990 kvm. Operan lämnade då de provisoriska repetitionslokaler i f.d. Posthuset, kv. Brunkhuvudet 1, som disponerats sedan verksamhetsåret 1981/82.

I Stockholms innerstad disponerar Operan i dag ca 20 000 kvm ovan mark mot ca 16 000 kvm i början av 1980-talet.

Operabaletten har genom tillkomsten av Dansens Hus fått möjlighet att framträda på ytterligare en scen i Stockholm.

Vad gäller utvecklingen av disponerade lokaler och kostnader för dessa så finns det utförliga uppgifter endast för de senaste åren (de totala hyreskostnaderna framgår dock av kostnadsredovisningen i huvudbilagans tabell 10). Här nedan redovisas förändringen av arean och hyreskostnaden mellan år 1985/86 och 1989/90 för ett par av de lokaler som Operan disponerar.

		1985/86	1989/90	Förändring
Operahuset				
area:	ovan mark:	16 940 kvm	17 893 kvm	+ 6 %
	under mark:	3 730 kvm	4 104 kvm	+ 10 %
hyra:	ovan mark:	783 kr/kvm	1 065 kr/kvm	+ 36 %
	under mark:	457 kr/kvm	533 kr/kvm	+ 17 %
total årshyra:		14.969 mkr	21.241 mkr	+ 42 %
Scenateljéer, Täby				
area,	ovan mark:	4 004 kvm	4 276 kvm	+ 7 %
hyra,	ovan mark:	502 kr/kvm	539 kr/kvm	+ 7 %
total årshyra:		2.010 mkr	2.304 mkr	+ 15 %

(Källa: Byggnadsstyrelsen)

De hyresförändringar som framgår av redovisningen är en följd av dels reguljära årliga uppräkningar, dels de investeringar som gjorts i lokalerna. För att möjliggöra en jämförelse kan nämnas att konsumentprisindex ökade med drygt 22 procent mellan åren 1985 och 1989.

6.4.3.2 Investeringar

Via utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH) och reservationsanslaget Inredning och utrustning för högskoleenheterna har för perioden 1975/76–1989/90 olika investeringar finansierats för såväl Operan som Dramaten. Dessa redovisas i bilaga 8.

Övriga löpande investeringar har finansierats via ordinarie driftanslag. Operan har redovisat sådana investeringar för perioden fr.o.m. 1980/81, vilka i löpande priser under 1980-talet summeras till ca 10 milj.kr.

Operans investeringskostnader har således finansierats av byggnadsstyrelsen, utrustningsnämnden samt Operans egen budget.

6.4.4 Övriga kostnader

Till kategorin övriga kostnader förs materialkostnader och övriga uppsättningskostnader, kostnader för reklam och marknadsföring, turnékostnader, kostnader för hälso- och sjukvård samt lunchsubventioner m.m.

Utvecklingen av de övriga kostnaderna har beskrivits i avsnitt 6.4.1, ovan. Såsom där nämnts är övriga kostnader den kategori som i relativa tal ökat mest sedan 1982/83. Utvecklingen av de olika kostnader som ingår i kategorin övrigt är dock svår att följa beroende på att Operans redovisning förändrats vid ett par tillfällen under perioden.

Det kan dock utläsas att ökningen av övriga kostnader 1989/90 främst kan hänföras till ökade turnékostnader, vilka detta år upp-

gick till närmare 11 milj.kr. Den högre turnékostnaden detta år förklaras av att operahuset var stängt för ombyggnad fram till december 1989, vilket medförde en ökad turnéverksamhet.

6.5 Intäkter

6.5.1 Allmänt

(Huvudbilagan avsn. 4.1.)

Operans intäkter utgörs av biljettintäkter, statligt anslag, övriga intäkter samt ränteintäkter. Ränteintäkterna redovisas som nettosiffra, dvs. ränteintäkter minus räntekostnader. Intäkternas utveckling i löpande resp. fasta priser redovisas i huvudbilagan tabell 17 resp. 18.

De totala intäkterna uppgick 1989/90 till 246 milj.kr. I fasta priser har Operans intäkter ökat med 18 % sedan 1982/83. Relaterat till TKI blir ökningen 3 %. (Det bör dock påpekas att det rekvirerade statliga anslaget 1982/83 är lägre än det anslagna beloppet eftersom även vissa fonderade medel togs i anspråk detta år.) (Tabell 18.)

Vissa förändringar av resp. intäktsposts andel av den totala finansieringen har skett sedan 1975/76 (tabell 19):

Operans **biljettintäkter** har i fast penningvärde ökat med ca 44 % mellan den första och sista treårsperioden (P1 resp. P5); från 12,1 till 17,4 milj.kr. Dess andel av de totala intäkterna har därmed ökat från 5 % till 8 %. Det bör emellertid påpekas att biljettintäkterna påverkats av att Operans stora scen varit stängd under delar av de ingående verksamhetsåren.

Operans biljettpriser har i reala termer ökat sedan 1975 (se även kap. 5) och beläggningen har, såsom tidigare redovisats, varit relativt hög.

Vad gäller biljettförsäljningen så har andelen lösbiljetter till ordinarie och rabatterat pris ökat medan andelen abonnemang har minskat. Verksamhetsåret 1989/90 såldes drygt hälften av biljetterna till ordinarie pris. De senaste verksamhetsåren har andelen fri-/lösenbiljetter varit omkring 10 %. (Se bilaga 6.)

Det **statliga anslagets** andel av de totala intäkterna har minskat från närmare 90 % (P1) till drygt 80 % (P5).

Det *genomsnittliga* värdet på statsanslaget har mellan P1 och P5 minskat med 13 %; från 211 milj.kr. till ca 182 milj.kr. Periodens sista år, 1989/90, har emellertid en relativt kraftig ökning skett. Se vidare avsn. 6.5.2.

Ränteintäkterna har för Operans del haft relativt stor betydelse. Sedan 1986/87 är de att betrakta som en del av finansieringen enligt det statliga bidragssystemet.

Omräknade till fasta priser har ränteintäkterna under större delen av de enskilda verksamhetsåren varierat inom intervallet

10–20 milj.kr. De avvikande höga ränteintäkterna under början av 1980-talet (P3) förklaras främst av att de då relativt stora fonderna medförde högre ränteintäkter. De sista tre åren (P5) har ränteintäkterna utgjort närmare 8 % av de samlade intäkterna, och alltså haft ungefär samma ekonomiska betydelse som biljettintäkterna.

Till kategorin **övriga intäkter** förs bl.a. intäkter från försäljning i samband med föreställningar, turnéintäkter och sponsorbidrag.

Liksom kategorin övriga kostnader har övriga intäkter påverkats av redovisningsförändringar som skedde bl.a. verksamhetsåret 1982/83. Det är därför svårt att följa enskilda posters utveckling under perioden.

De övriga intäkternas omfattning är relativt liten men har ökat periodens sista år (1989/90) främst p.g.a. sponsorbidrag (4,5 milj. kr.) samt turnéintäkter (3,5 milj.kr.).

Sponsorbidraget följer av det avtal som Operan 1989 slöt med Procordia AB, med syfte att finansiera den internationella verksamheten (gästsolister och utlandsturnéer). Avtalet gäller fr.o.m. 1989-12-01 t.o.m. 1994-12-31 med bidrag per kalenderår om 9 milj.kr, som indexuppräknas med KPI fr.o.m. år 1991. Från beloppet dras provision till sponsormäklare. Enligt ett förlikningsavtal 1990-10-24 har hela provisionssumman erlagts på en gång. Operan beräknar att detta innebär att den faktiska provisionen blir mellan 12 och 15 % av sponsormedlen. Operan har enligt avtalet vissa förpliktelser, bl.a. att utan kostnad ställa platser i salongen till förfogande vid vissa föreställningar.

Före 1989/90 har sponsringen varit av obetydlig omfattning (mindre än 0,5 milj.kr. per år).

De övriga intäkternas andel var den sista treårsperioden 3 %, vilket innebär att denna intäktskategoris relativa betydelse ökat något i förhållande till tidigare perioder.

De olika intäktsposternas förändring har inneburit att *Operans egenfinansiering har ökat* från ca 10 % till ca 20 % mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90.

6.5.2 Det statliga anslaget

(Huvudbilagan avsn. 4.2.)

Från statens sida har intentionerna vad gäller Operans verksamhet varit i huvudsak oförändrade under hela perioden sedan 1975/76. Kompensation har vissa budgetår beviljats för bortfall av biljettintäkter p.g.a. ombyggnader. Fr.o.m. början på 1980-talet har statsmakterna förutsatt en ökad egenfinansiering.

Verksamhetsåret 1989/90 uppgick det statliga anslaget till 199 milj.kr. Sedan 1975/76 har anslaget ökat med drygt 200 %. KPI har under samma period ökat med 210 % och TKI har ökat med

ca 240 %. Det utbetalade statsanslaget har varierat mycket i storlek sedan 1975/76, främst till följd av uppbyggnad resp. avveckling av de s.k. fonderna. I TKU:s redovisning har vissa korrigeringar gjorts m.h.t. detta. (Huvudbilagan avsn. 4.2 samt även ovan avsn. 6.2.)

En kraftig ökning av anslaget skedde verksamhetsåret 1989/90. Mellan 1988/89 och 1989/90 ökade KPI med ca 6 % medan det statliga anslaget ökade med ca 22 %. Denna reala höjning var en följd av att anslagsbasen räknats upp och att extra verksamhetsmedel beviljades av riksdagen. Anledningen till uppräkningen av anslagsbasen var de kostnadsökningar som införandet av OB-ersättning för konstnärlig personal innebar för teatrarna.

6.6 Verksamheten relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken

I huvudbilagan avsnitt 5.1-5.3 finns följande beräkningar (fasta priser):

- Genomsnittkostnad per föreställning (Tabell 21)
- Genomsnittskostnad per besök (- " - 21)
- Statligt bidrag per föreställning (- " - 22)
- Statligt bidrag per besök (- " - 23)
- Biljettintäkt per föreställning (- " - 22)
- Biljettintäkt per besök (- " - 23)
- Föreställningar per årsverke (- " - 24)

Flertalet av de framräknade värdena är påverkade av att verksamheten varit reducerad och materialet är därför inte lämpat som grund för närmare analyser. Siffrorna ger inte möjlighet att säkerställa några tendenser i styckkostnadsutvecklingen (förutom en klar ökning av biljettintäkten per besök).

Det kan dock utläsas att den genomsnittliga kostnaden per föreställning i Operans regi är av storleksordning 600 000-700 000 kr. När det gäller kostnaden per besök så visar de "normala" periodernas värde att denna torde röra sig kring 900-1 000 kr.

Styckkostnaderna påverkas naturligtvis av föreställningarnas typ. Om en ökad andel av föreställningarna ges på stora scenen och en motsvarande minskning av mindre föreställningar på annan scen sker - vilket varit fallet för Operan - torde detta resultera i en viss ökning av den genomsnittliga kostnaden per föreställning.

Det genomsnittliga statliga bidraget per föreställning har varit av storleksordningen 500 000-600 000 kr.

Det statliga bidraget per besök har uppgått till mellan 750 och 900 kr.

De genomsnittliga biljettintäkterna per föreställning har realt ökat med ca 85 % under perioden, och uppgick i genomsnitt till ca 62 000 kr. under den sista treårsperioden.

Den genomsnittliga biljettintäkten per besök har realt ökat med närmare 70 % under perioden och uppgick till närmare 90 kr. under den sista treårsperioden.

Antalet föreställningar per årsverke har legat kring 0,5 st. Jämfört med motsvarande uppgifter för en dramatisk teaterinstitution visar detta att verksamheten vid Operan genomsnittligt involverar betydligt fler personer per föreställning än vad talteatern gör. Detta bekräftar att musikteater är en jämförelsvis personal- och därmed kostnadskrävande konstform.

6.7 TKU:s kommentarer

Med reservation för tolkningssvårigheter av skäl som bl.a. nämnts i avsnitt 6.2. ovan är TKU:s huvudintryck att Operan sedan 1975/76 med kostnader som ökat med 7 % relativt KPI och som minskat med 3 % relativt TKI, haft en lugn kostnadsutveckling. Detta gäller särskilt personalkostnaderna. Operans totala kostnader har dock, relativt KPI ökat mera under 1980-talet (+ 14 % sedan 1982/83), men har relativt normalteaterns kostnadsutveckling (TKI) varit i princip oförändrade.

Det utgående statliga anslagets betydelse för finansieringen har under perioden minskat medan egenintäkterna fått ökad betydelse genom höjda biljettintäkter, räntor och sponsring.

Trots arbetstidsförkortningar som förändringar av lagar och avtal medfört, har föreställningsantalet i operahuset inte påverkats negativt. Ett mindre tillskott av teknisk personal har dock krävts under 1980-talet.

Operan har i allt högre utsträckning koncentrerat sina resurser till verksamheten på stora scenen vilket bl.a. inneburit att turnéverksamheten inom landet minskat.

Som tidigare nämnts har Operan permanent tillgång till endast en scen. Dispositionen av Rotundan är begränsad eftersom denna lokal även nyttjas av Operakällaren. Givet att Operan skall bibehålla nuvarande bredd på repertoaren så är, med denna lokalsituation, möjligheterna till en jämn sysselsättning för all personal begränsade.

Operan saknar idag permanent tillgång till en scen av en storlek emellan stora scenens och Rotundans. Enligt TKU:s uppfattning skulle Södra Teatern i Stockholm vara en sådan lämplig scen.

Permanent tillgång till Södra Teatern skulle för Operan innebära möjligheter till fler uppsättningar och föreställningar och därmed en jämnare sysselsättningsgrad för den konstnärliga personalgruppen. Det skulle dessutom innebära större möjligheter för nya verk att framföras - att sätta upp helt nya verk på stora scenen är p.g.a. scenens storlek konstnärligt mycket krävande och innebär därför större konstnärliga och ekonomiska risker. Genom

en mer regelbunden verksamhet på Södra Teatern skulle Operan även kunna nå nya publikgrupper.

En permanent tillgång till Södra Teatern betyder inte att denna teaters användning för gästspel skulle upphöra. Men gästspelen skulle i fortsättningen anpassas efter Operans planering.

7 Kungliga Dramatiska Teatern (Dramaten)

7.1 Bakgrund

Ursprungligen var Kungl. Dramatiska Teatern en hovteater. Den grundades av Gustaf III och gav sin första föreställning år 1788. Teatern hade i början av 1800-talet fram till 1825 egna spellokaler. Därefter och fram till 1863 var verksamheten förlagd till operahuset.

Vid mitten av 1850-talet kom verksamheten alltmera att profileras som nationalteater.

Kungl. Dramatiska teatern och Kungl. Teatern var samorganiserade till år 1888, då teatrarna skildes åt. Åren 1888–1908 drevs verksamheten på entreprenad som privatteater.

År 1908 invigdes nuvarande huvudscen i teaterbyggnaden vid Nybroplan, senare under 1900-talet har olika spellokaler tillkommit: Lilla scenen (1945), Målarsalen och Fyran (under 1970-talet) samt Lejonkulan (fr.o.m. 1985/86) och Sibyllan (fr.o.m. 1986/87).

Nuvarande statliga riktlinjer för Dramaten finns i riksdagens kulturpolitiska beslut som togs år 1974, kompletterat med bestämmelser för statsbidraget enligt särskilt regeringsbeslut 1977.

De sistnämnda bestämmelserna följer intentionerna från 1974 års kulturpolitiska beslut. Det markeras att Dramaten skall främja utveckling och förnyelse av scenisk konst, men i likhet med vad som gäller för kulturpolitiken i stort, innehåller bestämmelserna inga detaljerade föreskrifter beträffande repertoarfrågorna.

I stort sett har de statliga intentionerna sedan 1974 varit att verksamheten skall hållas på en oförändrad nivå.

Turnéverksamhet i Sverige och – i allt högre grad – gästspel utomlands är viktiga delar av verksamheten. Utöver föreställningar svarar teatern för andra uppgifter som gagnar det svenska teaterlivet: ett bibliotek, beställningsverksamhet, översättningar m.m.

Dramaten är en nationalscen. Regeringen har initierat en diskussion gällande innebörden i nationalscensbegreppet. Denna diskussion pågår för närvarande inom teatern. Teaterchefen Lars Löfgren har, som ett led i denna diskussion, sammanfattat Dramatens nationella uppdrag i följande fem punkter:

1. Dramatiska teatern är vår nationalscen. Den skall vara en repertoarteater, som med en skicklig skådespelarensemble vidmakthåller och utvecklar den svenska scenkonsten.

2. Av tradition skall den vara en förebild, ekonomiskt och moraliskt oberoende.

3. Repertoaren skall präglas av teaterns uppgift att förvalta det svenska kulturarvet och skapa det nya.

4. Genom att spela regelbundet skall Dramatiska teatern göra scenkonsten tillgänglig för en stor publik.

5. Den skall väcka intresse för teater hos nya generationer och representera svensk teaterkonst i landet och utomlands.

Dramaten driver sin verksamhet i aktiebolagsform. Enligt gällande bolagsordning (1981-09-15) skall styrelsen bestå av lägst fyra och högst fem ledamöter. Ledamöterna utses av regeringen för en period av högst tre år. Därutöver har personalen två ordinarie ledamöter jämte suppleanter. Enligt praxis utser regeringen chef för teatern på en tid av tre år. Teaterchefen som tillika är verkställande direktör i bolaget är medlem av styrelsen.

Sedan 1975 har följande teaterchefer tjänstgjort: Jan-Olof Strandberg (t.o.m. 30/6 1981), Lasse Pöysti (t.o.m. 30/4 1985) samt Lars Löfgren (fr.o.m. 1/7 1985).

7.2 Utgångspunkter för analysen

I bilaga 9 (huvudbilagan) ges en mer detaljerad redovisning av de uppgifter gällande Dramatens verksamhet m.m. som TKU samlat in. Detta kapitel är i huvudsak ett sammandrag av huvudbilagans innehåll. För att underlätta för den läsare som parallellt med läsningen av detta kapitel vill studera text/siffror i tabellmaterialet hänvisas, huvudsakligen inom parenteser, till aktuella avsnitt/tabeller i huvudbilagan.

Dramaten har under verksamhetsåren 1975/76–1989/90 till skillnad från Operan eller Riksteatern, inte på något avgörande sätt påverkats av yttre förändringar eller förändrat statligt uppdrag. Grunden för analysen är därför i stort sett enhetlig över hela perioden.

7.3 Verksamhet

7.3.1 Uppsättningar

(Huvudbilagan avsn. 2.1.)

Det totala antalet uppsättningar vid Dramaten har minskat i antal mellan år 1975/76 och 1989/90. En jämförelse mellan periodens första resp. sista tre år (P1 resp. P5) visar att det genomsnittliga årliga antalet uppsättningar minskat från 27 till 22. (Huvudbilagans tabell 2.)

Antalet nyuppsättningar har under samma period varierat, med en minskning under senare delen av 1980-talet (från i genomsnitt 20 nyuppsättningar per år under P4 till 16 under P5).

7.3.2 Föreställningar och besöksantal
(Huvudbilagan avsn. 2.2.)

Permanent verksamhet bedrivs f.n. på följande scener, med det maximala antalet publikplatser angivna inom parentes: Stora scenen (816 pl), Lilla scenen (345 pl), Målarsalen (200 pl), Lejonkulan (70 pl), Sibyllan (100 pl) och Fyran (50 pl). Nybropaviljongen (145 pl) avvecklades 1981/82.

Till kategorin annan scen förs samtliga föreställningar i Stockholm som inte getts på stora eller Lilla scenen.

En jämförelse mellan åren 1975/76 och 1989/90 visar en ökning av *antalet föreställningar* på alla scener, med undantag för Lilla scenen. Fram till mitten av 1980-talet var det dock en nedgångsperiod varefter en kraftig återhämtning har skett. Den största ökningen gäller verksamhet på annan scen. (Tabell 3.)

Antalet särskilda barn- och ungdomsföreställningar var under periodens senare del, trots ökningen sedan mitten av 1980-talet, betydligt lägre än under periodens tidigare del.

Dramatens *totala besöksantal* (inkl. besök vid turné- och gästspelsföreställningar) har under perioden varierat mellan, som lägst 215 000 besök (1984/85) och som högst ca 354 000 besök (1989/90). Periodens första spelår, 1975/76, noterades ca 340 000 besök. (Tabell 4.)

Det totala årliga antalet besök vid föreställningarna på stora scenen, Lilla scenen samt annan scen har i stort utvecklats på samma sätt som motsvarande föreställningsantal.

Att antalet föreställningar och besök ökat sedan mitten av 1980-talet parallellt med att antalet produktioner och nyproduktioner minskat, visar att föreställningarna spelats i längre serier. Detta innebär bl.a. att varje uppsättning i genomsnitt ses av en större publik än tidigare.

★ Utvecklingen av verksamheten på olika scener

Efter en nedgångsperiod sedan 1975/76 har antalet föreställningar på *stora scenen* ökat sedan 1986/87. Särskilt stor har ökningen varit mellan de två senaste redovisade spelåren (från 251 till 304 föreställningar). En förbättrad publikbeläggning på stora scenen har i hög grad bidragit till teaterns positiva publikutveckling. Besöken vid stora scenen har under hela perioden utgjort ca 55 % av Dramatens totala besöksantal.

På *Lilla scenen* visar varken föreställnings- eller besöksutvecklingen speciellt stora variationer. Lilla scenens publik har utgjort 20–25 % av det totala publikantalet.

Redovisningen av utvecklingen på *annan scen* kompliceras av att antalet lokaler och tillgängliga publikplatser varierat under perioden. Tydligt är emellertid att en kraftig ökning av antalet före-

ställningar har skett sedan spelåret 1984/85. Spelåret 1989/90 noteras 704 föreställningar, periodens högsta antal. Största delen av den redovisade ökningen av Dramatens totala föreställningsantal kan hänföras till verksamheten på annan scen.

Även antalet besök till annan scen har ökat men eftersom scenerna är relativt små, får denna ökning inte så stort genomslag i teaterns totala besöksutveckling.

Antalet redovisade *turnéföreställningar*, som inkluderar sådana som givits såväl inom landet som utomlands, varierar men är genomsnittligt något lägre under periodens senare del. När det gäller enbart Dramatens *turnéföreställningar utomlands* gavs 1975/76 inga sådana, 1982/83; 4, 1988/89; 22 och 1989/90; 34. Detta visar att den internationella verksamheten fått en ökad betydelse.

Variationerna i besöksantal för turnéföreställningar är stora. Även dessa siffror omfattar såväl verksamhet i Sverige som i utlandet. En beräkning utifrån genomsnittliga besöksantal visar att besöken vid turnéföreställningarna utgör ungefär 10 % av Dramatens totala besöksantal. Turnéföreställningarnas publik utgör alltså en relativt liten del av Dramatens publik, och besöken till turnéföreställningarna i Sverige en ännu mindre del.

7.4 Kostnader

7.4.1 Allmänt

(Huvudbilagan avsn. 3.1.)

Dramatens kostnader har indelats i lönekostnader, sociala avgifter, hyreskostnader och övriga kostnader. Till kategorin övriga kostnader hänförs bl.a. uppsättnings-, turné- och informationskostnader. Av huvudbilagans tabell 8 resp. 9 framgår kostnadsutvecklingen i löpande resp. fasta priser. De kostnader/intäkter som anges i det följande är - om inte annat anges - omräknade till 1989 års priser med KPI.

I fasta priser har Dramatens totala kostnader ökat med 35 % sedan 1975/76. Relaterat till TKI har de totala kostnaderna ökat med 23 % sedan 1975/76. Periodens sista år (1989/90) uppgick de totala kostnaderna till ca 150 milj.kr. (Tabell 9.)

Vad gäller de olika kostnadsslagen framgår följande utveckling i fasta priser under perioden 1975/76-1989/90: "Övriga kostnader" har procentuellt sett ökat mest, från 14 till 33 milj.kr. (+ 139 %). Lönekostnaderna har ökat från 62 till 69 milj.kr. (+ 11 %), kostnaderna för sociala avgifter har ökat från 23 till 32 milj.kr. (+ 40 %) och lokalkostnaderna har ökat från 12 till 16 milj.kr. (+ 32 %). (Tabell 9.)

De olika kostnadsslagens andelar av de totala kostnaderna har förändrats mellan den första (P1) och sista (P5) treårsperioden (Tabell 10). Särskilt kan framhållas att personalkostnadernas an-

del har minskat från närmare 80 % till ca 70 % och att de övriga kostnadernas andel har ökat från 12 till 20 %.

Större delen av de totala kostnadernas ökning har inträffat under andra hälften av 1980-talet, mellan P4 och P5, och då är det framför allt personalkostnader och "övriga kostnader" som ökat.

7.4.2 Personalkostnader

7.4.2.1 Årsverken

(Huvudbilagan avsn. 3.2.1.)

Det totala antalet årsverken har varierat relativt kraftigt under perioden. Inledningsåret (1975/76) och slutåret (1989/90) är dock det totala antalet i det närmaste detsamma (370 st). (Tabell 11.)

Inom det totala antalet årsverken har en förskjutning skett från teknisk till konstnärlig personal. Mellan P1 och P5 har den konstnärliga personalens andel av det totala årsverkesantalet ökat från 31 till 37 %. Den tekniska personalens andel har minskat från 44 till 39 % medan den administrativa personalens andel varit i stort sett konstant.

Mellan åren 1975/76 och 1989/90 har den tekniska personalen minskat. Denna minskning är värd att notera eftersom den skett mot bakgrund av olika arbetstidsregleringar, som på andra teatrar medfört att denna personalgrupps storlek ökat. Minskningen av den tekniska personalen (såväl dess andel som dess antal) har framför allt skett mellan P3 och P5.

Andelen administrativ personal är vid Dramaten något högre än genomsnittet för institutionsteatrarna. En förklaring till detta är att viss personal, t.ex. städpersonal (18 årsverken) som vid Dramaten hänförs till denna kategori vid andra teatrar hänförs till teknisk personal.

Dramatens expansion till flera scener och det ökade föreställningsantalet har sannolikt inneburit en högre grad av sysselsättning för personalen.

Den konstnärliga personalens genomsnittsålder har under perioden ökat från 44 till 49 år.

7.4.2.2 Kostnad per årsverke och relativt löneläge

(Huvudbilagans avsn. 3.2.2.)

Dramatens genomsnittliga kostnad per årsverke har i löpande priser ökat med 266 % mellan åren 1975/76 och 1989/90. KPI har mellan samma år ökat med 210 % och TKI:s personalkostnadsdel med 256 %. Detta visar att Dramatens årsverkskostnad utvecklats i överensstämmelse med teaterområdet i stort. (Tabell 13.)

Hela den reella ökningen av personalkostnaderna kan hänföras till slutet av 1980-talet och jämförelsevis den största ökningen sker mellan 1987/88 och 1989/90. Dessa år har kostnaderna ökat avsevärt mer än KPI.

Dramatens genomsnittliga kostnader för sociala avgifter har ökat i betydligt högre grad än lönekostnaderna.

Genomsnittskostnaden per årsverke uppgick 1989/90 till ca 272 000 kr. Därav utgjorde de sociala avgifterna ca 87 000 kr. (Tabell 14.)

Enligt Teatrarnas Riksförbunds statistik över relativa lönelägen är Dramatens genomsnittliga löneläge jämförbart med Riksteaterns och något högre än Operans och Stockholms Stadsteaters.

7.4.5 Lokalkostnader

7.4.5.1 Lokalernas och hyreskostnadernas utveckling
(Huvudbilagan avsn. 3.3.)

Byggnadsstyrelsen har lokalhållningsansvar för Dramaten. Detta innebär att byggnadsstyrelsen fungerar som hyresvärd och har ansvaret för att hålla lokalerna i funktionsdugligt skick genom underhåll, reparationer och ombyggnader. Grundprincipen för hyressättning är att marknadsmässig hyra skall tas ut. Som nämnts i kap. 5 garanteras Dramaten via det statliga anslaget full täckning för hyreskostnaderna. (Bilaga 8)

Förutom teaterbyggnaden vid Nybroplan har Dramaten andra lokaler i centrala Stockholm (scenlokaler, förrådsutrymmen och administrationslokaler). Huvuddelen av förråds- och scenateljéutrymmena finns i Hägernäs, Täby kommun, ca 2 mil norr om Stockholm. Sammanställning av det totala lokalbeståndet finns i huvudbilagan avsn. 3.3.

Sedan 1975/76 har vissa förändringar vad gäller Dramatens lokalförhållanden skett: dels har den totala lokalytan ökat, dels har lokalerna rustats upp. Som tidigare nämnts, har två scener tillkommit (Lejonkulan och Sibyllan) medan en har avvecklats (Nybropaviljongen).

År 1985 inleddes en ombyggnad av teaterbyggnaden. Ombyggnaden skedde i tre etapper och avslutades 1987.

Dessa arbeten har utöver ombyggnaden av stora scenens salong, vilken skedde under sommaruppehållet 1987, bl.a. omfattat upprustning av artistloger.

Verksamheten vid teatern kunde trots de pågående arbetena bedrivas i normal omfattning under de berörda spelåren.

Detaljerade uppgifter om utveckling av lokalbestånd och hyreskostnader finns endast från de senaste åren (de totala hyreskostnaderna framgår dock av kostnadsredovisningen i huvudbilagans tabell 8). Här nedan anges förändringen av arean och hyres-

kostnaden mellan år 1985/86 och 1989/90 för ett par av de lokaler som Dramaten disponerar.

		1985/86	1989/90	Förändring
Teaterbyggnaden, Nybroplan				
area:	ovan mark:	9 435 kvm	10 847 kvm	+ 15 %
	under mark:	1 325 kvm	1 795 kvm	+ 35 %
hyra:	ovan mark:	668 kr/kvm	833 kr/kvm	+ 25 %
	under mark:	403 kr/kvm	417 kr/kvm	+ 3 %
total årshyra:		6.837 mkr	9.788 mkr	+ 43 %
Scenateljéer, Täby				
area:	ovan mark:	3 276 kvm	3 711 kvm	+ 13 %
hyra:	ovan mark:	502 kr/kvm	539 kr/kvm	+ 7 %
total årshyra:		1.645 mkr	2.000 mkr	+ 22 %

(Källa: Byggnadsstyrelsen)

De hyresförändringar som framgår av redovisningen är en följd av dels reguljära årliga uppräkningar, dels de investeringar som gjorts i lokalerna. För att möjliggöra en jämförelse kan nämnas att konsumentprisindex ökade med drygt 22 procent mellan åren 1985 och 1989.

7.4.5.2 Investeringar

Via utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH) och reservationsanslaget Inredning och utrustning för högskoleenheterna har för perioden 1975/76–89/90 olika investeringar finansierats för Operan och Dramaten. Dessa redovisas i bilaga 8.

7.4.6 Övriga kostnader

Till kategorin övriga kostnader förs materialkostnader och övriga uppsättningskostnader, kostnader för reklam och marknadsföring, turnékostnader, kostnader för hälso- och sjukvård m.m.

Utvecklingen av de övriga kostnaderna har beskrivits i avsnitt 7.4.1, ovan. Såsom där nämnts är detta den kostnadskategori som i relativa tal ökat mest under perioden..

En viss del av kostnadsökningarna förklaras av ett ökat antal föreställningar utomlands. Under periodens sista verksamhetsår utgjorde enligt Dramaten kostnaderna för utlandsturnéer ca 5,5 milj.kr., vilket motsvarar ca 17 % av de redovisade övriga kostnaderna. En annan delpost som torde ha ökat är kostnaderna för information/marknadsföring.

När det gäller turnéföreställningar utomlands har Dramaten som princip att dessa skall finansieras utanför den reguljära budgeten. Detta innebär att en ökad verksamhet utomlands medför

att såväl övriga kostnader som övriga intäkter (dit utlandsturnéernas intäkter hänförs) ökar parallellt.

7.5 Intäkter

7.5.1 Allmänt

(Huvudbilagan avsn. 4.1.)

Dramatens intäkter indelas i biljettintäkter, statligt anslag, övriga intäkter samt ränteintäkter. Ränteintäkterna redovisas som nettosiffra, dvs. ränteintäkter minus räntekostnader. Intäkternas utveckling i löpande resp. fasta priser redovisas i huvudbilagans tabell 15 resp. 16.

De totala intäkterna uppgick 1989/90 till ca 155 milj.kr. I fasta priser har intäkterna ökat med 40 % sedan 1975/76. Relaterat till TKI blir ökningen 23 %.

Sedan 1975/76 har förändringar av resp. intäktsposts andel av den totala finansieringen skett, vilket framgår av följande redovisning (Tabell 17):

Biljettintäkternas andel av de totala intäkterna har ökat från 8 % (P1) till 16 % (P5). De relativt kraftiga biljettprishöjningarna (se kap. 5) och ett ökat antal besök förklarar denna utveckling. Biljettintäkternas betydelse har ökat sedan mitten av 1980-talet och framför allt då periodens sista år (1989/90). De uppgick detta år till 27 milj.kr.

Som framgått av bilaga 6, såldes drygt hälften av Dramatens biljetter till ordinarie pris år 1989/90.

Den andel av intäkterna som det **statliga anslaget** utgör har minskat från 89 % (P1) till 72 % (P5). Det statliga anslagets genomsnittliga reala värde har, vid en jämförelse mellan P1 och P5, minskat något och uppgick P5 till ca 103 milj.kr. Det sista verksamhetsåret under denna treårsperiod skedde emellertid en relativt kraftig ökning av anslaget; till ca 109 milj.kr. Se vidare avsn. 7.5.2.

De **övriga intäkterna** har ökat kraftigt, från 0,5 milj.kr. under P1 till drygt 10 milj.kr. under P5. Liksom beträffande biljettintäkterna har utvecklingen varit "snabb" sedan mitten av 1980-talet. Denna intäktsposts relativa betydelse har därmed ökat. P1 var dess andel av de totala intäkterna mindre än 1 %, P5 var motsvarande andel ca 7 %.

För kategorin övriga intäkter gäller, liksom för övriga kostnader, att de ingående delarna inte särredovisas i årsredovisningen. En betydande del torde under periodens senare del avse utlandsturnéverksamhet.

Även **ränteintäkternas** relativa betydelse har ökat, delvis som en följd av det nuvarande statsbidragssystemet. Dessa intäkter ut-

gjorde P5 ca 5 % av de totala intäkterna. Verksamhetsåret 1989/90 uppgick ränteintäkterna till ca 7,5 milj.kr.

Den ekonomiska omfattningen av Dramatens verksamhet har vid en jämförelse mellan de reala genomsnittsvärdena för P1 resp. P5 ökat med drygt 20 %. Jämförs i stället år 1975/76 med år 1989/90, är ökningen betydligt större; 40 %.

Utvecklingen visar att *Dramatens egenfinansiering har ökat.* Egenintäkterna utgjorde 1975/76 ca 10 % av de totala intäkterna. Verksamhetsåret 1989/90 hade denna andel växt till 30 %.

7.5.2 Det statliga anslaget

(Huvudbilagan avsn. 4.2.)

Från statens sida har intentionerna vad gäller Dramatens verksamhet i huvudsak varit oförändrade under hela perioden. Utöver beräknad kompensation för ökade löne- och lokalkostnader beviljades vissa mindre ökningar av statsanslaget i slutet av 1970-talet bl.a. för en utökning av den tekniska personalen. Fr.o.m. början på 1980-talet har statsmakterna förutsatt en ökad egenfinansiering.

Verksamhetsåret 1989/90 uppgick det statliga anslaget till 109 milj.kr. Sedan 1975/76 har anslaget ökat med 241 %, vilket även TKI har gjort medan KPI har ökat med 210 %. Utvecklingen har varit ojämn under perioden; anslagets reala värde ökade t.o.m. 1979/80 därefter minskade värdet fram till mitten av åttiotalet, var i princip oförändrat under några år för att sedan öka kraftigt periodens sista år. (Tabell 18.)

Den reala ökningen av anslaget periodens sista år är en följd av att anslagsbasen för det statliga anslaget räknades upp och att extra verksamhetsmedel beviljades av riksdagen. Anledningen till uppräkningen av anslagsbasen var de kostnadsökningar som införandet av OB-ersättning för konstnärlig personal innebar för teatrarna.

7.6 Verksamheten relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken

I huvudbilagan avsn. 5.1-5.3 finns följande beräkningar (fasta priser):

- Genomsnittkostnad per föreställning (Tabell 19)
- Genomsnittskostnad per besök (- " - 19)
- Statligt bidrag per föreställning (- " - 20)
- Statligt bidrag per besök (- " - 21)
- Biljettintäkt per föreställning (- " - 20)
- Biljettintäkt per besök (- " - 21)
- Föreställningar per årsverke (- " - 22)

Den kraftiga utvecklingen av föreställningar och besök under senare delen av 1980-talet har, eftersom kostnaderna inte ökat i motsvarande grad, resulterat i minskande styckkostnader.

Genomsnittskostnaden per föreställning har i fast pris minskat från 135 000 kr. till 117 000 kr. under senare delen av 1980-talet (mellan P4 och P5). Motsvarande kostnadsutveckling per besök var från 473 kr. under P4 till 429 kr. under P5. Det bör emellertid påpekas att antalet föreställningar på mindre scener ökat de senaste åren, vilket kan ha bidragit till en lägre genomsnittskostnad per föreställning.

Eftersom styckkostnaderna minskat och självfinansieringsgraden ökat, har det genomsnittliga statsbidraget per föreställning resp. per besök minskat. Det genomsnittliga statliga bidraget per föreställning resp. besök uppgick P5 till ca 85 000 kr. resp. 313 kr.

Den reala biljettintäkten per besök har sedan mitten av 1970-talet kontinuerligt stigit från 31 kr. (P1) till 79 kr. (P5).

Det genomsnittliga antalet föreställningar per årsverke har under senare delen av 1980-talet stigit från 2,3 (P4) till 3,3 (P5) och låg därmed under den senaste perioden på samma nivå som under mitten av 1970-talet (P1). Denna utveckling tyder på att Dramaten kan hålla samma produktionsnivå som 1975/76 trots genomförda arbetstidsförkortningar.

7.7 TKU:s kommentarer

Dramatens läge vad gäller personal, publik och föreställningar under periodens sista år är jämförbart med utgångsläget för 15 år sedan (1975/76). Dessemellan har det varit en nedåtgående trend som bröts i mitten av 1980-talet. Under periodens senare del har en kraftig utveckling av verksamhetens omfattning skett. Parallellt med att antalet föreställningar ökat har det årliga antalet uppsättningar minskat. I genomsnitt spelas alltså samma produktion ett ökat antal gånger.

Den internationella verksamhetens omfattning har ökat.

Sett över hela perioden har Dramaten upprätthållit produktion och besöksantal med i stort oförändrad personal. De senaste åren har en förskjutning från tekniska till konstnärliga årsverken skett.

Under större delen av perioden är förändringarna av de totala kostnaderna i fast pris relativt små. Under periodens senare år har dock kostnaderna stigit kraftigt. En stor del av denna ökning härrör från kategorin övriga kostnader (bl.a. ökade turnékostnader).

De realt ökade kostnaderna har finansierats genom ökade egenintäkter - bl.a. genom höjningar av biljettpriser och ett ökat besöksantal. De ökade turnékostnaderna motsvaras på intäktssidan av ökade turnéintäkter.

En jämförelse mellan periodens första och sista år visar att det statliga anslaget ökat mer än KPI och lika mycket som "normalteaterns kostnader" (TKI). Åren däremellan inkluderar dock perioder då anslagets reala värde varit såväl högre som lägre än periodens sista år.

Eftersom egenintäkternas andel har ökat har teatern blivit mera publikberoende. Den högre självfinansieringsgraden medför att teatern får ett ökat behov av tillräckliga ekonomiska reserver för att kunna upprätthålla verksamheten vid tillfälliga svängningar av publikantal/biljettintäkter.

8 Svenska Riksteatern

8.1 Bakgrund

8.1.1 Organisation

Svenska Riksteatern är en ideell förening med 221 lokala teaterföreningar som medlemmar. Dessa föreningar byggde ursprungligen på fysiska personers medlemskap men sedan år 1976 är det lokala organisationer som är teaterföreningarnas medlemmar. Mer än 4 000 fackliga, ideella, politiska och andra organisationer är på detta sätt medlemmar i en lokal teaterförening. Länsvis är teaterföreningarna organiserade i länsteaterföreningar, flertalet av dessa har en länsteaterkonsulent anställd.

Riksteaterns högsta beslutande organ är kongressen, som utgörs av ett ombud för varje medlem, två ombud för var och en av länsteaterföreningarna samt styrelsens ledamöter. Kongressen sammanträder vart tredje år.

Riksteaterns styrelse består av 23 ledamöter. 12 av dessa väljs av kongressen. Av de övriga utses 2, däribland ordförande av regeringen, 1 av vardera Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, Folkparkernas Centralorganisation, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Folkbildningsförbundet samt - enligt nuvarande stadgar - Skolöverstyrelsen. Personalen utser 2 representanter.

Riksteaterns VD utses av styrelsen och är självskriven ledamot i densamma.

Riksteaterns konstituerande första kongress hölls i januari 1934. Till att börja med var Riksteatern endast förmedlare av föreställningar från de statliga scenerna och privatteatrar. Mycket snart visade det sig emellertid att det stora behovet av teater i landet inte kunde fyllas på detta sätt. Riksteatern startade därför en egen produktion.

Riksteaterns produktionsverkamhet utvecklades snabbt och samarbete inleddes både med Folkets Husrörelsens företag Programbolaget och med den av Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) initierade Bygdeteatern. Säsongen 1958/59 gav den då 25-åriga Riksteatern 1 875 föreställningar, det dittills största föreställningsantalet.

Under 1960-talet genomfördes en rad organisatoriska förändringar och sammanslagningar av olika turnéorganisationer. Resultatet blev att från spelåret 1966/67 svarade Riksteatern också för den teaterverksamhet som tidigare bedrivits av Folkets Husrörelsen och av Folkparkerna. För Riksteatern, liksom för många and-

ra teatrar, blev 1960-talet ett vitalt decennium med olika gruppbildningar inom ensemblen. År 1967 etablerades den första regionala riksteaterensemblen i Västerås, vilken följdes av ytterligare regionala ensembler i Örebro, Skellefteå, Växjö och Ronneby.

Åren efter 1974 års kulturpolitiska beslut har präglats av en undan för undan genomförd anpassning till den nya kulturpolitiken. Vid kongressen i Jönköping år 1976 antogs Riksteaterns teaterpolitiska handlingsprogram och nya stadgar, där Riksteatern fick en folkrörelseliknande organisation grundad på föreningslivet. Detta handlingsprogram reviderades vid 1988 års kongress.

År 1977 formulerades statsbidragsbestämmelser, som anslöt sig till 1974 års kulturpolitik.

De regionala riksteaterensemblerna har fått nya landstingskommunala huvudmän och statliga bidrag enligt grundbeloppssystemet (se även kap. 2 och 5). Riksteaterns statliga bidrag har i motsvarande mån minskats. De nya länsteatrarna har fått delvis andra uppgifter än de tidigare riksteaterensemblerna hade och deras turnéverksamhet har i huvudsak begränsats till det egna länet. Efterfrågan på Riksteaterns föreställningar har därmed ökat på flera håll samtidigt som den minskat på andra. De län där länsteater saknas är självfallet i högre grad beroende av Riksteatern för sin teaterverksamhet än län med egen länsteater.

Riksteaterns teaterchef och VD var från år 1958 t.o.m. juni 1983 Hans Ullberg. Den 1 juli 1983 tillträdde Mats Johansson tjänsten som teaterchef, varvid Hans Ullberg kvarstod som VD fram till den 1 juli 1986, då han efterträddes också i denna funktion av Mats Johansson. Den 1 juli 1988 tillträdde Ingrid Edström som teaterchef men avgick hösten 1989 och efterträddes då av Jerk Liljefors. Mats Johansson har under denna period kvarstått som VD.

8.1.2 Uppgifter

8.1.2.1 Statsbidragsbestämmelser och handlingsprogram

Enligt 1977 års statsbidragsbestämmelser för Riksteatern skall bidraget användas för central och (t.o.m. 1983/84) regional produktion samt distribution av teater. Riksteaterns utbud skall vara en komplettering till regional och lokal teaterverksamhet. Dessutom skall Riksteatern förmedla föreställningar från andra teaterproducenter och samarbeta med Operan och Dramaten. Utöver föreställningsverksamheten skall Riksteatern arbeta med teaterfrämjande verksamhet, bl.a. genom information och rådgivning, samt samverka med myndigheter och folkbildningsorganisationer.

I Riksteaterns handlingsprogram beskrivs teaterns huvuduppgifter som teaterproducent och teaterfrämjande organisation.

Handlingsprogrammet ansluter till 1974 års kulturpolitiska beslut. I inledningen till detta handlingsprogram anges:

"Riksteaterns uppgift är att verka för en teaterkonst som syftar till att ge människor upplevelse, kunskap, medvetenhet och kritisk överblick, som avslöjar fördomar och som stimulerar fantasin och den egna aktiviteten. En sådan teaterkonst motverkar passivitet, kommersialism och osjälvständighet."

Handlingsprogrammet beskriver vidare hur Riksteatern, länsteatrarna och de fria grupperna skall komplettera varandra samt de särskilda uppgifter som skall åligga Riksteatern. Dessa uppgifter kan delas in i två huvuddelar; föreställningsverksamhet och teaterfrämjande verksamhet.

8.1.2.2 Föreställningsverksamhet

Föreställningsverksamheten bedrivs inom Riksteaterns teateravdelning och avser såväl egen teaterproduktion som köpta produktioner.

Riksteatern har genom åren tilldelats eller påtagit sig ett antal speciella uppgifter vilket i vissa fall medfört att särskilda ensembler eller särskilda konstnärliga enheter bildats inom Riksteatern:

- *Cullbergbaletten*, som med särskilt statligt anslag spelåret 1967/68 knöts till Riksteatern. Verksamhetsåret 1989/90 omfattade ensemblen 34 årsverken.
- *Tyst teater*. Fr.o.m. spelåret 1977/78 arbetar en särskild ensemble av döva skådespelare inom Riksteatern under namnet Tyst Teater. Verksamhetsåret 1989/90 omfattade denna verksamhet 6,5 årsverken.
- *Dansverksamhet på Cirkus*. Under åren 1983–1989 tilldelades Riksteatern särskilda statliga anslag för gästspelsverksamhet med dansteater i Stockholm. Den 1 januari 1990 övergick detta statliga stöd till Stiftelsen Dansens Hus, där Riksteatern är en av stiftarna.
- *Finska Riks*. Riksteatern har sedan spelåret 1980/81 fått särskilda statliga anslag för att bedriva finskspråkig teaterverksamhet i Sverige. Verksamheten har byggt på gästspel från finska teatrar och grupper. År 1989/90 uppgick det statliga anslaget till denna verksamhet till 1,5 milj.kr. Ungefär hälften av detta anslag förs över till Sverigefinska Riksförbundet för dess amatörteaterverksamhet. För nämnda verksamhetsår utgick dessutom 2,3 milj.kr. i särskilt bidrag till försöksverksamhet med finsk teater.
- *Unga Riks*. Sedan 1975 har en särskild avdelning inom Riksteatern haft ansvar för barn- och ungdomsverksamheten. Fr.o.m. 1983/84 har avdelningen kallats Unga Riks. Inom Unga Riks finns en särskild ensemble anställd. Verksamhetsåret 1989/90 omfattade Unga Riks 45 årsverken.

– *Södra Teatern* i Stockholm drivs på regeringens uppdrag av Riksteatern som gästspelsteater. Riksteatern erhåller hyresinkomster från denna verksamhet. Samarbete har under senare år skett med bl.a. Operan och Folkteatern i Sverige. Spelåret 1989/90 visades på Södra Teaterns tre scener sammanlagt 50 olika produktioner i 386 föreställningar. Detta är numera den enda verksamhet för vilken särskilda medel beräknas inom ramen för statsanslaget.

Riksteaterns föreställningar säljs till teaterföreningar, skolor, folkparker samt till andra arrangörer av teaterverksamhet; bibliotek, fritidsnämnder, finska föreningar, de hörselskadades organisationer osv.

Merparten av Riksteaterns vuxenföreställningar köps av teaterföreningarna. Barn- och ungdomsutbudet är i första hand riktat till skolorna.

Av de 1 646 teaterföreställningar som Riksteatern producerade och förmedlade under spelåret 1989/90 såldes 999 till teaterföreningar, 401 till skolor, 92 till folkparker och 154 till övriga arrangörer.

Teaterföreningarna köper föreställningar även från andra producenter. Enligt preliminära uppgifter från föreningarna beträffande vuxenföreställningar som gavs spelåret 1989/90 så köptes 30 % av föreställningarna från Riksteatern, 31 % från läns/stadsteatrar, 12 % från fria grupper, 8 % från amatörteatrar och 18 % från övriga producenter.

8.1.2.3 Teaterfrämjande verksamhet

En väsentlig del av Riksteaterns teaterfrämjande verksamhet sköts av föreningsavdelningen, som skall tillvarata medlemsföreningarnas intressen på det centrala planet. Enligt Riksteaterns teaterpolitiska handlingsprogram skall föreningsavdelningen svara för rådgivning på en rad områden såsom organisations- och utvecklingsfrågor, marknadsföring, studier och amatörteater.

Föreningsavdelningen bildades i samband med en intern omorganisation år 1983. Den fick till uppgift att centralt stödja de lokala teaterföreningarna och länsteaterföreningarna. Samtidigt gavs teateravdelningen en friare ställning med en egen teaterchef. Riksteatern har därefter stimulerat sina medlemsföreningar att sätta samman den lokala teaterrepertoaren av erbjudna produktioner från samtliga tillgängliga producenter, länsteatrar, fria teatergrupper och Riksteatern. Länsteatrarna och de fria teatergruppernas andel av de lokala teaterföreningarnas repertoar har därmed blivit större.

Föreningsavdelningen sysselsätter sex personer, och omsätter ca 4,9 milj.kr. Därav ges 1,7 milj.kr. i lönekostnadsbidrag för länsteaterkonsulenter.

De lokala föreningarna har självständig ekonomi. De får bidrag från kommuner och landsting. År 1990 uppgick dessa bidrag till ca 30 resp. 10 milj.kr.

Till teaterfrämjande delen räknas också Riksteaterns konsult- och stödverksamhet inom områdena amatörteater (amatörteaterkonsulent), samarbete med Amatörteaterns Riksförbund (ATR), barn- och ungdomsteater (barnteaterkonsulent m.m.) samt teaterteknik (teaterteknisk konsult). Riksteatern ger också ut olika publikationer (teatertidskriften entré, Teaterårsboken samt tidningen Teatern). Kostnaderna för barnteater- och teaterteknisk konsulent samt förlaget entré och tidningen Teatern beräknas till ca 2,6 milj.kr. per år.

8.2 Utgångspunkter för analysen

I bilaga 10 (huvudbilagan) ges en mer detaljerad redovisning av de uppgifter gällande Riksteaterns verksamhet m.m. som TKU samlat in. Detta kapitel är i huvudsak ett sammandrag av huvudbilagans innehåll. För att underlätta för den läsare som parallellt med läsningen av detta kapitel vill studera text/siffror i tabellmaterialet hänvisas, huvudsakligen inom parenteser, till aktuella avsnitt/tabeller i huvudbilagan.

Inför analysen av Riksteaterns verksamhet under perioden 1975/76–1989/90 bör följande faktorer påpekas:

- Det successiva regionala övertagandet av ensembler som tidigare ingått i Riksteatern. Denna process har påverkat näst intill samtliga uppgifter som ingår i TKU:s sammanställning: föreställnings- och besöksantal, årsverkesantal samt utveckling av kostnader och intäkter (inkl. statsbidrag). Fr.o.m. verksamhetsåret 1984/85 är samtliga regionala ensembler skilda från Riksteatern och grunden för analysen blir därmed mer entydig.
- Riksteatern har under perioden fått nya särskilda uppdrag av vilka några nämnts ovan under 8.1.2.2. Särskilda statsbidrag har erhållits i samband med uppdragen. Detta innebär att verksamhetens innehåll och den ekonomiska grunden förändrats ett flertal gånger under perioden.
- Riksteatern ger sina föreställningar över hela landet i teaterlokaler av varierande storlek och med skiftande befolkningsunderlag. Förutsättningarna för verksamheten - och därmed underlaget för uppgifterna gällande antal föreställningar, besök resp. besök/föreställning - varierar därför mellan åren.
- Riksteaterns verksamhet består av såväl föreställningsverksamhet som teaterfrämjande verksamhet. Vid beräkningar av styckkostnader per föreställning/besök osv. bör detta beaktas.

8.3 Verksamhet

8.3.1 Uppsättningar
(Huvudbilagan avsn. 2.1.)

Summan av de uppsättningar som har producerats av Riksteatern centralt och de som förmedlats av teatern har sedan 1975/76 minskat från i genomsnitt drygt 80 uppsättningar per år under de första åren till i genomsnitt drygt 50 under periodens sista år. Antalet centralt egenproducerade uppsättningar har minskat från 58 till 35 och antalet förmedlade uppsättningar har minskat från 29 till 14. (Tabell 1.)

De i Riksteatern ingående regionala ensemblernas samlade produktion har successivt avtagit i och med regionaliseringen av de olika ensemblerna.

Av de uppsättningar som ingått i Riksteaterns utbud till föreningarna (exkl. de reg. ensemblernas upps.) har ca 70 % varit producerade av Riksteatern medan resterande del producerats utanför Riksteatern.

För att hålla verksamhetens kostnader inom givna budgetramar har Riksteatern minskat antalet uppsättningar. Av samma orsak har produktionernas format, vad gäller antal *medverkande per uppsättning* skurits ned. Sedan 1982/83 har antalet medverkande artister per vuxenproduktion minskat från i genomsnitt ca 10 till ca 8 (uppgifter gällande antalet medverkande artister finns endast fr.o.m. 1982/83).

8.3.2 Föreställningar och besöksantal
(Huvudbilagan avsn. 2.2.)

Riksteaterns föreställningar indelas i dramatisk produktion, lyrisk produktion, balettproduktion, skolteater samt övrig produktion.

Det totala antalet föreställningar (exkl. de regionala ensemblernas) har minskat från i genomsnitt ca 2 700 per år under de första åren av perioden till i genomsnitt ca 1 900 under de senaste åren av perioden. (Tabell 5.)

Minskningen gäller inte samtliga kategorier. Antalet dramatiska föreställningar har ökat sedan 1975/76. Mellan 1984/85 och 1989/90 ökade antalet dramatiska föreställningar från 709 till 795. Samtidigt minskade bl.a. de mera kostnadskrävande lyriska föreställningarna från 159 till 70. Teaterledningen har prioriterat de dramatiska produktionerna i syfte att tillgodose teaterföreningarnas önskemål om en grundrepertoar från Riksteatern. (Tabell 3.)

Utvecklingen innebär att de dramatiska föreställningarnas relativa betydelse ökat inom Riksteatern.

Det totala *antalet besök* vid Riksteaterns föreställningar har minskat, bl.a. som en följd av färre antal föreställningar. Minsk-

ningen gäller alla kategorier sedan 1975/76. Mellan 1984/85 och 1989/90 har dock en viss ökning av antalet besök till dramatiska föreställningar skett, parallellt med det ökade utbudet av dessa föreställningar. (Tabell 4.)

Med besöken vid de regionala ensemblernas föreställningar borträknade har det totala antalet besök vid Riksteaterns föreställningar minskat med drygt 40 % under perioden; från i genomsnitt ca 660 000 besök per år i periodens inledning till i genomsnitt 370 000 besök per år under de sista åren av perioden. (Tabell 6.)

Minskningen av det totala besökantalet har varit förhållandevis något större än minskningen av det totala föreställningsantalet vilket innebär att även det genomsnittliga antalet besök per föreställning har minskat. Mellan den första (P1) resp. sista (P5) treårsperioden har det genomsnittliga antalet besök per föreställning (exkl. de regionala ensemblerna) minskat från 246 till 197. (Tabell 7.)

Enligt Riksteatern beror det minskade besöksantalet per föreställning bl.a. på de av kulturpolitiska skäl gjorda satsningarna på småplats- och glesbygdsverksamhet, som skett efter beslut av Riksteaterns kongress.

Utvecklingen varierar mellan olika genrer. Inom kategorierna *lyrisk produktion* resp. *balettproduktion* har antalet besök per föreställning ökat. Den förhållandevis stora ökningen (+ 37 %) av antalet besök per föreställning vid balettproduktionerna under den sista treårsperioden (P5) är en följd av att de två senaste åren (1988/89 och 1989/90) omfattade endast Cullbergbalettens föreställningar.

En orsak till minskningen av antalet besök liksom antal besök/föreställning för *skolteatern* är en av konstnärliga skäl genomförd omprofilering av verksamheten, vilken bl.a. inneburit att antalet åskådare begränsats.

Det bör framhållas att det potentiella besöksantalet för en del av Riksteaterns speciella verksamheter, framför allt Tyst Teater, är begränsat.

8.4 Kostnader

8.4.1 Allmänt

(Huvudbilagan avsn.3.1.)

Indelningen av Riksteaterns kostnader skiljer sig från kostnadsredovisningarna gällande övriga teatrar som TKU studerat. Liksom övriga teatrar redovisar Riksteatern personal- och lokalkostnader samt övriga kostnader. Därutöver särredovisas kostnaderna för: hotell och traktamenten, köpta turnéföreställningar, resor och transporter samt bidrag till särskild verksamhet. De tre först-

nämnda posterna kan hänföras till Riksteaterns roll som turnéteater medan den sistnämnda huvudsakligen är en följd av de särskilda uppdrag Riksteatern fått av regeringen.

I avsnitt 8.2. har framhållits de allmänna faktorer som påverkar en kostnadsanalys av Riksteaterns verksamhet. TKU behandlar i detta avsnitt främst Riksteaterns kostnadsutveckling mellan 1984/85 och 1989/90. I huvudbilagan beskrivs hela perioden sedan 1975/76. Av huvudbilagans tabell 8 resp. 9 framgår kostnadsutvecklingen i löpande resp. fasta priser. De kostnader/intäkter som anges i det följande är - om inte annat anges - omräknade till 1989 års priser med KPI.

I fasta priser har Riksteaterns totala kostnader ökat med 9 % mellan 1984/85 och 1989/90. Relaterat till TKI har de totala kostnaderna minskat med 2 % sedan 1984/85. Periodens sista år (1989/90) uppgick de totala kostnaderna till ca 203 milj.kr. (Tabell 9.)

Vad gäller de enskilda kostnadsposterna utveckling i fasta priser mellan 1984/85 och 1989/90 framgår bl.a. följande. Personalkostnaderna har varit oförändrade; ca 99 milj.kr., kostnaderna för hotell och traktamenten har ökat från 16 till 19 milj.kr. (+ 19 %), kostnaderna för resor och transporter har ökat från ca 13 till ca 15 milj.kr. (+ 12 %) och bidrag till särskild verksamhet har ökat från 10 till 13 milj.kr. (+ 29 %). Lokalkostnaderna har procentuellt sett ökat mest, med 84 %; från 10,5 till 19 milj.kr., vilket är en följd av teaterns flyttning år 1988 (se vidare avsn. 8.4.3).

Av Riksteaterns totala kostnader utgjorde under den sista treårsperioden i genomsnitt personalkostnaderna ca 49 %, hotell och traktamenten ca 10 %, köpta turnéföreställningar ca 5 %, lokalkostnader liksom kostnaderna för resor och transporter drygt 7 % vardera, bidrag till särskild verksamhet ca 6 % samt övriga kostnader drygt 15 %. (Tabell 10.)

De särskilda kostnader som en turnéteaterverksamhet medför får till följd att Riksteatern har en lägre andel personalkostnader än teatrar med fast scen. Personalkostnadernas andel av de totala kostnaderna har sjunkit något under perioden, vilket bl.a. förklaras av ett minskande antal årsverken (se följande avsnitt).

8.4.2 Personalkostnader

8.4.2.1 Antal årsverken

(Huvudbilagan avsn. 3.2.1.)

Med de regionala ensemblernas årsverken borträknade uppgick antalet årsverken vid Riksteatern 1975/76 till ca 350, sedan steg antalet till 390 år 1984/85 för att därefter minska till 360 år 1989/90. (Tabell 11.)

Antalet årsverken var alltså något högre 1989/90 än 1975/76, men hade mellan 1984/85 och 1989/90 minskat med närmare 30 årsverken.

Personalminskningen sedan 1984/85 har främst skett inom den konstnärliga (- 17 årsverken) resp. den administrativa (- 8 årsverken) personalkategorin. Minskningen av den konstnärliga personalen har skett parallellt med att antalet föreställningar/produktioner minskat.

Antalet årsverken som utfördes vid de regionala ensemblerna minskade successivt från drygt 100 st 1975/76 till 0 årsverken 1984/85 i och med att dessa ensembler skildes från Riksteatern.

Den sista treårsperioden (P5) fördelades årsverkesantalet enligt följande: konstnärlig personal 41 %, teknisk personal 35 % och administrativ personal 24 %.

Att Riksteatern har en jämförelsevis stor andel administrativ personal sammanhänger med teaterns speciella uppdrag. I den administrativa personalen ingår bl.a. personal med teaterfrämjande uppgifter.

Riksteatern har även en jämförelsevis hög andel korttidsanställd personal. Andelen årsverken som utförts av korttidsanställd personal var under den sista treårsperioden 38 %, vilket är betydligt högre än för institutionsteatrar i allmänhet (jfr kap. 3). Andelen korttidsanställd personal var för de olika personalkategorierna: konstnärlig personal: 57 %, teknisk personal 37 % och administrativ personal mindre än 10 %.

Andelen korttidsanställda har dock inte i någon större utsträckning förändrats under de senare åren. Teatern har alltså inte tagit något avgörande steg mot en frilansbaserad produktion utan har, trots den jämförelsevis höga andelen korttidsanställda, bibehållit en relativt stor fast ensemble.

8.4.2.2 Kostnad per årsverke och relativt löneläge
(Huvudbilagan avsn. 3.2.2.)

Riksteaterns genomsnittliga kostnad för löner och sociala avgifter har sedan 1975/76 ökat med närmare 250 %. Denna kostnad har därmed ökat mer än KPI som ökat med 210 % men något mindre än TKI:s personalkostnadsdel som ökat med 256 %. Kostnaden per årsverke har alltså i stort sett följt personalkostnadsutvecklingen på teaterområdet (TKI). (Tabell 12.)

Verksamhetsåret 1989/90 uppgick den genomsnittliga kostnaden per årsverke till 273 000 kr.

Större delen av den reala ökningen av kostnaden per årsverke som framgår av redovisningen ovan skedde under den sista treårsperioden, P5. Under andra delar av perioden (P3) har den reala genomsnittskostnaden minskat. (Tabell 13.)

Det genomsnittliga löneläget för Riksteatern ligger enligt Teatrarnas Riksförbunds lönestatistik på ungefär samma nivå som Dramatens.

8.4.3 Lokalkostnader
(Huvudbilagan avsn. 3.3.)

Som framgår av kostnadsredovisningen i avsnitt 8.4.1 ovan, har en relativt kraftig ökning av Riksteaterns lokalkostnader[1] skett under periodens sista tre år. Ökningen förklaras av teaterns flyttning år 1988 till nya lokaler i Hallunda, Botkyrka kommun, ca 2 mil söder om Stockholm. Flyttningen innebar en väsentligt förbättrad lokalstandard. De lokaler som Riksteatern lämnade var i många avseenden att betrakta som undermåliga - vissa delar kunde nyttjas först efter dispens från yrkesinspektionen.

Nedan redovisas Riksteaterns lokalsituation verksamhetsåren 1987/88 samt 1989/90 dvs. året före resp. efter flyttningen.

	1987/88	**1989/90**	**Förändring**
*Riksteaterhuset**			
yta:	9 210 kvm	15 500 kvm	+ 68 %
hyra/kvm:	578 kr	947 kr	+ 64 %
årshyra:	5.320 mkr	14.676 mkr	+ 176 %
Förrådslokaler #			
yta:	4 745 kvm	3 100 kvm	- 35 %
hyra/kvm:	230 kr	469 kr	+ 104 %
årshyra:	1.090 mkr	1.454 mkr	+ 33 %
Totalt			
yta:	13 955 kvm	18 600 kvm	+ 33 %
årshyra:	6.410 mkr	16.130 mkr	+ 152 %

* med Riksteaterhuset avses Riksteaterns huvudlokal i Råsunda (1987/88) resp. Hallunda (1989/90)
\# förrådslokaler fanns 1987/88 inom Riksteaterns anläggning i Råsunda, 1989/90 hyrdes förrådslokaler i Alby.
(Källa: Riksteatern)

Riksteatern hyr sina lokaler av Botkyrka kommun enligt ett 10-årsavtal som löper sedan oktober 1988, med rätt till förlängning ytterligare 10 år. Enligt avtalet regleras hyresnivån genom en koppling till KPI; 60 % av förändringen i KPI slår igenom som hyreshöjning.

Riksteatern garanteras, liksom Operan och Dramaten, genom det statliga anslaget täckning för hyreskostnaderna.

[1] I de kostnader som i Riksteaterns kostnadsredovisning redovisas under rubriken lokaler ingår även, utöver direkta hyreskostnader, övriga lokalanknutna kostnader (vakthållning m.m.).

8.4.4 Övriga kostnader

Några av de kostnadsslag som för flertalet andra teatrar redovisas under kategorin övriga kostnader särredovisas av Riksteatern. De kostnader som särredovisas är av större betydelse vid Riksteatern än vid andra teatrar beroende på teaterns verksamhet. Under periodens sista tre år utgjorde dessa olika "övriga kostnader" tillsammans närmare 45 % av teaterns totala kostnader. (Tabell 10.)

De olika kostnadskategorierna; hotell och traktamenten, köpta turnéföreställningar samt resor och transporter kan samtliga hänföras till Riksteaterns roll som turnéteater samt förmedlare av andra producenters föreställningar. Utvecklingen av dessa poster är svår att bedöma närmare utifrån det underlag TKU har. Verksamheten har ju förändrats och antalet föreställningar har minskat under perioden. I synnerhet beträffande hotell och traktamenten samt resor och transporter innebär detta att kostnaderna vid oförändrad verksamhetsnivå torde ha ökat i betydligt högre grad än vad som framträder av redovisningen.

Utvecklingen av kostnaderna för hotell och traktamenten har bl.a. påverkats av att dessa kostnaders nivå under 1980-talet ökat mer än KPI. Sedan 1980 har hotellkostnaderna (SCB:s hotellkostnadsindex) ökat med närmare 150 % medan KPI ökat med ca 90 %.

Priset per övernattning har vidare ökat i och med att det fasta maximibeloppet för det statliga nattraktamentet tagits bort enligt centrala avtal.

Kostnaderna för särskild verksamhet har under perioden förändrats beroende på de olika uppdrag Riksteatern erhållit av regeringen.

8.5 Intäkter

8.5.1 Allmänt

(Huvudbilagan avsn. 4.1.)

Riksteaterns intäkter indelas i följande kategorier:

- Gager, dvs. inkomster från försålda teaterföreställningar till teaterföreningar och andra arrangörer.
- Statligt anslag (vissa år inklusive bidrag från kommuner och landsting).
- Övriga intäkter (bl.a. hyresintäkter från Södra Teatern och medlemsavgifter från teaterföreningarna).
- Räntor (nettobelopp).

I huvudbilagans tabell 14 resp. 15 redovisas intäkternas utveckling i löpande resp. fasta priser.

Som tidigare nämnts är medlemsföreningarna ekonomiskt helt fristående från Riksteatern.

Periodens sista år (1989/90) uppgick de totala intäkterna till ca 201 milj.kr. I fasta priser har Riksteaterns totala intäkter ökat med ca 3 % sedan 1975/76, och med ca 6 % sedan 1984/85. Relaterat till TKI har dess värde minskat med ca 5 % sedan 1984/85. (Tabell 15.)

Mindre förskjutningar i de olika intäktskategoriernas relativa betydelse har skett sedan 1975/76 (tabell 16.):

Gagernas relativa betydelse har minskat. Den första treårsperioden (P1) svarade de för i genomsnitt ca 16 % av de totala intäkterna, under den senaste treårsperioden (P5) var dess andel 12 % (Se vidare avsn. 8.5.2.)

Den andel av de totala intäkterna som det **statliga anslaget** svarat för har minskat något. P1 utgjorde denna andel 82 % och P5 79 %.

Ränteintäkternas betydelse har ökat, vilket är en följd av det 1986 införda statsbidragssystemet. Den sista treårsperioden (P5) utgjorde de 5 % av de totala intäkterna.

De **övriga intäkterna** var under periodens första hälft marginella och utgjorde ca 1 % av intäkterna. De har sedan fått en ökad betydelse och utgjorde under de sista åren 4–5 % av de totala intäkterna. Förändringen förklaras främst av ökade hyresintäkter från Södra Teatern.

8.5.2 Gager

Gageintäkternas reala genomsnittliga årliga värde har mellan den första och den sista treårsperioden minskat med ca 24 %; från ca 31,6 milj.kr. till 24,1 milj.kr. Den näst sista treårsperioden uppgick gagernas värde till 27,8 milj.kr. per år – ca 13 % högre än den sista periodens värde. (Tabell 16.)

Gagernas nivå har sedan 1975/76 nominellt ökat med ca 325 % vilket kan jämföras med KPI som under motsvarande period ökat med ca 210 %. Minskningen av de totala gageintäkterna beror alltså inte på att gagernas reala värde har minskat utan är en följd av att antalet sålda föreställningar har minskat.

I genomsnitt utgör gageintäkterna ca 20 % av de totala kostnaderna för en produktion. Det som påverkar det enskilda gaget är en sammanvägning av tre faktorer:

- Produktionens storlek och därmed produktionskostnad
- Typ av uppsättning
- Salongens publikkapacitet.

Som exempel på gagenivåer under 1988/89 kan anges; 6 600 kr. för ett "Caféprogram", mellan 13 000 och 18 000 kr. för en dramatisk föreställning och mellan 30 000 och 40 000 kr. för en lyrisk föreställning.

8.5.3 Statligt anslag
(Huvudbilagan avsn. 4.2.)

Verksamhetsåret 1989/90 uppgick det statliga anslaget till 160 milj.kr. Mellan 1975/76 och 1989/90 har anslaget ökat ungefär lika mycket som KPI dvs. med 210 % men något mindre än TKI som ökat med 240 %. Jämför man i stället utvecklingen mellan 1975/76 och 1987/88 har såväl KPI som TKI ökat mer än anslaget - vilket innebär att anslagets reala värde minskat fram till och med sistnämnda år. Det kan därvid noteras att vissa besparingar gjordes på anslaget under början av 1980-talet, samtidigt som regeringen förutsåg ökade egenintäkter. (Tabell 17.)

Som nämnts, bl.a. i detta kapitels inledande avsnitt, har Riksteaterns verksamhet i hög grad förändrats under perioden vilket även påverkat statsbidraget. De viktigaste faktorerna som inneburit ökade statsanslag är de nytillkomna ensemblerna. Till faktorer som inneburit minskade anslag hör främst regionaliseringen av ensembler som pågick t.o.m. 1983/84.

Anslagets nominella ökning de senaste åren (ca 25 % mellan 1987/88 och 1989/90) är främst en följd av de ökade hyreskostnaderna. Dessa skall ju helt täckas av anslaget. Vidare har i likhet med vad som varit fallet för Operan och Dramaten vissa förstärkningar av anslagsbasen skett.

8.6 Kostnader för olika teatrars turnéverksamhet

Vid sidan av Riksteatern har också ett flertal fasta institutionsteatrar, framför allt länsteatrar, skyldighet att framträda på andra orter än hemorten. Under senare år har Riksteatern och länsteatrarna inlett en samplanering av turnéutbudet.

Riksteatern och länsteatrarna bedriver turnéverksamhet under helt skilda förutsättningar. Riksteatern har i uppdrag att täcka hela landet. Riksteaterturnéerna blir därmed i regel mer omfattande och inkluderar fler övernattningar än länsteatrarnas, som i första hand har i uppdrag att turnera inom sitt eget landstingsområde. Vidare finns det skillnader mellan Riksteatern och länsteatrarna vad gäller förutsättningar för repetitioner, turnéläggning och information.

Skillnaden vad gäller Riksteaterns och länsteatrarnas turnéuppdrag medför ekonomiska konsekvenser. Riksteaterns längre turnéer medför högre kostnader för resor, transporter och övernattningar samt för veckovilodagar utanför hemorten.

För att få en ungefärlig bild av de ekonomiska förutsättningarna för olika slags turnéverksamhet har TKU tagit reda på direkta

kostnader[2] för några turnéer i Riksteaterns och några länsteatrars regi under 1982/83 och 1988/89. Underlag har även inhämtats från Operan och Dramaten.

De länsteatrar som TKU inhämtat information från är Norrbottensteatern, Norrlandsoperan, Mittlänsteatern (Västernorrlands regionteater), Värmlands musikteater, Jönköpings länsteater, Kronobergsteatern och Älvsborgsteatern.

Varje turnéproduktion är unik med hänsyn till bl.a. storlek, planering, innehåll, vilket betyder att kostnadsläget kan variera från produktion till produktion inom samma teater. Det är därför mycket svårt att jämföra kostnadsutvecklingen inom en och samma teater år från år. Av samma skäl kan det även vara svårt att göra ingående jämförelser mellan olika teatrar.

För att erhålla största möjliga jämförbarhet beträffande kostnaderna har TKU utifrån de erhållna uppgifterna för 1988/89 beräknat de direkta genomsnittskostnaderna per medverkande och föreställning då en föreställning givits på annan ort än produktionsorten.

Avsikten med beräkningarna är att genom några exempel belysa de ekonomiska villkoren i stort för olika slags turnéverksamhet. Beräkningarna avser bruttokostnader. Intäkter från föreställningarna beaktas ej. Beräkningarna redovisas i bilaga 11.

Av beräkningarna från det underlag som erhållits framgår att den direkta turnékostnaden per medverkande och föreställning vad gäller dramatisk produktion ligger högre hos Riksteatern än för någon av länsteatrarna; ca 1 500 kr. för Riksteatern och mellan ca 500 kr. för Jönköpings länsteater (som dock själv äger turnéfordon) och ca 1 200 kr. för Mittlänsteatern.

Det beräknade genomsnittliga kostnadsläget för Dramatens turnéverksamhet, vilket bygger på ett fåtal föreställningar, är högre än Riksteaterns eller ca 1 900 kr.

Mellan länsteatrarna varierar kostnaderna, i allmänhet så att Norrlandsteatrarna har ett högre kostnadsläge än de övriga.

För musikteater är kostnadsläget, inte oväntat, högre än för dramatisk teater. Operans redovisade turnékostnader per medverkande (gällande turnéer till Växjö och Luleå) ligger på ungefär 1 400 kr. medan motsvarande kostnad för Riksteatern för redovisade lyriska turnéproduktion är ca 1 700 kr.

En teaterpublik utanför de fasta spelorterna kan också nås genom att publikresor arrangeras. De länsteatrar som tillfrågats har bl.a. i uppdrag att turnera med föreställningar i sina resp. län. De har i regel inte haft anledning att bedöma om det skulle vara ekonomiskt fördelaktigt att få publiken att resa till teatern i stället för att turnera med föreställningar. Detsamma gäller naturligtvis

[2] TKU har endast tagit hänsyn till de direkta kostnaderna för att flytta en föreställning från produktionsorten till föreställningsorten. De faktorer som TKU beaktat i jämförelsen är:
- Antal föreställningar.
- Antal medverkande skådespelare, tekniker och ev. övrig personal.
- Rese-, transport- och upphållskostnader.

också Riksteatern, vars uppdrag inkluderar turnéverksamhet på mindre orter.

8.7 Verksamheten relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken

I huvudbilagan avsn. 5.1-5.3 finns följande beräkningar (i fasta priser):

- Genomsnittkostnad per föreställning (Tabell 18)
- Genomsnittskostnad per besök (-"- 19)
- Statligt bidrag per föreställning (-"- 20)
- Statligt bidrag per besök (-"- 21)
- Gageintäkt per föreställning (-"- 20)
- Gageintäkt per besök (-"- 21)
- Föreställning per årsverke (-"- 22)

Av tidigare presentation framgår att Riksteaterns verksamhetsutveckling i stort inneburit en minskning av antalet uppsättningar, föreställningar och besök sedan 1975/76. Teaterns totala kostnader har samtidigt realt ökat med närmare 10 %. Detta innebär att de reala styckkostnaderna per uppsättning, föreställning och besök har ökat.

Den genomsnittliga kostnaden per föreställning har fördubblats under perioden; från ca 50 000 till omkring 100 000 kr. Det kan dock framhållas att denna kostnad är relativt låg jämfört med andra teatrar men att dess ökning varit betydligt snabbare.

Att den genomsnittliga föreställningskostnaden, trots att Riksteatern belastas av turnékostnader, inte är högre än motsvarande kostnad vid t.ex. Dramaten torde till viss del bero på att en del av Riksteaterns tekniska arbete, informationsarbete m.m. utförs av lokala, ofta ideellt arbetande krafter.

Även den genomsnittliga kostnaden per besökare har fördubblats under perioden; från ca 250 kr. (P1) till drygt 500 kr. under den sista treårsperioden (P5).

Gageintäkten per föreställning har ökat med drygt 50 %; från 8 400 kr. (P1) till 13 000 kr. (P5), och gageintäkten per besök har ökat med 70 %; från 39 kr. (P1) till 66 kr. (P5)

Det statliga bidraget per föreställning var under P5 av storleksordningen 80 000 kr., det har ökat med ca 90 % jämfört med P1 då det uppgick till 43 000 kr. Utslaget på antalet besökare var det statliga bidragets genomsnittliga värde ca 400 kr. under P5 vilket innebär en fördubbling sedan P1 (ca 200 kr.). Vad gäller dessa tal så bör dock framhållas att tolkningar av resultaten kompliceras av de verksamhetsförändringar med åtföljande anslagsförändringar som inträffat under perioden.

Beräkningar där antalet föreställningar relateras till antalet årsverken visar att det genomsnittliga antalet föreställningar per årsverke minskat under perioden. Under P1 var detta antal 7,1 och

under P5 var antalet 5,2. Även detta är en grov beräkning där resultaten påverkats av förändringar i verksamheten och, kanske i än högre grad av förändringar i lagar och avtal som påverkar antalet föreställningar som kan ges under en viss period.

8.8 TKU:s kommentarer

I utredningsarbetet har det framkommit ett antal faktorer som bidragit till bl.a. de höjda styckkostnaderna. Till de viktigaste hör olika förändringar i lagar och avtal som påverkar turnéverksamhet. Under perioden har begränsningar införts beträffande turnéperioders längd, veckovila och nattvila. Dessa beskrivs närmare i huvudbilagan.

Förändringarna av lagar och avtal har haft direkt effekt på turnerande teaterverksamhet i form av kostnadsökningar för varje produktion resp. föreställning. Effekten av styckkostnadsökningarna har för Riksteaterns del främst märkts i form av minskat antal uppsättningar och föreställningar, eftersom intäkterna inte ökat i motsvarande grad.

Riksteatern har speciella åtaganden av olika slag, för vilka det är viktigt att utveckla den konstnärliga kvaliteten. Ekonomiska omprioriteringar har ansetts nödvändiga och dessa resurstillskott har inneburit högre redovisade kostnader för vissa av Riksteaterns delar utan att därför antalet föreställningar eller intäkter kunnat öka i motsvarande mån. Som exempel på sådana omprioriteringar kan nämnas Cullbergbaletten och skolverksamheten.

Vidare har kostnaderna för "icke teaterproduktion" dvs. teaterfrämjande verksamhet, barnteater- och teaterteknisk konsulent, förlaget entré samt tidningen Teatern ökat under perioden.

Under den period som här har analyserats har som tidigare visats Riksteaterns verksamhet - även med beaktande av regionaliseringen av vissa ensembler - minskat i omfattning både i fråga om uppsättningar och föreställningar.

Det statliga anslaget per föreställning har under perioden nästan fördubblats. Sett mot bakgrunden av en vikande publikutveckling innebär detta att statens kostnader för att sprida teaterupplevelser genom Riksteatern ökat kraftigt.

Till viss del kan denna utveckling förklaras med de ökande kostnader som ofrånkomligen hänger samman med verksamheten som turnéteater. Enligt Riksteaterns ledning är en annan orsak den ändrade inriktningen av verksamheten mot en ökad satsning på småplats- och glesbygdsverksamhet.

Enligt TKU:s mening är dock det minskande publikantalet per föreställning (exkl. de reg. ensemblernas förest./besök: - 20 %) som inger mest bekymmer. Om denna utveckling beror på att ett något minskat allmänt teaterintresse som tidigare omtalats (av-

snitt 2.3.3) inverkat kraftigare på Riksteatern än på annan teater eller om det beror på andra faktorer kan TKU inte bedöma.

I det sammanhanget vill TKU framhålla att Riksteatern och regionteatrarnas olika roller och ansvarsfördelningen dem emellan behöver ses över.

9 Fria teatergruppers kostnadsutveckling

9.1 Allmänt

För TKU:s räkning har Mats Sylwan, statens kulturråd, gjort en studie av kostnadsutvecklingen för det 50-tal fria teatergrupper som erhållit statligt verksamhetsbidrag under perioden 1982/83 till 1989/90. Bland dessa grupper har sju stycken valts ut för närmare analys, nämligen Byteatern, Dockteatergruppen Tittut, Fria Proteatern, Friteatern, Mittiprickteatern, Orionteatern och Skånska Teatern. Dessutom har material sammanställts från Folkoperan. Sylwans rapport om teatergruppernas kostnadsutveckling redovisas i sin helhet i bilaga 13. I detta kapitel presenteras några grundläggande fakta från denna bilaga.

De redovisade kostnaderna och intäkterna är fastprisberäknade till 1990 års priser av kulturrådet.

9.2 Verksamhet

Som framgår av kapitel 2 har de fria gruppernas verksamhet utvidgats sedan 1982/83. Antalet uppsättningar för samtliga grupper har ökat från 181 till 219 och antalet föreställningar från 5 567 till 8 257.

För de sju särskilt studerade grupperna har antalet uppsättningar ökat från 26 till 35 och antalet föreställningar från 1 121 till 1 552.

9.3 Besöksantal

Det är svårt att finna någon klar tendens i den samlade publikutvecklingen för de statsbidragsmottagande teatergrupperna. Som framgår av kapitel 2 har en ökning från 713 000 till 821 000 besök per år skett mellan 1982/83 och 1989/90. Däremellan har antalet fluktuerat ganska kraftigt med en högsta nivå 1983/84 på 864 000 besökare och en lägsta 1987/88 på 639 000.

Även för de sju särskilt studerade grupperna är publikutvecklingen varierande med ett besöksantal på 123 000 1982/83, 151 000 1989/90, och med ett högsta besöksantal 1986/87 på 193 000.

9.4 Årsverken

Antalet sysselsatta inom den fria teatergruppsektorn har ökat. 1982/83 var det totala antalet årsverken 480 och 1989/90 var motsvarande antal 606.

Även årsverksantalet för de sju särskilt studerade grupperna har utökats, från 90 årsverken 1982/83 till 116 årsverken 1989/90.

9.5 Kostnader

9.5.1 Löner

I fast pris har lönekostnaderna mellan 1982/83 och 1989/90 ökat från 48 till 87 milj.kr. för samtliga fria grupper.

En beräkning av lönekostnaden per anställd visar att denna 1982/83 uppgick till 99 000 kr. för att öka till 144 000 kr. år 1989/90 (inkl. sociala kostnader). Lönerna för fria gruppersonalen har alltså i reala termer ökat mer än KPI. Utgångsnivån var dock jämförelsevis låg och löneläget ligger fortfarande avsevärt under institutionsteatrarnas.

Studerar man enskilda grupper finner man också att somliga valt att utöka antalet årsverken på bekostnad av löneutvecklingen.

9.5.2 Lokaler

Lokalkostnadsutveckling kan endast redovisas för de sju särskilt studerade grupperna. Verksamhetsåret 1982/83 redovisar dessa grupper 2,2 milj.kr. i lokalhyror. En kraftig utveckling sker under perioden och värdet för 1989/90 är 3,7 milj. Ökningen kan förklaras med ökade hyreskostnader samt förbättrad lokalstandard.

9.5.3 Övriga kostnader

Under övriga kostnader har för de sju nämnda grupperna särskilt studerats utvecklingen av kostnader för resor och transporter, investeringar, uppsättningar och information/marknadsföring.

Den kraftigaste utvecklingen har *informations/marknadsföringskostnaderna* haft. Dessa kostnader har i fast pris i det närmaste tredubblats (från 602 000 kr. till 1 738 000 kr.). En förklaring till ökningen kan vara höjda annonskostnader, vilka i synnerhet har drabbat grupper med egen scen. De ökade marknadsföringskostnaderna kan också förklaras med att konkurrensen om teaterpubliken i Stockholm har tvingat stockholmsgrupper till en mer offensiv marknadsföring.

Ökningen av *uppsättningskostnader* uppgår till 70 %, (från 1 388 000 kr. till 2 355 000 kr.). Den kan delvis förklaras av ökade materialkostnader. Vidare har höjda konstnärliga ambitioner medfört ökade kostnader för scenografi och teknik.

Kostnaderna för *resor och transporter* har realt ökat med ca 10 % (från 895 000 kr. till 983 000 kr.). Ökningen är mindre än väntat med hänsyn till att antalet föreställningar utanför hemkommunen ökat med 50 %.

9.5.4 Sammanfattning av kostnadsutvecklingen

Ovanstående genomgång av kostnadsutvecklingen under senare år visar att det framförallt är på personalsidan som den stora fördyringen har skett. En beräkning av årslönekostnaden per anställd visar att den mellan 1982/83 och 1989/90 ökat i fast penningvärde från 99 000 till 144 000 eller med ca 45 %. Samtidigt har grupperna under perioden ökat antalet årsverken från 480 till 606 eller med ca 25 %.

Av analysen av de sju särskilt studerade grupperna framgår att även de andra budgetposterna visar stora kostnadsökningar, framförallt information/marknadsföring och lokaler.

9.6 Intäktsutveckling

9.6.1 Allmänt

De statsbidragsmottagande fria teatergruppernas finansiering 1982/83 resp. 1989/90 beräknad i procent av totalsumman har utvecklats enligt följande:

	1982/83	1989/90
Statsbidrag	23,4	20,2
Kommunbidrag	16,2	18,0
Landstingsbidrag	5,7	8,8
AMS-bidrag		6
Övr. offentl. bidr.	-	3,4
Spelintäkter	41,4	38,1
Övr intäkter	13,3	5,4

Jämfört med institutionsteatrarna har de fria teatergrupperna en hög egenfinansiering. Grunden för denna är inkomster från försålda föreställningar och/eller biljettintäkter.

De offentliga, kontinuerliga bidragsgivarna till de fria teatergrupperna är staten genom statens kulturråd samt primärkommuner och landsting. Den statliga intäktsdelen har under senare år dessutom utökats genom omfattande arbetsmarknadsmedel. Vidare har andra statliga medel t.ex. projektmedel från andra myn-

digheter och departement eller medel från länsstyrelser fått ökad betydelse.

Av de totala offentliga bidragen svarar staten genom kulturrådet för 36 %, primärkommunerna för 32 % och landstingen för 16 %. Merparten av de återstående 16% utgjordes av AMS-insatser.

I det följande redogörs närmare för olika intäktsposter.

9.6.2 Statsbidrag via statens kulturråd

Statsbidrag till de fria teatergrupperna via statens kulturråd utgick under perioden 1982/83 till 1989/90 huvudsakligen som verksamhetsbidrag, produktionsbidrag eller projektbidrag. Under perioden har årligen ett 50-tal fria grupper erhållit verksamhetsbidrag/produktionsbidrag från kulturrådet. I fast penningvärde utgick år 1982/83 18,1 milj.kr. och 1989/90 29,5 milj.kr., vilket innebär en real ökning med 63 %. Trots ökningen har statsbidragets andel av de offentliga bidragen minskat från 52 % 1982/83 till 36 % 1989/90.

9.6.3 Arbetsmarknadspolitiska medel

Arbetsmarknadspolitiska medel har under senare år kommit att bli en allt viktigare förutsättning för många fria teatergruppers existens. Med arbetsmarknadspolitiska medel avses här bidrag till beredskapsprojekt, lönebidrag och uttag från a-kassan.

De totala summan arbetsmarknadspolitiska medel till fria teatergrupper år 1989/90 kan uppskattas till ca 13 milj.kr.

9.6.4 Kommunala bidrag

Kommunerna stöder de fria teatergrupperna på flera sätt. Ett antal grupper får kommunala grundbidrag för sin verksamhet vari ofta ligger lokalstöd. Indirekt stöder också kommunerna grupperna genom att verka som arrangörer (skola, förskola, etc.) eller genom att ge bidrag till arrangerande föreningar. Det kommunala bidrag som ingår i denna redovisning utgörs av de grundbidrag som utgår till de statsbidragsmottagande fria teatergrupperna inklusive hyresbidrag. De kommunala bidragen har ökat kraftigt under den aktuella perioden. 1982/83 utgick 12,5 milj.kr. och 1989/90 26,2 milj.kr., vilket innebär en real ökning med 110 %. I likhet med det statliga bidraget via kulturrådet, har även de kommunala bidragens andel av de offentliga bidragen minskat, från 36 % år 1982/83 till 32 % år 1989/90.

9.6.5 Landstingsbidrag

Liksom kommunerna stöder landstingen de fria teatergrupperna på flera sätt. Grundbidrag utgår till ett antal grupper, men landstingen väljer ofta också att stödja arrangörsledet. Detta kan ske genom bidrag till t.ex. länsteaterföreningarna som i sin tur subventionerar lokala arrangörer.

Det landstingskommunala bidragsunderlaget utgörs i denna redovisning av de grundbidrag som utgår till de statsbidragsmottagande fria teatergrupperna. Landstingsbidragen uppvisar den relativt sett kraftigaste ökningen av de offentliga bidragen. År 1982/83 utgick 4,4 milj.kr. De bidrag hade 1989/90 ökat till 12,8 milj.kr.

År 1982/83 utgjorde de landstingskommunala bidragens andel av de samlade offentliga bidragen 13 %. Denna andel hade ökat till 16 % år 1989/90.

9.6.6 Föreställnings- och biljettintäkter

De flesta fria teatergrupper har en hög självfinansiering jämfört med institutionsteatrarna och för den aktuella perioden har den varit ca 40 %. Grunden för denna självfinansiering är inkomster från försålda föreställningar eller biljettintäkter.

År 1982/83 var biljettintäkterna samt intäkterna från försålda föreställningar 32 milj.kr. 1989/90 uppgick de till 55,4 milj.kr., en ökning med 73 %. Räknat per besök var dessa intäkter år 1982/83 ca 45 kr. År 1989/90 hade de stigit till ca 68 kr. Den genomsnittliga intäkten per besök har därmed ökat med ca 50 %.

9.6.7 Sammanfattning av intäktsutvecklingen

De samlade offentliga bidragen från staten (kulturrådet), kommuner, landsting, AMS samt övriga offentliga bidragsgivare har mer än fördubblats i fast penningvärde mellan 1982/83 och 1989/90. Av de totala offentliga bidragen 1989/90, vilka uppgick till 82 milj.kr., utgick 13,8 milj.kr. från andra myndigheter än kulturrådet, primärkommuner och landsting. Största enskilda bidragsgivaren var AMS med 8,8 milj.kr.

Det genomsnittliga statsbidraget per besök uppgick år 1982/83 till 25 kr. och år 1989/90 till 36 kr. Det totala samhällsbidraget (exkl. AMS) per besök ökade under perioden från 49 kr. till 83 kr., medan de totala inspelade intäkterna räknat per besök ökade från ca 45 kr. till ca 68 kr.

Det totala samhällsbidraget per föreställning ökade från 6 287 kr. år 1982/83 till 8 285 kr. år 1989/90.

9.7 TKU:s kommentarer

Utöver fakta om de fria teatergruppernas ekonomiska utveckling redovisar Sylwan i sin rapport vissa slutsatser och förslag. TKU kan för sin del instämma i Sylwans slutsats att den nuvarande ekonomiska situationen för flera grupper ter sig så allvarlig att den utgör ett hot mot gruppernas framtida existens. TKU har inte anledning att ta ställning till de i rapporten framlagda förslagen. Enligt TKU ankommer det på kulturrådet att överväga rapportens innehåll och i förekommande fall lämna förslag till behövliga åtgärder.

10 Kostnads- och produktivitetsutveckling

I detta kapitel återges dels vissa vetenskapliga teorier av W. Baumol m.fl. gällande bl.a. teaterområdets kostnadsutveckling, dels resultaten av två studier om teatrarnas produktivitetsutveckling.

Teorierna gällande kostnadsutvecklingen behandlar de särdrag som karakteriserar teaterproduktionen och som skiljer denna från t.ex. industriell produktion. Utifrån dessa skillnader vad gäller teknologi och produktivitetsutveckling samt kunskap om den faktiska relativa löneutvecklingen kan förklaringar till teaterns kostnadsutveckling ges och förutsägelser om dess framtida relativa kostnadsutveckling låta sig göras.

I de gjorda produktivitetsstudierna relateras teatrarnas kostnader till vad som presterats i termer av antal uppsättningar, antal föreställningar och antal besökare. Resultaten av dessa produktivitetsstudier jämförs även med siffror gällande produktivitetsutvecklingen inom vissa andra sektorer.

10.1 Teorier gällande teatrarnas kostnadsutveckling

En central fråga för TKU är om utvecklingen av kostnaderna för att producera teater på något avgörande sätt skiljer sig från kostnadsutvecklingen i samhället i övrigt och, om så är fallet, vilka orsaker som förklarar en sådan skillnad.

Teaterproduktion utgör en del av det ekonomivetenskapliga område som kallas kulturekonomi. Kulturekonomi är ett relativt nytt ämne, vars tillkomst dateras till år 1966. Detta år publicerade de båda amerikanska ekonomerna William Baumol och William Bowen (B&B) arbetet "Performing arts. The Economic Dilemma". B&B:s bok ger den första genomgripande analysen av de utövande konstarternas finansiella utveckling. I boken behandlas huvudsakligen teatrar och orkestrar. Analysen baseras främst på data från Nordamerika och Storbritannien, men inkluderar även en del material från länder i Västeuropa.

Med hjälp av detaljerade analyser av de utövande konstarternas ekonomiska tillstånd och teknologi, visar B&B att dessa konstarter karakteriseras av kostnadsökningar som stadigt och kumulativt överträffar inflationstakten. De visar vidare att skillnaden mellan teatrarnas intäkter och dess kostnader, det s.k. kostnadsgapet, har ökat och att det med all sannolikhet kommer att öka även framdeles.

I en artikel, "Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis", 1967 vidgas resonemangets giltighet;

där visar W. Baumol att de egenskaper som orsakar teatrarnas ekonomiska problem återfinns och påverkar kostnadsutvecklingen även inom stora delar av tjänstesektorn i övrigt.

En vidareutveckling av de ovan nämnda arbetena sker sedan bl.a. i en artikel av Baumol och Oates (B&O), "Kostnadssjukan inom tjänstesektorn och levnadsstandarden", 1972. I denna artikel behandlas problematiken som kan väntas följa av en allt dyrare tjänsteproduktion och kanske då framför allt av den som sker i offentlig regi.

Baumol och Oates menar att det naturligtvis finns mer än en förklaring till paradoxen: snabbt stigande offentliga utgifter för tjänster som ser ut att bli alltmer otillräckliga. De hävdar emellertid att det vid sidan om diverse orsaker till stigande kostnader existerar en kronisk kostnadssjuka som drabbar inte bara de offentliga tjänsterna utan även en stor mängd privata tjänster. Denna "kostnadssjuka" hotar att fördyra många av de tjänster vi brukar anse vara betydelsefulla för levnadsstandarden i så hög grad att de slutligen försvinner från marknaden. Bland de drabbade tjänsterna återfinns bl.a. undervisning, sjukvård, hantverk, musik-, teater- och balettföreställningar.

Problemet med "kostnadssjukan" - dvs. den relativt annan produktion snabbare kostnadsutvecklingen - tillskrivs arten av dessa tjänsters teknologi, och kan därmed inte på något enkelt sätt motverkas.

I det följande återges delar av de resonemang som ligger bakom slutsatserna i de nämnda arbetena.

Produktivitetsutveckling

Undersökningar har visat att köpkraften i en dagslön (reallönen) i dagens USA är uppemot tjugo gånger så hög som i England för trehundra år sedan. Denna ökning i värdet av en dags arbete avspeglar först och främst den ökade arbetsproduktiviteten. Med modern produktionsteknik kan en människa producera mycket mer varor och tjänster per timme än vad hon kunde tidigare. Ständiga förbättringar i produktionsmetoderna har således med tiden ökat arbetskraftens produktivitet och därvid drivit upp arbetarens reallön.

Ökningen i arbetsproduktiviteten har varit betydligt större i vissa sorters produktion än i andra. Dessa skillnader har dock inte varit slumpmässiga. Det är snarast så att en stor grupp aktiviteter, som av B&O kallas **personliga tjänster**, genom århundradena har visat sig vara relativt motståndskraftiga mot produktivitetshöjande innovationer.

Karakteristiskt för personliga tjänster är en eller två närbesläktade egenskaper som gör produktivitetsstegringar relativt svåra att uppnå. Den första är att **de inte är standardiserade** och att det

därför är svårt att utveckla en teknik för massproduktion. Det andra hindret för snabba produktivitetsökningar är det nära sambandet mellan arbetsmängd och slutproduktens kvalitet; **arbetet i sig är slutprodukten.** Inom teater, musik eller balett är kanske de hinder som begränsar ökningar i produktiviteten allra mest markerade. Framförandet av en Schuberttrio som är beräknad till en halv timmes föreställning kräver helt enkelt en och en halv s.k. mantimme.

Man kan dock inte påstå att produktivitetsökningar i flertalet av dessa aktiviteter är omöjliga. Tvärtom kan man då och då räkna med betydande arbetssparande innovationer i produktionen av dem. Moderna transportmedel har höjt produktiviteten för t.ex. turnerande teater genom att ge skådespelarna möjlighet att resa mycket snabbare från stad till stad. Om man är villig att acceptera produktmodifieringar, blir ännu större inskränkningar i antalet arbetstimmar per produktenhet möjliga. Massmedia t.ex. har förvisso åstadkommit imponerande ökningar i skådespelar- och musikerproduktiviteten (mätt i termer av antal tittare eller lyssnare).

Fastän sporadiska produktivitetshöjningar är möjliga och faktiskt sker för personliga tjänster, är det mycket svårare att åstadkomma regelbundna och täta produktivitetsökningar här än i andra sektorer av ekonomin. Den teknik som används av exempelvis en violinist skiljer sig knappast från den som hans kollega tillämpade för hundra år sedan. Detta faktum utgör en grundläggande skillnad jämfört med annan produktion.

Kostnadsutveckling

Eftersom produktiviteten i ekonomin som helhet stiger med tiden hamnar de personliga tjänsterna i ett allt ogynnsammare kostnadsläge. Förhållandet är allra tydligast då löneökningarna följer produktivitetstillväxten i tillverkningsindustrin.

Vissa undersökningar tyder på att lönerna inom tjänstesektorn - oftare än man ibland tror - över långa perioder håller jämna steg med dem som betalas annorstädes. Baumol och Bowens observerade att de teateranställdas löneutveckling, trots en i det närmaste oförändrad produktivitet, följde industriarbetarnas. Då de ökade lönerna inte motsvarades av någon ökad produktion och eftersom lönekostnaderna utgjorde den dominerande kostnaden för teatrarna, så ökade teaterns kostnader (för en viss verksamhetsnivå) snabbare än produktionskostnaderna i industrisektorn.

Detta förhållande kan åskådliggöras med ett exempel: Antag att löner och produktivitet inom industrin årligen har stigit med 5 procent och att lönerna inom teatern (eller inom någon del av tjänstesektorn) stiger med 4 procent per år. Löneökningen inom industrin medför då inte ökade styckkostnader för produktionen. Om produktiviteten vid teatern stiger med endast 1 procent,

kommer däremot löneökningen på 4 procent med nödvändighet att medföra att kostnaden för teatern ökar med 3 procent per år. Bara en procentenhet av löneökningen kommer att ha absorberats av produktivitetsökningar.

Naturligtvis är inte en skillnad på två eller tre procent under ett givet år speciellt mycket. Men eftersom skillnaden är kumulativ och ihållande, kan den över en längre period bli stor.

B&O formulerar som en följd av nämnda förhållande i sitt arbete följande slutsats. I en ekonomi där en sektor stadigt släpar efter de övriga i produktivitetsutveckling måste kostnaden för produkterna i den sektorn ständigt stiga i förhållande till kostnadsnivån inom resten av ekonomin; och denna stegring kommer att vara oupphörlig och kumulativ. Detta måste vara sant så länge som relativa löner i de olika sektorerna i ekonomin förblir desamma oavsett om den totala lönenivån stiger, faller eller är konstant.

Den stigande relativa kostnaden för personliga tjänster kan därmed sägas vara en del av priset för ekonomiska framsteg, eftersom den härrör från de kumulativa ökningarna i produktiviteten inom industri och jordbruk.

För teaterns del innebär denna slutsats att kostnaden per föreställning kan förväntas öka snabbare än den allmänna prisnivån.

Utbudet av personliga tjänster

Just den process som skapar stigande kostnader för tjänster medför enligt B&O samtidigt tillräckliga inkomster för att samhället skall kunna fortsätta att producera dem. För att göra så behöver samhället kontinuerligt flytta över en viss del av den arbetskraft som är sysselsatt inom industrin till tjänstesektorerna. En sådan allmän process ser i själva verket ut att ha varit ett karakteristiskt drag i avancerade industriländers utveckling.

Samhället har därför enligt B&O medel att upprätthålla eller t.o.m. öka produktionen av personliga tjänster om det skulle vilja göra det. Man kan dock inte dra slutsatsen att samhället nödvändigtvis skulle välja att göra så. Trots allt tillskrivs olika tjänster olika betydelse. En del bedöms väsentliga trots stigande pris, medan andra inte anses vara värda en högre alternativkostnad (dvs. den ökade mängd industriprodukter som man måste avstå för tjänsterna).

Med kostnader som troligen kommer att stiga kumulativt under överskådlig tid kommer enligt B&O det framtida utbudet av tjänster att vålla en rad svårigheter. Marknadsmekanismen och den politiska beslutsprocessen kommer knappast att behandla alla tjänster lika. Beroende på politiska prioriteringar och konsumenternas reaktioner på stigande priser och inkomster kommer några tjänster att klara sig bättre än andra. B&O menar att man idag kan se exempel på åtminstone fyra olika utvecklingstendenser:

För det första har vissa tjänster så gott som försvunnit från marknaden eller så har utbudet av dem drastiskt minskat. Handgjorda möbler har liksom heltidsanställda hembiträden blivit mer och mer ovanliga företeelser. Helt säkert kommer vissa andra personliga tjänster att följa detta mönster.

För det andra kommer vissa tjänster inte att försvinna, men för att dämpa stigande kostnader för dem tillåts deras kvalitet att fortgående försämras. Större klasser i vissa skolor och kortare repetitionstider för pjäser är exempel på detta fenomen.

För det tredje kommer vissa tjänster att, helt eller delvis, omvandlas till obetalda amatöraktiviteter. Möbler som görs för hand tillverkas nu mest som hobbyarbete.

Slutligen finns det tjänster - i synnerhet inom sjukvård och i viss mån inom utbildning - där allmänheten, åtminstone hittills, vanligen har motsatt sig en nedskärning både kvantitativt och kvalitativt. För detta har vi varit tvungna att betala ett pris: utgifterna har måst hålla takten med de stigande kumulativa kostnaderna.

B&O uttrycker dock en oro för att vissa tjänster kan komma att försämras och försvinna, inte därför att de kostar mer än de är värda utan helt enkelt genom försumlighet och brist på framsynthet. När en tjänst råkar ut för finansiella problem, är den enligt B&O sällan hotad av ett syndaflodsliknande sammanbrott. Snarare sker gradvisa kvalitetsförsämringar som döljs så skickligt som producenterna av tjänsterna kan. Utbudet eller kvaliteten minskas undan för undan, varje minskning passerar ofta obemärkt tills man alltför sent förstår att produkten försvunnit eller påtagligt försämrats. Den offentliga budgetprocessens karaktär kan enligt B&O medverka till en dylik utveckling, eftersom tjänsterna med sina ständigt stigande kostnader är särskilt sårbara för oöverlagda budgetrestriktioner gjorda utan förståelse för det kostnadsbeteende som deras teknologi påtvingar dem.

Handlingsalternativ

Enligt B&O är det viktigt att förstå karaktären hos ifrågavarande tjänsters kostnadsstruktur. Man kan då beräkna hur mycket pengar som kommer att behövas för att på lång sikt behålla en viss tjänst t.ex. teater och på grundval av detta rationellt besluta om den är värd sitt pris.

Om det beslutas att tjänsten i fråga inte skall tillåtas att försämras, måste nödvändiga resurser anskaffas. Oavsett hur anskaffandet av nödvändiga resurser sker måste man enligt B&O genom ett långsiktigt budgetengagemang ta hänsyn till att tjänsternas karaktär medför att den penningmängd som i dag är tillräcklig för att finansiera en personlig tjänst i morgon kommer att vara otill-

räcklig och att den mängd som är tillräcklig i morgon inte kommer att vara nog i övermorgon.

Om man inte tar dessa stigande kostnader eller undviker att ta ställning till om de berörda tjänsterna är önskvärda eller ej måste det enligt B&O föra med sig att vissa tjänster kvalitetsmässigt förändras alternativt tynar bort och kanske försvinner helt.

Referenser:

Baumol, W.J. och Bowen, W.G. [1966], "Performing Arts. The Economic Dilemma", The M.I.T. Press, Cambridge, Mass.

Baumol, W.J. [1967], "Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis", American Economic Review vol. 57.

Baumol, W.J. och Oates, W.E. [1972], "Kostnadssjukan inom tjänstesektorn och levnadsstandarden", Skandinaviska Enskilda Bankens Kvartalstidskrift Nr 2.

Khakee A. [1985], "Nationalekonomi och Kultur", Ekonomisk debatt Nr 8.

10.2 Studier av produktivitetsutveckling inom teatersektorn

I TKU:s uppdrag ingår "att belysa hur produktivitetsutvecklingen har varit vid teatrarna". TKU skall alltså belysa hur teatrarnas förmåga att omvandla resurser till prestationer utvecklats under perioden.

Såsom nämnts i kapitel 1 har TKU låtit Hans Bohman och Peter Rabe (B&R) vidarutveckla ett arbete som de ursprungligen gjort som examensuppsats[1] vid Handelshögskolan i Stockholm. För TKU har Bohman och Rabe gjort en uppskattning av produktivitetsutvecklingen inom teatersektorn [2]. De presenterar vidare jämförbara beräkningar rörande produktiviteten inom andra samhällssektorer, samt söker identifiera möjliga förklaringar till utvecklingen inom teatersektorn. Studien som gjorts för TKU, "Produktivitetsutveckling inom teatersektorn 1975/76-1988/89", återfinns i sin helhet som bilaga nr 14. I avsnitt 10.2.1, nedan, återges en sammanfattning av dess innehåll.

TKU har även tagit del av en studie [3] gällande produktivitets-

[1] "Teatrar, bidrag och produktivitet; en tillämpning av Data Envelopment Analysis" (presenterad i mars 1990)

[2] Studien avser de teatrar som har stat, kommun eller landsting som huvudman, dvs. Operan, Dramaten, Riksteatern samt de olika läns- och stadsteatrarna.

[3] Göran Eks arbete redovisas bl.a. i uppsatsen "Produktivitetsutvecklingen vid institutionsteatrarna i Sverige - icke-parametriska produktionsfronter och malmquistindex", Statskontoret, förvaltningsekonomiska avdelningen (1991-05-30)

förändringar i teaterproduktion som gjorts av Göran Ek (GE) vid Statskontorets förvaltningsekonomiska avdelning. Delar av denna studie redovisas i avsnitt 10.2.2.

10.2.1 Bohman & Rabes studier

Metoder

De metoder som B&R använt i sin studie är dels s.k. sammanvägd kvot, dels Data Envelopment Analysis (DEA).

Vid mätning med sammanvägd kvot görs först en beräkning av förhållandet mellan olika delprestationer och resursförbrukningen. Dessa enkla kvoter vägs sedan samman till ett gemensamt mått.

DEA är en metod som möjliggör beräkning av ett gemensamt mått av produktiviteten för många olika delprestationer utan att någon sammanvägning av dessa behöver ske. En närmare beskrivning av de båda metoderna ges i underbilaga till bilaga 14.

B&R har som **delprestationer** valt antal uppsättningar, antal föreställningar och publikantal. Antalet uppsättningar kan ses som ett mått på förmågan att åstadkomma mångfald, antalet föreställningar som ett mått på förmågan att producera "mängd" och publikantalet som ett mått på förmågan att attrahera åskådare.

Som **mått på resursförbrukningen** har B&R använt de totala kostnaderna för de aktuella teatrarna. De nominella kostnaderna för varje spelår har omräknats till fast penningvärde i 1989 års priser med hjälp av ett specialkonstruerat teaterkostnadsindex som söker spegla just teatrarnas prisutveckling. Det tar hänsyn till att lönekostnaden, som är en mycket stor andel av teatrarnas totala kostnader, har ökat snabbare än inflationen. En redogörelse för detta index har getts i avsn. 4.5.

B&R:s beräkningar har i huvudsak baserats på statistik från statens kulturråd.

Produktivitetsutvecklingen för teaterinstitutionerna

Produktiviteten för institutionsteatrar har under perioden 1975/76–88/89 minskat med i genomsnitt[4] ca 2 % per år; med 2,1 % per år beräknat med sammanvägd kvot och med 1,7 % per år beräknat med DEA.

Skälet till att minskningen av produktiviteten är större vid beräkning med sammanvägd kvot är att en av de ingående delprestationerna, publikantalet, har minskat betydligt kraftigare än de

[4] Den genomsnittliga årliga förändringen har beräknats med hjälp av linjär regression (dvs. en rät linje har anpassats till de enskilda årens resultat). Därigenom undviks att ovanliga förhållanden snedvrider måttet på den genomsnittliga utvecklingen.

båda övriga. Då denna metod bygger på sammanvägning av delprestationerna drar den negativa publikutvecklingen ner det samlade resultatet påtagligt. Vid beräkning med DEA däremot kan en förändring av en enskild delprestation inte slå igenom lika kraftigt. Det krävs, förenklat uttryckt, att samtliga delprestationer förändras i samma riktning och i ungefär samma utsträckning för att DEA-resultatet skall påverkas. DEA innebär alltså mindre risk att produktivitetsmåttet för verksamheter med flera delprestationer skall snedvridas av kraftiga förändringar av en enstaka delprestation. Enligt B&R:s mening är därför DEA-måttet mera rättvisande.

Vad gäller de enkla kvoterna så har, relativt kostnaderna; antalet uppsättningar minskat med ca 1,5 % per år, antalet föreställningar minskat med ca 1,8 % per år och publikantalet minskat med ca 2,8 % per år (även dessa årliga förändringar har beräknats med hjälp av linjär regression).

I tabell 1, nedan, redovisas de framräknade produktivitetsmåtten, sammanvägd kvot och DEA, som indexerade serier. I tabellen redovisas även indexserier gällande de enkla kvoter mellan delprestation och kostnader som ingår i den sammanvägda kvoten (i bilagan redovisas dessa uppgifter parallellt med ingående basdata).

Tabell 1 Indexerad produktivitetsutveckling för teatersektorn 1975/76–1988/89 (enkla kvoter och sammansatta mått, 1975/76 = 100)

Verksamhetsår	Enkla kvoter: Upps./kostn.	Förest./kostn.	Publik/kostn.	Sammanvägd kvot	DEA
1975/76	100	100	100	100	100
1976/77	97	94	94	95	97
1977/78	94	99	90	94	99
1978/79	82	91	83	85	91
1979/80	96	86	79	87	96
1980/81	89	90	75	84	90
1981/82	75	88	74	79	88
1982/83	84	82	69	78	84
1983/84	83	82	71	78	83
1984/85	86	82	64	77	86
1985/86	81	74	63	72	81
1986/87	79	76	61	71	79
1987/88	85	83	65	77	85
1988/89	75	75	64	71	75

Produktivitetsutvecklingen inom andra sektorer

För att få en uppfattning om innebörden av teatersektorns produktivitetsutveckling har B&R sökt motsvarande uppgifter gällande andra sektorer i samhället. Utifrån de data som de funnit har

en meningsfull jämförelse tyvärr bara kunnat göras för perioden 1975–1980.

B&R jämför teatersektorns utveckling under dessa år med den offentliga sektorn resp. den privata sektorn; dels med utvecklingen inom dessa sektorer som helhet dels med delsektorn kultur- och rekreationsverksamhet. Vid jämförelsen används för teatersektorn måttet sammanvägd kvot eftersom denna metod (eller enkla kvoter) använts vid studierna av övriga sektorer. Även den utveckling som beräknats för teatersektorn med DEA redovisas dock.

Med delberäkningar av teatersektorns resultat för den aktuella perioden erhålles följande jämförelse:

Sektor	Prod.utv./ år perioden 1975–80
Teatersektorn:	
- sammanvägd kvot	- 3.0 %
- DEA	- 1.2 %
Offentliga sektorn:	
- kultur och rekreation	- 5.5 %
- hela sektorn	- 1.6 %
Privata tjänstesektorn:	
- kultur och rekreation	- 0.2 %
- hela sektorn	+ 1.2 %

Jämförelsen visar att nedgången i teatersektorns produktivitet under perioden 1975–1980 inte är unik. Hela den offentliga sektorn har sjunkande produktivitet under perioden och relativt den egna delsektorn är teaterns minskning måttlig. Även på det privata området uppvisar delsektorn kultur och rekreation vikande produktivitet, om än inte lika kraftig som på den offentliga sidan.

10.2.2 Göran Eks produktivitetsstudie

Metod

Underlaget för GE:s analys består av institutionsteatrarnas produktion (siffermaterialet gällande denna härrör från statens kulturråd) under två perioder: dels ett genomsnitt för perioden 1976/77–78/79 (period 1), dels ett genomsnitt för perioden 1985/86–87/88 (period 2).

I statens kulturråds statistik finns det för period 1 uppgifter gällande 17 institutionsteatrar och för period 2 finns det uppgifter gällande 23 teatrar. Samtliga verksamma institutionsteatrar (17 resp. 23 st.) ingår i underlaget för resp. period.

Den ansats som GE använder bygger på jämförelser av enskilda produktionsenheter (teatrar) och innebär att två produktionsfronter bildas utifrån uppgifterna för resp. period. Fronterna bil-

das av de mest produktiva enheterna. Enheter på fronten för resp. period har "branschens bästa utförande", dvs. har visat den bästa förmågan att omvandla resurser till prestationer.

Ett produktivitetsindex beräknas som visar dels förändringen mellan perioderna dels denna förändring uppdelad på två komponenter. Den första komponenten visar hur den enskilda enheten har förändrat sin produktivitet relativt fronten (de mest produktiva enheterna). Den andra komponenten visar hur de mest produktiva enheterna har utvecklats produktivitetsmässigt. Denna komponent skall tolkas som branschens tekniska förändring vad gäller förmågan att transformera resurser till prestationer.

Uttryckt på annat sätt söker GE med denna studie utröna dels hur produktiviteten utvecklats för gruppen institutionsteatrar, dels hur de enskilda teatrarnas produktivitet utvecklats i förhållande till gruppen.

Prestationerna är samma som i Bohman och Rabes studie: uppsättningar, föreställningar och publik. Resursanvändningen mäts som teaterverksamhetens kostnader.

Resultat

Resultaten visar att produktiviteten vid institutionsteatrarna som grupp försämrats. Den genomsnittliga produktivitetsminskningen mellan de två perioderna var drygt 17 %. Utslaget på de nio år som ligger mellan periodernas mitt innebär det en årlig nedgång på 2,1 %.

Vad gäller förändringen inom institutionsteatergruppen så visar studien att skillnaden mellan de mest produktiva teatrarna och övriga teatrar ökat något mellan perioderna.

GE menar dock att den sistnämnda förändringen är relativt liten och framhåller att större delen av den observerade försämringen gäller för hela gruppen av teaterinstitutioner. Den observerade försämringen beror därmed inte på att produktiviteten vid enskilda teatrar skulle ha sackat efter onormalt mycket, utan är en följd av produktivitetsproblem som gäller för branschen som helhet.

Teaterbranschens konstaterade produktivitetsförsämring mellan perioderna härrör från dels ökade kostnader (realt +20 %), dels minskad publiktillströmning (-30 %). Samtidigt har dock branschens förmåga att sätta upp pjäser och att producera föreställningar ökat (+30 % resp. +17 %).

Ett generellt drag då det gäller de enskilda teatrarna är att det är produktiviteten vid de mindre teatrarna som försämrats mest. Dessa har försämrats med i genomsnitt 27 %, medan de sju stora endast minskat sin produktivitet med i genomsnitt 5 %. Det verkar som om de små teatrarna har svårare att anpassa verksamheten när priserna på olika insatsfaktorer höjs realt. En orsak till

detta kan vara odelbarheter i produktionsfaktorerna, dvs. det är svårare att minska verksamheten (marginellt) i en liten organisation jämfört med i en stor.

Nationalscenerna har, vad gäller förändringen över tiden, lyckats motverka produktivitetsnedgången bättre än genomsnittligt. Dessa teatrar är stora och har sannolikt relativt goda möjligheter till anpassningar för att kompensera t.ex. höjda reallöner. Den genomsnittliga produktivitetsminskningen för institutionsteatrarna var, såsom nämts, ca 17 %. För Operan och Dramaten är minskningen betydligt mindre. GE framhåller dock att en viss försiktighet bör iakttagas då det gäller tolkningen av resultaten gällande sistnämnda teatrar. Eftersom dessa avviker från de övriga storleksmässigt, kan de inte direkt jämföras med någon av de andra.

10.2.3 TKU:s kommentarer

Teaterområdets kostnads- och produktivitetsutveckling

De inledningsvis redovisade teorierna gällande teaterproduktionens särdrag förklarar varför dess kostnader ökar relativt mer än varuproduktionens. Orsaken till denna utveckling är enligt dessa teorier att teaterns löner följer andra sektorers löneutveckling medan produktiviteten vid teatern är i princip oförändrad.

De produktivitetsstudier som refererats beaktar endast kvantitativa data. De har avsett att mäta hur teatrarnas förmåga att omvandla resurser till prestationer utvecklats. De prestationer som mätts är antal uppsättningar, antal föreställningar och publikantal. Antalet uppsättningar kan ses som ett mått på förmågan att åstadkomma mångfald, antalet föreställningar som ett mått på förmågan att producera "mängd" och publikantalet som ett mått på förmågan att attrahera åskådare. Teatrarnas totala kostnader har använts som mått på resursförbrukningen. Studierna har behandlat data från de teatrar som har stat, kommun eller landsting som huvudman, dvs. Operan, Dramaten, Riksteatern samt de olika läns- och stadsteatrarna.

Den produktivitetsstudie som gjorts av Göran Ek är en jämförelse mellan ett genomsnitt av data för perioderna 1976/77-78/79 och 1985/86-87/88 som visar att produktiviteten vid teatrarna mellan dessa perioder minskat med i genomsnitt 2,1 % per år. Studierna som gjorts av Bohman och Rabe visar att produktiviteten minskat med i genomsnitt 1,7 % (DEA-metoden) resp. 2,1 % (sammanvägd kvot) per år under perioden 1975/76- 88/89.

Mellan dessa studier föreligger skillnader vad gäller dels metod, dels den studerade periodens längd.

En skillnad vad gäller beräkning är att B&R räknat om teatrarnas kostnader till fast pris med teaterkostnadsindex, medan GE fastprisberäknat nämnda kostnader med KPI. Detta torde vara en

en del av förklaringen till att den av B&R beräknade produktivitetsminskningen är något lägre än resultatet av GE:s beräkning (jämförelsen görs med B&R:s DEA-beräkning eftersom GE:s studie baseras på samma metod).

Hade de båda studierna avsett exakt samma period så hade troligen skillnaderna vad gäller resultat förändrats i någon mån. De olika studiernas resultat är dock vad gäller såväl förändringens riktning som storleksordning entydiga. Man kan därför sluta sig till att produktiviteten när den mäts på ovan refererade sätt inom teatersektorn minskat med omkring 2 % per år mellan 1975/76 och 1988/89.

Utgår man ifrån att produktivitetsminskningen är av denna storleksordning återstår att finna orsakerna bakom utvecklingen. Av studierna framgår att den uppmätta produktivitetsminskningen främst förklaras av ökade kostnader och ett minskat publikantal. Teatrarnas förmåga att producera uppsättningar och föreställningar har alltså inte förändrats i någon högre grad. Det minskade publikantalet utgör den, relativt de andra studerade prestationerna, största orsaken till den redovisade negativa produktivitetsutvecklingen.

Produktivitetsutvecklingen vid Operan, Dramaten och Riksteatern

Om man tittar lite närmare på de olika teatrar som ingår i studierna finner man att Dramaten liksom Operan har ett bättre resultat än de övriga.

För Dramatens del förklaras den produktivitetsminskning som ändå uppmäts för perioden som helhet av att antalet uppsättningar minskat samtidigt som kostnaderna ökat. Kostnadsökningen blir dock, om man exkluderar turnékostnaderna vilka motsvaras av turnéintäkter, endast ett par procent. Detta innebär att Dramatens produktivitet vad gäller förmågan att producera uppsättningar minskat något men att den i övrigt i princip är oförändrad.

För Operans del måste man ta hänsyn till att den studerade perioden innefattar år med reducerad verksamhet. Om produktivitetsmätningen görs mellan periodens första resp. sista "normala" verksamhetsår (1977/78 resp. 1987/88) så är DEA-värdet oförändrat medan den sammanvägda kvoten visar en viss minskning. Denna minskning kan härledas till att antalet föreställningar och i viss mån publikantalet minskat (de föreställningar som "fallit bort" är främst mindre föreställningar på annan scen).

För Riksteaterns del är resultatet inte bättre än för gruppen som helhet. Resultatet är dock starkt påverkat av att verksamheten förändrats under perioden. De regionala ensemblerna har avskiljts under perioden, vilket liksom ett flertal andra faktorer (en genomgång av dessa har gjorts i kapitel 8) påverkat utfallet av de gjorda produktivitetsstudierna.

De av TKU särskilt studerade teatrarna - Operan, Dramaten och Riksteatern - har alltså på olika sätt anpassat sin verksamhet inom de ekonomiska ramar som funnits. Dramaten har minskat antalet uppsättningar - föreställningarna ges i längre serier. Operan har valt att koncentrera verksamheten till sin huvudscen - antalet föreställningar på denna har liksom publiken vid dessa ökat - medan antalet föreställningar som ges på annan scen har minskats. Riksteatern är vad gäller produktivitet liksom andra faktorer svår att bedöma beroende på alla förändringar som påverkat dess verksamhet under åren. Effekterna av förändringarna är dock att föreställningsverksamheten reducerats utan att motsvarande minskning av de totala kostnaderna skett, vilket innebär att produktivitetsutvecklingen för denna teater under perioden varit negativ.

Avslutande kommentar

Avslutningsvis bör understrykas att produktivitetsmätningar i icke vinstdrivande företag som producerar tjänster är komplicerat vilket medför att relevansen hos de metoder som används liksom hos de mått som tas fram alltid kan diskuteras.

När det gäller produktivitetsmätningar av teater och annan tjänsteproduktion kompliceras dessutom produktivitetsdiskussionerna av själva mätningens begränsningar - allt som presteras är inte på ett objektivt sätt mätbart, t.ex. konstnärlig kvalitet. Man kan utforma en kvalitetsskala och mäta utifrån denna, men skalan konstrueras utifrån subjektiva värderingar och kan därmed ifrågasättas av den som anser att en annan skala är mer relevant.

Produktivitetsstudiernas resultat, som för institutionsteatrarna som grupp visar på en negativ utveckling, bör inte ses som en slutlig utvärdering av teaterverksamheten, utan bör snarare utgöra en grund för fortsatta diskussioner om teaterproduktionens kostnadsutveckling. I en sådan diskussion finns många intressanta frågor som behöver ytterligare belysas såsom:

- Är teaterproduktionen till sin karaktär sådan att produktiviteten ofrånkomligen minskar över tiden?
- Hur kan man öka produktiviteten eller reducera produktivitetsminskningen?
- Kan utnyttjandet av resurserna - lokaler, personal - förbättras?
- Kan man utifrån produktivitetsmätningar på ett meningsfullt sätt göra jämförelser mellan teatrar?

11 Verksamhetsform för Operan och Dramaten m.m.

TKU skall enligt direktiven göra en bedömning av huruvida den nuvarande verksamhetsformen för Operan och Dramaten är den mest ändamålsenliga med hänsyn till verksamhetens karaktär eller av ekonomiska skäl.

För att kunna göra denna bedömning har TKU uppdragit åt direktören Klas Holming, Teatrarnas Riksförbund, att utarbeta ett underlag. Holming har redovisat sitt arbete i en promemoria 1991-02-06 om verksamhetsformer för institutionsteatrar. Promemorian har fogats till detta betänkande som bilaga 15.

Promemorian innehåller inte bara en utförlig bakgrundsbeskrivning till frågan utan också en noggrann och såvitt TKU kan bedöma heltäckande analys av de faktorer som bör inverka på valet av företagsform för en institutionsteater. Enligt TKU:s uppfattning visar Holming på ett övertygande sätt i promemorian att aktiebolag är den överlägset bästa företagsform som verksamheten vid Operan och Dramaten kan bedrivas i. Med detta konstaterande anser TKU att frågan om företagsform för Operan och Dramaten slutligt bör avföras som diskussionsämne från den kulturpolitiska dagordningen.

Av de många frågor som i övrigt behandlas i promemorian finns anledning för TKU att här ta upp enbart frågorna om verkställande direktör och aktiekapital.

I ett aktiebolag anses styrelsens viktigaste uppgift vara att tillsätta verkställande direktör. Denne svarar inför styrelsen för den löpande verksamheten. För Operans och Dramatens del är det således en avvikelse från aktiebolagslagen när teaterchefen som tillika är verkställande direktör utses av regeringen. Detta ger teaterchefen en starkare ställning i förhållande till styrelsen än den verkställande direktören har i andra aktiebolag. Det undandrar sig TKU:s bedömning huruvida nuvarande praxis är enbart tradition eller uttrycker en avsikt att markera teaterchefens självständighet gentemot styrelsen i främst repertoarval och andra konstnärliga frågor. Den möjliga nackdel TKU kan se med den nuvarande ordningen är att eventuella samarbetsproblem mellan styrelse och verkställande direktör kan bli en fråga för regeringen i stället för styrelsen, eftersom båda parter fått sitt mandat av regeringen. Detta kan inte anses särskilt lämpligt. TKU ifrågasätter om verksamheten vid Operan och Dramaten är så speciell i förhållande till all annan verksamhet som bedrivs i aktiebolag att ifrågavarande avsteg från aktiebolagslagens regler bör kvarstå för framtiden. Uppenbart är att nuvarande praxis från formell synpunkt innebär

oklara ansvarsförhållanden mellan regeringen, styrelsen och teaterchefen/verkställande direktören.

En annan avvikelse från normal praxis vad gäller aktiebolag som utmärker Operan och Dramaten är storleken på aktiekapitalet. Som sägs i Holmings promemoria är detta kapital på 50 000 kronor uppseendeväckande litet i förhållande till teatrarnas omslutning. I promemorian förordas en kraftig höjning av aktiekapitalet.

TKU har låtit inhämta synpunkter på denna del av promemorian från Operans och Dramatens revisorer Göran Raspe, Öhrlings Reveko, resp. Torsten Tillman, Bohlins Revisionsbyrå AB. I en från Raspe erhållen skrivelse (1990-03-12) som Tillman för Dramatens del till alla delar instämt i, anförs bl.a. följande.

> "Frågan om kapitalstorlek är beroende av risknivån i verksamheten. Det har gått att driva teatrarna med minimikapitalet 50 000 kronor. Detta har varit möjligt genom att staten detaljstyrt anslagsbeloppen årligen och givit tilläggsanslag vid behov. Att teatrarna inte haft någon egen soliditet har dock skapat ett antal problem i planeringshänseende m.m. Det hela har i Operans fall underlättats av att man tidigare samlade upp vissa "reserver" i redovisningen för att utjämna ekonomiska fluktuationer och under senare år har fått fondera medel i resultatutjämningsfond. Som framgår av vad som sägs nedan anser jag det inte helt givet att kapitalet bara skall bestå av aktiekapital. - Kapitalkravet på en av staten helägd verksamhet, som får alla driftsunderskott löpande täckta av staten kan givetvis inte sägas vara särskilt stort ur tradionell bedömningssynpunkt. De formella reglerna i aktiebolagslagen om likvidationsplikt när halva aktiekapitalet är förbrukat har knappast haft någon reell innebörd i Operans fall. - Vid upprättande av s.k. kontrollbalansräkning för Operan skulle man f.ö. troligen finna betydande värden i verksamheten i form av teknisk utrustning, notarkiv, färdiga iscensättningar o.s.v. som inte finns i den vanliga bokföringen. - Jag anser således att frågan om aktiekapitalets storlek primärt måste bedömas utifrån det sätt på vilket ägaren/staten i framtiden avser att styra teatrarna och vilken roll teaterstyrelserna skall tilldelas. Ju självständigare drift och ju större frihetsgrad teatrarna får ha, desto större risk i verksamheten. Därmed följer större kapitalkrav. - Vid bestämmande av hur stort kapitalet skall vara bör ägaren lyssna på teaterns egen uppfattning. Teaterns styrelse bör få i uppgift att ge förslag på kapitalstorlek efter att den fått övriga förutsättningar om bidragsrutiner framgent m.m. klarlagda för sig i princip. - På tillskjutet ägarkapital bör ställas ett förräntningskrav som leder till nedräkning av rörliga bidrag. Genom en sådan ordning får Operans styrelse det fulla ansvaret såväl för kapitalets storlek som dess för-

valtning framgent. Finner Operans styrelse senare år att det tilldelade kapitalet inte är i balans med verksamhetens behov, bör det ligga i styrelsens ansvar att till ägarna rikta förslag om ändringar, så att kapitalet hela tiden är adekvat i förhållande till verksamhetens volym, bidragskonstruktioner i övrigt m.m. - Eget kapital i aktiebolag kan bestå av s.k. obeskattade reserver samt av beskattat eget kapital. Det senare betecknas dels Bundet eget kapital - aktiekapital och reservfond - dels Fritt eget kapital - balanserade vinstmedel och årets vinst. När förlust uppkommit i den omfattningen att det s.k. bundna egna kapitalet - reservfond och aktiekapital - börjar tas i anspråk är det i ett normalfall illa beställt. Detta skapar formella och publicitetsmässiga komplikationer. Aktiekapitalet och reservfonden bör därför inte vara sådana buffertar som används för att fånga upp normala fluktuationer i rörelsen. - Teatrarna bör därför ges möjlighet att även bygga upp vissa medel i form av balanserade överskott - dels som balanserade vinstmedel under eget kapital dels som skatteutjämningsreserv (SURV) enligt det nya skattesystemets terminologi. - Vid resultatfluktuationer tillgriper man då primärt de obeskattade skatteutjämningsreserverna, därefter balanserade vinstmedel och först i nödfall reservfonden. - Skall en ökad insats göras av ägarkapital föreslås därför att en nyemission sker till överkurs - vilket också motiveras av i teatrarna upparbetade dolda värden - och att denna överkurs tillföres reservfonden som bundet eget kapital. - Operan bör sedan också ges tillfälle att genom ett förhöjt aktieägartillskott bygga upp fritt eget kapital av lämplig storlek för att möta tillfälliga underskott i den löpande verksamheten. - Genom en sådan kapitalstruktur får Operan egen finansiering med en sådan sammansättning som är normal i företag i övrigt. Att få arbeta under så "normala" förhållanden som möjligt skapar troligen fördelar i ledningen av verksamheten, planeringen och hanteringen av eventuella uppkommande överskott/underskott i framtiden. Det ger också ägaren möjlighet att ställa "normala" krav på företagen i olika avseenden".

TKU kan i allt väsentligt ansluta sig till de synpunkter som framförts av revisorerna. Frågorna om aktiekapital och struktur i övrigt på det egna kapitalet bör sålunda för Operans och Dramatens del bli föremål för översyn. Ett uppdrag att till regeringen inkomma med förslag i dessa frågor bör lämnas till resp. bolags styrelse.

12 Teatrars samarbete med radio/TV

12.1 Kulturpolitisk bakgrund

I ett flertal utredningar (bl.a. Ny kulturpolitik 1972, Kultur i hela landet 1989), propositioner (radiopropositionen 1977/78 och budgetpropositionen 1984/85) och riksdagsmotioner har uttryckts önskemål att fler föreställningar från Operan och Dramaten skall sändas i radio och television. Som nämnts i tidigare kapitel anges sådana framträdanden som en huvuduppgift enligt statsbidragsbestämmelserna för nämnda teatrar. Det motiv som vanligen anges är att en ökad medverkan i radio/TV ökar tillgängligheten till dessa teatrar för publik i hela landet.

Tittarsiffrorna för en TV-sändning av en institutionsteaters föreställning varierar. Enligt exempel TKU erhållit från Sveriges Radios publikundersökningar ligger tittarsiffrorna ofta mellan 75 000 och upp till 300 000.

För budgetåren 1986/87 och 1987/88 anslogs särskilda statliga medel - sammanlagt 2,8 milj.kr. - för genomförandet av radio- och TV-utsändningar (överföringar) av teaterproduktioner. Dessa medel fördelades via statens kulturråd och anses ha haft en stimulerande effekt på samarbetet mellan teatrarna och TV.

12.2 Konstnärliga aspekter

I en PM 1985-10-28 har statens kulturråd sammanfattat de synpunkter som framkommit vid rådets diskussioner med representanter för TV, kulturarbetarorganisationer samt Teatrarnas Riksförbund. I denna PM framhålls bl.a. följande.

> "Televiserade teaterföreställningar och teater är två skilda företeelser. Television kan aldrig ersätta teater. Också TV-dramatik är en konstart i sin egen rätt. Även om den replierar på teatern är den en självständig konstform med egna möjligheter och egna begränsningar.
>
> Väl planerade och omsorgsfullt genomförda televiserade scenuppsättningar kan emellertid ge en bild av den levande föreställningen, men för att vara meningsfulla som något annat än reportage måste de anpassas till TV-mediet. Denna anpassning kan vara mer eller mindre långtgående beroende på verkets och föreställningens karaktär.
>
> Nedanstående schematiska uppdelning av televiserad teater kan i all sin förenkling vara praktisk:

1. Direktupptagen scenföreställning (transmittering) är en inspelning av en offentlig scenföreställning för (i regel betalande) publik med kameror i salongen.

2. Anpassad scenföreställning är en TV-produktion på teatern, på olika sätt anpassad till och omarbetad för television.

3. Överflyttad scenföreställning (studioföreställning) är en produktion i studio med en mer långtgående anpassning till TV-mediet.

Vilken teknik som skall användas måste avgöras från fall till fall. Många uppsättningar på scen är inte lämpliga att överföra till TV i någon form."

Det är teaterinstitutionen som tillsammans med TV-företag måste komma fram till en gemensam konstnärlig bedömning.

I det följande används termen "överföring" som ett samlat begrepp för de tre ovan nämnda formerna av televisering.

12.3 Ekonomiska, juridiska och avtalsmässiga aspekter

I tidigare nämnda PM bedömer statens kulturråd att det vid en medieanpassad produktion fordras att teatern i regel avsätter 10–20 arbetsdagar för repetitioner och inspelning. Den ekonomiska ansvarsfördelningen beskriver kulturrådet på följande sätt:

> "Teaterns 'särkostnader' ... består till största delen i ett inkomstbortfall på grund av inställda föreställningar; vidare i att man avstår från direkt berörd personal och därigenom också kan få svårigheter att rationellt utnyttja övrig personal, lokaler och andra resurser för andra uppgifter under sådana perioder. Därtill kommer vissa direkta kostnader i samband med produktionen (el, städning, övertidsersättning m.m.). .... TV svarar för med studio och teknik förenade kostnader. Ersättningen för rätten för TV-sändningen till regissörer, skådespelare och andra berörda upphovsmän förutsätts också täckas av TV enligt ingångna avtal. Det finns i dag hos de berörda parterna en uttalad vilja att genom förändringar av reglerna i de olika avtalen på ett smidigare sätt än vad som hittills skett lösa de upphovsrättsliga problem vid televisering av föreställningar ursprungligen gjorda för teatern."

Teaterinstitutionen som sådan erhåller alltså inte någon ersättning. Till TKU har från teatrarnas sida framförts visst missnöje över detta förhållande. Man har bland vissa teatrar börjat diskutera att bilda produktionsbolag med syfte att svara för försäljning av föreställningar till TV-företag.

12.4 Kostnadsexempel

TKU har från TV:s kanal 1 erhållit följande exempel på TV:s kostnader för några överförda föreställningar:

"Mästaren och Margarita" inspelad i januari 1989 från Dramatens stora scen. Kostnad: 2 milj.kr.

"Svansjön" (Cullbergbaletten) inspelad i studio 1 våren 1990. Total kostnad: 4,7 milj.kr.

"Markisinnan de Sade" inspelad i studio 2 våren 1990. Kostnad 2,5 milj.kr.

En direktupptagen scenföreställning av dramatisk teater blir ca 25 % billigare än studioproduktion.

Den huvudsakliga skillnaden vad gäller kostnader mellan nämnda överföringar torde bero på antalet medverkande.

En direktsänd föreställning från Operan kostade ca 2 milj.kr. år 1990. Av kostnaderna är 25 % ersättningar till artister.

12.5 Samarbetets omfattning

En förteckning av de överföringar till TV (Kanal 1) och radio av de teaterföreställningar som har skett under de senaste åren redovisas i slutet av detta kapitel. Av förteckningen framgår bl.a. att under perioden 1987–90 har sex överföringar skett från Dramaten fem från Operan och fem från Drottningholmsteatern.

Vad gäller överföringar till Riksradion så har under perioden 1987–1990 fyra stycken skett från Operan, tre från Drottningholm och fem från Vadstenaakademien.

Tidigare direktsändes regelmässigt Operans premiärer i Riksradion.

12.6 TKU:s kommentarer

Med tanke på det jämförelsevis stora antal människor som kan nås via radio/TV anser TKU det i hög grad önskvärt att Operan och Dramaten även framdeles kommer att samarbeta med radio/TV i minst samma omfattning som sker nu.

Som nyss redovisats är dock varje överföring förenad med kostnader för båda parter. En avsevärd ökning av antalet anpassade produktioner skulle inte minst för teatrarna innebära kostnadsökningar som med nuvarande ersättningspraxis inte kompenseras av TV-företaget. TV-företaget å sin sida måste naturligtvis inom en begränsad budget väga önskemålet att producera teaterföreställningar i samarbete med Operan eller Dramaten mot andra önskemål. TKU har inte tillräckligt underlag för att kunna bedöma vilka möjligheter det finns att öka antalet TV-överföringar från Operan och Dramaten.

Det nyhetsvärde som premiärer från Operan har, beaktades tidigare av Riksradion som regelmässigt direktsände dessa premiärer. Det skulle enligt TKU:s mening vara positivt om detta samarbete kunde återupptagas.

Mediasituationen är i stark förändring med bl.a. tillkomsten av en reklamfinansierad ny TV-kanal. I framtiden kan därför flera avnämare än i dag tänkas vara intresserade av att sända föreställningar från Operan och Dramaten. Denna förändring till en mera marknadsmässig situation kommer sannolikt att förbättra möjligheterna till överföringar av föreställningar från dessa teatrar.

TV-överföringar sända eller planerade av Kanal 1 Drama (Huvudparten även producerade av Drama) 1987-1991

1987

TITUS MILDHET	Drottningholmsteatern
DAMORKESTERN	Dramaten
RYKTET SMITTAR	Järegård/Jersild
CYKLAR	Kulturtuben

1988

GISELLE	Cullbergbaletten
SVANSJÖN	Operan
ALICE BABS BOR INTE LÄNGRE HÄR	Stadsteatern
CHRISTINA	Operan
SARKOFAGEN	Stadsteatern
LA FINTA	Drottningholmsteatern
HIMLEN I FICKAN	Barnteater
SKÄRBRÄNNAREN	Fria Proteatern
VD	Dramaten
SVART SKYDDSÄNGEL	Galeasen
TIMMARNA MED RITA	Folkteatern
BRODER FRANS, VAR ÄR DU	
NÅGONSTANS	Dramaten
ASKUNGEN	Operan

1989

ÄR DU INTE RIKTIGT FISK	Chinateatern
MOROT	Komediteatern
DEN INBILLADE SJUKE	Dramaten
TROLLHATTEN	Barnteater
HISTORIEN OM EN SOLDAT	Nederländska dansteatern
ZARAH	Scendamm
ASKUNGEN	Lyon Operan
DARK	Teatre de la Ville, Paris
TROLLFLÖJTEN	Drottningholmsteatern
I LODJURETS TIMMA	Dramaten
MÄSTAREN OCH MARGARITA	Dramaten
SINGOALLA	Operan
GULD	Berns
LIORNARDO	Folkoperan
DR GLAS	Brunnsgatan

1990

RAPPORT	DDR/Cullbergbaletten
KIM & JONAS	Orionteatern
VÅROFFER	Operan
TROLLFLÖJTEN repr.	Drottningholmsteatern
GRÄSET I HALLONBACKEN	Stadsteatern, Lilla Teatern, Helsingfors
ENLEVERINGEN UR SERALJEN	Drottningholmsteatern

1991

SANNA KVINNOR	Dramaten
FINNS VI ELLER KAN DU LAGA VÅR TV	Dramaten (hösten 1991)
SVANSJÖN	Cullbergbaletten
FÄRDKNÄPP	Lorensbergsteatern (hösten 1991)
CABARET SYNDAFALL	Dramaten
MARKISINNAN DE SADE	Dramaten (hösten 1991)
PELLE SVANSLÖS	Operan
REVISORN	Boulevardteatern
TEATERMAKAREN	Dramaten (hösten 1991)
IDOMENEO	Drottningholmsteatern (sommaren 1991)

Planerade

BACHANTERNA	Operan
OCH GE OSS SKUGGORNA	Dramaten
ETT DOCKHEM	Dramaten
ARMIDE	Drottningholmsteatern
FINNS DET TIGRAR I KONGO	Stadsteatern, Lilla Teatern, Helsningfors

Operaöverföringar från riksradion 1985-1990

1985

Offenbach: Orfeus i underjorden	Operan
John Gay: The beggar's opera	Confidencen
Mozart: Enleveringen ur Seraljen	Drottningholm
Verdi: La Traviata	Norrlandsoperan

1986

Tjajkovskij: Jeanne d'Arc	Operan
Melani: Don Juan 1669	Vadstenaakademin
Mozart: Trollflöjten	Folkoperan
Gefors: Christina	Operan
Sjostakovitj: Katerina Ismajlova	Stora Teatern, Gbg

1987

Gluck: Paris och Helena	Drottningholm
Anon: Daniel i lejongropen	Vadstenaakademien
SG Schönberg: Höga visan	Vadstenaakademien
McQueen: Judith och Holofernes	Vadstenaakademien
Puccini: Madame Butterfly	Operan

1988

Strauss: Rosenkavaljeren	Operan
Werle: Lionardo	Folkoperan
Haydn: Skapelsen	Drottningholm
Hallström: Hertig Magnus	Vadstenaakademien
Eiriksdottir: Någon har sett	Vadstenaakademien
Hallström: Den Bergtagna	Norrlandsoperan

1989

Wagner: Lohengrin	Operan
Kraus: Soliman II	Drottningholm
Hallberg: Majdagar	Operan
Puccini: Boheme	Nationalteatern, Gbg

1990

Hallin: Fröken Julie	Confidencen
Stenhammar: Gillet på Solhaug	Norrlandsoperan (på Nordanå-teatern, Skellefteå)

13 Teaterkostnadsutvecklingen i några andra länder

13.1 Inledning

För att förmedla viss information om teatersituationen utomlands har TKU samlat in uppgifter från några andra länder, främst Tyskland, Storbritannien och Danmark. TKU har även företagit resor till Tyskland och Danmark.

13.2 Tyskland

(1 DM = 3.62 Skr - juli 1991)

De uppgifter som redovisas i det följande gäller enbart teaterförhållandena i de delar av Tyskland som tidigare var Förbundsrepubliken Tyskland.

Efter en uppbyggnadsperiod efter andra världskriget, då man till en början ofta spelade i provisoriska lokaler men efterhand under 1950-talet och början på 1960-talet byggde nya scener eller återställde och moderniserade gamla teaterhus, har strukturen sedan början av 1970-talet varit relativt stabil beträffande *antalet teaterinstitutioner*. Nya "teaterstäder" har endast i undantagsfall tillkommit - hela strukturen går i stort tillbaka på traditionerna från de många furstendömenas hovteatrar och de scener som de fria städernas borgare inrättade för att hävda sig mot furstarna. Konkurrensen mellan ofta närliggande teaterstäder är en betydligt mera påtaglig faktor i Tysklands teaterliv än i Sveriges.

Enligt de tyska teatrarnas branschorganisation Deutscher Bühnenvereins statistik fanns det år 1949/50 68 teatrar med delstatliga eller kommunala anslag (i den kulturpolitiskt decentraliserade f.d. Förbundsrepubliken växlar fördelningen mellan statligt och kommunalt ekonomiskt ansvar från den ena delstaten till den andra). Dessa teatrar bedrev verksamhet på 104 scener - i regel en stor scen för opera, balett och skådespel och en mindre för dramatiska föreställningar i mera intimt format ("Kammerspiele"). År 1959/60 hade antalet teatrar ökat till 84 och scenerna till 139. En höjdpunkt nåddes år 1969/70, med 89 teatrar som bedrev verksamhet på 199 scener.

Under perioden mellan 1975/76 och 1988/89 har antalet institutioner, hållit sig omkring 85. Antalet spelplatser har emellertid ökat till 258 år 1982/83 och 321 år 1988/89.

Institutionernas storlek är mycket varierande: Som exempel på stora institutioner kan nämnas musikteatrarna Deutsche Oper

i Berlin och Bayrische Staatsoper i München. I Berlin finns även en stor dramatisk teaterinstitution.

	Antal anställda	Omsättn milj DM (1988/89)
Deutsche Oper Berlin	1015	88
Bayrische Staatsoper München	900	104
Staatliche Schauspielbühnen, Berlin (Schillertheater)	486	42

Salongsstorleken för dessa institutioners stora scener är:

	antal platser
Deutsche Oper	1885
Bayrische Staatsoper	2100
Staatl Schauspielb (Schillertheater)	1004

Som exempel på mindre teaterinstitutioner i Tyskland kan nämnas regionteatrar. Dessa har ofta under 100 anställda.

Från den tyska teaterstatistiken kan följande uppgifter om institutionsteatrarnas samlade verksamhetsutveckling vara av intresse:

År	1975/76	1982/83	1988/89
Antal föreställningar	30 674	32 241	35 951

Antalet föreställningar har ökat med 16 % mellan åren 1975/76 och 1988/89. Ökningen fördelar sig på alla slags föreställningar utom operaföreställningar.

En fallande trend sedan 1975/76 kan noteras beträffande antalet *besök*.

År	1975/76	1982/83	1988/89
Totalt besöksantal (milj.)	17,4	17,0	15,8

Denna nedgång vid den säsongbundna verksamheten anses av företrädare för Deutscher Bühnenverein vägas upp av ökad sommarteaterverksamhet m.m.

Försäljning till abonnemang och genom publikorganisationer har större betydelse i Tyskland än i Sverige. Totalt såldes i Tyskland år 1988/89 27,1 % av platserna i form av lösbiljetter (Tageskarten) 26,3 % abonnemang (Platzmieten), 22,0 % publikorgani-

sationer (Besucherorganisationen), samt 13,4 % barn- och ungdomsbiljetter.

Personalutveckling (antal anställda) framgår av nedanstående tabell:

År	1975/76	1982/83	1988/89
Personal (totalt)	25 198	27 018	27 759

Den personalökning som framgår av siffrorna ovan har skett inom kategorierna teknisk och administrativ personal:

År	Teknisk personal	Administrativ personal
1975/76:	9 336	1 602
1988/89:	11 097	1 815

Eftersom det totala antalet institutioner inte ökat sedan 1975/76 innebär personalökningen sedan detta år ett tillskott till den befintliga verksamheten. Arbetstidsförkortning är en förklaring till ökat behov av tekniker.

En svag nedgång kan noteras för vissa grupper inom den konstnärliga personalen de senaste åren (skådespelare och sångare).

	Sångare	Skådespelare:	Orkestermusiker:
1975/76:	1 278	2 016	2 622
1988/89:	1 111	1 917	2 963

En kategori som ökat starkt är "konstnärliga administratörer" dvs. regissörer, scenografer, inspicienter m.fl. (denna kategori särredovisas inte i svensk teaterstatistik). Dessa har ökat från 2 118 år 1975/76 till 2 620 år 1988/89.

I Tyskland är det överskott på skådespelare i stort samtidigt som vissa skådespelare, sångare och regissörer är mycket efterfrågade. Överskottet märks särskilt i München och Berlin, där mediaindustrin finns. Arbetslösheten i Tyskland är jämförbar med svenska förhållanden.

De totala personalkostnaderna 1988/89 var 1,8 miljarder DM medan de totala utgifterna var 2,486 miljarder DM. Den genomsnittliga personalkostnadsandelen ligger alltså på ca 74 %. Denna andel har fallit något sedan 1979 då den var ca 78 %. Lönekostnaderna uppges i stort följa utvecklingen inom offentlig sektor. För gästsolister inom musikteater har löneutvecklingen varit mycket snabbare. Den relativt höga andelen personalkostnader kan bero på att lokalkostnaderna är låga liksom deras andel av den totala omsättningen. 1988/89 var denna andel mindre än 1 % av totalkostnaderna. Detta är betydligt lägre än genomsnittet för

svenska teatrar. De låga lokalkostnaderna tyder på att man i Tyskland har andra principer för hyressättning än i Sverige.

Liksom i Sverige går det tyska samhället in med stora ekonomiska insatser för teaterlivet. De samlade anslagen (stad, delstat och stat) har sedan 1975/76 i löpande priser stigit från drygt 1 miljard DM till över 2 miljarder DM 1988/89. (För det första år som anges i statistiken, 1953, var totalanslagen 93 milj. DM vilka 1959 ökade till 186 och 1969 hade ökat till 485 milj. DM).

Egenintäkterna har utvecklats i ungefär samma takt, från 204 milj. DM 1975 till 403 milj. DM 1988. Sedan 1975 har intäkterna från lösbiljettförsäljningen totalt ökat från 68,8 till 136,2 milj. DM, medan abonnemangsintäkter visar en något svagare uppgång, från ca 50 till 83,3 milj. DM mellan åren 1975 och 1988. Den totala omsättningen var 1988 i storleksordningen 2,5 miljarder DM.

En jämförelse med de tyska konsumentpriserna sedan 1979 visar följande:

Konsumentprisökning 1979-1988: ca 30 %.

Ökning anslag 1979-1988: Från 1,4 till över 2 miljarder DM dvs. mer än 50 %.

Personalkostnadsökning1979-1988: Från 1,2 till 1,8 miljarder DM dvs. ca 50 %.

Personalvolymökning 1979/80-1988/89: Från 26 488 till 27 755 dvs. 4,7 %.

Anslagen har alltså ökat i takt med personalkostnaderna. Ökningen av konsumentpriserna har varit långsammare.

Samhällssubventionen inkl. mindre enskilda bidrag förefaller ligga stabilt på ca 83 % av den totala omsättningen medan egenintäkterna (Betriebseinnahmen) svarar för resten. Biljett- /abonnemangsförsäljning svarar för ca 11 %. Företagssponsring har liksom i Sverige, ingen större betydelse för den totala finansieringen. Egenfinansieringen varierar mellan olika teatrar (se vidare nedan). Att i nämnvärd grad öka denna bedöms (av Deutscher Bühnenverein) som uteslutet.

Någon akut kostnadskris bland de tyska teaterinstitutionerna synes det inte vara. Om en urholkning av samhällssubventionerna skulle ske skulle detta troligen i första hand resultera i en minskning av den stående repertoaren.

Samverkan mellan teatrar och TV har (enligt Deutscher Bühnenverein) avtagit de senaste åren och det bedöms som angeläget att denna trend bryts. TV-företag och teaterinstitution är avtalsslutande parter vid institutionssamarbete. Teatern erhåller ersättning från TV. Uppgörelser mellan enskilda skådespelare och TV förekommer inte (vilket är fallet i Sverige). Teatrarnas sammanlagda intäkter från radio/TV var 1988/89 8,7 milj. DM, dvs. mindre än 1 % av den totala omsättningen.

För de enskilda teatrar där TKU sammanställt uppgifter är variationerna i utveckling av verksamhet och ekonomi mycket stora

(se tabell 13.1). T.ex. har Hamburgoperan en egenfinansiering på ca 30 % medan operan i Düsseldorf har en egenfinansiering på ca 11 %. Besöksantalen är i båda fallen större än i Stockholm vilket delvis kan förklaras med att huvudscenerna har fler platser.

Högsta biljettpris i Hamburg (Operan och Schauspielhaus) som är 80 DM är högre än de samhällssubventionerade Stockholmsteatrarnas. Enligt representanter för Hamburgoperan finns skäl till ytterligare höjningar.

Jämförelser

Den tyska teaterutvecklingen är i många avseenden jämförbar med den svenska. Likheterna i struktur (institutionernas organisation, avtal mellan parterna, repertoar, besöksutveckling etc.) och finansiering är påtagliga.

Givetvis finns det också vissa skillnader. Den viktigaste torde vara att det enligt huvudavtalet i f.d. Förbundsrepubliken stipuleras 15 års engagemang vid en teater innan tillsvidareanställning inträder; avtalen kan årligen sägas upp och en tillträdande teaterchef har dessutom särskild frihet att skifta personal. Vid den dramatiska scenen Thaliatheater i Hamburg t.ex., uppges normalt hälften av den konstnärliga personalen bytas ut vid dylikt tillfälle. Detta medför större rörlighet för den konstnärliga personalen - antalet teatrar och konkurrensen mellan dem i den tätbefolkade f.d. Förbundsrepubliken bidrar också till denna. Pjäsengagemang speciellt av attraktiva "stjärnor" är ofta förekommande, och många av de mest kända krafterna föredrar att inte fast binda sig till en teaters ensemble. Den sämre anställningstryggheten torde för den enskilde individen i stor utsträckning uppvägas av en större arbetsmarknad och ofta flera arbetsmöjligheter inom ett begränsat geografiskt område än i Sverige.

En påfallande låg andel av institutionernas redovisade kostnader gäller lokaler.

När det gäller rationalisering/utveckling inom teknik och administration har TKU fått intrycket att man i Tyskland inte har kommit längre än i Sverige.

13.3 Storbritannien

(1 pund = 10.67 Skr juli 1991)

I Storbritannien finns de två nationella dramatiska institutionerna National Theatre och Royal Shakespeare Company. Bland det statligt stödda teaterutbudet i övrigt finns ca 55 dramatiska regionala institutionsteatrar samt några turnerande teaterkompanier m.m. De nationella institutionerna gav 1989/90 ca 3 000 före-

ställningar för ca 1,7 milj. besökare. De regionala teatrarna, turnéteatrarna m.fl. gav 1989/90 ca 19 400 föreställningar för ca 5,1 milj. besökare.

National Theatre (NT) och Royal Shakespeare Company

	Förest.	Besök (1000-tal betalda bilj)
1984/85	2 561	1 740
1987/88	3 100	1 738 (exkl. turné NT)
1989/90	3 008	1 691

Regionala institutionsteatrar m.fl.

	Förest.	Besök (1000-tal betalda bilj)
1983/84	19 738	5 167
1984/85	19 708	5 156
1987/88	20 868	5 608
1989/90	19 356	5 147

Källa: Arts Council

Vidare finns två nationella Operainstitutioner (English National Opera och Royal Opera House) och dessutom fem statsunderstödda opera companies. Dessa musikteaterinstitutioner gav 1989/90 770 föreställningar och hade 1 166 000 besök. Föreställningsaktivitet och besöksantal har för musikteatern hållits tämligen konstant under 1980-talet.

Operainstitutioner

	Förest.	Besök (1000-tal)
1981/82	731	1 078
1984/85	690	979
1987/88	702	1 080
1989/90	770	1 166

Källa: Arts Council

I London är det kommersiella teaterutbudet mycket omfattande. Londons West End teatrar producerade 1987/88 närmare 14 000 föreställningar. 1989/90 gav dessa teatrar 16 436 föreställningar för 10 945 000 besökare.

Den procentuella fördelningen av det totala dramatiska teaterutbudet i Storbritannien var 1987/88 följande:

West End teatrar:	36 %
Repertoir Theatres ("region/stadsteatrar"):	38 %
Turnéteatrar:	10 %
Centrala institutioner:	8 %
Övriga:	8 %

Skådespelarna vid teatrarna anställs nästan uteslutande per produktion. Fast anställning förekommer inte och säsongkontrakt förekommer alltmera sällan. Mer än 75 % av alla skådespelarkontrakt år 1987/88 avsåg 1-10 veckor. Produktionstakten är högt uppdriven med korta intensiva repetitionsperioder om 3-6 veckor.

År 1987/88 låg medianlönen för skådespelare och månad på 312 pund, vilket var väsentligt under den genomsnittliga månadslönen för samtliga inkomsttagare som var 588 pund.

Finansiering

Det finns stora skillnader i finansiering mellan svenska teaterinstitutioner och brittiska. Av de centrala/regionala teatrarnas inkomster 1988/89 var fördelningen följande:

Statsbidrag:	ca 36 %
Kommunala/regionala bidrag:	ca 10 %
Biljettintäkter/egna intäkter:	ca 51 %
Sponsring:	ca 3 %

För de regionala teatrarna var staten via Arts Council Great Britain (ACGB) länge den största bidragsgivaren men under 80-talet har en genomgående decentraliseringspolitik drivits i syfte att få lokala och regionala myndigheter att ta ett större ansvar för sina institutioner. Genom ett system av s.k. "matching grants" där ACGB pund för pund matchar de kommunala/regionala bidragen har man nu uppnått en viss jämvikt mellan statliga och kommunala/regionala bidrag bland merparten av de bidragsmottagande teatrarna i denna kategori.

De statliga bidragen till de dramatiska institutionerna 1987/88 fördelades på följande sätt:

Centrala institutioner:	13 442 000 pund	= 40 %
Regionala institutioner:	13 509 000 pund	= 40 %
Turnéteater:	5 034 000 pund	= 15 %
Övrigt :	1 829 000 pund	= 5 %
Totalt:	33 814 000 pund	= 100 %

En viss urholkning av statsbidragen till centrala och regionala institutioner uppges ha skett under 1980-talet, vilket har fått kompenseras genom ökade intäkter från annat håll.

För musikteaterinstitutionerna var den procentuella finansieringen 1988/89:

Statsbidrag:	46 %
Kommunalt/regionalt bidrag:	4 %
Biljettintäkter/egna intäkter:	38 %
Sponsring:	12 %

Den statliga andelen av finansieringen av musikteatern har sjunkit från 60 % år 1983/84. Biljettintäktsandelen (Box-office) har stigit från 31 %.

Sponsringen fick under 1980-talet ökad betydelse, delvis på grund av att vissa statsbidrag fördelades mot villkor att motsvarande belopp erhållits från sponsorer. Denna utveckling uppmuntras av de statliga organen. Den totala sponsringen av teaterlivet (det dramatiska) upgick dock endast till ca 2,5 milj. pund 1989/90.

Den låga andelen offentlig subvention ställer stora krav på teatrarna att spela en repertoar som drar publik och att ge många föreställningar per produktion. Repertoarvalet styrs till stor del av ekonomiska överväganden och endast de större institutionerna har råd med någon experimentell verksamhet och då endast på små studioscener.

Under 1980-talet har det genomsnittliga biljettpriset och biljettintäkten per besök vid teatrarna stigit mer än priser och löner. Det genomsnittliga nettopriset per besök hade för en grupp utvalda regionteatrar mellan 1984/85 och 1989/90 stigit från 3,29 till 5,30 pund. Motsvarande utveckling för Royal Shakespeare Companys föreställningar i Stratford var från 7,93 till 13,17 pund. (Källa: Arts Council).

Från *nationalinstitutionerna* har TKU fått in vissa uppgifter om utvecklingen sedan 1975/76. (Tabell 13.2.) En jämförelse med konsumentprisernas utveckling sedan 1982/83 visar att biljettpriserna har ökat mer än konsumentpriserna för samtliga av dessa teatrar. I övrigt visar uppgifterna ingen enhetlig tendens när det gäller utveckling av föreställningar, besök eller offentligt stöd. Den offentliga subventionen för dessa teatrar överensstämmer i stort med läget för institutionsteatrarna sammantaget. Kostnadsutvecklingen har lett till stora underskott i verksamheten för Royal Shakespeare Company (RSC). RSC tvingades under spelåret 1990/91 ställa in föreställningar på Londonscenerna. För år 1991 har teatern beviljats en anslagsförstärkning, dels i form av ett tillfälligt stöd (ca 1,3 milj. pund), dels i form av en ökning av det ordinarie driftbidraget med 8 %.

Även Royal Opera är i en liknande situation trots en avsevärd höjning av egenintäkterna sedan 1983/84. Underskottet för 1989/90 blev 2,9 milj. pund vilket förorsakats av uteblivna sponsorintäkter.

Sammanfattningsvis kan nämnas några för Sverige intressanta förhållanden som utmärker teatersituationen i Storbritannien:

Kraven på egenintäkter är betydligt högre i Storbritannien och sponsringen betyder mer, framför allt inom musikteatern.

Korttidsanställningar dominerar skådespelarnas arbetsmarknad. Arbetsmarknaden är mycket besvärlig.

De senaste spelåren har det ekonomiska läget varit mycket svårt för de centrala institutionerna Royal Shakespeare Company och Royal Opera.

(Källa: Statistik från Arts Council, samt sammanställning/redogörelse för TKU angående brittisk teaterutveckling av Christer Dahl, Glasgow.)

13.4 Danmark

(100 Dkr = 98.45 Skr. juli 1991)

Det Kongelige Teater

Det Kongelige Teater i Köpenhamn är Danmarks nationalscen för scenkonst, musikteater och dans. Huvuddelen av föreställningarna ges på scener i Köpenhamn. Opera/balettföreställningar ges på Gamla scenen med 1 379 platser; dramatiska föreställningar ges på Nya scenen med 953 platser. Vidare finns Gråbrødrescenen med 141 platser. Enligt teaterledningen finns behov av ytterligare en scen med 400–500 platser.

En lag från 1935 reglerar teaterns verksamhet, som sedan 1987 drivs i ett slags statlig verksamhetsform (ej bolagsform). Denna form avses ge flexibilitet och en viss grad av självstyrning. Teatern är förpliktigad att hålla nettoutgifterna på av staten bestämd nivå. Chefen utnämns av konungen och har fram till början av år 1991 vid sin sida haft ett tillsynsråd som utsetts genom de i Folketingets finansutskott representerade politiska partierna. Detta råd hade till uppgift att följa och kontrollera teaterns dispositioner och drift.

Alla verkstäder finns i scenbyggnaderna. Teaterns totala lokalyta är ca 60 000 m^2. Teatern betalar ingen lokalhyra.

Antalet fast anställda är 709. Antal årsverken uppges till ca 870. Den konstnärliga personalens andel av antalet fast anställda är 47 % och den har, liksom andelen teknisk/administrativ personal, hållits ganska konstant under 1980-talet. En svag nedgång i personalantalet sedan 1981/82 med ca 20 personer kan dock noteras. Någon ytterligare minskning i förhållande till läget 1990 anser teaterledningen inte vara möjlig att genomföra. Enligt kulturministeriets bedömning skall dock antalet årsverken minska till 840 år 1994.

Det finns ingen klar trend beträffande utvecklingen av antalet föreställningar vilka under 1970- och 1980-talen pendlat mellan ca 490 och 640. I genomsnitt svarar dramatisk teater för 60 % av föreställningarna medan opera och balett svarar för 20 % vardera. Vad gäller antalet produktioner är fördelningen: dramatisk teater 29 %, opera 26 % och balett 43 %.

Antalet sålda biljetter till verksamheten i Köpenhamn har under perioden 1970/71-1988/89 varit i genomsnitt 368 000 per spelår. Det har varit kraftiga svängningar mellan olika år. 1988/89 såldes 387 000 biljetter, därav 96 416 abonnemang i teaterns egen regi. Därutöver säljs biljetter via den nationella publikorganisationen ARTE (46 000 bilj 1988/89).

År 1989/90 såldes 54 % av lösbiljetterna till fullt pris. Av biljetterna kvoteras 50 % till boende i Köpenhamnsområdet och 50 % till övriga Danmark.

Teatern har i uppdrag att turnera med ca 50 föreställningar per spelår och det faktiska antalet turnéföreställningar är ofta högre.

Lönekostnaderna är ca 73 % av de totala. I fasta priser har de samlade lönekostnaderna varit i stort sett konstanta under 1980-talet.

Egenintäkterna utvecklades fram till 1980 långsammare än den allmänna prisutvecklingen men har därefter ökat snabbare. Andelen egenintäkter år 1988 var ca 16 % (1975/76 ca 10 %).

Statsanslaget uppgick 1989 till 233 milj.Dkr. Anslaget har i fast pris varierat under 1980-talet, med en klar uppgång 1987 och 1988 då det var närmare 260 milj.Dkr. Sponsring förekommer (år 1990 fanns nio kontrakt slutna med olika företag). Teaterledningen anser att andelen sponsorbidrag skulle kunna uppgå till ca 10 % av teaterns intäkter.

Ett underskott i verksamheten på ca 13,6 milj.Dkr. skall hämtas in under perioden 1992-97. Folketinget skall hösten 1991 bedöma teaterns ekonomiska situation och ta ställning till ev. extra anslag.

Vid radio/TV-överföring betalar mediaföretaget till medverkande skådespelare m.fl., men ingenting till teatern.

(Källa: Det Kgl Teater - et kulturøkonomisk studie av Anne Katrine Bille Hansen, Köpenhamns universitet, samt uppgifter lämnade i samband med TKU:s besök i Köpenhamn.)

De storkøbenhavnske landsdelscene (DsL)

I De storkøbenhavnske landsdelsscene ingår 10-12 teaterscener under en gemensam styrelse. Det offentliga ekonomiska ansvaret för DsL är fördelat på kulturministeriet (40 %) och kommuner i storköpenhamnsområdet (60 %).

DsL har upprätthållit antalet produktioner (närmare 40 per år) under 1980-talet. Däremot har antalet föreställningar minskat från ca 2 200 till ca 1 700. Besöksantalet har minskat från ca 800 000 till ca 500 000 besök. Under 1980-talet har det samlade offentliga stödet till DsL ökat med ca 30 % i fasta priser.

(Källa: Teaterøkonomi. De Københavnske teatrars økonomiske forhold i 80'ene. Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut. April 1991.)

13.5 Norge

(100 Nkr = 92.70 Skr. juli 1991)

De statsunderstödda institutionsteatrarna i Norge delas in i : Osloteatrar (Nationaltheatret, Det Norske Teatret, Oslo Nye Teater), landsdelsteatrar (Den Nationale Scene, Tröndelag Teater, Rogaland Teater), regionteatrar (Hålogaland Teater, Telemark Teater, Teatret Vårt, Sogn og Fjordane Teater) samt Den Norske Opera och Riksteatern. Riksteatern är turnéteater men inte föreningsbaserad som i Sverige. Institutionsteatrarna är anslutna till De Norske Teatres Forening (DNTF). Den nedan angivna statistiken för institutionsteatrar avser de till föreningen anslutna teatrarna och (om ej annat anges) perioden från 1976 till 1986.

Antalet anställda inom institutionsteatrarna har ökat från 1 323 till 1 580

Antalet föreställningar har ökat från 4 362 till 4 681.

Det samlade besöksantalet har gått ned från 1,375 milj. till 1,032 milj. - För Riksteaterns egna produktioner har besöksantalet minskat från 119 000 till 73 000.

Uttryckt i fasta priser (1986 års penningvärde) har kostnaderna för de norska teaterinstitutionerna stigit med 15 % eller från 398 till 458 milj. Nkr.

Subventioneringsprocenten har för Osloteatrarna och landsdelsteatrarna legat konstant på ca 88 % och för regionteatrarna sjunkit något (från 96,1 till 93,5 %). För Den Norske Opera har den sjunkit från 93,5 till 84,8 % medan den för Riksteatret har stigit från 90,8 till 95,1 %.

(Källa: Scenekunst - statlig teaterutredning. Norges Offentlige Utredninger NOU 1988:1.)

13.6 TKU:s kommentarer

Materialet som inhämtats ger vissa möjligheter att jämföra olika strukturer och tendenser i utvecklingen i stort. Mera ingående jämförelser med svenska förhållanden jämte slutsatser fordrar dock ett mera djupgående studium därför att den studerade teaterverksamheten/ekonomin måste ses mot bakgrund av det land i vilket verksamheten drivs, med dess inkomstnivåer, skattesystem, arbetsrätt m.m. Vid direkta jämförelser bör man vara medveten

om att mått för att ange personalutveckling, verksamhet, ekonomisk utveckling m.m. varierar mellan olika länder.

Om en enskild institutions utveckling skall kunna belysas tillräckligt bra för att säkra jämförelser skall kunna göras med motsvarande institution i Sverige fordras vidare en kartläggning av vilka speciella faktorer som kan ha påverkat utveckling av ekonomi och verksamhet. Till sådana faktorer hör chefsbyten, ombyggnader, strejker m.m. som i hög grad kan påverka verksamhetsåret för en institution. Enligt TKU:s uppfattning bör därför stor försiktighet iakttas vid jämförelser mellan enskilda institutioner i Sverige och utlandet.

Den nu gjorda genomgången av teatersituationen i några andra ländra ger TKU anledning att redovisa följande huvudintryck.

De tendenser i produktions- och föreställningsutveckling och besöksfrekvens som konstaterats i Sverige finns även i andra länder. Även vad gäller utveckling av kostnader och finansiering kan paralleller dras. Storbritannien har dock ett finansieringssystem som avviker från de övriga ländernas.

Anställningstryggheten för konstnärlig personal är sämre i Tyskland och Storbritannien än i Sverige. I de båda förstnämnda länderna är arbetsmarknaden mycket besvärlig för skådespelare. Ett par stora nationalinstitutioner (i Storbritannien och Danmark) har ekonomiska svårigheter och huvudmännen har gått in med eller diskuterar extraanslag.

Inget av de studerade länderna har under de senaste åren gjort grundläggande förändringar av huvudprinciperna för samhällsstöd till teaterlivet.

Tabell 13.1 Tyska teatrar - statistiska uppgifter

Anslag, intäkter, biljettpriser, besökare, personal vid musik- och talteatrar i Hamburg och Düsseldorf

ANSLAG (1 000 DM)		**1975***	**1982***	**1988***	**Antal platser**
Hamburg,	Operan	35 944	52 753	57 850	1 674
”	,Schauspielhaus	13 603	24 944	27 101	1 202
”	,Thalia Teater	10 632	17 620	22 123	977
Düsseldorf,	Operan	31 078	48 918	47 228	1 320
”	,Schauspielhaus	15 394	21 484	29 796	975 + 268
INTÄKTER (1 000 DM)					
Hamburg,	Operan	10 808	21 212	25 779	
”	,Schauspielhaus	4 815	4 773	9 869	
”	,Thalia Teater	2 301	5 237	6 066	
Düsseldorf,	Operan	3 766	6 171	6 044	
”	,Schauspielhaus (978 + 267 pl)	4 951	6 680	6 147	
BILJETTPRISER (DM)		**1975/76**	**1982/83**	**1988/89**	
Hamburg,	Operan	4–70	6–95	4–80	
”	,Schauspielhaus	3,50–32	8–48	10–80	
”	,Thalia Teater	6,50–32	4–29	6–40	
Düsseldorf,	Operan	4–35	7–66	11–48	
”	,Schauspielhaus	6–27	8–27	11–32	
BESÖKARE					
Hamburg,	Operan	431 047	464 763	473 753	
”	,Schauspielhaus	361 782	171 234	307 898	
”	,Thalia Teater	343 136	271 887	212 910	
Düsseldorf,	Operan	337 283	345 050	314 485	
”	,Schauspielhaus	290 720	310 043	316 043	
PERSONAL					
Hamburg,	Operan	644	744	704	
”	,Schauspielhaus	334	447	331	
”	,Thalia Teater	309	317	319	
Düsseldorf,	Operan**	542	545	548	
”	,Schauspielhaus	385	342	341	

* budgetår = kalenderår
** endast operaverksamheten, ej operahuset

SUBVENTION PER BESÖKARE 1988/89 (DM)

Hamburg,	Operan	122
”	,Schauspielhaus	88
”	,Thalia Teater	104
Düsseldorf,	Operan	150
”	,Schauspielhaus	94

INTÄKTER PER BESÖKARE 1988/89 (DM)

Hamburg,	Operan	54
"	,Schauspielhaus	32
"	,Thalia Teater	28
Düsseldorf,	Operan	19
"	,Schauspielhaus	19

SUBVENTION (ANSLAG) PER ANSTLÄLLD 1988/89 (DM)

Hamburg,	Operan	82 173
"	,Schauspielhaus	81 876
"	,Thalia Teater	69 351
Düsseldorf,	Operan	86 182
"	,Schauspielhaus	87 378

Tabll13.2 Brittiska nationalinstitutioner – statistiska uppgifter

Beloppen anges i pund. 1 pund = 10,67 kr. juli 1991
(Lucka innebär att uppgift ej funnits tillgänglig för TKU)

1) Totalt antal föreställningar
2) Antal sålda biljetter (1000-tal)
3) Genomsnittligt biljettpris
4) Beläggning
5) Biljettintäkter (1000-tal pund)
6) Bidrag Arts Council + kommunalt bidrag (1000-tal pund)
7) Sponsorer, donationer (1 000-tal pund)
8) Total inkomst (1 000-tal pund)

NATIONAL THEATRE

75/76	**82/83**	**87/88**	**88/89**	**89/90**
1) 493	1.413	1.135	1.133	1.268
2) 334	972	692	652	693
3) 1.98	5.33	7.74		8.97
4) 79 %	76 %	76 %		68 %
5)	3 807	4 868	4 829	
6)	7.067	7.936	8 134	
7)	101	632	776	-
8)	11.900	14.635	14 947	

ROYAL SHAKESPEARE COMPANY

75/76	**82/83**	**87/88**	**88/89**	**89/90**
1) 725	1.206	1.937	1 914	1 701
2) 680	898	1.046	1 079	1 065
3) 2.03	5.72	9.94		11.87
4) 80 %	90 %	78 %		78 %
5)	4 837	8.681	9 252	
6) -	4.124	5.731	5 924	
7) -	136	494	925	
8) -	9.560	16.860	18 021	

ENGLISH NATIONAL OPERA

75/76	82/83	87/88	88/89	89/90
1) 275	190	214	208	209
2) 435	335	411	424	375
3) 2.17	7.73	11.31		15.30
4) 77 %	76 %	82 %	87%	76 %
5)		4 647	5 304	5 733
6)		7 955	8 236	
7)			1 009	
8)		13 300	14 718	

ROYAL OPERA

83/84	84/85
1)	133
2)	262
3)	
4)	93%
5) 6 487	
6) 11 329	
7) 1 531	
8) 21 174	

87/88	88/89	89/90
1) 144	128	147
2) 270	245	288
3)		35.72
4) 88%	90%	93%
5)	10 368	10 287
6) 13 227	13 991	
7)	5 538	
8) 29 359	32 809	

14 TKU:s slutsatser

Enligt direktiven är TKU:s huvudsakliga uppdrag att analysera och redovisa kostnadsutvecklingen inom teaterområdet. I uppdraget ingår således inte att granska gällande riktlinjer för den statliga teaterpolitiken. TKU har följaktligen inte sett det som sin uppgift att ta ställning till eller lämna förslag om hur stort det statliga stödet framdeles bör vara till hela teaterområdet eller till enskilda teatrar. I detta kapitel vill TKU sammanfatta sina synpunkter på det material som gåtts igenom under utredningsarbetet.

Under tidsperioden 1975–1990 har den offentligt stödda teatern genomgått stora förändringar. Mest markant är den utbyggnad som skett av regionala och lokala teaterinstitutioner i enlighet med 1974 års kulturpolitiska beslut. Det årliga utbudet av teaterföreställningar från institutioner med regionalt huvudmannaskap har under perioden ökat med 2 000 till närmare 8 300 per år samtidigt som sysselsättningen uttryckt i årsverken stigit från 1 600 till 2 400. Trots detta har arbetslösheten främst för konstnärlig personal ökat. För hela teaterområdet gäller att ny teknik – främst för ljud och ljus – tagits i anspråk för att konstnärligt kunna möta ändrade attityder och förväntningar hos publiken. Ändrade arbetsformer bland den konstnärliga personalen har medfört längre repetitionstider. Konkurrensen om publiken har hårdnat och ett något vikande teaterintresse kan skönjas.

TKU har i sin analys av utvecklingen av naturliga skäl varit hänvisad till att bedöma kostnader, intäkter och andra faktorer som kan mätas och jämföras. Konstnärliga frågor som givetvis är de för varje teater och för publiken viktigaste frågorna har inte kunnat behandlas av utredningen i annan mån än att sådana frågor diskuterats vid de samtal utredningen fört med bl.a. teaterchefer och teaterkritiker. Enligt kritikernas samstämmiga uppfattning fanns det en högre grad av vitalitet och förnyelse i svenskt teaterliv under senare delen av 1970-talet jämfört med 1980-talets sista år.

Enligt direktiven bör utredningen söka belysa frågan huruvida kostnadsutvecklingen för teatrarna skiljer sig från vad som i allmänhet gäller för samhället i övrigt. I syfte att besvara denna fråga har TKU låtit utarbeta ett teaterkostnadsindex (TKI), vari hänsyn tagits till att personalkostnaderna på teaterområdet utgör en särskilt stor del (ca 70 %) av de totala kostnaderna (avsnitt 4.5). En jämförelse mellan konsumentprisindex (KPI), som speglar den allmänna prisutvecklingen, och TKI visar att KPI under den period som har studerats ökat med 210 % medan TKI ökat med 240 %. Kostnadsutvecklingen på teaterområdet skiljer sig således från

vad som gäller inom många andra samhällsområden och det krävs i dag större reala resurser för att upprätthålla en teaterverksamhet av samma omfattning än vad som krävdes år 1975.

Skillnaderna i kostnadsutvecklingen kan enligt vad TKU visar (avsnitt 4.2) inte förklaras av att takten på löneökningarna på teaterområdet skulle varit snabbare än på andra områden eller att de genomsnittliga lönerna skulle vara högre. Däremot har ökningen av de sociala avgifterna under perioden och de kostnadsökningar som bl.a. ändrade arbetstidsbestämmelser har medfört, haft betydelse för kostnadsutvecklingen. Men den främsta förklaringen till skillnaden mellan teaterområdet och utvecklingen på andra områden är det förhållandet att teaterproduktion är mycket personalintensiv. Med hänsyn till verksamhetens art finns endast begränsade möjligheter till rationaliseringar. Att i dag framföra en klassisk opera eller ett klassiskt drama kräver lika mycket personal och tar lika lång tid som för hundra år sedan.

Frågor om kostnadsutvecklingen på teaterområdet har också behandlats av den ekonomiska vetenskapen. Enligt de teorier av Baumol m.fl. som redovisas i avsnitt 10.1 måste kostnaderna för teaterproduktion "ständigt stiga i förhållande till kostnadsnivån inom resten av ekonomin och denna stegring kommer att vara oupphörlig och kumulativ. Detta gäller så länge relativa löner i de olika sektorerna av ekonomin förblir desamma oavsett om den totala lönenivån stiger, faller eller är konstant".

De analyser som TKU gjort får anses ge belägg för teoriernas riktighet beträffande den studerade perioden. TKU har ingen anledning att ifrågasätta teoriernas giltighet för framtiden. Detta förhållande bör beaktas av statsmakterna och andra teaterhuvudmän när frågan om bidrag till teaterverksamhet prövas. Det betyder självfallet inte att varje kostnadsökning måste godtas eller att krav på rationaliseringar alltid måste framstå som obefogade. Men det innebär enligt TKU att stödet till teatern bör utformas så att det ger långsiktigt stabila förutsättningar för teaterledningarna och fullgöra det kulturpolitiska uppdrag som anförtrotts dem. Förändringar i stödet bör ske med varsamhet, då även små neddragningar får förhållandevis större effekter på teaterområdet. Mer genomgripande förändringar av de offentliga bidragen kräver enligt TKU en samtidig översyn av uppdraget.

Av Baumols teorier följer att teaterområdet kommer att uppvisa en produktivitetsutveckling som är negativ. De studier som TKU redovisar i avsnitt 10.2 bekräftar detta. Med reservation för alla de osäkerheter som vidlåder studier av detta slag vill TKU ändock framhålla, att produktivitetsnedgången för hela teaterområdet sannolikt är större än vad som kan förklaras av Baumols teorier. Enligt TKU torde detta främst bero på att antalet besökare på institutionsteatrarna under den studerade perioden minskat med närmare 800 000 från ca 3 till ca 2,2 miljoner per år samtidigt som kostnaderna ökat snabbare än såväl KPI som TKI.

I fråga om produktivitetsutvecklingen för enskilda institutioner vill TKU framhålla att Operan och Dramaten visar ett klart bättre resultat än gruppen institutionsteatrar. Produktiviteten vid dessa institutioner har minskat endast i obetydlig mån. För Riksteatern har produktivitetsutvecklingen under perioden varit väsentligt sämre. Föreställningsverksamheten har reducerats utan en motsvarande minskning av de totala kostnaderna samtidigt som antalet besökare per föreställning har minskat.

Vad nu sagts om Operan, Dramaten och Riksteatern speglas också i resultatet av de beräkningar som TKU gjort av storleken i fasta priser på det statliga bidraget per föreställning och per besök. För Operans del har det genomsnittliga bidraget per föreställning och besök under perioden varit 500 000–600 000 kr. resp. varierat mellan 750 och 900 kr. För Dramatens del uppgick det statliga bidraget per föreställning och besök vid periodens slut till 85 000 kr. resp. 313 kr., vilket är något lägre än vid periodens början. Med beaktande av nationalscenernas goda publiksiffror och de biljettprishöjningar som genomförts under 1980-talet uttrycker de belopp som nu redovisats enligt TKU:s bedömning en rimlig subventionsnivå. Det torde sålunda inte vara möjligt att med nuvarande givna villkor såsom antalet scener och publikplatser i någon större mån sänka subventionsnivån.

Såsom sagts i avsnitt 6.7 skulle det för Operans del verka produktivitetshöjande, om Operan hade permanent tillgång till en större andrascen. Det skulle medge ett större utbud av uppsättningar och föreställningar. Säkerligen skulle detta också från konstnärlig synpunkt vara vitaliserande. TKU förordar att Operan i framtiden bör få tillgång till Södra Teatern som sin andrascen.

Möjligheterna att finansiera ökade kostnader med andra intäkter än de offentliga bidragen är självfallet av stort intresse såväl för teatrarnas huvudmän som för teaterledningarna. Här är det främst biljettintäkterna som är av betydelse. Som framgår av avsnitt 5.6 gör TKU bedömningen att sponsorintäkter i framtiden inte i någon nämnvärd grad kommer att bidra till finansieringen av den offentligt stödda teaterverksamheten. Institutionsteatrarnas reala biljettinkomster har mellan åren 1975 och 1990 ökat med 60 %. I vart fall för Operans och Dramatens del har biljettprishöjningarna, som varit mest markerade under senare delen av 1980-talet, kunnat ske utan iakttagbara effekter på publiktillströmningen. Biljettintäkternas andel av de totala intäkterna har för Operan och Dramaten under den studerade perioden ökat från 5 % till 8 % resp. från 8 % till 16 %. Den nu uppnådda nivån på finansieringen genom biljettintäkter för nationalscenerna får enligt TKU anses skälig. En fortsatt biljettprishöjning i takt med den allmänna prisnivåns utveckling är enligt TKU motiverad.

I detta sammanhang finns anledning för TKU att framhålla att ökad egenfinansiering genom biljettintäkter gör nationalscenerna mer publikberoende, vilket i huvudsak får anses positivt. Emeller-

tid ökar samtidigt sårbarheten för tillfälliga intäktsbortfall, såvida teatern inte har tillräckliga ekonomiska reserver. Detta kan i sin tur leda till ett repertoarval som från konstnärlig synpunkt blir alltför försiktigt och som därför inte motsvarar de krav som i detta hänseende bör ställas på en nationalscen. Bl.a. mot denna bakgrund föreslår TKU i kapitel 11 att det egna kapitalet i de båda teaterbolagen bör förstärkas. TKU förordar att verksamheten vid Operan och Dramaten även i framtiden bör bedrivas i aktiebolag.

Som tidigare antytts visar den analys som gjorts av Riksteatern och vars huvuddrag resovisas i kapitel 8 en utveckling som i avsevärd mån skiljer sig från utvecklingen för Operan och Dramaten. Den genomsnittliga kostnaden per föreställning har fördubblats under den period som analysen avser. Också det statliga anslagets storlek i fast pris per föreställning och per besök har fördubblats från ca 40 000 till ca 80 000 kronor resp. från ca 200 till ca 400 kronor. Enligt TKU inger denna utveckling bekymmer och den bör föranleda att Riksteaterns verksamhet och samspelet mellan teatern och länsteatrarna blir föremål för en både bredare och djupare översyn än den som TKU mäktat med. Enligt vad TKU inhämtat pågår ett sådant arbete inom Riksteatern.

För en repertoarteater gäller att storleken på och sammansättningen av den fasta ensemblen är av betydelse såväl från ekonomisk som konstnärlig synpunkt. TKU har från det underlag som funnits tillgängligt inte kunnat dra någon säker slutsats om huruvida det skulle vara någon fördel för teatrarna att minska den fasta ensemblen till förmån för fler projektanställda.

Ett i den allmänna debatten vanligt förekommande påstående beträffande företag och myndigheter är att den administrativa personalen ökar i antal på bekostnad av den "producerande" personalen. Oavsett om detta är sant eller ej gäller påståendet inte för de teatrar som TKU har studerat. Beträffande Operan, Dramaten och Riksteatern har TKU kunnat konstatera att en viss minskning av den administrativa personalen skett.

För de fria teatergrupper, vars utveckling TKU studerat för perioden 1982–1990, har takten på kostnadsökningarna varit väsentligt snabbare än för institutionsteatrarna. Det är främst kostnaderna för personal och marknadsföring som stigit mycket kraftigt. Den nuvarande ekonomiska situationen är, trots att stora reala bidragshöjningar skett under perioden, för flera grupper mycket allvarlig. TKU har inte sett det som sin uppgift att föreslå några åtgärder utan anser att den uppgiften bör ankomma på kulturrådet.

Det teaterkostnadsindex (TKI) som TKU tagit fram bör kunna vara till nytta även framdeles när teaterekonomiska frågor prövas. Kulturrådet och Teatrarnas Riksförbund bör i samarbete ansvara för att detta index utvecklas vidare. Under arbetet med insamling och utveckling av statistiska uppgifter på teaterområdet har TKU uppmärksammat att redovisningen från olika institutioner inte

görs efter enhetliga principer vilket har försvårat möjligheterna till jämförande bedömningar. Det bör ankomma på kulturrådet att söka förbättra säkerheten i statistiken. Den bearbetning som kulturrådet gör av statistiska uppgifter rörande teaterområdet bör enligt TKU med jämna mellanrum inriktas så att produktivitetsutvecklingen på området fortlöpande kan följas.

Kommittédirektiv

Översyn av kostnaderna för att driva teaterverksamhet

Dir. 1989:23

Beslut vid regeringssammanträde 1989-05-25

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Göransson, anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas för att göra en översyn av kostnaderna för att driva teaterverksamhet.

I uppdraget ingår

- att redovisa och analysera vilka faktorer som påverkat och påverkar kostnadsutvecklingen inom teaterområdet och jämföra denna med den allmänna kostnadsutvecklingen i samhället i övrigt,
- att göra jämförelser med några andra länder vad gäller kostnadsutvecklingen för olika typer av teaterverksamhet,
- att belysa hur de totala ekonomiska resurserna utnyttjas i teatrarnas verksamhet,
- att belysa hur produktivitetsutvecklingen har varit vid teatrarna och redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att förbättra produktiviteten.

Översynen bör i första hand inriktas på de teaterinstitutioner för vilka staten har huvudansvaret - Operan, Dramatiska teatern och Svenska riksteatern - men bör även innehålla en bedömning av huruvida slutsatserna är tillämpliga på andra teaterinstitutioner i landet.

De statliga bidragen till teaterverksamhet ges i huvudsak i tre former, nämligen till

- teatrar för vilka staten har huvudansvaret dvs. Operan, Dramatiska teatern och Svenska riksteatern,
- regionala och lokala teater- och dansinstitutioner,
- fria teatergrupper.

De samlade statliga bidragen till teaterverksamhet uppgår budgetåret 1988/89 till ca 650 milj.kr. under anslagen Bidrag till Svenska riksteatern, Bidrag till Operan, Bidrag till Dramatiska teatern, Bidrag till regionala och lokala teater-, dans- och musikinstitutioner, Bidrag till fria teater-, dans- och musikgrupper samt Vissa bidrag till teater-, dans- och musikverksamhet. Av dessa medel är drygt 400 milj.kr. bidrag till de tre stora institutionerna - Operan, Dramatiska teatern och Svenska riksteatern - för vilka staten ensam står för de offentliga bidragen.

De statliga bidragen till teaterverksamhet har ökat väsentligt sedan 1970-talets början. Som exempel kan nämnas att bidragen till Operan och Dramatiska teatern budgetåret 1970/71 uppgick till sammanlagt 200 milj.kr. i 1988 års prisläge. Budgetåret 1988/89 är de sammanlagda statliga bidragen till dessa båda teatrar 259 milj.kr. Bidragen till Svenska riksteatern var budgetåret 1970/71 110 milj.kr. och budgetåret 1988/89 156 milj.kr. För övrig teaterverksamhet uppgick statsbidraget budgetåret 1970/71 till 103 milj.kr. i 1988 års prisläge och budgetåret 1988/89 till 231 milj.kr.

Under senare år har de statliga bidragen till Operan, Dramatiska teatern och Svenska riksteatern varit ungefär konstanta i fast penningvärde.

Värdet på grundbeloppen till de regionala och lokala teaterinstitutionerna har varje år räknats upp med ett genomsnitt av de statliga löneavtalen. Ökningar av antalet grundbelopp har i första hand tilldelats de små och medelstora teaterinstitutionerna. Statsbidraget till regionala teaterinstitutioner uppgick budgetåret 1970/71 till 97 milj.kr. i 1988 års prisläge och uppgår budgetåret 1988/89 till 198 milj.kr. Utöver stöd från staten erhåller de regionala och lokala teaterinstitutionerna betydande bidrag från kommuner och landsting.

Statsbidraget till de fria teatergrupperna har ökat snabbt men ligger på en lägre nivå i jämförelse med bidragen till teaterinstitutionerna. Detta statsbidrag uppgick budgetåret 1970/71 till 2,5 milj.kr. i 1988 års prisläge och uppgår budgetåret 1988/89 till ca 29 milj.kr.

Teatrarna har också tillförts betydande resurser från arbetsmarknadssektorn.

En viktig del av den statliga kulturpolitiken är att stödja och stimulera kulturverksamhet i hela landet. Av de ovan redovisade

uppgifterna framgår också att de största reala ökningarna till teaterverksamhet har tillfallit de regionala institutionerna och de fria grupperna. Ändå utgörs en stor del av de statliga medlen av bidrag till Operan, Dramatiska teatern och Svenska riksteatern. Det är dessutom viktigt för den samlade teater- och operakonsten i landet att nationalscenerna kan hålla en hög konstnärlig kvalitet. Riksteatern har dessutom hela sin verksamhet förlagd till orter i hela landet. Verksamhetsformen för teatrarna varierar. Operan och Dramatiska teatern drivs i form av aktiebolag. Svenska riksteatern är en sammanslutning av lokala teaterföreningar och utgör sammanslutningens riksorganisation. Av de regionala teaterinstitutionerna drevs år 1987 13 som stiftelser med kommun och landsting som stiftare medan 5 drevs som aktiebolag, 3 med landstingskommunal huvudman, 1 med kommunal huvudman och 1 var förening u.p.a.

Under senare tid har frågan om kostnaderna för att driva teaterverksamhet diskuteras ingående och framför allt gällt de stora institutionerna för vilka staten har ett huvudansvar.

Det har hävdats att de samhälleliga bidragen inte är tillräckliga för att hålla samma omfattning på verksamheten än vad som krävdes för ett tjugotal år sedan. Kostnaderna för att driva de stora teaterinstitutionerna anses ha ökat särskilt snabbt. Sådana erfarenheter redovisas också från andra med Sverige jämförbara länder.

Utredningsuppdraget

Mot den bakgrund som jag nu har beskrivit är det angeläget att närmare undersöka vilka faktorer som har påverkat kostnadsutvecklingen för teatrarna och om situationen skiljer sig från vad som i allmänhet gäller för samhället i övrigt. Härvid kan bl.a. efekterna av ändrade arbetstids- och arbetsmiljölagar samt avtal inom arbetslivet särskilt ha haft betydelse. Andra faktorer som kan spela in är höga rese- och logikostnader vid turnéverksamhet. Ett förhållande som särskilt Svenska riksteatern har erfarenhet av. Nya kostnadskrävande uppgifter har förmodligen också kommit att ställas på teatrarna bl.a. när det gäller marknadsföring och information.

Det är vidare av intresse att belysa vilka åtgärder som vidtagits från teatrarnas sida för att hantera kostnadsutvecklingen. Härvid är teatrarnas totala finansieringsförutsättningar av betydelse. I vilken omfattning har t.ex. biljettintäkter och gager ökat? Vilken roll spelar höjningar av biljettpriset för besöksfrekvens och teaterekonomi? I vilken grad har fonder kunnat utnyttjas? Har teatrarna erhållit andra inkomster? Är några inkomster förknippade med krav på teatrarna?

Detta är exempel på frågeställningar som bör behandlas i översynen. I detta sammanhang är det också av intresse att belysa hur storleken på de samhälleliga bidragen per föreställning/åskådare har utvecklats och göra en bedömning av vad som kan vara en rimlig subventionsnivå.

Vidare bör det belysas hur de totala resurserna utnyttjas i teatrarnas verksamhet. Teatrarnas kostnader består helt naturligt till största delen av lönekostnader. Vid en stor teater krävs en noggrann planering så att personalen kan utnyttjas i tillfredsställande omfattning. Svårigheterna att utnyttja fast anställd personal kan medföra ekonomiska förluster i verksamheten. Detta bör ställas i relation till möjligheten att i lämplig omfattning tillämpa projektanställningar.

En redovisning bör vidare göras av hur produktiviteten har utvecklats vid teatrarna. I utredningsarbetet bör givetvis beaktas att den konstnärliga verksamhet som bedrivs vid teatrarna kräver särskilda hänsyn.

Utredningen bör även innehålla en bedömning av huruvida den nuvarande verksamhetsformen för Operan och Dramatiska teatern är den mest ändamålsenliga med hänsyn till verksamhetens karaktär eller av ekonomiska skäl.

Översynsarbetet bör bedrivas i nära samverkan med berörda myndigheter och institutioner m.fl.

Utredaren skall redovisa uppdraget före utgången av april 1991.

För utredningen gäller regeringens direktiv (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagens inriktning.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar mig

att tillkalla en särskild utredare - omfattad av kommittéförordningen (1976:119) med uppdrag att göra en översyn i enlighet med vad jag har anfört i det föregående,

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Bilaga 2.1

Förteckning över riksavtal/kollektivavtal

★ **Riksavtal** mellan **Teatrarnas Riksförbund** och **Svenska Teaterförbundet** avseende Teateranställda vid de statsunderstödda teatrarna. 1989/90

★ **Riksavtal** mellan **Teatrarnas Riksförbund** och **Svenska Musikerförbundet**, Kulturarbetarförbundet avseende

1. **Gemensamma bestämmelser** (del I)

2. **Bestämmelser för orkesterföretag** (del II) Tillsvidareanställda musiker vid orkesterföretag inkl. musikteatrarna samt tillfälligt anställda musiker i samma företag (beträffande Sveriges Riksradio omfattar avtalet endast musiker engagerade i Sveriges Riksradios Symfoniorkester).

3. **Bestämmelser för musikteater- och teaterföretag** (del III) Fast och tillfälligt anställda korister, fast och tillfälligt anställda repetitörer samt musiker anställda vid teatrar anslutna till TR (med undantag av de anställda som omfattas av 2) jämte tillfälligt anställda korister vid privatteatrarna.

4. **Bestämmelser för regional musikverksamhet** (del IV) Fast och tillfälligt anställda musiker samt frilansmusiker och (tillsammans med Svenska Teaterförbundet) solister med färdigrepeterad repertoar.
1989/90

★ **Riksavtal** mellan **Teatrarnas Riksförbund** och **Sveriges Yrkesmusikerförbund** (SYMF) avseende

1. **Gemensamma bestämmelser** (del I)

2. **Bestämmelser för orkesterföretag** (del II) Tillsvidareanställda musiker vid orkesterföretag inkl. musikteatrarna samt tillfälligt anställda musiker i samma företag (beträffande Sveriges Riksradio omfattar avtalet endast musiker engagerade i Sveriges Riksradios Symfoniorkester.

3. **Bestämmelser för musikteaterföretag** (del III) Fast och tillfälligt anställda korister, fast och tillfälligt anställda repetitörer.

4. **Bestämmelser för regional musikverksamhet** (del IV) Fast och tillfälligt anställda musiker.

5. **Bestämmelser för Folkoperan** (del V) Musiker, korister och repetitörer.

6. **Bestämmelser för radiokörsavtalet** Fast och tillfälligt anställda korister vid Radiokören.
1989/90

★ **Kollektivavtal** mellan **Teatrarnas Riksförbund** och **Svenska Musikerförbundet** Kulturarbetarförbundet avseende **Teaterteknisk personal** vid de statsunderstödda teatrarna och andra institutioner samt avseende **statister** vid de statsunderstödda teatrarna i Stockholm. 1988

★ **Avtal** mellan **Teatrarnas Riksförbund** och **Sveriges Arbetsledareförbund** för arbetsledare vid Kungl. Teatern AB, Malmö Stadsteater och Stockholms Konserthusstiftelse.
1989/90

Förteckning över lokala avtal för Operan, Dramaten och Riksteatern

★ **Yrkeskategorier**

Skådespelare, sångare, dansare, regissörer, regiassistenter, koreografer, kostymtecknare, scenografer, tekniska tjänstemän (perukmakare, inspicienter, dekormålare m.fl.), administrativ personal, administrativ servicepersonal, sufflörer.

Organisation

Svenska Teaterförbundet TCO/PTK

Operan

Central överenskommelse angående arbetstid för administrativ personal gällande fr.o.m. 1979-05-01.

Lokal överenskommelse om arbetstidens förläggning för sångsolister 1976 (tillägg 1977-05-27).

Nytt kallelsesystem gällande för 1977-01-01.

Ledighet dag före gen.rep. gällande fr.o.m. 1974-05-09.

Temporär överenskommelse avseende arbetstidens förläggning för Kungliga Teaterns balett 1984-11-01.

Överenskommelse mellan Kungliga Teatern och Operans tjänstemannaklubb ang. arbete på lördagar för administrativ personal 1983-11-26.

Tjänstgöringstider i samband med helger, 1965-01-01.

Förlängning av temporär överenskommelse mellan Operan och Teaterförbundet avd. 1 avseende fria balettskor för dansare i Operabaletten 1987-12-30.

Riksteatern

Lokalt avtal ang. arbetstider, ersättningar m.m. 1989-02-13 mellan Riksteatern och Svenska Teaterförbundet avdeln. 15.

★ **Yrkeskategorier**

Musiker (Hovkapellet), korister, repetitörer.

Organisation

Sveriges Yrkesmusikerförbund TCO/PTK

Operan

Överenskommelse om graderingssystem för Operakören 1987-12-01.

Överenskommelse om s.k. rollpengar för kören 1987-01-22.

Lokal tillämpning av kollektivavtal ang. jourtjänstgöring (Hovkapellet) 1986-09-26.

Överenskommelse ang. utläggning av arbetstider för Operans repetitörer 1983-11-23.

Överenskommelse ang. körens lediga veckor samt antal arbetade dagar/spelår 1990-02-05.

★ **Yrkeskategorier**

Scenpersonal med arbetsuppgifter inom scen-, belysnings- och attributområdet; Verkstadspersonal (el-, snickeri-, sömnads- och tapetseringspersonal samt smeder); Kostympersonal (påklädare samt tvätt- och förrådspersonal); Städpersonal, vaktmästare, garderobiärer, fastighetspersonal, chaufförer.

Organisation

Svenska Musikerförbundet (LO).

Operan

Överenskommelse beträffande arbetstid kombinerad med jourtjänster för Städpersonal gällande fr.o.m. 1980-10-17.

Överenskommelse mellan Kungl. Teatern och Operans Arbetarklubb beträffande nytt arbetstidsschema för arbete i Operan i samarbete med arbetstidsförkortning för skiftgående personal fr.o.m. 1988-02-01.

Dramaten

Överenskommelse mellan Dramatiska Teatern och Dramatens Arbetarklubb ang. arbetstider, ersättningar m.m. fr.o.m. 1987-01-01.

★ Yrkeskategori

Tekniska tjänstemän i arbetsledande ställning (bl.a. chef för scendekoravdelning, belysningschef, fastighetschef och verkstadschef, arbetsledning för Scendekor-, belysnings-, attribut-, transport-, fastighets- och städavdelningar samt snickeri- och tapetseriverkstäder, smedja, skrädderi och kostymförråd, tekniska tjänstemän och arbetsledning för målarateljé, scenmaskin- och ljudavdelning samt orkesterservice).

Organisation

Sveriges Arbetsledareförbund (PTK).

Lokala avtal

Operan

Lokal överenskommelse beträffande arbetsledare vid Kungliga Teatern 1988-09-14.

Överenskommelse mellan Operan och Operans SALF-klubb i samband med arbetstidsförkortning för skiftgående personal på scen, belysning, attribut och orkesterservice fr.o.m. 1988-02-01.

För Operan finns en gränsdragningsöverenskommelse Svenska Teaterförbundet/Sveriges Arbetsledareförbund.

Bilaga 3.1

Arbetstider m.m. för teateranställda tillhörande Svenska Teaterförbundet

1. Enligt riksavtal mellan Teatrarnas Riksförbund och Teaterförbundet

(omfattar till förbundet anslutna skådespelare, sångare, dansare, regissörer, regiassistenter, koreografer, kostymtecknare, scenografer, dramaturger, tekniska tjänstemän, administrativ personal, administrativ servicepersonal samt sufflörer).

Årsarbetstid: 230 dagar

Arbetsvecka: 40 tim., skiftarbete undantaget

Arbetsdag: 8 tim., skiftarbete undantaget

Del av arbetsdag: Inställelse till tjänstgöring räknas lägst som 2 tim. (För tekniska tjänstemän 3 tim.)

Veckovila (enligt lag) 36 tim./7 dagar

Semester enl. lag. För spelårs- och tillsvidareanställd som har ordinarie arbetstid förlagd till såväl dag- som kvällstid, skall, om annat ej överenskommits, sommarledigheten uppgå till minst en vecka utöver vad enligt semesterlagen följer.

Övertid/mertid: Högst 200 tim./år

Övertidskompensation för arbetad tid utöver ordinarie veckoarbetstid, arbetad tid utöver 8 tim/dag m.m.

Obekväm arbetstid: För personal med rätt till övertidsersättning utgår ersättning för beordrat arbete på ordinarie arbetstid om minst en timme förlagt till vardagar mellan kl. 19.00 och 06.00 samt fredag kl. 19.00 till måndag kl. 06.00.

2. Bestämmelser enligt lokala avtal

2.1 Operan

För administrativ personal: 35 tim. arbetsvecka, 7 tim. arbetsdag.

För sångare: Ord. arbetstid (utöver förberedelser, genrep o föreställningar): 10.00–15.00 (10.30–15.30), alternativt 11.00–16.00 samt 19.00–23.00. Undantag från detta kan ske vid repetition av längre verk. I arbetstiden ingår tid för kostymklädsel och sminkning; vid generalrepetition och föreställning 30 min uppsjungning o 30 min. avsminkning. Solist som medverkar i större roll är ledig dag före offentligt genrep samt dag före premiär.

För baletten : I arbetstid skall ingå 1 tim träning. Ordinarie arbetstid för repetitioner: 10.00–15.30, lördag 10.00–13.00. Repeti-

tion påbörjas tidigast 10.30. Vid föreställningsdag avslutas repetition senast 13.00. Under vissa förutsättningar kan repetitioner läggas ut måndag–fredag även mellan 15.30 och 17.00. Scenrepetitioner 19.00–23.00, övriga repetitioner 19.00–22.00 högst 4 kvällar/månad samt begränsat till vissa tillfällen. För föreställning samt för repetition med beordrad scenklädsel eller maskering beräknas 1 arbetstim./föreställning eller repetition för förberedelse- och avslutningsarbeten. Vid repetition med endast kostym beräknas en tid av sammanlagt 20 min.

Dag efter premiär skall enligt praxis om möjligt vara ledig.

För solister och premiärdansare kan repetition förläggas till kvällstid (efter 15.30) med högst 14 tim./kalendermånad. Baletten har en vecka kollektiv ledighet under januari–april (kompledighet).

För samtliga enligt 2.1:

Semester: 30 dagar/år. För konstnärliga grupper samt vissa tjänstemän ferier.

Veckovila: Söndag generellt.

2.2 Riksteatern (lokalavtal 1989/90)

Arbetstidens förläggning för turnerande personal:

Under repetitionsperiod förläggs ordinarie arbetstid med högst 8 tim. mellan kl 09.00 och 19.00. Vid särskilda tillfällen efter lokal förhandling eller för genomförande av föreställning kan även kvällstid fram till kl 23.00 användas. Dag då kvällsföreställning ges skall repetition för medverkande avslutas senast 3 tim. före föreställningens början.

Under *turnéperiod* förläggs ordinarie arbetstid mellan kl 08.00 och 23.00, dock tidigast 5 tim. före resp. föreställnings början. För balettkompani gäller särskilda arbetstidsbestämmelser.

Veckovila utgår enligt lag med minst 36 tim sammanhängande ledighet under varje period om 7 dagar. Högst 8 dagar i följd får utläggas. Veckovila får under turné förkortas med högst 6 tim. Den får aldrig understiga 30 tim. Ersättning utgår i förekommande fall med 8 tim för de påbörjade första 4 timmarna samt med ytterligare 4 tim. om veckovilan minskas med mer än 4 och mindre än 6 tim. Denna ersättning utgår utöver vad som i övrigt är tillämpligt enligt riksavtalets bilaga 5. Turnéperiod får omfatta högst 25 dagar efter avresa från Stockholm. Vid särskilda omständigheter kan, efter överenskommelse mellan teater och facket, turnéperioden förlängas med högst tre dagar. Efter överenskom-

melse mellan teatern och facket kan turnéperiod förlängas till turnéslut om denna ej överstiger 30 dagar.

Turnéuppehåll skall omfatta minst 5 lediga dagar på hemorten.

Om *nattvila* ej kan beredas med 11 timmar skall ersättning utgå enligt riksvtalet. Om nattvila understiger 9 tim. skall dock utöver i riksavtalet stadgad ersättning utgå en ledig dag i samband med turnéns avslutning.

OB-tillägg utgår enligt riksavtalet. Därutöver utgår under turné särskild ersättning enligt samma beräkningsgrunder under vardagar för beordrat arbete före kl 12.00 som står i samband med föreställning som börjar senast 15.30 (paragraf 5).

Resor. Vid landsvägstransporter tillämpas max 25 mil/speldag och max 40 mil/resdag (se vidare paragraf 7).

Enligt tilläggskontrakt kan tekniker erhålla särskilda ersättningar för vissa typer av medverkan i föreställningsverksamhet. Konstnärlig personal kan erhålla särskild ersättning per tillfälle för bygg- och bärhjälp m.fl. uppgifter utanför det konstnärliga området. (paragraf 10).

Arbetstider m.m. för tillsvidare- och tillfälligt anställda musiker, korister och repetitörer tillhörande Sveriges Yrkesmusikerförbund (SYMF)

1. Musiker

1.1. Enligt riksavtal Teatrarnas Riksförbund/Sveriges Yrkesmusikerförbund

Årsarbetstid: Högst 230 dagar.

Veckoarbetstid: 40 tim/vecka, varav schemalagd podietjänst högst 29 tim/vecka.

Daglig arbetstid: Högst 6 tim/dag.

Indelning av dagen: För Hovkapellet gäller att då kvällstjänstgöring är beordrad förläggs dagrepetition mellan kl. 10.00 och 15.30. (Dock bör avslutning senast kl. 15.00 eftersträvas enl lokal överenskommelse). Repetition bör ej överstiga 3 tim. om föreställning ges på kvällen.

Om planeringen ändras med mindre än 5 dagars varsel uppräknas den del av arbetstiden som ligger utanför den inplanerade med 50 % (gäller även korister).

Inställelse till tjänst räknas som minst 2 tim./inställelse och 3 tim./tjänstgöringsdag.

Fasta månatliga ersättningar för tillsvidareanställda utgår för radio/TV/bandinspelningar samt grammofoninspelning (paragr 5 o 6 i riksavtal).

Musiker är ej skyldig att utan särskild ersättning tjänstgöra i s.k. enkel besättning om ej annat överenskommits.

1.2. Lokal överenskommelse för Operan

Särskilda kontrakt med nedsatt arbetstid för konsertmästare i stråkstämmor (totalt ca 20).

Samtliga musiker inom Hovkapellets stråkstämmor som har ordinarie tjänstgöringstid enl gällande riksavtal omfattas av *jourtjänstgöring*.

2. Korister

2.1. Enligt riksavtal (jfr ovan 1.1.)

Årsarbetstid: Högst 230 dagar

Veckoarbetstid. 40 tim/vecka, varav för Operakören minst 6 tim. för enskild översjungning; för övriga teatrar 4–6 tim. Översjungning förlagd inom tvåveckors 80-timmarsram. På- och avsminkning ingår.

Daglig arbetstid: Högst 8 tim/dag.

Arbetspass/pauser: Inställelse räknas som lägst 2 tim. per tjänstgöringstillfälle o tre tim./tjänstgöringsdag. Uppehåll mellan repetition och föreställning understigande 2 tim. ersätts med 50 % av ordinarie timlön.

2.2. Lokala avtal för Operan

2.2.1 Överenskommelse finns som reglerar uppehåll mellan repetition och föreställning enligt särskilt *graderingssystem* efter repertoarens svårighetsgrad.

2.2.2 Överenskommelse ang *körens lediga vecka*: Årsarbetstiden minskas till 225 dagar. Kören erhåller en ledig vecka per år (februari eller påsk) samt avstår från krav på sparad semester.

3. Repetitörer

3.1. Enligt riksavtal (jfr ovan 1.1. och 2.1.)

Årsarbetstid: Högst 230 dagar.

Veckoarbetstid: 40 tim/vecka, varav 4 tim enskilt instuderingsarbete.

Daglig arbetstid: Högst 8 tim/dag.

3.2. Lokalt avtal för Operan

Utläggning av arbetstider för repetitörer:

Ordinarie arb tid: 10.00–16.00 samt 19.00–23.00, med vissa undantag.

---

4. Gemensamma bestämmelser för musiker, korister och repetitörer på Operan

Semester: 30 dagar per år. Därutöver ytterligare två veckors ferier.

Veckovila: Enligt lag 36 tim. På Operan är söndag fast veckovilodag.

Arbetstider m.m. för teaterteknisk personal tillhörande Svenska Musikerförbundet Kulturarbetarförbundet

(omfattar statsunderstödda teatrar samt även statister vid de statsunderstödda teatrarna i Stockholm)

1. Enligt kollektivavtal mellan Teatrarnas Riksförbund och Svenska Musikerförbundet Kulturarbetarförbundet

Årsarbetstid: 230 dagar/år för dem som inte har 5-dagarsvecka kontinuerligt.

Veckoarbetstid: 40 tim./vecka beräknat per 2-veckorsperiod. Den ordinarie veckoarbetstiden får ej överskrida genomsnittstiden med mer än 5 tim./vecka. Vid skiftarbete är veckoarbetstidsmåttet 38 tim./helgfri vecka i genomsnitt per tvåveckorsperiod.

Daglig arbetstid: Högst 8 tim/dag, skift undantaget

Indelning av dagen: Arbetstiden förläggs mellan kl. 08.00 och 23.00 resp. föreställningens slut enligt arbetstidsschema. För verkstadspersonal förläggs arbetstiden mellan 07.00 och 18.00. (På Operan mellan 07.30 och 16.00 för verkstads- och fastighetspersonal) För chaufförer, städ- o fastighetspersonal inkl. portvaktspersonal förlägges arbetstiden enl. lokal överenskommelse. För Operan gäller skift för scen-, attribut- och belysningsarbetare, podieinspektörer och fastighetspersonal. Ej skift för kostymavdelningen och verkstäder.

Arbetspass/pauser: Ersättning för inställelse utgår med minst 3 timlöner.

Semester:

Enligt lag. För helårsanställd med ferier vid de kungliga teatrarna gäller följande:

25 dagar/spelår för dagarbetande.

30 dagar/spelår för skiftgående.

För samtliga 5 dagars ferier med vissa undantag.

Veckovila. Enligt lag minst 36 tim. På Operan söndag generellt.

OB-tillägg utgår efter kl. 19.00. Fredag 19.00-måndag 06.00 utgår dubbelt OB.

2. Bestämmelser enligt lokala avtal

2.1 Operan

Lokalt avtal 1988 i samband med arbetstidsförkortning för skiftgående personal. Avtalet innebär bl.a. följande: Den totala arbetstiden blir 76 tim/tvåveckorsperiod. För scenpersonalen innehåller "kvällsveckan" ett arbetstidsuttag med 9 tim på lördagar. Veckovila beräknas till 72 tim per tvåveckorsperiod. Ett lönetillägg om 700 kr./månad för scenpersonal och 600 kr./månad för attribut, belysning o orkesterservice. En extra semestervecka erhålls så att antalet semesterveckor blir 6. Därutöver tillkommer en veckas ferie som läggs ihop med semesterledigheten.

2.2 Dramatiska Teatern

För ordinarie personal inom påkläderi, icke skiftgående personal inom scenavdelning m fl avdelningar sker inarbetning med 1,5 tim i veckan under 44 veckor som kompenseras med 2 veckors ledighet i samband med ordinarie semester.

Nytt arbetstidsschema för scenavdelningen (skiftgående personal).

Arbetstider m.m. för teateranställda tillhörande Sveriges arbetsledareförbund (SALF)

1. Enligt avtal mellan Teatrarnas Riksförbund och Sveriges Arbetsledareförbund

Veckoarbetstid: 40 tim/vecka i genomsnitt per 3 veckor enligt uppgjort arbetstidsschema.

Daglig arbetstid: Ändring av arbetstidsschema senast 5 dagar före aktuellt arbetstillfälle. Om ändringen kan planeras, gäller 13 dagar. OB-tillägg för allt arbete efter kl. 18.00.

Arbetspass/pauser: Inställelse till tjänst räknas som minst 3 tim. För den rörliga arbetsgruppen vid Operan utgår 2,5 tim middagsrast mellan kl 14.00 o 20.00.

Semester: 30 dagar /år. Arbetsledare i turnéverksamhet, ljudavdelning och orkesterservice har därtill två veckor. För skiftgående personal två veckors ferier.

2. Lokalt avtal för Operan i samband med arbetstidsförkortning för skiftgående personal på scen, belysning, attribut och orkesterservice 198Ɛ vilket innebär nytt arbetstidsschema för skiftgående scenverkmästare och belysningsmästare med arbetstider 39,5 tim i genomsnitt utlagda på två veckor.

Lag- och kollektivavtalsförändringar av kostnadsmedförande slag (utom löner) i kollektivavtalen TR-teaterförbundet sedan 1974

1974

1

Tillsvidareanställning också för konstnärlig personal enligt lag om anställningstrygghet m.m.

Antagande

Om denna lagändring medfört i genomsnitt, att en extra person fått anställning vid en medelstor teater, kan kostnaden värderas till

1,0 %

2

Nytt *regissörsavtal* med rätt för dessa att disponera minst *30 arbetsdagar.*

Antagande

Om halva arbetstiden för skådespelare antas utgöra repetitioner och varje skådespelare i genomsnitt medverkar i tre produktioner per år, kan dessa förlängda repetitionstider antas taga i anspråk 3 veckor per skådespelare och tekniker per år till kostnad av

3,0 %

3

Statligt utlandstraktamente m.m. antas 0,1 %

4

Trygghetsförsäkring SAF/PTK 1,2 %

5

Arbetstidsförkortning från 42,5 till 40 timmar/vecka enligt lag samt följdförändringar av avtalens arbetstidsbestämmelser
6,0 %

6

Restidsbestämmelser 0,2 %

7

Successiv övergång till 5-dagarsvecka (250-dagarsregel)
1,0 %

12,5 %

1975

1

Fortsatt utveckling mot *5-dagarsvecka* (240-dagarsregel)
1,4 %

2

8 tim/arbetsdag 1,3 %

2,7 %

1977

1

Restidsbestämmelser enligt normer på arbetsmarknaden
0,1 %

2

Fortsatt utveckling mot *5-dagarsvecka* (233-dagars-regel)
1,0 %

3

Förlängd veckovila (arbetsmiljölagen) till 36 tim	1,0 %

4

Övriga avtalsändringar	0,2 %
	2,3 %

1978

1

Ny semesterlag (5 veckors-semester)	2,2 %

2

Övriga avtalsändringar	0,5 %
	2,7 %

1980

1

Ersättning till *fackliga förtroendemän*	0,2 %

2

Förhandlingskostnader för *medbestämmandeavtal*	0,8 %

Antagande

Arbetsgivarsidan antas ha minst dubbelt så höga kostnader för resor, förhandlingslokaler och tidsåtgång som facket, som i sin tur förutsättes bidraga med minst samma ersättning som utgår för facklig förtroendeman.

3

Ersättning för *engagemangsresa* från bostadsorten samt traktamenten till korttids- och pjäsengagerade 0,3 %

4

Havandeskapslön 0,1 %

1,4 %

1981

1

Förbättrade sjuklöner (90 %) 0,2 %

2

Utbildningsavtal rörande bl a praktik på teatrarna ?

3

Ob-tillägg för icke-konstnärlig personal 3,7 %

1983

1

Ersättning för "delad tjänstgöring" 0,4 %

1986

1

Femdagarsvecka (230-dagarsregel) 0,5 %

2	
Kontant ersättning för *nattvila* (11-timmarsregel)	0,2 %
3	
Kontant *matinéersättning*	0,3 %
4	
Full *sjuklön* (100 %)	0,5 %
5	
Lön under högst 5 dagar för vård av *sjukt barn*	0,2 %
6	
Andra avtalsförändringar	0,1 %
	1,8 %

1988

1	
Höjt *semestertillägg* enligt SAF/PTK	0,1 %
2	
Mertidsersättning	
3	
Ob-tillägg också för konstnärliga grupper	4,0 %

Övriga avtalsändringar	0,1 %
	4.2 %

1989

1

Förbättrade semestertilläggs- och övertidsersättningar enligt avtal
TR-PTK 0,2 %

Biljettprisutveckling 1975-1990 (löpande priser)
vid Operan, Dramaten, Stockholms Stadsteater, Göteborgs Musikteater och Göteborgs Stadsteater

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Operan								
Parkett	30	35	35	45	50	60	65	70
1:a raden	35	45	45	55	60	75	80	85
3:e övre raden	12	15	15	20	20	20	20	20
Lyssnarplatser	2	2	2	5	5	5	5	5
	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91 = 89/90
Parkett	70	70	85	90	110	130	170	
1:a raden	85	85	100	105	150	170	200	
3:e övre raden	20	20	35	35	35	50	60	
Lyssnarplatser	5	5	10	10	10	15	20	

Biljettprisutveckling 1975-1990 (löpande priser)

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Dramaten							Höjn.	
Stora scenen							820201	
Parkett	18	18	18	25	30	40	45	50
1:a raden	16	16	16	25	30	40	45	50
2:a raden	10	10	10	15	20	20	25	30
3:e raden	4	4	4	10	10	10	15	15
Lilla scenen								
I parkett[1)]	18	18	18	25	30	35	40	45
II parkett	12	12	12	25	30	35		

[1)] alla platser fr.o.m. 81/82

Biljettprisutveckling 1975-1990 (löpande priser)

	83/84	84/85	85/86	86/87[1)]	87/89[1)]	88/89[1)]	89/90[1]	90/91[1)]
Dramaten	Höjn.	Höjn.						
Stora scenen	840401	841001						
Parkett	60	65	70	80	90	100	110)	125
1:a raden	60	65	70	80	90	100	110	125
2:a raden	40	45	50	60	70	80	90	100
3:e raden	25	30	35	45	55	60	70	70
Lilla scenen								
I parkett	55	65	70	80	80	100	110	125
II parkett								

[1)] Ordinarie pris. Sista-minuten pris samt stud. o. ungd.rabatt införda.

Biljettprisutveckling 1975-1990 (löpande priser)

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Stockholms Stadsteater								
Högsta pris	20	25	25	30	40	40	50	50
Lägsta pris	4	6	7	8	10	10	10	10
	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91
Stockholms Stadsteater								
Högsta pris	50	60	70	80	80	100	100	120
Lägsta pris	12	20	20	20	25	25	25	25

Biljettprisutveckling 1975-1990 (löpande priser)

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Göteborgs Musikteater								
Parkett/1:a raden	24	30	35	35	35	40	50	55
2:a raden	21	25	30	30	30	35	45	50
3:e raden	18/12	20/15	25/10	25/10	25/10	30/15	40/12	45/12
3:e raden övre	6/1	6/1	10/1	10/1	6/1	10/1	25/1	15/5
	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91
Göteborgs Musikteater								
Parkett/1:a raden	60	70	75	80	85	110	125 (150x)	140 (175x)
2:a raden	55	65/60	65	70	75	85	75	100 (125x)
3:e raden	50/12	55/35	45	50	55	60	70	75 (100x)
3:e raden övre	35/5	20/5	15	15	15	15	15	15 (20x)

x Operett och musikal

Biljettprisutveckling 1975-1990 (löpande priser)

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Göteborgs Stadsteater								
Ordinarie pris	16	18	20	22	24	26	28	30
	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90	90/91
Göteborgs Stadsteater								
Ordinarie pris	40	50	60	65	65	75	90	110

Biljettpriser 1975–1990, kronor vid Oscarsteatern och Intima Teatern

Oscarsteatern

År	Högsta pris	Lägsta pris	Tillägg fre./lör.
1975	50	10	5
1976 vår	55	10	5
1976 höst	60	10	5
1977	75	15	3
1978	80	15	5
1979	85	15	5
1980	90	15	5
1981	100	15	10
1982	120	15	10
1983	125	15	10
1984 1/11	135	15	15
1985 1/11	140	15	20
1986	160	15	20
1987 1/11	170	30	25
1988	180	60	25
1989 vår	190	60	25
1989 höst	375	125	25

Intima Teatern

År	Högsta pris	Lägsta pris	Tillägg fre./lör.
1975	50	20	5
1976	55	20	5
1977	65	20	5
1978	70	25	5
1979	75	25	5
1980 vår	80	25	5
1980 höst	85	30	5
1981	100	45	10
1982	110	45	15
1983	115	45	15
1984 1/11	125	50	15
1985 1/11	130	55	15
1986	160	90	20
1987	160	90	20
1988	190	130	25
1989	190	130	25
1990	225	160	25

Andel biljetter till olika priser i % vid Operan, Dramatiska Teatern, Stockholms Stadsteater, Göteborgs Stadsteater och Göteborgs Musikteater

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Operan								
Ordinarie pris	46	48	48	50	42	50	48	53
Abonnemang	26	23	25	20	18	14	16	15
Skådebanan	14	14	13	13	10	9	9	3
Stud./pens.	6	8	6	10	19	18	17	18
Personal/Fri	5	5	6	6	9	7	8	8
Stockholms Stadsteater								
Ordinarie pris	40	40	40	40	40	40	40	40
Övriga	60	60	60	60	60	60	60	60

Andel biljetter till olika priser i %

	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Operan							
Ordinarie pris	50	50	52	53	59	57	52
Abonnemang	17	23	20	17	16	18	11
Skådebanan	5	4	4	3	3	1	-
Stud./pens.	17	13	15	18	14	16	25
Personal/Fri	8	10	9	9	8	8	12
Stockholms Stadsteater							
Ordinarie pris	40	40	40	40	40	40	40
Övriga	60	60	60	60	60	60	60
Dramaten							
Ordinarie pris						47	52
Rabatt						46	39
Fri						7	9

Andel biljetter till olika priser i %

	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81	81/82	82/83
Göteborgs Musikteater								
Ordinarie pris	53,4	47,9	44,7	41,8	41,9	41,2	46,4	41,4
Abonnemang	22,6	23,5	28,3	22,4	21,2	24,3	23,1	30,4
Rabatterat pris	18,5	24,1	20,5	29,1	30,8	30,2	26,1	23,5
Fri	5,5	4,5	6,5	6,7	6,1	4,3	4,4	4,7
Göteborgs Stadsteater								
Ordinarie pris	28,3	26,7	27,7	25,3	25,6	24,5	28,0	22,1
Rabatterat pris	65,3	66,7	64,3	66,2	67,1	67,3	67,0	69,5
Fri	6,3	6,7	6,9	9,9	7,3	8,1	5,0	5,2

Andel biljetter till olika priser i %

	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Göteborgs Musikteater							
Ordinarie pris	48,9	41,9	43,7	51,9	46,9	53,3	55,3
Abonnemang	26,2	34,6	41,7	19,6	20,3	18,9	21,6
Rabatterat pris	18,4	14,7	8,3	19,8	22,9	20,7	13,2
Fri	6.5	8,8	6,3	8,7	9,9	7,1	9,9
Göteborgs Stadsteater							
Ordinarie pris	19,6	23,9	45,3	51,7	57,5	66,1	53,4
Rabatterat pris	71,4	63,0	44,2	40,4	26,9	26,6	29,6
Fri	8,9	13,0	10,5	7,9	17,3	7,3	17,0

1.1 Inför läsningen

I den följande texten gäller:

- Fastprisberäkningar har, om inget annat anges skett med KPI som deflator till 1989 års priser.
- Period 1 (P1) avser verksamhetsåren 1975/76–1977/78,
  period 2 (P2) -"- -"- 1978/79–1980/81,
  period 3 (P3) -"- -"- 1981/82–1983/84,
  period 3* (P3*) -"- -"- 1982/83–1983/84,
  period 4 (P4) -"- -"- 1984/85–1986/87,
  period 5 (P5) -"- -"- 1987/88–1989/90.
- Utöver kostnader och intäkter har TKU endast beaktat räntenettot - dvs. ränteintäkter minus räntekostnader. Vid en jämförelse mellan summan av de redovisade årliga totala kostnaderna resp. intäkterna kan därför skillnader föreligga. Dessa skillnader kan härröra från bl.a. avskrivningar och fonderingar - poster som TKU, med undantag för åren 1984/85 och 1985/86, ej har beaktat (se vidare 1.2).
- När det gäller siffermaterialet som redovisas i de olika tabellerna bör det påpekas att dessa siffror vanligen är avrundade, de bakomliggande beräkningarna har vanligen utförts med flera decimaler. Avrundningarna kan i vissa fall få till följd att summan av de redovisade (avrundade) talen avviker från den angivna (avrundade) summan.

1.2 Faktorer som påverkat TKU:s analys av verksamhet, kostnader och intäkter

Analysen av Operans verksamhet kompliceras av fyra faktorer:

– Under den period som TKU studerar har en omfattande ombyggnation av operahuset pågått. Ombyggnadsarbetena har skett i etapper som i stor utsträckning förlagts till, eller i anslutning till perioder då teatern gör uppehåll i spelverksamheten. Normalt har Operan speluppehåll från mitten av juni till slutet av augusti. Dessa uppehåll har p.g.a. ombyggnationerna varit förlängda - genom tidigarelagd säsongsavslutning och/eller senarelagd säsongsstart - spelåren 1975/76 (P1), 1976/77 (P1), 1980/81 (P2), 1981/82 (P3), 1982/83 (P3), 1988/89 (P5) samt 1989/90 (P5).

Spelåret 1982/83 påverkades även av en strejk som pågick mellan den 25/3 och den 8/5 1983. Strejken var en organisationsstrejk mellan SALF och TF om möjligheten för SALF att organisera arbetskraft vid Malmö Stadsteater som organisatoriskt vid övriga te-

atrar i Sverige tillhörde TF men som vid Operan tillhörde SALF. Operans SALF-anslutna medlemmar togs ut i sympatistrejk.

Närmare uppgifter om perioderna då operahuset varit stängt redovisas i underbilaga.

Ombyggnationen och SALF-strejken har medfört att Operans verksamhet under sju av periodens femton verksamhetsår varit reducerad. Därmed är alltså antalet "normala" verksamhetsår under den studerade perioden begränsat.

I den löpande texten benämns de år då verksamheten varit reducerad p.g.a. ombyggnadsarbeten stängningsår och år då verksamheten kunnat bedrivas i normal omfattning benämns normalår.

Beroende på den kraftiga förkortningen av spelåren 1988/89 och 1989/90 så anges för sifferserierna gällande antal besök resp. föreställningar den procentuella förändringen inte bara för perioden som helhet utan även mellan spelåren 1975/76 och 1987/88 (vid medeltal mellan P1 och P4). Vidare gäller att kommentarerna av siffermaterialet, främst då vad gäller verksamheten, koncentreras till normalåren.

– Operans "fonder" (eller snarare; avsättningar för täckande av framtida kostnader), som 1983/84 uppgick till närmare 100 milj.kr. Avsättningarna som gjordes under ett antal år i slutet av 1970-talet/början av 1980-talet (t.o.m. 1981/82) är inkluderade i de redovisade kostnaderna. TKU har inte haft möjlighet att särskilja dessa avsättningar vilket innebär att de redovisade kostnaderna under dessa år inte enbart gäller faktiska kostnader.

Dessa "fonder/reserver" påverkar även Operans redovisade intäkter; dels ränteintäkterna som främst under P3 är relativt höga beroende på avkastningen från de fonderade medlen, dels det statliga anslaget som under ett par år minskas för att Operan skall utnyttja de medel man avsatt. När det gäller det statliga anslaget har i TKU:s redovisning till de anslagna medlen för 1984/85 resp. 1985/86 adderats 55 resp. 10 milj.kr. Att så skett beror på att de statliga anslagen som beräknats för nämnda år reducerades med 55 resp. 10 milj.kr. - dessa belopp skulle enligt statsmakterna i stället tas från de då existerande fonderna.

– Operans redovisning förändras fr.o.m. verksamhetsåret 1982/83, bl.a. som en följd av kritik från riksdagens revisorer.

Redovisningsförändringarna liksom de nämnda avsättningarnas inverkan på såväl kostnader som intäkter medför att jämförelser mellan år innan resp. efter förändringen kan vara missvisande. Med undantag för ovan nämnda korrigeringar av det statliga anslaget återger TKU de kostnader/intäkter som redovisas men väljer, främst vad gäller kostnaderna, att vid jämförelser mellan år/perioder begränsa dessa till tiden efter redovisningsförändringarna. Som en konsekvens baseras medeltal för P3, vid vissa jämförelser, endast på två år (1982/83-83/84), där så sker kallas perioden P3*.

– En ändrad årsverkesredovisning; redovisningen för verksamhetsåren t.o.m. 1980/81 anses ej vara rättvisande och låter sig ej översättas till nuvarande system.

Den förändrade årsverkesredovisningen innebär att peronalutvecklingen endast kan redovisas fr.o.m. verksamhetsåret 1981/82.

2 Verksamhet

2.1 Uppsättningar

Den större delen av Operans produktionsresurser avser opera-/operettproduktioner och balettproduktioner för operahusets stora scen. Utöver denna verksamhet produceras vissa mindre program för Rotundan och andra scener samt ett antal konsertprogram.

Det årliga antalet produktioner (operor/operetter samt baletter) som uppförts på operahusets stora scen har varierat mellan, som lägst 14 st (1982/83) och som högst 30 st (1987/88).

Om man bortser från stängningsåren så ökar de genomsnittliga uppsättningsantalen (tre års medeltal) under perioden. Vad gäller det totala antalet uppsättningar så uppgår ökningen till närmare 5 st (därav opera/operett ca 3.5 och balett ca 1.5), från 22 till ca 27 st per år.

Opera/operettproduktionernas andel av uppsättningarna har varierat mellan 65 och 75 % och balettproduktionernas andel har varierat mellan 25 och 35 %. I tabell 1 redovisas det årliga antalet uppsättningar (helaftonsprogram) på stora scenen; opera/operett, balett samt totalt.

Tabell 1 Det årliga antalet uppsättningar (helaftonsprogram) på operahusets stora scen; totalt, opera/operett resp. balett, perioden 1975/76–89/90, samt de senares andelar (%) av uppsättningarna

Spelår	Totalt antal upps.	därav: opera/ operett	balett	Procentuella andelar: opera/ operett	balett
1975/76 #	20	15	5	75	25
1976/77 #	24	18	6	75	25
1977/78	25	17	8	68	32
1978/79	19	13	6	68	32
1979/80	22	15	7	68	32
1980/81 #	22	14	8	64	36
1981/82 #	17	11	6	65	35
1982/83 #	14	10	4	71	29
1983/84	22	15	7	68	32
1984/85	24	18	6	75	25
1985/86	25	18	7	72	28
1986/87	25	19	6	76	24
1987/88	30	20	10	67	33
1988/89 #	25	16	9	64	36
1989/90 #	16	10	6	63	37

#) reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten
(Källa:Operan)

I tabellerna 2 och 3 ges en närmare redovisning av opera-/operett- resp. balettuppsättningarna, där redovisas ånyo det totala antalet men också detta antals innehåll vad gäller urpremiärer, premiärer samt nyinstuderingar. När det gäller balettproduktioner så består ett helaftonsprogram (i tabellen redovisad som en uppsättning) vanligen av mer än en balett. I redovisningen är det därför antalet balettverk som belyses närmare. Även operaaftnar kan innehålla mer än ett verk, detta har dock endast skett under två av periodens spelår vilket redovisas i en not. Med urpremiär avses första gången ett verk uppförs (nykomponerade verk), med premiär avses verk som har ny dekor och nya kostymer, och med nyinstudering avses verk som har nya artister men som nyttjar dekor och kostymer från tidigare framförande.

Tabell 2 Det årliga antalet opera/operettuppsättningar på operahusets stora scen (helaftonsföreställningar) perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal uppsättningar, opera/operett	därav: urpremiärer	premiärer	nyinstud.
1975/76 #	15	-	2	1
1976/77 #	18	-	3	3
1977/78	17	1	2	1
1978/79*	13	1	5	4
1979/80	15	-	3	1
1980/81 #	14	-	3	2
1981/82 #	11	-	4	1
1982/83 #	10	1	1	-
1983/84	15	-	3	2
1984/85	18	-	3	7
1985/86	18	1	2	3
1986/87	19	1	2	6
1987/88	20	-	3	2
1988/89 # *	16	-	3	3
1989/90 #	10	1	2	1

*) Antalet operaverk var 1978/79 15 st och 1988/89 17 st.
#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten
(Källa:Operan)

Tabell 3 Det årliga antalet balettuppsättningar på operahusets stora scen perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal balett-uppsättn.	Antal balett-verk	därav: urpre-miärer	premi-ärer	nyin-stud.
1975/76 #	5	13	-	2	3
1976/77 #	6	13	4	2	6
1977/78	8	16	2	4	1
1978/79	6	10	-	3	2
1979/80	7	10	-	2	1
1980/81 #	8	16	-	5	1
1981/82 #	6	13	2	1	5
1982/83 #	4	9	-	-	1
1983/84	7	12	-	5	2
1984/85	6	11	-	7	1
1985/86	7	13	1	3	-
1986/87	6	15	2	2	-
1987/88	10	17	-	4	3
1988/89 #	9	14	1	1	-
1989/90 #	6	10	1	-	1

#) reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten
(Källa:Operan)

Operan har en omfattande stående repertoar; 1989/90 hade teatern 30 tillgängliga operadekorer och 51 tillgängliga balettdekorer. En viss minskning av detta antal har skett under 1980-talet.

Vad gäller repertoarbredden kan nämnas att Operan under perioden 1975/76-1988/89 producerat och framfört 62 operaverk och 80 balettverk på stora scenen. Verken har stått på repertoaren under en eller flera spelsäsonger.

I tabell 4 anges hur många säsonger som dessa opera- resp. balettverk framförts.

Tabell 4 Antal säsonger som opera- resp. balettverk iOperans repertoar framförts under perioden 1975/76–88/89

	Antal säsonger som verken framförts: 1	2	3-4	5-9	10-	Totalt ant.verk
Antal operaverk:	13	17	17	11	4	= 62
Antal balettverk:	31	25	13	9	2	= 80

(Källa: Operan)

De fyra operaverk som spelats under 10 eller fler säsonger är: Bohème, Carmen, Tosca samt Valkyrian. Motsvarande balettverk är: Otello och Svansjön.

Som framgår av tabellen har ca hälften av operaverken och merparten av balettverken (drygt 2/3) legat kvar i repertoaren högst 2 säsonger.

2.2 Föreställningar och besöksantal

Detta avsnitt inleds med ett relativt omfattande tabellmaterial gällande föreställnings- och besöksantal. Eftersom det finns ett nära samband mellan föreställnings- och besöksantal så kommenteras de olika siffrorna gällande resp. redovisad kategori efter tabellerna.

I tabellerna 5 och 6 redovisas antalet föreställningar som givits under perioden resp. antalet besök vid dessa. Något mer överskådliga redovisningar ges i tabellerna 7 och 8, där genomsnittstal baserade på treårsperioder redovisas för de olika kategorierna. Utifrån uppgifterna om antalet föreställningar resp. besök har det genomsnittliga antalet besök per föreställning beräknats, resultatet av detta redovisas i tabell 9 (tre års medeltal). På sista raden i tabellerna anges resp. kategoris procentuella förändring under den redovisade perioden.

För föreställningar som givits i Stockholm sker en uppdelning dels utifrån var föreställningarna framförts, dels mellan olika typer av föreställningar. De scener som redovisas separat är stora scenen med ca 1 100 platser och Rotundan med ca 150 platser; båda dessa scener ligger i operahuset och nyttjas kontinuerligt[1]. De föreställningar som ges i Stockholm på annan scen än de nyss nämnda hänförs till kategorin "annan scen". Under annan scen redovisas bl.a. de föreställningar som givits på Drottningholmsteatern, Södra Teatern och i Storkyrkan.

Föreställningarna som givits i Stockholm indelas även efter typ; opera, balett eller övrigt. Till operaföreställningar hänförs även operettföreställningar och till kategorin övrigt förs konserter, blandade föreställningar, informationsprogram m.m. Föreställningar som givits utanför Stockholm redovisas under turnéföreställningar i Sverige resp. utomlands. När det gäller turnéföreställningarna så saknas uppgifter om besöksantal för några av de senare åren, detta innebär att det totala antalet besök inkl. besök till turnéföreställningar ej kan anges för dessa år.

De ombyggnadsarbeten som pågått under perioden har inneburit ett minskat antal föreställningar (och därmed ett lägre besöksantal) under de år då spelåret förkortats. Operan har, för TKU:s räkning, gjort en sammanställning över längden på de spelår som påverkats samt skattat det antal föreställningar som skulle givits om verksamheten inte reducerats. TKU har utifrån dessa uppgifter gjort en korrigerad föreställningsredovisning, denna redovisning samt Operans sammanställning återfinns som underbilaga.

[1] Rotundan nyttjas gemensamt av Operan och Restaurang Operakällaren.

Tabell 5 Antal föreställningar per spelår i Operans regi under perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal föreställningar i Stockholm på: Stora scenen	Rotun-dan	Annan scen	därav*: Opera	Balett	Övrigt	Antal turné-förest: I Sverige	Utom-lands	Antal föreställningar: Totalt	I Sverige	I Sthlm
1975/76#	191	91	51	217	88	28	69	6	408	402	333
1976/77#	183	13	185	231	138	12	69	0	450	450	381
1977/78	168	45	163	233	136	7	99	17	492	475	376
1978/79	203	33	79	181	105	29	41	0	356	356	315
1979/80	214	41	78	186	110	37	17	0	350	350	333
1980/81#	198	47	48	143	121	29	38	7	338	331	293
1981/82#	162	13	140	161	122	32	35	17	367	350	315
1982/83#	123	21	104	127	64	57	61	0	309	309	248
1983/84	246	29	68	186	123	34	16	4	363	359	343
1984/85	257	35	137	274	105	50	35	3	467	464	429
1985/86	255	16	60	222	101	8	6	0	337	337	331
1986/87	253	6	12	172	93	6	14	0	285	285	271
1987/88	237	42	13	198	86	8	0	9	301	292	292
1988/89#	217	36	42	200	79	16	5	1	301	300	295
1989/90#	169	41	47	176	65	16	20	35	312	277	257
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1987/88:	+ 24%	- 54%	- 75%	- 9%	- 2%	-71%	- 100%	+ 50%	-26%	-27%	-12%
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	- 12%	- 55%	- 8%	- 9%	- 26%	-43%	- 71%	+ 483%	- 24%	- 31%	- 23%

*) Till operaföreställningar har inräknats operettföreställningar, till övrigt har bl.a. förts konserter, blandade föreställningar och informationsprogram.
#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten.

(Källa: Operan)

Tabell 6 Antalet besök per spelår vid Operans föreställningar under perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal besök vid föreställningar i Sthlm, på: Stora scenen	Rotundan	Annan scen	därav vid: Opera	Balett	Övrigt	Antal besök vi turnéförest: I Sverige	Utomlands	Antal besök vid Operans förest: Totalt	I Sverige	I Sthlm
1975/76#	193717	9440	22448	142685	67660	15260	26120	18000	269725	251725	225605
1976/77#	183524	1385	65532	159153	83526	7762	31140	0	281581	281581	250441
1977/78	162888	6354	60511	153785	73780	2188	41866	19788	291407	271619	229753
1978/79	199291	3963	28002	147482	81292	2482	14853	0	246109	246109	231256
1979/80	201666	5088	27133	151366	78692	3829	5586	0	239473	239473	233887
1980/81#	192484	6059	15618	124246	84442	5473	16586	7395	238142	230747	214161
1981/82#	147945	1278	47752	119540	72530	4905	13503	24308	234786	210478	196975
1982/83#	104410	2209	35934	83310	39434	19809	41115	0	183668	183668	142553
1983/84	234728	2980	14270	139700	103040	9238	5271	6000	263249	257249	251978
1984/85	222862	4277	20443	171969	68490	7123	18652	1116	267350	266234	247582
1985/86	220607	1583	11867	151348	75240	7469	5130	0	239187	239187	234057
1986/87	220879	591	4403	147673	74042	4158	-	0	-	-	225873
1987/88	221523	5047	4986	156940	69420	5196	0	-	-	231556	231556
1988/89#	202150	4103	13626	152585	61879	5415	2000	-	-	221879	219879
1989/90#	140375	4703	15272	112143	42420	5787	21609	-	-	181959	160350
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1987/88:	+ 14%	- 47%	- 78%	+ 10%	+ 3%	- 66%	- 100%	-	-	- 8%	+ 3%
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	- 28%	- 50%	- 32%	- 21%	- 37%	- 62%	- 17%	-	-	- 28%	- 29%

*) Till operaföreställningar har inräknats operettföreställningar, till övrigt har bl.a. förts konserter, blandade föreställningar och informationsprogram.
-) Uppgift om antal besök saknas.
#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten. (Källa: Operan)

Tabell 7 Genomsnittligt antal föreställningar per spelår i Operans regi under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsn. antal föreställningar i Sthlm, på: Stora scenen	Rotundan	Annan scen	därav: Opera	Balett	Övrigt	Antal turnéförest: I Sverige	Utomlands	Antal föreställningar: Totalt	I Sverige	I Sthlm
1#	181	50	133	227	121	16	79	8	450	442	363
2	205	40	68	170	112	32	32	2	348	346	314
3#	177	21	104	158	103	41	37	7	346	339	302
4	255	19	70	223	100	21	18	1	363	362	344
5#	208	40	34	191	77	13	8	15	305	290	281
Förändring mellan period 1 och period 4:	+ 41%	- 62%	-48%	- 2%	- 17%	+ 36%	- 77%	-87%	- 19%	- 18%	- 5%
Förändring mellan period 1 och period 5:	+ 15%	- 20%	- 74%	- 16%	- 36%	- 15%	- 89%	+ 96%	- 32%	- 35%	- 23%

#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten. (Källa: Operan)

Tabell 8 Genomsnittligt antal besök per spelår vid Operans föreställningar under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsn. antal besök vid förest. i Sthlm, på: Stora scenen	Rotundan	Annan scen	därav vid: Opera	Balett	Övrigt	Antal besök vi turnéförest: I Sverige	Utomlands	Antal besök vid Operans förest: Totalt	I Sverige	I Sthlm
1#	180043	5726	49497	151874	74989	8403	33042	12596	280904	268308	235266
2	197814	5037	23584	141031	81475	3928	12342	2465	241241	238776	226435
3#	162361	2156	32652	114183	71668	11317	19963	10103	227234	217132	197169
4	221449	2150	12238	156997	72591	6250	11891	1116	253269	252710	235837
5#	188016	4618	11295	140556	57906	5466	7870	-	-	211798	203928
Förändring mellan period 1 och period 4:	+ 23%	- 62%	- 75%	+ 3%	- 3%	- 26%	- 64%	- 91%	- 10%	- 6%	+/- 0
Förändring mellan period 1 och period 5:	+ 4%	- 19%	- 77%	- 7%	- 23%	- 35%	- 76%	-	-	- 21%	- 13%

*) Då uppgifter saknas har medeltalet beräknats utifrån det antal uppgifter som finns inom perioden.
#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten. (Källa: Operan)

Tabell 9 Genomsnittliga antal besök per föreställning vid Operan under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal besök per föreställning i Stockholm, På: Stora scenen	Rotundan	Annan scen	Därav vid: Opera	Balett	Övrigt	Genomsn. antal besök per turnéförest: I Sverige	Utomlands	Genomsnittligt antal besök per: Förest. (samtliga)	Förest. i Sverige	Förest. i Sthlm
1	997	115	372	669	621	536	418	1643	624	607	648
2	965	125	345	830	727	124	386	1056	693	691	722
3	917	103	314	723	696	276	535	1443	656	640	653
4	868	113	176	705	728	293	580	372	630	631	686
5	905	116	332	735	755	410	944	-	-	731	725
Förändring mellan period 1 och period 5:	- 9%	+ 1%	-11%	+10%	+22%	-24%	+126%	-	-	+21%	+12%

*) Då uppgifter (besöksantal vid turnéföreställningar) saknats har medeltal beräknats för de år då uppgifter om såväl antal föreställningar som besöksantal finns.
(Källa: Operan)

★ Totalt antal föreställningar

Det totala antalet föreställningar som givits av Operan har under perioden varierat mellan, som högst 492 st (spelåret 77/78) och som lägst 285 st (spelåret 86/87). Flertalet av åren har variationerna skett inom intervallet 300–400 st - genomsnittligt något lägre i intervallet under periodens senare del.

Minskningen av det totala antalet föreställningar kan huvudsakligen härledas till verksamheten som Operan bedriver utanför operahuset där man kan notera att en jämförelsevis kraftig minskning skett vad gäller antalet föreställningar dels på annan scen, dels under turnéer i Sverige. Verksamheten utanför operahuset kan generellt sägas ha varit av mindre regelbunden karaktär; dess omfattning har i hög grad varierat mellan de olika spelåren.

Med undantag för spelåret 1982/83 då det totala besöksantalet uppgick till drygt 180 000, så har Operans totala besöksantal under perioden fram t.o.m. spelåret 1985/86 legat mellan ca 230 000 och 290 000 besök per år.

Beroende på att uppgifter gällande besöksantal vid turnéföreställningarna saknas så kan Operans totala besöksantal ej anges för periodens sista år.

★ Operans föreställningar i Stockholm

Antalet föreställningar som Operan givit i Stockholm har varierat mellan, som lägst 248 st spelåret 1982/83 och som högst 429 st spelåret 1984/85. Variationerna kan främst härledas till antalet föreställningar på annan scen, men är också en följd av operahusets ombyggnad.

Med undantag för stängningsår så har det genomsnittliga antalet besök per år vid Operans föreställningar i Stockholm uppgått till omkring 230 000. Studerar man de enskilda spelåren framgår att de högsta besöksantalen, ca 250 000, noterades spelåren 76/77 samt 83/84–84/85.

Det genomsnittliga besöksantalet per föreställning som Operan givit i Stockholm, samtliga kategorier, har ökat med drygt 10 % mellan P1 och P5, från ca 650 till 725 besök. Sistnämnda besöksantal noterades även P2 men var sedan lägre under P3 och P4. Det högre genomsnittliga besöksantalet P5 torde avspegla att en större andel av Operans föreställningar ges på stora scenen. Den scen som, relativt de övriga scener som Operan använder, har högst publikkapacitet. Ökningen av det genomsnittliga besöksantalet per föreställning avspeglar även att föreställningsantalet minskat rel. besöksantalet. Jämförs t.ex. P1 och P4 så har antalet föreställningar minskat med ca 5 % medan besöksantalet i princip är oförändrat.

Antalet föreställningar på stora scenen har varierat men var dock genomsnittligt högre under periodens senare del. Föreställningarna på stora scenen utgjorde under periodens senare del (P4-P5) ca 70 % av Operans totala föreställningsantal, denna andel var tidigare mindre.

Variationerna vad gäller antal föreställningar på stora scenen beror i hög grad på de stängningar som skett p.g.a. ombyggnadsarbeten men också, enligt Operan, på olikheter mellan teaterchefer vad gäller målsättning och konstnärlig inriktning. En annan väsentlig faktor som påverkar föreställningsantalet är tillgången till repetitionslokaler. Operan hade inga större repetitionslokaler förrän 1981/82 (se lokalredovisning avsnitt 3.3.).

Vad gäller verksamheten på stora scenen så ger Operan följande beskrivning av perioden "P1 kan sägas vara präglad av stora produktioner som fordrade att man ställde in föreställningsverksamheten vissa kvällar för att kunna producera dessa verk. Under P2 och P3 sökte man medvetet utöka antalet föreställningar genom att producera verk som från början var anpassade till Operans sceniska förhållanden och således inte krävde att föreställningar ställdes in under produktionsförloppet. Ett av målen var att försöka spela alla dagar i veckan utom veckovilodagen. Detta mål uppnåddes maximalt spelåret 1984/85 som planeringsmässigt måste hänföras till chefsperioden som slutade 1983/84. Under P4 och P5 har man försökt sträva mot samma mål, att spela sex dagar i veckan. Detta kan dock i vissa fall inte genomföras beroende på verkens 'konstnärliga storhet'. När man t.ex. vill ge långa verk av Wagner så kan slutrepetitionerna av dessa verk inte ske enbart på dagtid utan måste förläggas till både dag- och kvällstid, med reducerad föreställningsverksamhet som följd. Verksamheten på stora scenen kan även påverkas om teatern genomför stora internationella gästspel."

Om målsättningen är att spela sex dagar per vecka och med de nämnda behoven av inställda föreställningar så bedömer Operan att det normala antalet föreställningar på stora scenen torde ligga mellan 230 och 250 st per år. Dvs. det intervall inom vilket det årliga antalet föreställningar varierat fr.o.m. 1983/84.

Bortsett från stängningsåren så har det genomsnittliga antalet besök till stora scenen ökat, från att ha varit lägre än 200 000 per år under periodens första hälft till strax över 220 000 besök per år under periodens senare del. Därmed har även stora scenens andel av besöken vid Operans föreställningar i Stockholm ökat; från ca 80 % under P1 till över 90 % under de sista perioderna.

Det genomsnittliga besöksantalet per föreställning på stora scenen är P5 ca 10 % lägre än P1; det har sjunkit från ca 1 000 till ca 900 besök. Av tabellen framgår dock att detta antal var ännu

något lägre P4, ca 870 besök, det har alltså skett en viss ökning mellan P4 och P5.

★ Föreställningar på Rotundan

Det genomsnittliga årliga antalet föreställningar på Rotundan har varierat mellan 20 och 50 st.

När det gäller verksamheten på Rotundan så bör det framhållas att Operans möjligheter att nyttja denna scen är begränsade. Lokalen disponeras även av Restaurang Operakällaren.

Besöken vid Rotundan utgör ett par procent av besöken vid Operans föreställningar i Stockholm. Det genomsnittliga årliga besöksantalet var under P1, P2 och P5 i storleksordningen 5 000. Under P3 och P4 var det genomsnittliga antalet väsentligt lägre, drygt 2 000 besök per år.

Det genomsnittliga antalet besök per föreställning varierar mellan 100 och 125 st.

★ Föreställningar på annan scen

Om man jämför P1 och P5 så har antalet föreställningar som givits på annan scen minskat kraftigt; från 133 till 34 st. Detta är dock en kategori som innehåller "lite av varje". Det är ofta mindre produktioner, och i vissa fall är de inte direkt producerade av Operan.

Verksamheten som redovisas under rubriken annan scen har dock i hög grad påverkat utvecklingen av Operans totala föreställningsantal - under P1-P4 utgjorde föreställningarna på annan scen 20-30 % av Operans totala föreställningsantal, P5 var dess andel mindre; ca 10 %. Beroende på denna kategoris betydelse för Operans totala föreställningsantal nämns här något om de föreställningar som ingår i P1 och P3 - perioder med jämförelsevis högt antal föreställningar på annan scen:

- P1:s föreställningsantal (133 st) kan bl.a. härledas till att man under spelåren 1976/77-77/78 gav ca 100 föreställningar per år på Maximteatern, till stor del utgjordes dessa av en serie lördagsföreställningar med bl.a. kortbaletter samt utdrag ur större baletter som presenterades i syfte "att aktivera Operabalettens dansare och koreografer samt för att skapa ett allmänt publikintresse för danskonsten". Verksamheten vid Maximteatern inkluderade under P1 även framföranden av gästande ensembler, t.ex. Folkoperan.
- det rel. höga föreställningsantalet P3 (104 st) förklaras till stor del av att spelåren 1981/82-82/83 var s.k. stängningsår (relativt låga föreställningsantal på stora scenen) under vilka sysselsättningen upprätthölls genom verksamhet på andra scener, bl.a. Söd-

ra Teatern, Drottningholmsteatern, Kulturhuset, Cirkus, Oscarsteatern och Punschlunden.

Mellan P1 och P5 har det genomsnittliga årliga antalet besök vid föreställningar på annan scen minskat med närmare 80 %. P1 uppgick det årliga antalet besök i genomsnitt till närmare 50 000, P5 uppgick motsvarande besöksantal till drygt 11 000. Den andel som besöken vid annan scen utgjort av besöken vid Operans föreställningar i Stockholm har därmed minskat från ca 20 % P1 till 5 % P5.

Det genomsnittliga antalet besök per föreställning vid annan scen har, med undantag för P4, legat mellan 300 och 400 st. Variationerna i detta antal torde främst kunna tillskrivas det faktum att de scener som ingår i kategorin (och därmed platsantalet) varierar.

★ Opera, balett och övrigt

Av föreställningarna i Stockholm så var under perioden flertalet, 50–70 % till operaföreställningar, ungefär en tredjedel var balettföreställningar och en varierande andel, vanligen mindre än 10 %, var av kategorin övrigt.

Vid en jämförelse mellan periodens inledning och dess slut framgår att andelen föreställningar av kategorin opera har ökat (till närmare 70 %) medan andelen föreställningar av kategorierna balett resp. övrigt har minskat (till drygt 25 resp. knappt 5 %). När det gäller balettens andel så menar Operan att med nuvarande resurser (personal, repetitionslokaler samt scener) samt med målsättningen att spela sex dagar per vecka så kan balettens andel av föreställningarna inte vara högre. Här kan dock påpekas att tillkomsten av Dansens hus i Stockholm innebär ytterligare en scen som Operabaletten - om den har kapacitet att producera fler föreställningar - skulle kunna framträda på.

Det genomsnittliga årliga antalet besök vid operaföreställningar har, frånsett stängningsår, under flertalet av periodens spelår varierat kring 150 000. Det högsta antalet, ca 172 000 besök, noterades spelåret 1984/85. Operaföreställningarnas publik har utgjort något mindre än 70 % av publiken vid Operans föreställningar i Stockholm.

Det genomsnittliga årliga antalet besök till balettföreställningar har flertalet av periodens år legat kring 70 000. Genomsnittligt något högre under den tidigare delen av perioden. Balettföreställningarnas publikandel har därmed utgjort något mindre än 30 % av besöken vid Operans föreställningar i Stockholm.

Jämförs P1 och P5 så framgår att det genomsnittliga antalet besök per föreställning, såväl opera som balett, var högre under P5, detta torde bero på att en större andel av föreställningarna getts på stora scenen. Operaföreställningarnas besöksantal har

ökat med närmare 10 %, från ca 670 till 735 st. Motsvarande tal för balettföreställningarna har ökat med drygt 20 %, från ca 620 till 755 st.

Antalet föreställningar av kategorin övrigt har varierat mellan 10 och 50 st per år. Besökarna vid dessa har utgjort ett par procent av det totala antalet besök vid Operans föreställningar i Stockholm. Det genomsnittliga årliga besöksantalet uppgick P5 till ca 5 500. Besöksantalet har varierat kring denna nivå under flertalet av de föregående åren, endast undantagsvis (1975/76 och 1982/83) har antalet överstigit 10 000 besök.

Som en följd av att kategorin övrigt inkluderar siffror gällande olika scener och vitt skilda program så har det genomsnittliga antalet besök per föreställning varierat relativt kraftigt mellan enskilda år.

★ Turnéföreställningar

Antalet turnéföreställningar som givits av Operan inom Sverige har minskat kraftigt; från i genomsnitt ca 80 st per år under P1 till ca 10 st per år P5. Därmed har även dess andel av Operans föreställningar minskat; från närmare 20 % P1 till ett par procent under periodens sista år. De redovisade föreställningarna är dock inte helt jämförbara. Det tidigare, högre, antalet inkluderade bl.a. ett relativt stort antal föreställningar av mindre produktioner (med endast ett fåtal medverkande artister) medan det senare antalet inkluderade ett antal framföranden av större verk under medverkan av solister, kör, balett och hovkapell.

Antalet turnéföreställningar som Operan givit utomlands har varierat kraftigt mellan enskilda år men endast marginellt påverkat det totala föreställningsantalet eftersom de, vad gäller antal, utgjort en mindre del av Operans verksamhet (mellan 0 och 35 föreställningar per år).

Liksom antalet turnéföreställningar i Sverige resp. utomlands har antalet besök till dessa varierat starkt mellan enskilda år. Besöksredovisningarna är dessutom ofullständiga enär uppgifter om besöksantal saknas för vissa år.

När det gäller turnéföreställningarna i Sverige kan dock konstateras att det årliga antalet besök genomsnittligt var högre under periodens första hälft än under de senare spelåren - en naturlig följd av detta föreställningsantals utveckling.

Antalet turnéföreställningar inom landet har dock minskat rel. sett mer än motsvarande besöksantal vilket innebär att det genomsnittliga antalet besök per turnéföreställning i Sverige ökat mellan P1 och P5. Under de första två perioderna ligger det genomsnittliga besöksantalet per föreställning kring 400 st. De två följande perioderna, P3-P4, låg antalet mellan 500 och 600 st. Den sista perioden, P5, uppgick det genomsnittliga besöksantalet

per turnéföreställning i Sverige till närmare 950 besök. Dessa siffror samt de tidigare redovisade föreställnings- resp. besöksantalen visar att Operan, främst under de senare spelåren, gett färre föreställningar utanför Stockholm men att de som givits varit större produktioner som framförts i större lokaler inför en större publik.

De genomsnittliga besöksantalen vid turnéföreställningar utomlands baseras på ett mindre underlag än övriga kategoriers genomsnittstal. Under nio av periodens femton spelår har Operan uppträtt utomlands, uppgifter om besöksantal finns för sex av dessa år. Detta innebär att genomsnittligt antal besök per föreställning endast kan beräknas för totalt sex spelår. Dessa år infaller under P1-P4 och redovisas i tabell 9. P4, som enbart inkluderar uppgifter från spelåret 1984/85, uppgick antalet besök per föreställning till närmare 400 st. Under de tidigare perioderna översteg motsvarande antal 1000 besök per föreställning. Utifrån detta knappa underlag kan man sluta sig till att turnéföreställningar utomlands ses av en relativt stor publik men att utlandsturnéer inte hör till Operans reguljära årligen återkommande verksamhet.

3 Kostnader

3.1 Allmänt

Inför de följande genomgångarna av kostnadernas utveckling så bör man beakta att verksamhetens omfattning varierat under perioden. Jämförelser där kostnaderna relateras till verksamheten (föreställnings- och besöksantal) görs i avsnitt 5.

Operans totala kostnader har i löpande priser ökat med ca 75 % mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90, från ca 138 milj. kr. till närmare 242 milj.kr.

Om de totala kostnader omräknas till fasta priser framgår att kostnaderna under verksamhetsåren 1982/83-87/88 (med undantag för 1984/85) varierat mellan 215 och 220 milj.kr. Därefter steg kostnaderna och uppgick periodens sista två år till ca 240 milj.kr. Därmed har de reala kostnaderna ökat med ca 14 % mellan 1982/83 och 1989/90.

Som en följd av de fonder och de redovisningsförändringar som angetts inledningsvis kommenteras främst den utveckling som skett under perioden 1982/83-1989/90 (P3*-P5).

Operans kostnader, i löpande resp. fasta priser, redovisas i tabell 10-11. Längst ned i tabellerna anges de olika kostnadsslagens procentuella förändring dels mellan 1982/83 och 1989/90, dels under perioden som helhet.

I tabell 12 redovisas de genomsnittliga årliga kostnaderna (fasta priser) för treårsperioder (P1–P5). Här redovisas kostnadernas förändring dels mellan P3* och P5, dels mellan P1 och P5.

Tabell 10 Operans kostnader, löpande priser, verksamhetsåren 1975/76–89/90 (kkr)

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övriga kostnader	Totala kostnader
1975/76#	40035	15975	9002	8179	73191
1976/77#	45560	19513	9710	10216	84999
1977/78	52403	23361	10782	11493	98039
1978/79	56324	24928	12697	12629	106578
1979/80	61731	27671	15700	13822	118924
1980/81#	68472	31017	16150	14875	130514
1981/82#	75069	35156	17318	17900	145443
1982/83#*	72029	32939	17926	14795	137689
1983/84	76289	34829	20344	21201	152663
1984/85	85592	39328	20749	21285	166954
1985/86	88793	37734	22600	18279	167406
1986/87	96222	40816	22207	25564	184809
1987/88	103775	40804	21947	29604	196130
1988/89#	119776	45913	28058	30929	224676
1989/90#	122590	51081	29605	38293	241569
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+ 206 %	+ 220 %	+ 229 %	+ 368 %	+ 230 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1982/83 och 1989/90:	+ 70 %	+ 55 %	+ 65 %	+ 159 %	+ 75 %

#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten.
*) Vissa förändringar vad gäller redovisningsprinciper, bl.a. beroende på kritik från Riksdagens revisorer.

(Källa: Operan)

Tabell 11 Operans kostnader, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (defl: KPI, kkr), de totala kostnaderna även deflaterade med TKI

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övriga kostnader	Totala kostnader: Defl:KPI	Defl:TKI
1975/76#	123908	49443	27861	25314	226526	249508
1976/77#	128073	54853	27296	28718	238939	260577
1977/78	132074	58878	27175	28966	247093	256891
1978/79	128937	57065	29066	28910	243978	264621
1979/80	132037	59186	33581	29564	254368	276354
1980/81#	128749	58322	30367	27970	245408	269487
1981/82#	125997	59006	29067	30044	244114	271382
1982/83#*	111298	50897	27699	22861	212755	243708
1983/84	108210	49402	28856	30072	216541	247469
1984/85	112392	51642	27246	27950	219229	244794
1985/86	108622	46161	27647	22361	204791	229468
1986/87	112934	47905	26064	30004	216907	234729
1987/88	116837	45940	24709	33330	220816	237432
1988/89#	127478	48865	29862	32918	239124	238530
1989/90#	122590	51081	29605	38293	241569	241569
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	- 1 %	+ 3 %	+ 6 %	+ 51 %	+ 7 %	- 3 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1982/83 och 1989/90:	+ 10 %	+/- 0	+ 7 %	+ 68 %	+ 14 %	- 1 %

#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten.
*) Vissa förändringar vad gäller redovisningsprinciper bl.a. beroende på kritik från Riksdagens revisorer.

(Källa: Operan)

Tabell 12 Operans genomsnittliga årliga kostnader, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övriga kostnader	Totala kostnader
1 #	128019	54391	27444	27666	237520
2	129908	58191	31005	28815	247918
3 #	115168	53102	28541	27659	224470
3* #	109754	50150	28278	26466	214648
4	111316	48569	26986	26772	213642
5 #	122302	48629	28059	34847	233836
Förändring mellan period 1 och period 5:	- 4 %	- 11 %	+ 2 %	+ 26 %	- 2 %
Förändring mellan period 3* och period 5:	+ 11 %	- 3 %	- 1 %	+ 32 %	+ 9 %

) Medeltalet för P3 baseras på två år: v-åren 1982/83-83/84.
#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten.

(Källa: Operan)

De olika kostnadsslagen väger olika tungt i den totala kostnadsbilden, vad gäller perioderna P3*-P5 kan nämnas:

- att **lönekostnaderna** har svarat för drygt 50 %.
- att de **sociala avgifternas** andel av kostnaderna har minskat något; från drygt 23 % under P3* till ca 21 % under P5.
- att **personalkostnaderna** sammantaget har utgjort mellan 70 och 75 % under P3*-P5.
- att **kostnaden för hyror** har utgjort 12-13 % av de totala kostnaderna.
- att de **övriga kostnadernas** andel har ökat något; från drygt 12 % P3* till ca 15 % P5.

Av redovisningarna gällande de genomsnittliga årliga kostnaderna (tabell 12) framgår bl.a att:

- kostnaderna för **löner** låg under P3* och P4 kring 110 milj. kr., därefter ökade de och uppgick P5 till ca 122 milj.kr.
- kostnaderna för **sociala avgifterna** uppgick P3* till ca 50 milj.kr., de sjönk därefter något och låg kring 48.5 milj.kr. under såväl P4 som P5.
- kostnaden för **hyror** låg under P3*-P5 mellan 27 och 28milj. kr.
- de **övriga kostnaderna** under P3* och P4 uppgick till ca 26.5 milj.kr. Därefter, mellan P4 och P5, ökade dessa kostnader med ca 30 % och uppgick P5 till ca 35 milj.kr.

I de följande avsnitten redogörs närmare för de olika kostnaderna, främst då personalkostnaderna (föregås av en årsverksredovisning) samt lokalkostnaderna (föregås av en redovisning av lokalsituationen). Vad gäller övriga kostnader så ges en mer kortfattad beskrivning av vilka kostnader som inkluderats samt dessas utveckling.

3.2 Personal och personalkostnader

3.2.1 Årsverken

När det gäller Operan redovisas antalet årsverken endast för perioden 1981/82-1989/90. Att redovisning för åren dessförinnan saknas beror på att antalet årsverken beräknas/redovisas enligt ett nytt system fr.o.m. verksamhetsåret 1981/82. Personalredovisningen från tidigare år anses inte vara rättvisande och den låter sig svårligen översättas till nuvarande system.

Det totala antalet årverken vid Operan uppgick 1981/82 till 643 st, därefter har antalet varierat mellan 665 st (1982/83) och, som högst 709 st (1987/88). Periodens sista år (1989/90) redovisades 674 årsverken.

I tabell 13 redovisas antalet årsverken av de olika personalkategorierna vid Operan verksamhetsåren 1981/82-1989/90.

Tabell 13 Antal årsverken vid Operan verksamhetsåren 1981/82–1989/90

Verksamhetsår	Konstnärlig personal	Teknisk personal	Administrativ personal	Totalt antal årsverken
1981/82	334	265	45	643
1982/83	348	275	42	665
1983/84	360	300	43	703
1984/85	358	306	39	703
1985/86	341	284	43	668
1986/87	363	286	43	692
1987/88	378	288	43	709
1988/89	366	294	42	702
1989/90	348	284	42	674
Förändring mellan verksamhetsåren 1981/82 och 1989/90:	+ 4 %	+ 7 %	- 5 %	+ 5 %

Anm: Teaterchefen (1 fast årsverke) ingår i kategorin administrativ personal.

(Källa: Operan)

Vad gäller de olika personalkategoriernas andelar av det totala antalet årsverken så har förhållandet varit relativt stabilt under den redovisade perioden:

- den **konstnärliga** personalen har svarat för drygt 50 % (51–53 %) av det totala årsverkesantalet.
- den **tekniska** personalen har svarat för drygt 40 % (41–44 %) av det totala årsverkesantalet.
- den **administrativa** personalen har under näst intill samtliga redovisade år svarat för ca 6 % av de utförda årsverkena.

Övergår man sedan till antalet årsverken som utförts av resp. kategori under perioden så framgår att:

- antalet **konstnärliga** årsverken har varierat mellan 334 och 378 st. Beräknas årliga genomsnittstal för treårsperioder så visar resultatet på en ökning med ca 5 % mellan P3 och P5 (P3: 347 st, P4: 354 st och P5: 364 st).
- antalet **tekniska** årsverken har under perioden varierat mellan, som lägst, 265 st (1981/82) och, som högst, 306 st (1984/85). Någon entydig trend kan inte utläsas ur den tekniska årsverkesserien, samtliga år har dock antalet varit högre än ingångsåret. Variationerna förklaras till stor del av att verksamhetens omfattning varierat samt att vissa uppsättningar inneburit ökat behov av teknisk (liksom av konstnärlig) personal.
- antalet **administrativa** årverken var som högst, 45 st, den redovisade periodens första år. Det lägsta antalet, 39 st, redovisa-

des 1984/85. Övriga år som redovisats har antalet administrativa årsverken uppgått till 42-43 st.

Operan har till TKU även lämnat uppgifter gällande årsverkesantalens fördelning på fast resp. extraanställd personal. Av dessa uppgifter framgår:

- att antalet årverken som utförts av extraanställd personal mer än halverats; från ca 100 st 1981/82 till ca 40 st 1989/90. Den extraanställda personalens andel av det totala antalet årsverken har därmed minskat, verksamhetsåren 1981/82-84/85 var dess andel ca 15 %, åren därefter var andelen 6-7 %.
- den största andelen av de årsverken som utförts av extra anställd personal återfinns under den tekniska personalkategorin; de senaste åren har ca 10 % av de tekniska årsverkena utförts av extraanställd personal vilket motsvarar ca 25-30 årsverken.
- ca 5 % av de konstnärliga årsverkena (ca 20 st) har under de senaste åren utförts av extraanställd personal.
- en marginell andel, ca 1 %, av de administrativa årsverkena var under de senaste åren att hänföra till extraanställd personal, i arbetstid motsvarande 1 årsverke eller mindre.

3.2.2 Kostnader per årsverke

Som en följd av de fonder och redovisningsförändringar som nämns inledningsvis bör de kostnader som anges fram t.o.m. 1981/82 inte direkt jämföras med kostnaderna därefter. Därför behandlas i detta avsnitt personalkostnaderna endast för perioden fr.o.m. verksmhetsåret 1982/83.

Operans personalkostnader har under P3*-P5 utgjort mellan 70 och 75 % av de totala kostnaderna. P5 uppgick den fastprisberäknade genomsnittliga årliga lönekostnaden till drygt 122 milj. kr., och kostnaderna för soc. avgifter uppgick till närmare 49 milj.kr. Jämfört med P3* har lönekostnaden ökat med ca 11 % medan kostnaden för sociala avgifter minskat med ett par procent. För att få en bättre uppfattning om personalkostnadernas utveckling så relateras de i det följande till antalet årsverken.

I tabell 14, redovisas de genomsnittliga kostnaderna för löner resp. sociala avgifter per årsverke i löpande priser. Parallellt redovisas antalet årsverken som genomsnittsberäkningen utgår ifrån. I den följande tabellen, nr 15, redovisas dessa kostnaders utveckling i indexerad form parallellt med TKI:s personalkostnadsdel (pk-del) samt KPI. För indexserierna gäller att 1982/83 = 100.

Tabell 14 Operans genomsnittliga kostnader per årsverke i löpande priser (kkr) verksamhetsåren 1982/83–1989/90

Verksamhetsår	Antal årsverken	Genomsnittlig kostnad per årsverke (kkr): Lön	Soc. avg.	Lön + soc.avg.
1982/83	665	108	50	158
1983/84	703	109	50	158
1984/85	703	122	56	178
1985/86	668	133	57	189
1986/87	692	139	59	198
1987/88	709	146	58	204
1988/89	702	171	65	236
1989/90	674	182	76	258
		+68%	+53%	+63%

Tabell 15 Indexerad utveckling av Operans genomsnittliga kostnader per årsverke, TKI:s personalkostnads del och KPI (1982/83 = 100)

Verksamhetsår	Genomsnitt per årsverke: Lön	Soc. avg.	Lön + soc.avg.	TKI:s pkdel	KPI
1982/83	100	100	100	100	100
1983/84	100	100	100	109	109
1984/85	112	113	113	122	118
1985/86	123	114	120	130	126
1986/87	128	119	125	143	132
1987/88	135	116	129	150	137
1988/89	158	132	150	177	145
1989/90	168	153	163	187	155
	+68%	+53%	+63%	+87%	+55%

Av tabellen ovan framgår att Operans genomsnittliga kostnader per årsverke ökat med ca 63 % mellan 1982/83 och 1989/90. KPI har mellan samma år ökat något mindre (+55 %) medan den genomsnittliga personalkostnaden på teaterområdet (TKI:s pk-del) ökat med + 87 %. Större delen av skillnaden vad gäller utveckling mellan Operans personalkostnader och TKI:s pk-del kan härledas till verksamhetsåren 1983/84 samt 1986/87. Dessa år ökade TKI:s pk-del, jämfört med åren innan, mer än Operans genomsnittliga personalkostnad.

Av tabellen kan vidare utläsas att Operans genomsnittliga lönekostnad ökat mer än motsvarande kostnad för sociala avgifter (68 resp. 53 %). Detta är ett mönster som avviker från de övriga teatrar som TKU studerat; för dessa har de sociala avgifterna ökat relativt sett mer än lönekostnaden. En bidragande orsak till Operans kostnadsutveckling i detta avseende är att de sociala avgifterna för anställda musiker och sångartister sänktes 1985/86. Fr.o.m. detta år fick arbetsgivaren rätt att dra av 30 % av lönesumman innan de sociala avgifterna beräknades för dessa personalgrupper.

Ytterligare en bild av utvecklingen ges i tabell 16 där kostnaderna har räknats om till fasta priser. I nämnda tabell redovisas de genomsnittliga kostnaderna för löner och sociala avgifter per

årsverke samt antalet årsverken per år för P3*–P5. Kostnaderna redovisas även som index.

Tabell 16 Operans genomsnittliga kostnader per årsverke, 1989 års priser, verksamhetsåren 1982/83–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Genomsn. antal årsverken	Genomsnittlig kostnad per årsverke (kkr): löner	sociala avgifter	lön + soc.avg.	Indexerade årsverkskostnader (P1=100): löner	sociala avgifter	lön + soc.avg.
3*	684	161	73	234	100	100	100
4	687	162	71	233	101	96	99
5	695	176	70	246	110	96	105

) Värdet för P3 baseras på endast två år: v-åren 1982/83 och 1983/84.

(Källa: Operan)

Av tabellen framgår att den genomsnittliga lönekostnaden uppgick till drygt 160 000 kr under såväl P3* som P4, och att den därefter ökade med ca 10 %; till 176 000 under P5. Kostnaderna för de sociala avgifterna har däremot minskat något, från 73 000 till 70 000 kr., mellan P3* och P5 (en utveckling som till viss del förklaras av sänkningen av de sociala avgifterna som skedde 1985/86, dvs. under P4). Sammantaget innebär detta att den totala genomsnittliga kostnaden för ett årsverke ökat med ca 5 % mellan P3* och P5 då kostnaden uppgick till 246 000 kr.

3.3 Lokaler och lokalkostnader

Under den period som TKU studerat så har ett flertal förändringar vad gäller Operans lokalförhållanden skett. Här nämns några av de mer väsentliga:

Verksamhetsåret 1976/77 upplåts f.d. Lantmäteristyrelsens hus vid V:a Trädgårdsgatan till Operan. Dessa lokaler var då permanent ombyggda för administrationen, balettelevskolan och arkiv. Motsvarande lokaler i operahuset byggdes om till loger.

Verksamhetsåret 1986/87 erhöll Operan permanenta repetitionslokaler i kv. Vinstocken vid Gustav Adolfs torg, om totalt 990 kvm. Operan lämnade då de provisoriska repetitionslokalerna i f.d. Posthuset, kv. Brunkhuvudet 1 som man disponerat sedan 1981/82.

Den förändring som märkts mest utåt är ombyggnaden av operabyggnaden. Dessa arbeten har påverkat såväl husets tekniska standard som dess disponibla yta och disponeringen av denna. Planerna för ombyggnaden - som skett i Byggnadsstyrelsens regi - togs fram i början av 1970-talet. Arbetet har sedan skett i etap-

per, främst då under åren 1972/73, 1974/75, 1976/78, 1981/82, 1985/86 med avslutning i december 1989.

I sammanställningen nedan redovisas lokalsituationen verksamhetsåret 1989/90.

OPERANS LOKALER VERKSAMHETSÅRET 1989/90

Fastighet / adress	Lokal-typ	Användning	Area (kvm): Ovan mark	Under mark	Total area (kvm)	Hyra/kvm (kr): Ovan mark	Under mark	Total årshyra (kkr)
Norrström 2 G.Adolfs torg	Stats-ägd	Opera-byggnad	17893	4104	21997	1065	533	21241.2
Lantmätaren 1 V:a Trädgårdsg.	Stats-ägd	Kontor och balettskola	1460	401	1861	1214	607	2016.4
Vinstocken 1 G.Adolfs torg	Stats-ägd	Repetitions-lokal	916	249	1165	1115	617	1174.5
Hangaren 1 Hägernäs, Täby	Stats-ägd	Kostym-förråd	1000	104	1104	232	116	243.5
Hangaren 1 Hägernäs, Täby	Stats-ägd	Scen-ateljéer	4276	0	4276	539	-	2304.3
Hangaren 1 Hägernäs, Täby *	Stats-ägd	Förråd (rekvisita)	1716	24	1740	217	111	375.2
Hägernäs 7:22 Hägernäs, Täby	Stats-ägd	Garage	550	0	550	183	-	100.4
SUMMA, statsägda lokaler:			27811	4882	32693			27455.7
Hägerberget 55 Regeringsg. 109	In-hyrd		0	515	515	-	253	130.4
STG 3369 Täby **	In-hyrd	Hangar-byggnad	-	-	-	-	-	12.3
Norrström G.Adolfs torg	In-hyrd	Mark; 11 kvm	-	-	-	-	-	0.1
SUMMA, inhyrda lokaler:								142.8
SUMMA, samtliga lokaler:			27811	5397	33208			27598.5

*) För en mindre del av lokalytan ovan mark är hyran 216 kr/kvm
**) Uppgift om area saknas.

(Källa: Byggnadsstyrelsen)

Vad gäller uppgifter om disponerade lokaler och kostnader för dessa så finns det utförliga uppgifter endast för de senaste åren (de totala hyreskostnaderna framgår dock av kostnadsredovisningen i tabell 10). Här nedan redovisas förändringen av arean och hyreskostnaden mellan 1985/86 och 1989/90 för några av de lokaler som Operan disponerar. När det gäller den angivna hyran per kvm 1985/86 så har en särskilt redovisad förbrukningsavgift/kvm inkluderats, 1989/90 togs någon sådan separat avgift inte ut.

För att möjliggöra en jämförelse kan nämnas att konsumentprisindex ökade med drygt 22 % mellan åren 1985 och 1989.

	1985/86	1989/90	Förändring
Operahuset			
area: ovan mark:	16 940 kvm	17 893 kvm	+ 6 %
under mark:	3 730 kvm	4 104 kvm	+ 10 %
hyra: ovan mark:	783 kr/kvm	1 065 kr/kvm	+ 36 %
under mark:	457 kr/kvm	533 kr/kvm	+ 17 %
total årshyra:	14.969 mkr	21.241 mkr	+ 42 %
Lantmätaren			
area: ovan mark	1 180 kvm	1 460 kvm	+ 24 %
under mark	552 kvm	401 kvm	- 27 %
hyra: ovan mark:	1 011 kr/kvm	1 214 kr/kvm	+ 20 %
under mark:	567 kr/kvm	607 kr/kvm	+ 7 %
total årshyra:	1.506 mkr	2.016 mkr	+ 34 %
Scenateljéer, Täby			
area: ovan mark:	4 004 kvm	4 276 kvm	+ 7 %
total årshyra:	2.010 mkr	2.304 mkr	+ 15 %

(Källa: Byggnadsstyrelsen)

De hyresförändringar som framgått av redovisningen är en följd av dels reguljära årliga uppräkningar, dels de investeringar som gjorts i lokalerna (främst då i operahuset).

Operan garanteras, via det statliga anslaget, full kompensation för ökade hyreskostnader.

Kungl. Byggnadsstyrelsen har lokalhållningsansvar för Operan. Detta innebär att byggnadsstyrelsen fungerar som hyresvärd och och har ansvaret för att hålla lokalerna i funktionsdugligt skick. I bilaga 8 redogörs för bl.a. byggnadsstyrelsens roll samt för de principer som styrt hyressättningen under perioden.

3.4 Övriga kostnader

Till kategorin övriga kostnader förs materialkostnader och övriga uppsättningskostnader, kostnader gällande fastigheten exkl. hyror, kostnader för reklam och marknadsföring, turnékostnader, kostnader för sjuk- och hälsovård, lunchsubventioner m.m.

De övriga kostnaderna är den kostnadskategori som ökat mest under perioden, i löpande priser har dessa kostnader ökat med ca 370 %; från drygt 8 milj.kr. till närmare 40 milj.kr. Den större delen av ökningen har skett under de senaste åren. Omräknade till fasta priser så har dessa kostnaders genomsnittliga årliga värde P1–P4 rört sig kring 27 milj.kr., därefter har de ökat och uppgick P5 till i genomsnitt ca 35 milj.kr. (ca 26 % högre än P1:s värde).

När det gäller Operan så är det svårt att utläsa utvecklingen av de olika kostnaderna som ingår i kategorin övrigt beroende på redovisningsförändringar. Vissa förändringar vad gäller dessa kostnaders indelning sker bl.a. då nya redovisningsprinciper infördes 1982/83, sedan förändrades redovisningen av dessa ånyo då man

1986/87 övergick till att redovisa samtliga övriga kostnader utom turnékostnader sektionsvis.

Av redovisningarna kan dock utläsas att P5:s värde dras upp av turnékostnaderna, dessa har i löpande priser varierat mellan noll och ett par milj.kr. under flertalet av åren men uppgick 1989/90 till närmare 11 milj.kr. Att turnéverksamheten (och därmed dess kostnader) var jämförelsevis omfattande detta sistnämnda år förklaras av att operahuset p.g.a. ombyggnadsarbeten var stängt större delen av hösten 1989.

4 Intäkter

4.1 Allmänt

Operans totala intäkter har i löpande priser ökat med ca 235 % under perioden; från ca 59,5 milj.kr. till 245,7 milj.kr. Om intäkterna fastprisberäknas med KPI resp. TKI så visar KPI- omräkningen att det reala värdet ökat med ca 8 % medan TKI- omräkningen visar att det reala värdet minskat med ett par procent. Detta innebär att intäkternas värde med hänsyn till de allmänna prisförändringarna ökat, men att dess värde relaterat till de teaterspecifika kostnadsökningarna minskat något. Här bör dock framhållas att Operans intäkter ökat relativt kraftigt under periodens sista år. Frånsett det sista verksamhetsåret så har de totala intäkternas reala värde under periodens senare del varit lägre än under periodens första hälft, detta gäller oavsett om KPI eller TKI används som deflator.

Operans intäkter indelas i kategorierna biljettintäkter, statligt anslag (till denna kategori har även, rel. sett mindre, kommunala anslag verksamhetsåren 1975/76-77/78 förts), övriga intäkter samt räntor (nettosiffra; ränteintäkter minus ränteutgifter).

När man studerar intäkterna och främst då biljettintäkterna så bör man beakta de stängningar p.g.a. ombyggnadsarbeten som redovisats i kapitlets inledning. Vidare bör beaktas att ränteintäkterna, som under periodens mitt är avvikande höga, påverkats av de då existerande fonderna.

Vad gäller redovisningen av det statliga anslaget så har vissa justeringar gjorts. Det statliga anslaget som redovisas verksamhetsåren 1984/85-85/86 (P4) avviker från det anslag som faktiskt anslagits. Till de anslagna medlen har adderats 55 milj.kr. (1984/85) resp. 10 milj.kr. (1985/86). Bakgrunden till detta förfarande är de tidigare nämnda fonderna. När de statliga anslagen beräknats för budgetåren 1984/85-85/86, så reducerades de framräknade beloppen med 55 resp. 10 milj.kr.; belopp som - enligt statsmakterna - i stället skulle tas från de existerande fonderna.

I tabell 17 och 18 redovisas Operans intäkter i löpande resp. fasta priser, av tabellerna framgår respektive intäktskategoris pro-

centuella förändring under perioden. I tabell 19 redovisas årliga genomsnittstal som beräknats utifrån treårsperioder (fasta priser).

Tabell 17 Operans intäkter, löpande priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag (1)	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	inkl. räntor
1975/76#	3820	65463	1450	2458	70733	73191
1976/77#	4542	74995	1433	4029	80970	84999
1977/78	4614	86541	1975	4909	93130	98039
1978/79	5995	93673	2062	4848	101730	106578
1979/80	7271	101915	1377	8361	110563	118924
1980/81#	7321	116642	2571	13245	126534	139779
1981/82#	6918	125156	3153	15965	135227	151192
1982/83#*	5100	100000	4423	25613	109523	135136
1983/84	10169	131617	2495	9030	144281	153311
1984/85	10210	142420	4236	12529	156866	169395
1985/86	13552	146643	1811	9763	162006	171769
1986/87	14298	156287	3662	14164	174247	188411
1987/88	15042	154007	3292	14076	172341	186417
1988/89#	18433	163511	3841	15593	185785	201378
1989/90#	15600	198881	12026	19158	226507	245665
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+ 308 %	+ 204 %	+ 729 %	+ 679 %	+ 220 %	+ 236 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1982/83 och 1989/90:	+ 206 %	+ 99 %	+ 172 %	- 25 %	+ 107 %	+ 82 %

1) Inkl. kommunalt bidrag på 300 kkr (74/75, 75/76, 76/77) samt på 100 kkr (77/78).
Av det för 1982/83 anvisade anslaget på 132 534 milj. kr har endast 100 milj. kr rekvirerats från Kammarkollegiet, främst beroende på att bolagets egna intäkter jämte ianspråktagande av reserver kunnat ersätta den ej rekvirerade delen av statsanslaget detta år.
Vid beslut om statligt anslag för åren 1984/85 och 85/86 förutsattes att Operan skulle ta i anspråk 55 resp. 10 mkr av sina fonderade medel. I denna redovisning har dessa belopp adderats till det utbetalade statliga anslaget.

#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten.

*) Vissa förändringar vad gäller redovisningsprinciper bl.a. beroende på kritik från Riksdagens revisorer.

(Källa: Operan)

Tabell 18 Operans intäkter, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (defl: KPI, kkr), de totala intäkterna även deflaterade med TKI

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor	Totala intäkter Defl:TKI
1975/76#	11823	202608	4488	7608	218919	226526	249508
1976/77#	12768	210817	4028	11326	227613	238939	260577
1977/78	11629	218114	4978	12372	234721	247093	256891
1978/79	13724	214436	4720	11098	232880	243978	264621
1979/80	15552	217987	2945	17883	236484	254368	276354
1980/81#	13766	219324	4834	24905	237924	262829	288617
1981/82#	11611	210064	5292	26796	226967	253763	282109
1982/83#*	7880	154518	6834	39577	169233	208810	239189
1983/84	14424	186689	3539	12808	204652	217460	248520
1984/85	13407	187013	5562	16452	205982	222434	248373
1985/86	16578	179391	2215	11943	198185	210128	235449
1986/87	16781	183431	4298	16624	204511	221135	239304
1987/88	16935	173391	3706	15848	194033	209880	225673
1988/89#	19618	174026	4088	16596	197732	214328	213796
1989/90#	15600	198881	12026	19158	226507	245665	245665
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+ 32 %	- 2 %	+ 168 %	+ 152 %	+ 3 %	+ 8 %	- 2 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1982/83 och 1989/90:	+ 98 %	+ 29 %	+ 176 %	- 52 %	+ 34 %	+ 18 %	+ 3 %

#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten.
*) Vissa förändringar vad gäller redovisningsprinciper bl.a. beroende på kritik från Riksdagens revisorer.

(Källa: Operan)

Tabell 19 Operans genomsnittliga årliga intäkter, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Biljettintäkter	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor
1 #	12073	210513	4498	10435	227084	237520
2	14347	217249	4167	17962	235763	253725
3 #	11305	183757	5222	26394	200284	226678
3*#	11152	170603	5187	26193	186942	213135
4	15589	183279	4025	15006	202893	217899
5 #	17385	182099	6607	17200	206090	223291
Förändring mellan period 1 och period 5:	+ 44 %	- 13 %	+ 47 %	+ 65 %	- 9 %	- 6 %
Förändring mellan period 3* och period 5:	+ 56 %	+ 7 %	+ 27 %	- 34 %	+ 10 %	+ 5 %

#) Reducerad verksamhet p.g.a. ombyggnadsarbeten under perioden.
) Medeltalet för P3 baseras på två år; verksamhetsåren 1982/83-83/84.

(Källa: Operan)

De olika intäktskategoriernas relativa betydelse har i vissa avseenden förändrats under perioden. Om man beräknar de olika intäktskategoriernas genomsnittliga andelar (treårsperioder) av de totala intäkterna så framgår bl.a. att:

- **biljettintäkternas** andel har ökat något; från omkring 5 % (P1–P3) till ca 8 % den sista perioden.
- det **statliga anslagets** genomsnittliga andel har minskat, från närmare 90 % den första perioden till drygt 80 % den sista perioden.
- de **övriga intäkternas** andel var P5 3 %, de tidigare perioderna var den något mindre.
- om man bortser från P3 så har **ränteintäkternas** andel ökat från närmare 5 % P1 till ca 8 % P5. Under P3 var ränteintäkternas andel avvikande stor; närmare 12 % vilket främst beror på att de då existerande fonderna medförde rel. stora ränteintäkter.

Efter kommentarerna gällande de olika intäktskategoriernas relativa betydelse nämns här något om utvecklingen av resp. kategoris reala värde (tre års medeltal):

- **biljettintäkterna** har mellan P1 och P5 ökat med ca 44 % mellan P1 och P5; från 12,1 milj.kr. till 17,4 milj.kr. När det gäller denna intäktspost så bör man beakta att biljettintäkterna påverkats av att Operans huvudscen varit stängd under delar av P1, P3 (perioderna med de i reala termer lägsta biljettintäkterna) samt P5. Som exempel på Operans biljettprisers utveckling under perioden kan nämnas att priset för en biljett till stora scenens parkett realt har ökat med ca 83 % mellan 1975/76 och 1989/90; från 93 kr. till 170 kr. (Se även i TKU:s betänkande avsnitt 5.4.3 om biljettpriser m.m.)
- det **statliga anslagets** värde minskade med ca 13 % mellan P1 och P5; från i genomsnitt ca 210,5 milj.kr. till drygt 182 milj.kr. Här bör dock nämnas att det av siffrorna för enskilda år framgår att det statliga anslaget ökade rel. kraftigt mellan periodens sista verksamhetsår. En närmare beskrivning av det statliga anslagets utveckling ges i följande avsnitt.
- de **övriga intäkternas** omfattning har utgjort en relativt liten, men under periodens senare år ökande del av intäkterna. P1–P4 varierade de genomsnittligt kring en nivå på 4–5 milj.kr., därefter ökade de och uppgick P5 till ca 6,6 milj.kr. Studerar man de enskilda åren så framgår att medelvärdet P5 dras upp av de övriga intäkternas värde 1989/90. Detta verksamhetsår uppgick dess värde till ca 12 milj.kr. En stor del av av detta belopp, ca 4,5 milj.kr., utgjordes av bidrag från sponsorer (sponsoravtal med Procordia svarade för merparten). Sponsorbidragens värde har inte under något av verksamhetsåren dessförinnan överstigit en halv milj.kr. Vidare kan nämnas att en annan rel. sett större post; turnéintäkter, 1989/90 uppgick till ca 3,5 milj.kr. Utöver sponsorbidrag, som teatern redovisar fr.o.m. 1985/86, och turnéintäkter

ingår i kategorin övrigt bl.a. intäkter från försäljning av program och annat i samband med föreställningar. Liksom övriga kostnader har kategorin övriga intäkter påverkats av de redovisningsförändringar som skedde bl.a. 1982/83, det är därför svårt att följa enskilda posters utveckling under perioden.

- **ränteintäkterna** varierar påtagligt om man ser till medeltalen. Studerar man de enskilda åren så framgår det dock att ränteintäkterna under större delen av verksamhetsåren legat inom intervallet 10–20 milj.kr.; vanligen kring 15 milj.kr. De avvikande höga ränteintäkterna under P3 förklaras främst av att de då relativt stora fonderna medförde högre ränteintäkter. Verksamhetsåret 1982/83 påverkades dessutom av att periodiseringen av ränteintäkternas redovisning ändrades vilket innebar ett högre belopp detta år (en ökning med ca 4 milj.kr.). Variationerna i övrigt torde till stor del bero på när det statliga anslaget utbetalats samt rådande ränteläge.

- sammantaget så medför förändringarna av de olika intäktsposterna att värdet av Operans genomsnitttliga **totala intäkter**, efter att ha ökat mellan P1 och P2, sjönk mellan P2 och P4; från ca 254 milj.kr. till ca 218 milj.kr. Vad gäller denna minskning så bör man betänka att de tidigare periodernas intäkter inkluderar medel som fonderas. Mellan P4 och P5 skedde sedan en mindre ökning, sistnämnda period uppgick de totala intäkterna i genomsnitt till ca 223 milj.kr. per år. Av redovisningen för enskilda verksamhetsår framgår att P5:s medelvärde dras upp av värdet för 1989/90. Detta år uppgick de totala intäkterna till ca 246 milj.kr. vilket är ca 15 % högre än dess värde året innan. Förändringen mellan dessa sista år kan främst tillskrivas en rel. kraftig ökning av det statliga anslaget resp. de övriga intäkterna (ett stort sponsorbidrag).

4.2 Det statliga anslagets utveckling

I tabell 20, nedan, redovisas utvecklingen av det statliga anslaget dels i löpande priser dels indexerat parallellt med utvecklingen av TKI resp. KPI under samma period (1975/76 = 100).

Vad gäller 1982/83 så uppgick det anvisade anslaget till 132,534 milj.kr. Operan rekvirerade dock endast 100 milj.kr., beroende på att egna intäkter samt ianspråktagande av reserver kunde ersätta den icke utnyttjade delen av statsanlaget. Eftersom det är statsanslagets utveckling som skall belysas i detta avsnitt så redovisas det anvisade anslagets värde i tabellen. Vidare gäller, såsom nämnts i föregående avsnitt att de anslag som redovisas för 1984/85–85/86 inkluderar ianspråktagande av fonderade medel.

Tabell 20 Det statliga anslagets utveckling i löpandepriser samt indexerat, TKI och KPI (kkr, 1975/76 = 100)

Verksamhetsår	Statligt anslag; kkr	index	TKI	KPI
1975/76	65 463	100	100	100
1976/77	74 995	115	111	110
1977/78	86 541	132	130	123
1978/79	93 673	143	137	135
1979/80	101 915	156	147	145
1980/81	116 642	178	165	165
1981/82	125 156	191	183	184
1982/83	132 534	202	193	200
1983/84	131 617	201	210	218
1984/85	142 420	218	233	236
1985/86	146 643	224	249	253
1986/87	156 287	239	268	264
1987/88	154 007	235	282	275
1988/89	163 511	250	321	291
1989/90	198 881	304	341	310
	+ 204%	+ 204%	+241%	+210%

Av tabellen framgår att det statliga anslaget ökat med drygt 200 % under perioden, KPI har under samma period ökat med ca 210 % och TKI har ökat med ca 240 %. Värdet av det statliga anslaget har alltså utvecklats något långsammare än den allmänna prisutvecklingen, och dess värde har minskat om man jämför med kostnadsutvecklingen för en "normalteater".

Vad gäller jämförelsen med KPI så kan man utläsa att skillnaden var betydligt större under det näst sista året (det statliga anslagets indexvärde var då 250 medan KPI:s värde var 291), skillnaden mellan serierna minskar sedan beroende på en rel. kraftig ökning av det statliga anslaget. Jämförs 1989/90 års anslag med anslaget för 1988/89 så har anslagets nominella värde ökat med ca 22 % medan KPI:s förändring mellan dessa år stannar på ca 7 %.

Ökningen av det statliga anslaget periodens sista år är en följd av att anslagsbasen för det statliga anslaget räknades upp och att extra verksamhetsmedel beviljades av riksdagen. Anledningen till uppräkningen av anslagsbasen var de kostnadsökningar som införandet av OB-ersättning för konstnärlig personal innebar för teatrarna.

5 Verksamheten under perioden 1975/76-198/90 relaterad till kostnader och intäkter samt till antalet årsverken

5.1 Verksamheten relaterad till kostnaderna

I detta avsnitt beräknas den genomsnittliga kostnaden per föreställning/besök. Resultaten av denna beräkning där de totala kostnaderna relateras till det totala antalet föreställningar resp. besök

skall inte ses som en exakt angivelse av styckkostnaden. Det är snarare ett sätt att relatera verksamhetens kvantitativa utveckling till utvecklingen av dess kostnader. Där resultaten främst är intressanta beroende på att de dels visar utvecklingens riktning; blir det mer eller mindre verksamhet för pengarna, dels visar kostnadernas storleksordning.

När det gäller Operan så bör man även här beakta de tidigare redovisade ombyggnadsarbetena som medfört kortare spelsäsonger och därmed färre föreställningar och färre antal besök. Teaterns kostnader är dock till stor del opåverkade av att t.ex. spelsäsongen kortas av genom senarelagd start eller tidigarelagt slut. En viss del av de rörliga kostnadselementen kan påverkas, men de relativt sett största kostnadsposterna; fast anställd personal, lokaler m.m. påverkas inte. Ombyggnadsarbetena torde alltså innebära relativt sett högre styckkostnader under år då verksamheten begränsats.

En annan faktor som påverkat Operans redovisade kostnad per besök under P5 är att det saknas uppgifter om besök till vissa av turnéföreställningarna under de sista åren. Detta innebär att den styckkostnad som redovisas är något högre än den skulle varit om dessa uppgifter funnits i materialet.

I tabell 21, nedan, redovisas utvecklingen av de fastprisberäknade genomsnittliga kostnaderna per föreställning samt per besök. I tabellen anges även kostnadernas utveckling i form av indexserier. Siffrorna gällande perioder som innehåller avkortade spelår satts inom parentes.

Tabell 21 Operans genomsnittliga kostnad, 1989 års priser, per föreställning resp. besök under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa kostnader, antalet föreställningar och antalet besök (tre års medeltal, defl: KPI, kr, P1 = 100)

Period	Genomsn. kostnad /fst (kr)	Indexserier, P1 = 100: Kostn. /fst	Indexserier, P1 = 100: Antal fst	Genomsn. kostnad /besök (kr)	Indexserier, P1 = 100: Kostn. /besök	Indexserier, P1 = 100: Antal besök
1	(529 000)	(100)	(100)	(845)	(100)	(100)
2	713 000	135	77	1028	122	86
3	(650 000	(123)	(77)	(1007)	119)	(81)
4	613 000	116	81	879	104	90
5	(767 000)	(145)	(68)	(1120)	(132)	(75)

Flertalet av värdena i tabellen ovan har påverkats av att verksamheten varit reducerad. Vad man kan utläsa är att styckkostnaden för en genomsnittlig föreställning i Operans regi varit av storleksordning 600 000–700 000 kr. När det gäller kostnaden per besök så visar de "normala" periodernas värde att denna torde röra sig kring 900–1 000 kr.

Jämförs antalet föreställningar resp. styckkostnaden mellan P2 och P4 (då verksamheten ej begränsats av ombyggnadsarbeten)

så framgår att dessa varierar på omvänt sätt; lägre antal föreställningar sammanfaller med högre kostnader och vice versa. Samma mönster framgår vid en jämförelse av kostnaderna per besök resp. antalet besök. Till del förklaras detta av vad som nämnts ovan; att en stor del av teaterns kostnader, i ett tidsperspektiv som sträcker sig över ett fåtal år, är att betrakta som fasta. Vilket innebär att det inte sker någon större förändring av de totala kostnaderna beroende på att antalet föreställningar varierar mellan enskilda år.

Kostnaderna påverkas naturligtvis även av föreställningarnas typ. Om en ökad andel av föreställningarna ges på stora scenen - vilket skett vid Operan - torde detta resultera i en viss ökning av den genomsnittliga kostnaden per föreställning. Dessa föreställningar är av ett större format och involverar ofta ett stort antal artister (orkester, kör, balett, solister) såväl som annan personal och bör därmed vara mer kostsamma än mindre omfattande uppsättningar på andra (mindre) scener. Om en dylik kostnadsökning inte sker kan det tyda på ett bättre resursutnyttjande.

5.2 Verksamheten relaterad till intäkterna

I tabellerna 22 och 23 relateras vissa av Operans intäkter; statligt (inkl. kommunalt) anslag och biljettintäkter, till antalet föreställningar resp. besök. Det statliga anslaget relateras, liksom de totala kostnaderna, till det totala antalet föreställningar/besök. Biljettintäkterna relateras till antalet besök vid Operans föreställningar i Stockholm - dvs. de föreställningar som ger biljettintäkter (intäkter från turnéföreställningar redovisas under övriga intäkter).

Vad gäller dessa tabeller så skall det genomsnittliga statliga anslaget per föreställning resp. besök, liksom styckkostnaderna i föregående avsnitt, ses som mycket "grova" tal. De framräknade talen liksom utvecklingen har påverkats av att perioderna inkluderar spelår då verksamheten varit reducerad. De siffror som främst torde ha påverkats har satts inom parentes.

Tabell 22 Genomsnittligt statligt anslag resp. biljettintäkt, 1989 års priser, per föreställning under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa intäkter och antalet föreställningar (tre års medeltal, defl: KPI, kkr, P1 = 100

Period	Statligt anslag /fst. (kkr)	Biljett-intäkt /fst. (kkr)	Indexserier, P1 = 100: Statl. anslag /fst.	Bilj. int. /fst.	Totalt antal förest*
1	(469)	33	(100)	100	(100)
2	623	46	133	137	86
3	(529)	37	(113)	111	(81)
4	525	48	112	143	90
5	(597)	62	(127)	185	(75)

*) Motsvarande indexserie för det totala antalet föreställningar exkl. turnéförest.: (100), 86, (83), 95, (77).

Vad gäller det statliga anslaget per föreställning så är denna siffra, främst under P1, P3 och P5, påverkad av att föreställningantalen är reducerade. Utifrån redovisningen torde man dock kunna säga att det genomsnittliga statliga anslaget per föreställning varit av storleksordningen 500 000–600 000 kr.

De genomsnittliga biljettintäkterna per föreställning har ökat med ca 85 % mellan P1 och P5; från ca 33 000 till ca 62 000 kr. Av tabellen framgår att ökningen inte skett kontinuerligt under hela perioden utan främst mellan P1 och P2 (+ 37 %) resp. mellan P4 och P5 (+ 29 %). Under P3 var värdet något lägre än under P2. Eventuellt har biljettintäkterna under denna period påverkats av att Operan under P3, bl.a. som en följd av ombyggnadsarbeten, gav en större andel av sina föreställningar på andra scener än stora scenen.

Tabell 23 Genomsnittligt statligt anslag resp. biljettintäkt, 1989 års priser, per besök under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa intäkter och antalet besök (tre års medeltal, 1989 års priser, defl: KPI, kr, P1 = 100)

Period	Statligt anslag /besök (kr)	Biljett-intäkter /besök (kr)	Indexserier, P1 = 100: Statl. anslag /besök	Bilj. int. /besök	Totalt antal besök*
1	(749)	51	(100)	100	(100)
2	901	63	120	123	86
3	(815)	57	(109)	111	(81)
4	754	66	101	129	90
5	(875)	87	(117)	169	(75)

*) Motsvarande indexserie för det totala antalet besök exkl. besök till turnéförest.: (100), 96, (84), 100, (87).

Av tabell 23 framgår att det genomsnittliga statliga anslaget per besök uppgick till drygt 900 kr P2, att det sedan minskat till ca 750 kr P4. Perioderna 1, 3 och 5 inkluderar år som påverkats av tidigare nämnda faktorer (ombyggnadsarbeten samt strejk) vilket gör att uppgifterna för dessa perioder är något "snedvridna". Studerar man istället siffrorna för de enskilda åren under periodens senare del så visar dessa att det genomsnittliga statliga anslaget per besök under normalår uppgått till ett värde mellan 700 och 800 kr. Jämfört med periodens tidigare del så innebär detta att en viss minskning av det genomsnittliga statliga anslaget per besök skett.

De genomsnittliga biljettintäkterna per besök har ökat med närmare 70 % mellan P1 och P5; från ca 50 till närmare 90 kr. Ökningen är dock inte oavbruten, en liten minskning (– 6 kr.) sker mellan P2 och P3. Större delen av ökningen har, liksom när det gäller biljettintäkterna per föreställning, skett i två steg; mellan P1 och P2 (+ 23 %) och mellan P4 och P5 (+32 %). Utvecklingen av de genomsnittliga biljettintäkterna torde främst vara en följd av biljettprisernas förändring, men kan i någon mån

även ha påverkats av att en ökad andel av Operans föreställningar getts på stora scenen.

5.3 Verksamheten relaterad till antalet årsverken

De uppgifter som anges i tabell 24 nedan, där antalet årsverken relaterats till antalet föreställningar, skall inte ses som någon beskrivning av utvecklingen. Detta beroende på att redovisningen endast gäller tre perioder varav två inte kan betraktas som "normala". Siffrorna gällande perioder som innehåller spelår med reducerad verksamhet är satta inom parentes. Att endast tre perioder redovisas är en följd av att uppgifter om årsverkesantal saknas för tidigare år.

Uppgifterna är ändå av ett visst intresse eftersom de, om de jämförs med motsvarande uppgifter för de dramatiska teatrarna, visar att verksamheten vid Operan (balett liksom opera) genomsnittligt involverar betydligt fler personer per föreställning än vad talteatern gör, dvs. beräkningarna resulterar i färre föreställningar per årsverke.

Tabell 24 Genomsnittligt antal föreställningar, årsverken samt föreställningar per årsverke under perioden 1981/82–1989/90, samt indexserier gällande dessa antals utveckling (tre års medeltal, P3 = 100)

Period	Genomsnittligt antal: Före-ställ-ningar	Års-ver-ken	Fst /års-verke	Indexserier, P3 = 100: Före-ställ-ningar	Års-ver-ken	Fst /års-verke
3	(346)	670	(0.517)	(100)	100	(100)
4	363	687	0.528	105	103	102
5	(305)	695	(0.438)	(88)	104	(85)

REDOVISNING AV SPELUPPEHÅLL VID OPERAN P.G.A. OMBYGGNADS ARBETEN SAMT SALF-KONFLIKT

Spelår	Ingår i period	Första/sista förest. på stora scenen #	Beräknat minskat antal förest. Höst / Vår /Totalt
1975/76	P1	6 sept. / 31 maj	= 15
1976/76	P1	1 okt. / -	25 / - = 25
			Summa, P1: 40
1980/81	P2	- / 2 juni	- / 10 = 10
			Summa, P2: 10
1981/82	P3	31 okt ./ 1 juni	50 / 10 = 60
1982/83	P3	27 nov ./ strejk*: 25 mars - 8 maj	70 / 3 0 = 100
			Summa, P3: 160
1988/89	P5	- / 29 maj	- / 5 = 5
1989/90	P5	2 dec. / -	81 /- = 81
			Summa, P5: 86
			Summa, hela perioden: 296

#) I tabellen anges vid vilket datum säsongens första/sista föreställning givits på Operans stora scen i de fall detta datum p.g.a. ombyggnadsarbeten avvikit från normal tidpunkt. Vanligen börjar Operans säsong i slutet av augusti och pågår till mitten av juni. I tabellen anges även det speluppehåll som orsakades av en SALF-strejk under våren 1983.

*) Den strejk som påverkade Operans verksamhet, främst, under våren 1983 (P3) var en organisationsstrejk mellan SALF och TF om möjligheten för SALF att organisera arbetskraft vid Malmö Stadsteater som organisatoriskt vid övriga teatrar i Sverige tillhörde TF men som vid Operan tillhörde SALF. Operans SALF-anslutna medlemmar togs ut i sympatistrejk (strejken pågick 25/3-8/5 1983).

(Källa Operan)

Korrigerad* redovisning av antalet föreställningar per spelår i Operans regi under perioden 1975/76-1989/90, samt dessa antals förändring under perioden (%)

Spelår	Antal föreställningar i Stockholm, på: Stora scenen	Rotun-dan	Annan scen	Antal turné-föreställningar I Sverige	Utom-lands	Antal föreställningar: Totalt	I Sverige	I Sthlm
1975/76#	206	91	51	69	6	423	417	348
1976/77#	208	13	185	69	0	475	475	406
1977/78	168	45	163	99	17	492	475	376
1978/79	203	33	79	41	0	356	356	315
1979/80	214	41	78	17	0	350	350	333
1980/81#	208	47	48	38	7	348	341	303
1981/82#	222	13	140	35	17	427	410	375
1982/83#	223	21	104	61	0	409	409	348
1983/84	246	29	68	16	4	363	359	343
1984/85	257	35	137	35	3	467	464	429
1985/86	255	16	60	6	0	337	337	331
1986/87	253	6	12	14	0	285	285	271
1987/88	237	42	13	0	9	301	292	292
1988/89#	222	36	42	5	1	306	305	300
1989/90#	250	41	47	20	35	393	358	338
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1987/88:	+ 15%	- 54%	- 75%	- 100%	+ 50%	- 29%	- 30%	- 16%
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	+ 21%	- 55%	- 8%	- 71%	+ 483%	- 7%	- 14%	- 3%

*) För de spelår under vilka verksamheten reducerats p.g.a. ombyggnadsarbeten resp. strejk har en skattning gjorts av hur många föreställningar som skulle ha givits på stora scenen om verksamheten varit av normal omfattning.
#) Antalet föreställningar på stora scenen har korrigerats.

(Källa: Operan)

Byggnadsstyrelsens roll, principer för hyressättning och beräkning av statsbidrag till lokalkostnader m.m.

Kungliga Byggnadsstyrelsen har lokalhållningsansvar för Operan och Dramaten. Detta innebär att styrelsen fungerar som hyresvärd och har ansvaret för att hålla lokalerna i funktionsdugligt skick bl.a. genom ombyggnader, underhåll och reparationer. Lokalförbättringar som sker i samband med ombyggnader finansieras genom en ökad hyresnivå. De ärenden rörande ombyggnader m.m. under perioden 1975–1989 som handlagts av byggnadsstyrelsen redovisas avslutningsvis i denna bilaga.

För löpande reparationer och underhåll har byggnadsstyrelsen personal som är fast avdelad för Operan resp. Dramaten. För teatrarna finns en "gemensam" driftingenjör, och på vardera teatern har styrelsen fyra drifttekniker placerade. Dessutom svarar styrelsen för kostnaderna för ytterligare en och en halv tjänst vid Operan (elektriker och städpersonal). Delar av det löpande underhållet liksom smärre reparationer sköts dock direkt av teatrarnas egen personal.

Hyran omprövas vart femte år. Principen för hyressättningen är att denna om möjligt skall bestämmas efter marknadsmässiga grunder (SFS 1980:598, Förordning om vissa civila statliga fastigheter m.m.). Åren emellan de år då hyran omprövas regleras 60 procent av hyran efter en prognosticerad utveckling av KPI. Byggnadsstyrelsen aviserar hyran två år i förväg. Ändringar av den aviserade hyran får endast ske p.g.a. särskilda skäl (ändrade kostnader för el, vatten m.m.) som anges i nämnda författning. Dessa principer har tillämpats under den period som TKU studerat. Fr.o.m. 1992/93 kommer dessa principer att förändras.

Den hyra som aviseras av byggnadsstyrelsen utgör en del av underlaget vid beräkningen av det statliga anslaget till teatrarna. Principen vid beräkningen är att full täckning skall ges för hyreskostnaden. Teaterverksamheten skall därmed inte påverkas av hyreshöjningar.

Utrustningsnämnden för universitet och högskolor

Behov av investeringar som inte gäller den fasta lokalen tillgodoses genom utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH) eller, när det gäller mindre investeringar, av teatrarna. Operan och Dramaten förutsätts nämligen inom ramen för det

statliga anslaget, sedan 1982/83, själva svara för planmässig ersättningsanskaffning av inredning och utrustning.

De investeringar som finansierats av UUH (under reservationsanslaget Inredning och utrustning för högskoleenheterna) under perioden 1975/76–89/90 redovisas avslutningsvis i denna bilaga.

UUH har dessutom för Operans räkning under åren 1988/89–1989/90 handhaft upphandlingen av scenmaskineri m.m. Till finansieringen av detta erhöll Operan ett lån om 30 mkr under reservationsanslaget enl. budgetprop. 1989/90. Lånet skall betalas tillbaka under en 20-årsperiod.

INVESTERINGAR/OMBYGGNADER, KUNGLIGA TEATERN

Ärenden handlagda av byggnadsstyrelsen

Ändamål (regeringsbeslut Dnr)	Datum	Belopp (prisläge)
Ombyggnad, etapp I och II (2362/74)	74-06-28 och tidigare	37 mkr (1973)
Ombyggnad, etapp III (132,513/76)	76-04-22	13 mkr (1975)
Ombyggnad av lantmäterihuset (132,513/76)	76-04-22	2.4 mkr (1975)
Ombyggnad, etapp IV (2070/80)	80-09-18	33.9 mkr (1980)
Ombyggnad, etapp V (1450/83)	84-06-07	18 mkr (1982)
Ombyggnad kv. Vinstocken (3231/83, 2480/84)	85-01-17	4 mkr (1984)
Underhållsarbeten (789/89)	89-04-27	17 mkr, varav 7 mkr sedan 1984 (1988)

Ärenden handlagda av utrustningsnämnden för universitet och högskolor

Förteckning över uppförda kostnadsramar i utrustningsplanen avseende Kungliga Teatern, under reservationsanslaget Inredning och utrustning för högskoleenheterna m.m. under perioden 1975/76–1989/90

Ändamål	Budgetår	Kostnadsram (löpande priser)
Kulissmagasin för Operan och Dramaten	1975/76	1.14 mkr
Ersättnings-anskaffning m.m.	1975/76	0.3 mkr
Ersättnings-anskaffning m.m.	1975/76	0.2 mkr
Etapp IV (scen-belysningsanläggning)	1980/81	8 mkr
Scenmaskineri (2913/88)	89-01-26	30 mkr (lån)

INVESTERINGAR/OMBYGGNADER, KUNGLIGA DRAMATISKA TEATERN

Ärenden handlagda av byggnadsstyrelsen

Ändamål (regerings-beslut Dnr)		Belopp (prisläge)
Ombyggnad av lokaler i anslutning till Lilla Scenen	75-04-17	0.85 mkr (1974)
Ombyggnad av färgeri m.m. (4537/78)	79-07-05	0.9 mkr (1978)
Ombyggnad, etapp I (873/84)	84-06-07	3.7 mkr (1984)
Ombyggnad, etapp II (873/84)	84-06-07	3.6 mkr (1984)

Ändamål (regeringsbeslut Dnr)		**Belopp (prisläge)**
Ombyggnad, etapp III; projektering (581/85)	84-06-07	0.8 mkr (1985)
Ombyggnad, etapp III (3615/86)	87-01-27	4 mkr (1986)
Ombyggnad, etapp IV (3121/87)	88-05-11	4 mkr (1987)

Ärenden handlagda av utrustningsnämnden för universitet och högskolor

Förteckning över uppförda kostnadsramar i utrustningsplanen avseende Kungliga Dramatiska Teatern, under reservationsanslaget Inredning och utrustning för högskoleenheterna m.m. under perioden 1975/76-1989/90

Ändamål	**Budgetår**	**Kostnadsram (löpande priser)**
Kulissmagasin för Operan och Dramaten	1975/76	1.14 mkr
Ersättningsanskaffning m.m.	1975/76	0.8 mkr
Ersättningsanskaffning m.m.	1976/77	0.4 mkr
Ombyggnad, etapp I-II	1985/86	0.4 mkr
Ombyggnad, etapp III	1986/87	1.6 mkr
Ombyggnad, etapp IV	1988/89	0.4 mkr

1.1 Inför läsningen

I den följande texten gäller:

- Fastprisberäkningar har, om inget annat anges skett med KPI som deflator till 1989 års priser.
- Period 1 (P1) avser verksamhetsåren 1975/76-1977/78,
  period 2 (P2) -"- -"- 1978/79-1980/81,
  period 3 (P3) -"- -"- 1981/82-1983/84,
  period 4 (P4) -"- -"- 1984/85-1986/87,
  period 5 (P5) -"- -"- 1987/88-1989/90.
- Utöver kostnader och intäkter har TKU endast beaktat räntenettot - dvs. ränteintäkter minus räntekostnader. Vid en jämförelse mellan summan av de redovisade årliga totala kostnaderna resp. intäkterna kan därför skillnader föreligga. Dessa skillnader kan härröra från bl.a. avkrivningar och fonderingar, poster som TKU ej har beaktat.
- När det gäller siffermaterialet som redovisas i de olika tabellerna bör det påpekas att dessa siffror vanligen är avrundade, de bakomliggande beräkningarna har vanligen utförts med flera decimaler. Avrundningarna kan i vissa fall få till följd att summan av de redovisade (avrundade) talen avviker från den angivna (avrundade) summan.

2 Verksamhet

2.1 Uppsättningar

Det årliga antalet uppsättningar vid Dramaten har under perioden varierat mellan som lägst, 20 st (1988/89) och som högst, 30 st (1981/82). Nyuppsättningarnas antal har varierat mellan 14 st och 22 st. Mellan 60 och 96 % av de årliga uppsättningsantalen har därmed utgjorts av nyuppsättningar.

I tabell 1 redovisas det årliga antalet uppsättningar, nyuppsättningar samt nyuppsättningarnas procentuella andel av det totala antalet uppsättningar. I tabell 2 redovisas samma uppgifter i form av årliga medeltal för P1-P5.

Tabell 1 **Det årliga antalet uppsättningar och nyuppsättningar vid Dramaten perioden 1975/76–1989/90, samt nyuppsättningarnas andel av det totala antalet uppsättningar**

Spelår	Antal uppsättningar: totalt	därav nyupps	andel nyupps. (%)
1975/76	27	22	81
1976/77	26	17	65
1977/78	28	20	71
1978/79	25	15	60
1979/80	24	16	67
1980/81	29	18	62
1981/82	30	20	67
1982/83	23	15	65
1983/84	21	14	67
1984/85	22	19	86
1985/86	25	20	80
1986/87	23	22	96
1987/88	24	19	79
1988/89	20	14	70
1989/90	21	14	67

(Källa: Dramaten)

Tabell 2 **Det genomsnittliga årliga antalet uppsättningar och nyuppsättningar perioden 1975/76–1989/90, samt nyuppsättningarnas andel (tre års medeltal)**

Period	Antal uppsättningar: totalt	därav nyupps.	andel nyupps. (%)
1	27	20	73
2	26	16	63
3	25	16	66
4	23	20	87
5	22	16	72

(Källa: Dramaten)

Gällande de redovisade medeltalen kan noteras:

- att det **totala antalet uppsättningar** per år har minskat, från i genomsnitt 27 till 22 per år.
- att **antalet nyuppsättningar** har varierat. Det genomsnittliga antalet P5 (16 st) var dock klart lägre än motsvarande antal P4 (20 st).
- att även **nyuppsättningarnas andel** av det totala antalet uppsättningar har varierat, P1 och P5 på uppgick den till drygt 70 %, perioderna däremellan har andelen varit såväl högre (P4) som lägre (P2 och P3).

Detta avsnitt inleds med ett antal tabeller innehållande redovisningar av föreställnings- och besöksantal. De olika siffrorna gällande resp. redovisad kategori kommenteras efter tabellerna.

I tabellerna 3 och 4 redovisas antalet föreställningar som givits under perioden resp. antalet besök vid dessa. Något mer överskådliga redovisningar ges i tabellerna 5 och 6, där genomsnittstal baserade på treårsperioder redovisas för de olika kategorierna. Utifrån uppgifterna gällande föreställnings- och besöksantal har det genomsnittliga antalet besök per föreställning under P1–P5 beräknats, resultatet av dessa beräkningar redovisas i tabell 7. På sista raden i tabellerna anges resp. kategoris procentuella förändring mellan 1975/76 och 1989/90.

Dramatens föreställningar liksom besökssiffrorna indelas i de följande redovisningarna utifrån var föreställningarna framförts. Till stora scenen, Lilla scenen och annan scen hänförs de föreställningar som givit i egen regi på "egna" scener. Därutöver redovisas turnéföreställningar (TKU kan dock inte utifrån den information som erhållits separera turnéföreställningar inom landet från utlandsturnéerna) samt gästspel som skett på Dramaten. I en separat kolumn redovisas hur många av de i andra kolumner redovisade föreställningarna som är att hänföra till kategorin barn- och ungdomsföreställningar (uppgifter om motsvarande besöksantal saknas).

Under annan scen redovisas de föreställningar som givits på Nybropaviljongen (t.o.m. 1981/82), Målarsalen, Fyran, Lejonkulan (fr.o.m. 1985/86), Sibyllan (fr.o.m. 1986/87) samt, under ett fåtal (4 st) av spelåren, även på annan scen än de nämnda.

Det maximala antalet publikplatser på de olika scenerna uppgår till: stora scenen 816 pl., Lilla scenen 345 pl., Målarsalen 200 pl., Nybropaviljongen 145 pl., Fyran 50 pl., Lejonkulan 70 pl. och Sibyllan 100 pl. Från teatern framhåller man dock att det maximala antalet platser på de olika scenerna varierar något mellan olika produktioner, detta gäller främst de scener som inkluderas i begreppet annan scen.

I kommentarerna anges de olika kategoriernas andelar av Dramatens föreställningar resp. besök, andelarna har beräknats utifrån det totala antalet föreställningar resp. besök exkl. gästspel.

Tabell 3 Antal föreställningar per spelår i Dramatens regi under perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Stora scenen (A)	Lilla scenen (B)	Annan scen# (C)	S:a A..C	Turné-fst. (D)	S:a A..D	Gäst-spel (E)	Totalt (S:a A..E)	Varav BoU*
1975/76	274	248	479	1001	164	1165	0	1165	202
1976/77	264	240	579	1083	79	1162	11	1173	348
1977/78	286	243	557	1086	132	1218	7	1225	386
1978/79	271	270	633	1174	69	1243	6	1249	540
1979/80	282	256	502	1040	112	1152	27	1179	286
1980/81	251	239	423	913	117	1030	30	1060	0
1981/82	270	247	542	1059	63	1122	61	1183	302
1982/83	234	244	351	829	61	890	88	978	214
1983/84	316	247	350	913	72	985	51	1036	316
1984/85	230	220	224	674	56	730	22	752	179
1985/86	249	233	273	755	48	803	75	878	20
1986/87	209	251	559	1019	45	1064	21	1085	110
1987/88	215	226	591	1032	44	1076	6	1082	174
1988/89	251	240	542	1033	132	1165	36	1201	158
1989/90	304	230	704	1238	75	1313	38	1351	136
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	+11%	- 7%	+47%	+24%	-54%	+13%	-	+16%	-33%

#) till annan scen hänförs föreställningar som givits på Målarsalen, Fyran, Lejonkulan, Sibyllan, Nybropaviljongen samt på annan scen.
*) barn- och ungdomsförest. på samtliga scener totalt inkl. gästspel och turne.

(Källa: Dramaten)

Tabell 4 Antal besök per spelår vid Dramatens föreställningar under perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal besök vid : Stora scenen (A)	Lilla scenen (B)	Annan scen (C)	S:a A..C	Turné-fst. (D)	S:a A..D	Gäst-spel (E)	Totalt (S:a A..E)
1975/76	175454	71742	53651	300847	38995	339842	0	339842
1976/77	181118	70159	47419	298696	20784	319480	#	319480
1977/78	177759	62758	49768	290285	45434	335719	#	335719
1978/79	131120	62863	49686	243669	17151	260820	1830	262650
1979/80	194884	62544	33654	291082	27237	318319	5597	323916
1980/81	159848	61539	31105	252492	33381	285873	5694	291567
1981/82	152137	63778	41950	257865	16878	274743	10209	284952
1982/83	135366	58796	48971	243133	15876	259009	19904	278913
1983/84	210432	61830	32765	305027	25828	330855	9289	340144
1984/85	123247	42048	12880	178175	29382	207557	7112	214669
1985/86	137278	65159	26432	228869	22905	251774	8786	260560
1986/87	153577	73708	38909	266194	24119	290313	6359	296672
1987/88	168234	66153	37930	272317	24536	296853	1763	298616
1988/89	165552	72306	36207	274065	51066	325131	8261	333392
1989/90	200375	61933	47365	309673	34919	344592	9545	354137
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	+14%	-14%	-12%	+ 3%	-10%	+ 1%	-	+ 4%

#) uppgift saknas

(Källa: Dramaten)

Tabell 5 Genomsnittligt antal föreställningar per spelår i Dramatens regi under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal föreställningar per år : Stora scenen (A)	Lilla scenen (B)	Annan scen (C)	S:a A..C	Turnéfst. (D)	S:a A..D	Gästspel (E)	Totalt (S:a A..E)	Varav BoU
1	275	244	538	1057	125	1182	6	1188	312
2	268	255	519	1042	99	1142	21	1163	275
3	273	246	414	934	65	999	67	1066	277
4	229	235	352	816	50	866	39	905	103
5	257	232	612	1101	84	1185	27	1211	156
Förändring mellan period 1 och period 5:	- 7%	- 5%	+14%	+ 4%	-33%	+/-0	+344%	+ 2%	-50%

(Källa: Dramaten)

Tabell 6 Genomsnittligt antal besök per spelår vid Dramatens föreställningar under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal besök per år vid : Stora scenen (A)	Lilla scenen (B)	Annan scen (C)	S:a A..C	Turnéfst. (D)	S:a A..D	Gästspel (E)	Totalt (S:a A..E)
1	178110	68220	50279	296609	35071	331680	-	331680
2	161951	62315	38148	262414	25923	288337	4374	292711
3	165978	61468	41229	268675	19527	288202	13134	301336
4	138034	60305	26074	224413	25469	249881	7419	257300
5	178054	66797	40501	285352	36840	322192	6523	328715
Förändring mellan period 1 och period 5:	+/-0	- 2%	-19%	- 4%	+ 5%	- 3%	-	- 1%

(Källa: Dramaten)

Tabell 7 Genomsnittligt antal besök per föreställning vid Dramaten under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal besök per föreställning: Stora scenen (A)	Lilla scenen (B)	Annan scen (C)	A..C	Turnéfst. (D)	A..D	Gästspel	Samtliga förest.
1	649	280	94	281	282	281	-	279
2	604	245	73	255	259	255	234	253
3	603	250	104	290	296	291	192	285
4	607	255	75	276	513	290	248	285
5	700	288	66	260	470	272	258	272
Förändring mellan period 1 och period 5:	+ 8%	+ 3%	-30%	- 8%	+67%	- 3%	+10%	- 3%

(Källa: Dramaten)

★ **Det totala antalet föreställningar**

Dramatens totala föreställningsantal (inkl. turné- och gästspelsföreställningar) har under perioden varierat mellan 752 och 1 351 st per spelår. De lägsta antalen återfinns i periodens mitt. Spelåren 82/83, 84/85 samt 85/86 gavs mindre än 1 000 föreställningar per spelår. Övriga spelår har det totala antalet föreställningar överstigit 1 000 st. Det högsta totala föreställningsantalet noterades periodens sista spelår (1989/90).

Av tabell 5 framgår att genomsnittssiffrorna, i näst intill samtliga kategorier, efter en sjunkande trend nått en lägsta nivå P4 och därefter ökat. Förändringarnas omfattning varierar dock mellan de olika kategorierna.

Det genomsnittliga totala antalet föreställningar per år nådde sin högsta nivå P5 (1211 st). Detta antal översteg med knapp marginal P1s värde (1188 st).

Dramatens totala besöksantal (inkl. besök vid turné- och gästspelsföreställningar) har under perioden varierat mellan, som lägst, ca 215 000 besök (1984/85) och, som högst, ca 354 000 besök (1989/90). Periodens första spelår (1975/76) noterades ca 340 000 besök, detta antal uppnåddes även 1983/84 och överskreds alltså under periodens sista spelår. Under perioden samtliga övriga år har antalet besök varit lägre. Studerar man de genomsnittliga besökstalen så visar dessa en i princip sjunkande trend fram till P4, där bryts trenden, och P5 närmar sig det genomsnittliga besöksantalet per år P1:s antal.

★ **Det totala antalet föreställningar exkl. turné- och gästspelsföreställningar**

Vad gäller summan av föreställningar i egen regi på "egna" scener så översteg det genomsnittliga antalet P5 motsvarande antal P1 (1101 resp. 1057 st) - detta efter en klart nedåtgående trend mellan P1 och P4. Skillnaden mellan P4 (816 st) och P5 (1101 st) kan främst tillskrivas det ökade antalet föreställningar på annan scen.

Det totala årliga antalet besök till föreställningarna på stora, Lilla samt annan scen har i stort utvecklats på samma sätt som motsvarande föreställningsantal; en i princip sjunkande trend mellan P1 och P4 varefter en ökning skedde. Detta besöksantal uppgick under P1 till i genomsnitt ca 297 000 besök per år, under P4 till ca 224 000 och under P5 till ca 285 000 (4 % lägre än P1).

★ Stora scenen

Det genomsnittliga antalet föreställningar på Stora scenen uppgick P5 till 257 st, en ökning jämfört med P4, men fortfarande lägre än genomsnittstalen P1–P3 som varierade kring 270 st. Även redovisningen gällande de enskilda spelåren visar på en ökande trend under periodens sista år. Där framgår att det lägsta antalet föreställningar, 209 st, gavs 1986/87 och att antalet därefter ökat för att periodens sista år uppgå till 304 st; periodens högsta antal.

Stora scenens andel av Dramatens föreställningar har under P1–P4 legat kring 25 %, under P5 är andelen något mindre; ca 22 %.

Det genomsnittliga antalet besök per år uppgick P5 till samma antal som under P1; ca 178 000. P4 uppmättes det lägsta besöksantalet; i genomsnitt ca 138 000 besök per spelår. Ser man på de enskilda spelåren framgår att det lägsta besöksantalet noterades 1984/85 (ca 123 000), därefter har besöksantalet stigit och en kraftig ökning sker mellan 1988/89 och 1989/90; från ca 166 000 till ca 200 000 besök.

Besöken vid stora scenen har utgjort mer än hälften av Dramatens totala publik; omkring 55 % under samtliga perioder.

Det genomsnittliga antalet besök per föreställning på stora scenen uppgick P1 till ca 650 st. Detta antal sjönk därefter och låg P2–P4 strax över 600 st. Mellan P4 och P5 skedde sedan en rel. kraftig ökning, och P5 uppgick det genomsnittliga antalet besök per föreställning till 700 st. Vilket i förhållande till salongens platsantal motsvarar en genomsnittlig beläggning på ca 86 %. Utvecklingen mellan de sista perioderna avspeglar att antalet besök ökat relativt sett mer än föreställningsantalet.

★ Lilla scenen

Antalet föreställningar på Lilla scenen har minskat något under perioden, från en nivå kring i genomsnitt 250 föreställningar per år under P1–P3 till i genomsnitt drygt 230 föreställningar under P4 och P5.

Vad gäller Lilla scenens andel av Dramatens föreställningar så har denna ökat mellan P1 och P4; från ca 21 % till ca 27 %. Därefter minskade andelen till knappt 20 % P5.

Det genomsnittliga antalet besök per spelår uppgick P1 och P5 till ca 68 000 resp. ca 67 000 st. Perioderna däremellan har besöksantalet uppgått till drygt 60 000. Ser man på de enskilda spelåren framgår att besöksantalet i princip sjunker fram till 1984/85 då det lägsta antalet noteras (ca 42 000 besök). Därefter sker en ökning och besökssiffrorna varierar kring den initiala nivån. Periodens sista spelår är antalet dock något lägre, ca 62 000 besök vilket är ca 15 % färre än 1975/76.

Lilla scenens publik har utgjort ca 21 % av Dramatens totala publik under samtliga perioder utom P4 då denna andel var något större, ca 24 %.

Det genomsnittliga besöksantalet per föreställning på Lilla scenen minskade från 280 st P1 till 245 st P2, därefter steg antalet för att under P5 uppgå till ca 290 st. Vilket i förhållande till salongens platsantal motsvarar en genomsnittlig beläggning på ca 84 %.

★ Annan scen

De uppgifter som redovisas under rubriken annan scen har bl.a. påverkats av att de scener som inkluderas i begreppet har förändrats. Under åren 1975/76-81/82 ingick 3 fasta scener med totalt 395 platser vilket innebär i genomsnitt ca 132 platser per scen. Motsvarande uppgifter för de följande åren: 1982/83-84/85 ingick 2 scener med i genomsnitt 125 platser per scen, 1985/86 ingick 3 scener med i genomsnitt ca 107 platser per scen och slutligen 1986/87-89/90 ingick 4 scener med i genomsnitt 105 platser per scen. Under spelåren 1980/81, 82/83, 83/84 och 86/87 ingår även föreställningar (14, 57, 45 resp. 31 st) som Dramaten givit utanför de fasta scenerna.

Efter en minskning mellan P1 och P4 så redovisades en kraftig ökning av det genomsnittliga antalet föreställningar på annan scen mellan P4 och P5; från 352 st till 612 st. Det genomsnittliga antalet föreställningar under P5 översteg därmed även P1:s värde (538 st) med ganska god marginal.

Föreställningarna på annan scen utgjorde under P1 och P2 ca 45 % av Dramatens föreställningar, under P3 och P4 var dessa föreställningars andel ca 40 % och P5 hade andelen växt till drygt 50 %.

För kategorin annan scen var publikminskningen mellan P1 och P4 relativt kraftig; antalet besök minskade från i genomsnitt ca 50 000 till 26 000 per år. Även i denna kategori skedde sedan en ökning mellan P4 och P5. Besöksantalet nådde dock inte P1:s nivå utan låg, med ett genomsnittligt antal på ca 40 000 besök per år, ca 20 % under den initiala nivån. Beaktar man de enskilda spelåren så framgår att det lägsta antalet besök, liksom för Stora och Lilla scenen, noterades 1984/85 med ett antal på strax under 13 000. Vidare framgår att en ökning skedde mellan 1988/89 och 1989/90; från ca 36 000 till ca 47 000 besök, men att denna ökning inte räcker för att nå den initiala nivån; spelåret 1975/76 uppgick antalet besök vid annan scen till ca 54 000.

Den andel av Dramatens publik som utgjorts av besök till annan scen har varierat mellan 13 och 15 % under samtliga perioder utom P4 då den utgjorde ca 10 %.

Det genomsnittliga antalet besök per föreställning har varierat mellan ca 70 och drygt 100 st. P5 noterades det lägsta antalet; knappt 70 st vilket var ca 30 % lägre än P1. Denna minskning avspeglar att antalet föreställningar P5 är ca 15 % högre än P1 medan antalet besök P5 är ca 20 % lägre än P1. Dessa siffror är naturligtvis även påverkade av att de till annan scen förda scenerna förändrats (vilket redovisats ovan).

★ Turnéföreställningar

Antalet turnéföreställningar har varierat kraftigt om man ser till enskilda år. Även för denna kategori visar dock genomsnittstalen en sjunkande trend som nådde en lägsta nivå P4 (50 st). Mellan P4 och P5 skedde en ökning, men det genomsnittliga antalet P5 (84 st) var fortfarande lägre än motsvarande siffra P1 (125 st).

När det gäller uppgifter om hur många av Dramatens turnéföreställningar som givits inom resp. utom landet så saknar TKU uppgifter om detta för hela perioden. Det kan dock anges att antalet turnéföreställningar utomlands har ökat under de senaste åren; 1982/83 var antalet 4 st och 1989/90 var antalet 34 st.

Turnéföreställningarna utgjorde under P1 drygt 10 % av Dramatens föreställningar, därefter minskade denna andel och utgjorde P4 ca 6 %. P5 var andelen något större; ca 7 %.

De genomsnittliga årliga besöksantalen minskade mellan P1 och P3 och ökade därefter. P3 noterades ca 20 000 besök per år. Motsvarande siffra P5 uppgick till knappt 37 000, vilket var något högre än P1s värde. Vad gäller denna publikkategori så var det stora variationer mellan åren och därmed stora avvikelser från genomsnittsvärdena. Variationerna är en naturlig följd av att turnéverksamhetens omfattning och karaktär varierat.

Besöken till Dramatens turnéföreställningar utgjorde ca 10 % av teaterns publik under samtliga perioder utom P3 då de utgjorde ca 7 %.

Beaktar man det genomsnittliga antalet besök per turnéföreställning så framgår att detta har ökat; från att ha legat mellan 250 och 300 st under P1–P3 till en nivå kring 500 st under P4 och P5. Detta torde bl.a. vara en följd av att ett större antal av dessa föreställningar ges utomlands (föreställningarna utomlands ges vanligen i större salonger och kan därmed ses av en större publik än turnéföreställningar inom landet).

★ Gästspel

Även antalet gästspelsföreställningar varierar kraftigt såväl mellan enskilda år som mellan treårsperioder. Dessa variationer får dock inte några större genomslag i Dramatens totala föreställnings-

resp. besöksantal eftersom kategorin gästspel utgör en - vad gäller antal - mindre betydande del. P5 uppgick det genomsnittliga antalet gästspelsföreställningar till 27 st.

Liksom antalet föreställningar varierar antalet besök per år vid gästspelsföreställningarna kraftigt. För gästspelen under de år som ingår i P1 saknas uppgifter om besöksantal. För övriga år, med undantag för spelåret 1982/83 då antalet besök uppgick till ca 20 000, har det årliga besöksantalet varit lägre än eller omkring 10 000.

Det genomsnittliga antalet besök per föreställning av denna kategori har varierat mellan 250 och 300 st.

★ Barn- och ungdomsföreställningar

För antalet barn- och ungdomsföreställningarna redovisas, liksom för flertalet kategorier, en lägsta nivå P4. Mellan P4 och P5 ökade sedan antalet; från i genomsnitt 103 st till 156 st. Antalet P5 var dock betydligt lägre än P1 då antalet barn och ungdomsföreställningar uppgick till 312 st.

Under P4 och P5 var drygt 10 % av Dramatens föreställningar riktade till barn- och ungdom, en minskad andel jämfört med de tidigare perioderna då denna andel legat på en nivå kring 25 %.

Besöken vid barn- och ungdomsföreställningarna har inte kunnat separeras från de totala besöksantalen.

3 Kostnader

3.1 Allmänt

Inför de följande genomgångarna av kostnadernas utveckling så bör man beakta att verksamhetens omfattning varierat under perioden. Jämförelser där kostnaderna relateras till verksamheten (föreställnings- och besöksantal) görs i avsnitt 5.

Verksamhetsåret 1989/90 uppgick de totala kostnaderna för Dramatens verksamhet till ca 150 milj.kr. Kostnaderna har därmed jämfört med 1975/76, då de uppgick till närmare 36 milj.kr., nominellt ökat med ca 320 %.

Om de totala kostnaderna räknas om till fasta priser, med KPI resp. TKI, framgår att kostnaderna i reala termer ökat med 35 % (KPI) resp. 23 % (TKI) under perioden.

Dramatens kostnader, i löpande resp. fasta priser, redovisas i tabell 8-9. Längst ned i tabellerna anges de olika kostnadsslagens procentuella förändring under den studerade perioden.

I tabell 10 redovisas de genomsnittliga årliga kostnaderna (fasta priser) för treårsperioder (P1-P5).

Tabell 8 Dramatens kostnader, löpande priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övriga kostnader	Totala kostnader
1975/76	20054	7451	3851	4494	35850
1976/77	22453	9262	4797	5065	41577
1977/78	25938	12103	4892	5639	48572
1978/79	28954	12972	6248	5403	53577
1979/80	31334	13309	8405	7233	60281
1980/81	37148	15212	5721	8363	66444
1981/82	40475	17664	6645	9603	74387
1982/83	41769	20309	8818	10724	81620
1983/84	42840	19749	11502	12076	86167
1984/85	43885	20106	11493	11724	87208
1985/86	49585	22237	11593	14859	98274
1986/87	50686	24772	12277	19517	107252
1987/88	58430	26306	12154	21163	118053
1988/89	62951	29973	12356	25738	131018
1989/90	68893	32172	15676	33309	150050
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+244	+332	+307	+641	+319

(Källa: Dramaten)

Tabell 9 Dramatens kostnader, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (defl: KPI, kkr), de totala kostnaderna även deflaterade med TKI

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övriga kostnader	Totala kostnader: Defl:KPI	Defl:TKI
1975/76	62067	23061	11919	13909	110956	122213
1976/77	63117	26036	13485	14238	116876	127460
1977/78	65373	30504	12330	14212	122419	127273
1978/79	66282	29696	14303	12369	122649	133025
1979/80	67021	28467	17978	15471	128936	140080
1980/81	69850	28603	10757	15725	124936	137194
1981/82	67934	29648	11153	16118	124852	138799
1982/83	64541	31381	13625	16571	126118	144467
1983/84	60765	28012	16315	17129	122221	139678
1984/85	57626	26401	15092	15395	114514	127868
1985/86	60658	27203	14182	18177	120221	134707
1986/87	59489	29074	14409	22907	125880	136223
1987/88	65784	29617	13684	23827	132912	142913
1988/89	66999	31900	13151	27393	139443	139097
1989/90	68893	32172	15676	33309	150050	150050
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+ 11 %	+ 40 %	+ 32 %	+ 139 %	+ 35 %	+ 23 %

(Källa: Dramaten)

Tabell 10 Dramatens genomsnittliga årliga kostnader, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokal-kost-nader	Övriga kost-nader	Totala kost-nader
1	63519	26534	12578	14120	116750
2	67717	28922	14346	14521	125507
3	64413	29680	13698	16606	124397
4	59258	27560	14561	18826	120205
5	67225	31230	14170	28176	140802
Förändring mellan period 1 och period 5:	+6	+18	+13	+100	+21

(Källa: Dramaten)

De olika kostnadskategoriernas andelar av de totala kostnaderna har i viss mån förändrats under perioden, vad gäller P1–P5 kan nämnas att:

- **lönekostnadernas** andel har sjunkit från 54 % (P1) till 48 % (P5).
- den andel som kostnaderna för **sociala avgifter** utgjort har förändrats marginellt från 23 till 22 %, under några av periodens år har andelen varit något större.
- sammantaget har **personalkostnadernas** andel av de totala kostnaderna minskat från närmare 80 % till ca 70 %.
- **lokalkostnadernas** andel har under de studerade åren varierat mellan 9 och 14 %, P1 utgjorde den 11 % och P5 10 % av de totala kostnaderna.
- de **övriga kostnadernas** andel har ökat relativt kraftigt; från 12 % (P1) till 20 % (P5).

Samtliga redovisade kostnader har i reala termer stigit under perioden, utvecklingen skiljer sig dock för de olika kostnadskategorierna (medelvärden):

- kostnaderna för **löner** har varierat mellan ca 59 milj.kr. (P4) och ca 68 milj.kr. (P2). P5 uppgick kostnaden till drygt 67 milj.kr., ca 6 % högre än P1 och drygt 13 % högre än P4:s värde.
- kostnaderna för **sociala avgifter** har ökat med ca 18 % mellan P1 och P5; från 26,5 till 31,2 milj.kr.
- **lokalkostnadernas** storlek har varierat, men har flertalet av perioderna legat kring 14 milj.kr.
- de **övriga kostnaderna** är den kostnadskategori som i såväl relativa som absoluta tal ökat mest. Mellan P1 och P5 har dessa kostnader ökat med ca 100 %; från ca 14 till ca 28 milj.kr.

I de följande avsnitten redogörs närmare för de olika kostnaderna: personalkostnaderna (föregås av en årsverkesredovisning), lokalkostnaderna samt de övriga kostnaderna. Vad gäller de sistnämnda så ges en mer kortfattad beskrivning av vilka kostnader som inkluderas samt dessas utveckling.

3.2 Personal och personalkostnader

3.2.1 Årsverken

Redovisningen av antalet årsverken vid Dramaten under verksamhetsåren 1975/76-1989/90 visar att antalet årsverken i princip var detsamma vid periodens början som vid dess slut. Förändringar har dock skett under perioden vad gäller såväl det totala antalet årsverken som de andelar av årsverkena som utförts av olika personalkategorier.

Vad gäller Dramatens årsverkesredovisning bör följande påpekas: Dramaten beräknar antalet årsverken utifrån genomsnittlig lönekostnad, ej utifrån faktisk arbetad tid. Vissa skillnader vad gäller indelning av personalen i olika kategorier föreligger även jämfört med andra teatrar; bl.a. hänförs städpersonal (18 årsverken 1989/90) till administrativ personal, vid andra teatrar hänförs denna personalgrupp till teknisk personal. Vidare kan nämnas att det i den årsverkesredovisningen som Dramaten lämnat till TKU saknas information gällande årsverkesantalens fördelning på fast- resp. extraanställda. Relationen fast- /extraanställda kan därför ej kommenteras.

Antalet årsverken som utförts av olika personalkategorier under perioden redovisas i tabell 11.

Tabell 11 Antal årsverken vid Dramaten verksamhetsåren 1975/76–1989/90

Verksamhetsår	Konstnärlig personal	Teknisk personal	Administrativ personal	Totalt antal årsverken
1975/76	115	164	91	370
1976/77	115	165	91	371
1977/78	113	166	95	374
1978/79	146	181	97	424
1979/80	130	176	97	403
1980/81	121	170	95	386
1981/82	178	191	97	466
1982/83	141	186	95	422
1983/84	122	185	88	395
1984/85	117	181	88	386
1985/86	127	154	91	372
1986/87	160	151	90	401
1987/88	141	154	93	388
1988/89	135	139	86	360
1989/90	139	146	86	371
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90 :	+21%	-11%	- 5%	+/-0

(Källa: Dramaten)

Det totala antalet årsverken har varierat relativt kraftigt, någon entydig trend kan inte utläsas ur redovisningen. Vid periodens inledning redovisades 370 årsverken och vid dess slut redovisades 371 st. Dessemellan har antalet varierat mellan som lägst 360 st och som högst 466 st. Det lägsta antalet årsverken redovisades 1988/89 och det högsta antalet redovisas 1981/82.

Mer entydiga förändringar har dock skett vad gäller de olika personalkategoriernas andelar av det totala antalet årsverken (nedan anges genomsnittsvärden för treårsperioder):

- den **konstnärliga** personalgruppen har svarat för en ökande andel; mellan P1 och P5 ökade den från 31 till 37 %, vilket motsvarar 114 resp. 138 årsverken (en ökning med 21 %).
- den **tekniska** personalens andel har minskat från 44 % P1 till 39 % P5, detta motsvaras av 165 resp. 146 årsverken (en minskning med 11 %). Minskningen av den tekniska personalgruppens årsverksandel har dock inte skett i jämn takt under hela perioden utan främst mellan P3 och P5, dessförinnan var denna andel i princip oförändrad.
- den **administrativa** personalkategorins andel har varierat mellan 22 och 25 %. Under periodens första hälft var det genomsnittliga antalet administrativa årsverken 95 st och under den senare hälften ca 90 st.

Sammanfattningsvis kan sägas:

- att den **konstnärliga** personalen har ökat, såväl i absoluta tal (antal årsverken) som vad gäller dess andel av det totala antalet årsverken.
- att den **tekniska** personalen minskat såväl i absoluta tal som relativt övriga personalgrupper. Denna grupp har dock under periodens samtliga år utfört det största antalet årsverken.
- såväl antalet som andelen **administrativa** årsverken var, jämfört med periodens första hälft, något lägre under periodens senare del.

3.2.2 Kostnader per årsverke

Dramatens personalkostnader (kostnader för löner samt sociala avgifter m.m.) har under periodens år utgjort mellan 70 och 80 % av de totala kostnaderna. Verksamhetsåret 1989/90 uppgick lönekostnaden till knappt 69 milj.kr. och kostnaden för soc. avgifter uppgick till drygt 32 milj.kr. - i reala termer har dessa kostnader ökat med 11 resp. 40 % jämfört med 1975/76. För att närmare belysa dessa kostnaders utveckling så relateras de i detta avsnitt till antalet årsverken.

I tabell 12, redovisas de genomsnittliga kostnaderna för löner resp. sociala avgifter per årsverke i löpande priser. Parallellt redovisas antalet årsverken som genomsnittsberäkningen utgår ifrån. I

den följande tabellen, nr 13, redovisas dessa kostnaders utveckling i indexerad form parallellt med TKI:s personalkostnadsdel (pk-del) samt KPI (1975/76 = 100).

Tabell 12 Dramatens genomsnittliga kostnader per årsverke i löpande priser (kkr) verksamhetsåren 1975/76–1989/90

Verksamhetsår	Antal årsverken	Genomsnittlig nominell kostnad per årsverke (kkr): Lön	Soc. avg.	Lön + soc.avg.
1975/76	370	54	20	74
1976/77	371	61	25	85
1977/78	374	69	32	102
1978/79	424	68	31	99
1979/80	403	78	33	111
1980/81	386	96	39	135
1981/82	466	87	38	125
1982/83	422	99	48	147
1983/84	395	108	50	158
1984/85	386	114	52	166
1985/86	372	133	60	193
1986/87	401	126	62	188
1987/88	388	151	68	218
1988/89	360	175	83	258
1989/90	371	186	87	272
		+ 243 %	+ 331 %	+ 266 %

Tabell 13 Indexerad utveckling av Dramatens genomsnittliga kostnader per årsverke, TKI:s personalkostnadsdel och KPI (1975/76 = 100)

Verksamhetsår	Genomsnitt per årsverke: Lön	Soc. avg.	Lön + soc.avg.	TKI:s pk-del	KPI
1975/76	100	100	100	100	100
1976/77	112	124	115	112	110
1977/78	128	161	137	133	123
1978/79	126	152	133	138	135
1979/80	143	164	149	148	145
1980/81	178	196	182	165	165
1981/82	160	188	168	182	184
1982/83	183	239	198	190	200
1983/84	200	248	213	207	218
1984/85	210	259	223	231	236
1985/86	246	297	260	247	253
1986/87	233	307	253	270	264
1987/88	278	337	294	284	275
1988/89	323	413	347	335	291
1989/90	343	431	366	356	310
	+243 %	+331 %	+266 %	+256 %	+210 %

Av tabell 13 framgår att variationerna är stora vad gäller utvecklingen mellan enskilda år. Sett över perioden som helhet har Dramaten genomsnittliga kostnad per årsverke ökat med ca 266 %. En jämförelse med TKI:s pk-del resp. KPI:s utveckling visar

att utvecklingen av personalkostnaden på teaterområdet (TKI:s pk-del) ligger ganska nära Dramatens personalkostnadsutveckling medan den allmänna prisutvecklingen (KPI) ökat något långsammare. Detta gäller främst under de senaste åren, mellan 87/88 och 89/90 ökar KPI med ca 12.7 % medan Dramatens genomsnittliga kostnad per årsverke liksom TKI ökar med ca 25 %. Ser man på Dramatens personalkostnaders komponenter så har kostnaderna för sociala avgifter under perioden ökat betydligt mer än såväl lönekostnaden som KPI (+ 330 % jämfört med + 243 % resp. + 210 %).

För att ge en tydligare bild av de olika kostnadernas värde så redovisas i tabell 14 de genomsnittliga årliga kostnaderna per årsverke omräknade till fasta priser, parallellt redovisas de genomsnittliga årsverksantalen under P1-P5. Kostnaderna redovisas även som index.

Tabell 14 Dramatens genomsnittliga kostnader per årsverke, 1989 års priser, verksamhetsåren 1982/83–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Genomsn. antal årsverken	Genomsnittlig kostnad per årsverke (kkr): löner	sociala avgifter	lön + soc.avg.	Indexerade årsverkskostnader (P1=100): löner	sociala avgifter	lön + soc.avg.
1	372	171	71	242	100	100	100
2	404	168	72	239	98	100	99
3	428	151	70	220	88	98	91
4	386	154	71	225	90	100	93
5	373	180	84	264	106	118	109

(Källa: Dramaten)

Av tabellen framgår att den genomsnittliga totala kostnaden för ett årsverke realt ökat med 9 % mellan P1 och P5, från 242 000 kr till 264 000 kr. Det framgår dock även att den genomsnittliga kostnaden för ett årsverke under de mellanliggande perioderna - framför allt under P3 och P4 - legat lägre än under den första resp. den sista perioden. Beaktar man den genomsnittliga lönekostnaden för ett årsverke så framgår det att denna sjönk mellan P1 och P3; från ca 171 000 kr. till ca 151 000 kr. Därefter, främst mellan P4 och P5, ökade den reala lönekostnaden och uppgick P5 till ca 180 000 kr.

3.3 Lokaler och lokalkostnader

Under den period som TKU studerar så har vissa förändringar vad gäller Dramatens lokalförhållanden skett; dels en ökning av

den totala lokalytan, dels förändringar inom densamma. Såsom redovisats tidigare har två scener tillkommit (Lejonkulan och Sibyllan) medan en scen har avvecklats (Nybropaviljongen).

År 1985 inleddes en ombyggnad av Dramatens teaterbyggnad vid Nybroplan. Ombyggnaden skedde i tre etapper och avslutades 1987.

Arbetena har utöver ombyggnaden av stora scenens salong - som skedde under teaterns sommaruppehåll 1987 - omfattat upprustning av bl.a. artistloger, ombyggnad av perukmakeri och sminkavdelning, nya toalettutrymmen, tekniska arbeten såsom ställverk för högspänning och ljudstudio m.m.

Verksamheten vid teatern kunde trots de pågående arbetena bedrivas i normal omfattning under de berörda spelåren.

I sammanställningen nedan redovisas lokalsituationen verksamhetsåret 1989/90.

DRAMATENS LOKALER VERKSAMHETSÅRET 1989/90

Fastighet /adress	Lokal-typ	Användning	Area (kvm): Ovan mark	Under mark	Totalt	Hyra/kvm (kr): Ovan mark	Under mark	Total årshyra (kkr)
Thalia 3 Nybroplan	Stats-ägd	Teater-byggnad	10847	1795	12642	833	417	9787.6
Tre Vapen 2 Valhallavägen 191	Stats-ägd	Förråd	0	426	426	-	440	187.6
Hangaren 1 Hägernäs, Täby	Stats-ägd	Förråd	854	259	1113	248	123	244.0
Hangaren 1 Hägernäs, Täby	Stats-ägd	Scen-ateljéer	3711	0	3711	539	-	1999.9
Hägernäs 7:22 Hägernäs, Täby	Stats-ägd	Förråd (rekvisita)	1083	0	1083	186	-	202.0
Sjömannen 10 Nybrogatan 6	Stats-ägd	Kontor, ateljéer teaterlokal	3359	797	4156	803	475	3076.2
Sjömannen 10 Nybrogatan 6	Stats-ägd	Kontor	251	0	251	824	-	155.2
Kusen 2 Kungl. Hovstallet	Stats-ägd	Verkstad och garage	718	0	718	1065	-	764.7
SUMMA, statsägda lokaler:			20105	3277	23382			16417.1
Krejaren 19 Sibyllegatan 29	In-hyrd	Teater-lokal	240	0	240	620	-	148.7
Thalia Sjömannen Almlöfsgatan	In-hyrd	Gatu-utrymme	-	-	-	-	-	9.3
SUMMA, inhyrda lokaler:			240	0	240			158.0
SUMMA, samtliga lokaler:			20345	3277	23622			16575.1

(Källa: Byggnadsstyrelsen)

Vad gäller utvecklingen av disponerade lokaler och kostnader för dessa så finns det utförliga uppgifter endast för de senaste åren (de totala hyreskostnaderna framgår dock av kostnadsredovisningen i tabell 8). Här nedan redovisas förändringen av arean och hyreskostnaden mellan 1985/86 och 1989/90 för några av de lokaler som Dramaten disponerar. När det gäller den angivna hyran per kvm 1985/86 så har en särskilt redovisad förbrukningsavgift/kvm inkluderats, 1989/90 togs någon sådan separat avgift inte ut.

För att möjliggöra en jämförelse kan nämnas att konsumentprisindex ökade med drygt 22 % mellan åren 1985 och 1989.

		1985/86	1989/90	Förändring
Teaterbyggnaden, Nybroplan				
area:	ovan mark:	9 435 kvm	10 847 kvm	+ 15 %
	under mark:	1 325 kvm	1 795 kvm	+ 35 %
hyra:	ovan mark:	668 kr/kvm	833 kr/kvm	+ 25 %
	under mark:	403 kr/kvm	417 kr/kvm	+ 3 %
total årshyra:		6.837 mkr	9.788 mkr	+ 43 %
Sjömannen 10, Nybrogatan 6				
area:	ovan mark	3 299 kvm	3 359 kvm	+ 2 %
	under mark	759 kvm	797 kvm	+ 5 %
hyra:	ovan mark:	719 kr/kvm	803 kr/kvm	+ 13 %
	under mark:	369 kr/kvm	475 kr/kvm	+ 29 %
total årshyra:		2.652 mkr	3.076 mkr	+ 16 %
Scenateljéer, Täby				
area:	ovan mark:	3 276 kvm	3 711 kvm	+ 13 %
hyra:	ovan mark:	502 kr/kvm	539 kr/kvm	+ 7 %
total årshyra:		1.645 mkr	2.0 mkr	+ 22 %

(Källa: Byggnadsstyrelsen)

De hyresförändringar som framgått av redovisningen är en följd av dels reguljära årliga uppräkningar, dels de investeringar som gjorts i lokalerna.

Dramaten garanteras, via det statliga anslaget, full kompensation för ökade hyreskostnader.

Kungl. Byggnadsstyrelsen har lokalhållningsansvar för Dramaten. Detta innebär att byggnadsstyrelsen fungerar som hyresvärd och och har ansvaret för att hålla lokalerna i funktionsdugligt skick. I bilaga 8 redogörs för byggnadsstyrelsens roll samt för de principer som styrt hyressättningen under perioden.

3.4 Övriga kostnader

De övriga kostnaderna är den kostnadskategori som i såväl relativa som absoluta tal ökat mest. Mellan P1 och P5 har dessa kostnader ökat med ca 100 %; från ca 14 till ca 28 milj.kr. Därmed har även dessa kostnaders andel av de totala kostnaderna ökat relativt kraftigt; från 12 till 20 %.

Till kategorin övrigt hänförs kostnader för material, reklam/marknadsföring, turnéer, resor och traktamenten, sjuk- och hälsovård m.m.

Uttryckta i fasta priser så har de övriga kostnaderna under flertalet av verksamhetsåren 1975/76–1985/86 varierat mellan 15 och 20 milj.kr., därefter ökade de och uppgick periodens sista verksamhetsår (1989/90) till drygt 33 milj.kr. Under sistnämnda verksamhetsår uppgick turnékostnaden till ca 5,5 milj.kr.

Vad gäller storleken på de olika kostnaderna som summeras till övriga kostnaderna så kan TKU inte presentera dessa närmare eftersom de inte framgår av Dramatens årsredovisningar.

4 Intäkter

4.1 Allmänt

Dramatens intäkter indelas i biljettintäkter, statligt anslag, övriga intäkter samt ränteintäkter (här redovisas dessa som en nettosiffra; dvs. ränteintäkter minus räntekostnader).

I tabell 15 och 16 redovisas Dramatens intäkter i löpande resp. fasta priser, av tabellerna framgår respektive intäktskategoris procentuella förändring under perioden. I tabell 17 redovisas årliga genomsnittstal som beräknats utifrån treårsperioder (fasta priser).

Tabell 15 Dramatens intäkter, löpande priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor
1975/76	3201	32031	137	481	35369	35850
1976/77	3310	37274	190	803	40774	41577
1977/78	3192	43255	177	1948	46624	48572
1978/79	3948	48462	204	963	52614	53577
1979/80	5797	52410	709	2181	58916	61097
1980/81	6194	57754	1003	2768	64951	67719
1981/82	6317	64302	1278	2909	71897	74806
1982/83	7696	68763	1352	3651	77811	81462
1983/84	9958	72201	2108	2231	84267	86498
1984/85	7585	77328	1648	2151	86561	88712
1985/86	12404	79897	2823	1907	95124	97031
1986/87*	17070	87565	6240	5063	110875	115938
1987/88	17479	86675	8405	4994	112559	117553
1988/89	21345	95605	8854	5872	125804	131676
1989/90	27013	109099	11409	7640	147521	155161
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+744	+241	+8228	+1488	+317	+333

*) Teatern har erhållit 5 000 tkr i extra statsbidrag (utöver angivet anslag) att tillföras resultatutjämningsfonden.

(Källa: Dramaten)

Tabell 16 Dramatens intäkter, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (defl: KPI, kkr), de totala intäkterna även deflaterade med TKI

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor	Totala intäkter Defl:TKI
1975/76	9907	99136	424	1489	109467	110956	122213
1976/77	9305	104780	534	2257	114619	116876	127460
1977/78	8045	109018	446	4910	117509	122419	127273
1978/79	9038	110939	467	2205	120444	122649	133025
1979/80	12399	112100	1516	4665	126016	130681	141977
1980/81	11647	108596	1886	5205	122128	127333	139827
1981/82	10603	107926	2145	4883	120673	125556	139581
1982/83	11892	106251	2089	5641	120232	125874	144187
1983/84	14125	102412	2990	3165	119526	122691	140215
1984/85	9960	101540	2164	2824	113664	116489	130073
1985/86	15174	97740	3453	2333	116367	118700	133003
1986/87	20035	102773	7324	5942	130132	136074	147255
1987/88	19679	97584	9463	5623	126726	132349	142308
1988/89	22718	101753	9423	6250	133894	140143	139796
1989/90	27013	109099	11409	7640	147521	155161	155161
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+ 173 %	+ 10 %	+ 2591 %	+ 413 %	+ 35 %	+ 40 %	+ 27 %

(Källa: Dramaten)

Tabell 17 Dramatens genomsnittliga årliga intäkter, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Biljettintäkter	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor
1	9086	104311	468	2885	113865	116750
2	11028	110545	1290	4025	122863	126888
3	12206	105529	2408	4563	120144	124707
4	15056	100684	4314	3700	120054	123754
5	23137	102812	10098	6504	136047	142551
Förändring mellan period 1 och period 5:	+155	-1	+2057	+125	+19	+22

(Källa: Dramaten)

Vad gäller de olika intäkternas betydelse och dess förändring under perioden kan nämnas att (årliga genomsnittstal baserade på treårsperioder, 1989 års priser):

- **biljettintäkternas** relativa betydelse har ökat; P1 svarade de för 8 % av teaterns totala intäkter och P5 hade denna andel ökat till 16 %. Biljettintäkterna ökade med drygt 150 % mellan P1 och P5, från ca 9,1 milj.kr. till ca 23,1 milj.kr. Större delen av denna ökning skedde under periodens senare del, studerar man värden

för enskilda år så framgår att biljettintäkterna fr.o.m. 1986/87 låg på en högre nivå än tidigare. Vidare framgår att en relativt kraftig ökning (+ 19 %) skedde mellan de sista åren; från 22,7 till 27 milj.kr. De senare årens ökade biljettintäkter är en följd av dels ett ökat antal besök, dels realt höjda biljettpriser. Som exempel på Dramatens biljettprisers utveckling under perioden kan nämnas att priset för en biljett till stora scenens parkett realt har ökat med ca 96 % mellan 1975/76 och 1989/90; från 56 till 110 kr. (se även i TKU:s betänkande avsn. 5.4.3 om biljettpriser m.m.).

- den andel av intäkterna som det **statliga anslaget** svarar för minskade under perioden; från 89 % P1 till 72 % P5. Mellan P1 och P2 ökade det statliga anslagets värde med ca 6 % därefter sjönk det och nådde sin lägsta nivå P4 (ca 101 milj.kr.). Mellan P4 och P5 skedde sedan en viss ökning av anslagets värde. P5 uppgick dess genomsnittliga värde till 102.8 milj.kr. Jämförs detta värde med P1 (104.3 milj.kr.) så framgår att det statliga anslagets reala värde var ca 1 % lägre under P5 (en närmare redovisning av det statliga anslagets utveckling ges i följande avsnitt).
- de **övriga intäkterna** har ökat kraftigt, från 0,5 milj.kr. P1 till 10,1 milj.kr. P5. Denna intäktsposts relativa betydelse har därmed ökat, från att utgöra mindre än 1 % av teaterns intäkter till att svara för ca 7 %. Till övriga intäkter förs bl.a. turnéintäkter, dessa uppgick periodens sista verksamhetsår till ca 5,5 milj.kr. och utgjorde därmed nästan hälften av de övriga intäkterna under detta år.

För kategorin övriga intäkter gäller, liksom för de övriga kostnaderna, att de ingående delarna inte särredovisas i årsredovisningen. TKU kan därför inte ge en närmare redovisning av de ingående delarnas utveckling.

- även ränteintäkternas (netto) relativa betydelse har ökat, P1 svarade de för 2 % och P5 svarade de för 5 % av teaterns intäkter. Dess värde har ökat med ca 125 % mellan P1 och P5, från ca 2,9 milj.kr. till 6,5 milj.kr.
- de **totala intäkterna** har, liksom de totala kostnaderna,ökat med drygt 20 % under perioden. En stor del av denna ökning har skett under P5 (under P4 låg de genomsnittliga totala intäkterna ca 6 % över den initiala nivån).

Sammanfattningsvis kan sägas att den ekonomiska omfattningen av Dramatens verksamhet i reala termer ökat med drygt 20 % under den studerade perioden. Vad gäller intäktssidan så har det statliga anslagets relativa betydelse minskat medan samtliga andra intäktskategoriers relativa betydelse har ökat. I absoluta tal så är ökningen av biljettintäkter och övriga intäkter av störst omfattning.

4.2 Det statliga anslagets utveckling

I tabell 18 redovisas utvecklingen av det statliga anslaget; dels i löpande priser, dels indexerat. Parallellt redovisas utvecklingen av TKI samt KPI.

Tabell 18 Det statliga anslagets utveckling, i löpande priser samt indexerat, TKI och KPI (kkr, 1975/76 = 100)

Verksamhetsår	Statligt anslag; kkr	index	TKI	KPI
1975/76	32 031	100	100	100
1976/77	37 274	116	111	110
1977/78	43 255	135	130	123
1978/79	48 462	151	137	135
1979/80	52 410	164	147	145
1980/81	57 754	180	165	165
1981/82	64 302	201	183	184
1982/83	68 763	215	193	200
1983/84	72 201	225	210	218
1984/85	77 328	241	233	236
1985/86	79 897	249	249	253
1986/87	87 565	273	268	264
1987/88	86 675	271	282	275
1988/89	95 605	298	321	291
1989/90	109 099	341	341	310
	+ 241 %	+ 241 %	+ 241 %	+ 210 %

Av indexserierna framgår att det statliga anslaget mellan 1975/76 och 1989/90 nominellt ökade lika mycket som TKI (+ 241 %) medan KPI:s ökning är något mindre (+210 %). Detta skulle innebära att anslagets utveckling varit snabbare än den allmänna kostnadsutvecklingen och att det utvecklats i samma takt som kostnaderna för en "normalteater". Nämnda jämförelse gäller dock två enskilda år, sett över perioden som helhet varierar de olika seriernas utveckling. Man kan bl.a. notera att det statliga anslaget ökar rel. mycket under periodens sista år. Verksamhetsåret 1987/88 ligger anslaget resp. KPI:s indexvärde relativt lika; 271 resp. 275. Därefter, mellan 87/88 och 89/90 ökar det statliga anslaget med ca 26 % medan KPIs ökning under samma period stannar vid ca 13 %. "Normalteaterns" kostnader (TKI) ökar med ca 21 % mellan dessa år.

Ökningen av det statliga anslaget periodens sista år är en följd av att anslagsbasen för det statliga anslaget räknades upp och att extra verksamhetsmedel beviljades av riksdagen. Anledningen till uppräkningen av anslagsbasen var de kostnadsökningar som införandet av OB-ersättning för konstnärlig personal innebar för teatrarna.

5.1 Verksamheten relaterad till kostnaderna

I tabell 19, nedan, redovisas utvecklingen av de fastprisberäknade genomsnittliga kostnaderna per föreställning samt per besök. I tabellen anges även kostnadernas utveckling i form av indexserier.

Tabell 19 Dramatens genomsnittliga kostnad, 1989 års priser, per föreställning resp. besök under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa kostnader, antalet föreställningar och antalet besök (tre års medeltal, defl: KPI, kr, P1 = 100)

Period	Genomsn. kostnad /fst. (kr)	Indexserier, P1 = 100: Kostnad /fst.	Antal fst.	Genomsn. kostnad /besök (kr)	Indexserier, P1 = 100: Kostnad /besök	Antal besök
1	98 000	100	100	352	100	100
2	108 000	110	98	431	122	88
3	117 000	120	90	417	118	91
4	135 000	137	76	473	134	78
5	117 000	119	102	429	122	99

Tabellens siffror ger en uppfattning om styckkostnadernas storlek. De framräknade kostnaderna skall dock inte ses som några exakta värden, utan behandlas som mycket ungefärliga genomsnittstal: Utifrån vad som redovisas i tabellen kan sägas att den genomsnittliga kostnaden per föreställning vid Dramaten under de senare perioderna uppgått till en nivå kring 120 000 kr., och att den genomsnittliga kostnaden per besök legat mellan 400 och 450 kr.

Vid eventuella tolkningar av förändringar så bör man bl.a. vara medveten om att de totala kostnaderna relaterats till samtliga föreställningar vilket innebär att föreställningarnas karaktär har betydelse för utfallet. Som exempel kan nämnas att föreställningar på mindre scener generellt kan antas vara något mindre kostsamma än föreställningar på stora scenen.

Man bör vidare ha i åtanke att en stor del av teaterns kostnader inte kan minskas från ett år till ett annat (beroende på fast anställd personal, lokalkontrakt etc.). De fasta kostnaderna torde vara en del av förklaringen till att de beräknade styckkostnaderna varierar omvänt mot föreställnings- resp. besöksantalen – dvs. kostnaderna har ökat när antalen minskat och v.v. Man kan dock utläsa att då antalet föreställningar resp. besök P5 ånyo nått den initiala nivån så har inte styckkostnaden sjunkit till den initiala nivån – dvs. kostnaden per föreställning/besök har ökat även vid samma kvantitet.

5.2 Verksamheten relaterad till intäkterna

I tabellerna nedan har verksamheten i termer av föreställningar och besök relaterats till vissa av Dramatens intäktsslag. De intäktsslag som beaktas är det statliga anslaget samt biljettintäkterna. Det statliga anslaget relateras, liksom de totala kostnaderna, till det totala antalet föreställningar/besök. Biljettintäkterna relateras till antalet besök till Dramatens föreställningar på "egna" scener (kategorierna stora, Lilla, annan scen, samt gästspel) - dvs. de föreställningar som ger biljettintäkter (intäkter från turnéföreställningar redovisas under övriga intäkter).

I tabell 20 redovisas de genomsnittliga intäkterna per föreställning och i tabell 21 redovisas de genomsnittliga intäkterna per besök. I tabellerna redovisas även utvecklingen av de totala föreställnings- resp. besöksantalen.

Tabell 20 Genomsnittligt statligt anslag resp. biljettintäkt, 1989 års priser, per föreställning under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa intäkter och antalet föreställningar (tre års medeltal, defl: KPI, kkr, P1 = 100)

Period	Statligt anslag /fst. (kkr)	Biljett-intäkt /fst. (kkr)	Indexserier, P1 = 100: Statl. anslag /fst.	Bilj. int. /fst.	Totalt antal fst.*
1	88	9	100	100	100
2	95	11	109	123	98
3	100	12	113	144	90
4	114	17	129	201	76
5	85	20	97	238	102

*) Motsvarande indexserie för det totala antalet förest. exkl. turnéförest: 100, 100, 94, 81, 106.

Av tabell 20 framgår att det genomsnittliga statliga anslaget per föreställning ökade fram till P4 (från 88 000 kr. till 114 000 kr. per föreställning) och därefter sjönk för att P5 ligga strax under den initiala nivån. Beaktar man antalet föreställningar så ser man att utvecklingen av detta antal är omvänd; antalet föreställningar sjönk mellan P1 och P4, ökade därefter och nådde P5 ånyo den initiala nivån.

Om biljettintäkterna relateras till antalet föreställningar så ser man att de genomsnittliga biljettintäkterna per föreställning ökat under perioden, från ca 9 000 kr. P1 till ca 20 000 kr. per föreställning P5 - en ökning med närmare 140 %.

Tabell 21 Genomsnittligt statligt anslag resp. biljettintäkt, 1989 års priser, per besök under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa intäkter och antalet besök (tre års medeltal, 1989 års priser, defl: KPI, kr, P1 = 100)

Period	Statligt anslag /besök (kr)	Biljett-intäkt /besök (kr)	Indexserier, P1 = 100: Statl. anslag /besök	Bilj. int. /besök	Totalt antal besök*
1	315	31	100	100	100
2	380	41	121	135	88
3	354	43	112	141	91
4	398	64	126	208	78
5	313	79	100	258	99

*) Motsvarande indexserie för det totala antalet besök exkl. turnéförest: 100, 90, 95, 78, 98.

Då de statliga anslagen liksom biljettintäkterna relateras till besöksantalet framgår att det genomsnittliga statliga anslaget per besök ökade med ca 26 % mellan P1 och P4 (från 315 till 398 kr.). Mellan samma perioder minskade antalet besök med ca 22 %. P5 återgick såväl antalet besök som det genomsnittliga statliga anslaget per besök till den initiala nivån, det förstnämnda genom en ökning och det senare genom en minskning.

Vad gäller de genomsnittliga biljettintäkterna per besök så har dessa successivt ökat under hela perioden; från ca 30 kr. per besök P1 till ca 80 kr. per besök P5, en ökning med närmare 160 %. Ökningens omfattning varierar dock; mellan P2 och P3 var den endast någon procent medan den största ökningen, mellan P3 och P4, uppgick till närmare 50 %.

5.3 Verksamheten relaterad till antalet årsverken

Nedan, i tabell 22, redovisas det genomsnittliga antalet föreställningar per årsverke, parallellt redovisas antalet föreställningar resp. årsverken.

Tabell 22 Genomsnittligt antal föreställningar, årsverken samt föreställningar per årsverke under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande dessa antals utveckling (tre års medeltal, P1 = 100)

Period	Genomsnittligt antal: Före-ställ-ningar	Års-ver-ken	Fst. /års-verke	Indexserier, period 1 = 100: Före-ställ-ningar	Års-ver-ken	Fst. /års-verke
1	1188	372	3.2	100	100	100
2	1163	404	2.9	98	109	90
3	1066	428	2.5	90	115	78
4	905	386	2.3	76	104	73
5	1211	373	3.3	102	100	102

Av tabellen framgår att antalet föreställningar sjönk mellan P1 och P4, antalet ökade därefter och var P5 något högre än P1. Vad gäller antalet årsverken så ökade det mellan P1 och P3. P3 bröts den ökande trenden och antalet minskade för att P5 åter ligga på P1:s nivå.

Utvecklingen av årsverks- resp. föreställningsantal medför att det genomsnittliga antalet föreställningar per årsverke sjönk med närmare 30 % mellan P1 och P4; från ca 3,2 till 2,3 st, därefter skedde en ökning till ca 3,3 föreställningar per årsverke P5. Om P5 jämförs med P1 framgår att antalet årsverken i princip är detsamma men att det producerats fler föreställningar den senare perioden, följdaktligen är även antalet föreställningar per årsverke under P5 något högre än under P1.

Man bör inte utifrån de framräknade siffrorna göra alltför långtgående tolkningar. "Antalet föreställningar per årsverke" är ett grovt mått som påverkas av repertoarpolitik, arbetsformer, arbetstidsregleringar m.m. När det gäller Dramaten torde man dock utifrån siffrorna ovan kunna sluta sig till att antalet föreställningar per årsverke "normalt" varierar kring 3 st.

1.1 Inför läsningen

I den följande texten gäller:

- Fastprisberäkningar har, om inget annat anges skett med KPI som deflator till 1989 års priser.
- Period 1 (P1) avser verksamhetsåren 1975/76-1977/78,
  period 2 (P2) -"- -"- 1978/79-1980/81,
  period 3 (P3) -"- -"- 1981/82-1983/84,
  period 4 (P4) -"- -"- 1984/85-1986/87,
  period 5 (P5) -"- -"- 1987/88-1989/90.
- Utöver kostnader och intäkter har TKU endast beaktat räntenettot - dvs. ränteintäkter minus räntekostnader. Vid en jämförelse mellan summan av de redovisade årliga totala kostnaderna resp. intäkterna kan därför skillnader föreligga. Dessa skillnader kan härröra från bl.a. avskrivningar och fonderingar, poster som TKU ej har beaktat.
- När det gäller siffermaterialet som redovisas i de olika tabellerna bör det påpekas att dessa siffror vanligen är avrundade, de bakomliggande beräkningarna har vanligen utförts med flera decimaler. Avrundningarna kan i vissa fall få till följd att summan av de redovisade (avrundade) talen avviker från den angivna (avrundade) summan.

1.2 Faktorer som påverkat TKU:s analys av verksamhet, kostnader och intäkter

Genomgången av Riksteatern kompliceras generellt av att teaterns verksamhet förändrats under perioden: En redovisning av teaterns uppdrag och förändringar av detta återfinns i TKUs betänkande kap. 8. Här nämns något om de regionala ensemblernas betydelse.

Antalet regionala ensembler som hörde till Riksteatern minskade i och med regionaliseringen som var en del av 1974 års kulturpolitik. Till Riksteatern hörde spelåren 1975/76-76/77 5 st regionala ensembler, 1977/78-79/80: 3 st, 1980/81-82/83: 2 st och slutligen 1983/84: 1 st. Fr.o.m. 1984/85 hade de regionala ensemblerna fått nya huvudmän och var helt fristående från Riksteatern.

Det hade för TKU varit önskvärt att särskilja dessa ensembler i alla avseenden och särredovisa deras verksamhet. Detta låter sig dock inte göras, främst beroende på att man ej kan särskilja de regionala ensemblernas kostnader/intäkter från Riksteaterns redovisning. När det gäller antal uppsättningar, totala föreställnings- och besöksantal samt totala årsverkesantal kan dock en särredovisning gällande de regionala ensemblerna göras.

Som en konsekvens av att regionala ensembler hörde till Riksteatern t.o.m. 1983/84 beräknas för de olika siffrorna som redovisas den procentuella förändringen, inte bara för perioden som helhet utan även mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90 (mellan P4 och P5); dvs. den period som Riksteatern existerat utan de regionala ensemblerna.

2 Verksamhet

2.1 Uppsättningar

De uppsättningar som de olika teaterföreningarna erbjuds av Riksteatern är dels sådana som producerats av Riksteatern centralt, dels uppsättningar som producerats utanför Riksteatern men som ingår i Riksteaterns utbud och förmedlas av Riksteatern. För åren 1975/76–83/84 inkluderar redovisningen även de uppsättningar som producerats av de regionala ensembler som under dessa år hörde till Riksteatern.

Antalet uppsättningar som producerats av Riksteatern centralt har under perioden minskat med ca 40 % och antalet uppsättningar som förmedlats från andra producenter har halverats. Verksamhetsåret 1975/76 producerade Riksteatern centralt 58 uppsättningar och förmedlade 29 uppsättningar som producerats utanför Riksteatern. Samma år producerade de regionala ensemblerna 42 uppsättningar. Periodens sista verksamhetsår, 1989/90, producerade Riksteatern 35 uppsättningar och förmedlade 14 uppsättningar av andra producenter. Redovisningarna nedan visar att minskningen av Riksteaterns centrala produktion framför allt skett under de senaste åren. En minskning med drygt 30 % har skett mellan P4 och P5.

Av antalet uppsättningar som ingått i Riksteaterns utbud till teaterföreningarna, dvs. exkl. de regionala ensemblernas produktioner, så har Riksteatern under flertalet av periodens år svarat för ca 70 % medan andelen förmedlade uppsättningar följaktligen utgjort omkring 30 %.

I tabell 1 redovisas det årliga antalet uppsättningar i Riksteaterns regi under perioden. Det totala antalet uppsättningar indelas i förmedlade uppsättningar resp. egna uppsättningar som producerats dels av Riksteatern centralt dels av de regionala ensemblerna. Antalet nyuppsättningar särredovisas inte, främst beroende på att Riksteatern endast undantagsvis låter en uppsättning framföras under mer än ett spelår.

Utvecklingen framträder något tydligare då siffrorna i tabell 1 får ligga till grund för genomsnittstal gällande treårsperioder, resultatet av detta förfarande redovisas i tabell 2.

Tabell 1 Det årliga antalet uppsättningar i Riksteaterns regi perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Egenproducerade uppsättningar: av RT centralt	av de reg.ens.	s:a egen prod.	Förmedlade uppsättningar	Antal uppsättningar: Totalt	Totalt, exkl. de reg. ens.
1975/76	58	42	100	29	129	87
1976/77	50	40	90	32	122	82
1977/78	59	21	80	21	101	80
1978/79	57	18	75	25	100	82
1979/80	62	18	80	21	101	83
1980/81	63	14	77	20	97	83
1981/82	44	14	58	28	86	72
1982/83	59	16	75	25	100	84
1983/84	48	6	54	26	80	74
1984/85	52		52	20	72	72
1985/86	49		49	21	70	70
1986/87	51		51	20	71	71
1987/88	37		37	17	54	54
1988/89	37		37	18	55	55
1989/90	35		35	14	49	49
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	- 40%	- 100%	- 65%	- 52%	- 62%	- 44%
Förändring mellan spelåren 1984/85 och 1989/90:	- 33%	-	- 33%	- 30%	-32%	- 32%

(Källa: Riksteatern)

Tabell 2 Det årliga genomsnittliga antalet uppsättningar i Riksteaterns regi perioden 1975/76–1989/90

Period	Egenproducerade uppsättningar: av RT centralt	av de reg.ens.	s:a egen prod.	Förmedlade uppsättningar	Antal uppsättningar: Totalt	Totalt, exkl. de reg. ens.
1	56	34	90	27	117	83
2	61	17	77	22	99	83
3	50	12	62	26	89	77
4	51		51	20	71	71
5	36		36	16	53	53
Förändring mellan P1 och P5:	- 35%	- 100%	- 60%	- 40%	- 55%	- 37%
Förändring mellan P4 och P5:	- 28%	-	- 28%	- 20%	- 26%	- 26%

(Källa: Riksteatern)

2.2 Föreställningar och besöksantal

Detta avsnitt inleds med ett relativt omfattande tabellmaterial gällande föreställnings- och besöksantal. De olika siffrorna gällande resp. redovisad kategori kommenteras efter tabellerna.

I tabellerna 3 och 4 redovisas antalet föreställningar som givits under perioden och antalet besök vid dessa. Något mer överskådliga redovisningar ges i tabellerna 5 och 6 där genomsnittstal baserade på treårsperioder redovisas för de olika kategorierna. Utifrån uppgifterna gällande föreställnings- och besöksantal har det genomsnittliga antalet besök per föreställning beräknats, resultatet av dessa beräkningar redovisas i tabell 7 (tre års medeltal). På sista raderna i tabellerna anges resp. kategoris procentuella förändring mellan 1975/76 resp. 1984/85 (P1 resp. P4) och 1989/90 (P5). Förändringen efter 1984/85 anges eftersom Riksteaterns verksamhet fr.o.m. detta år ej inkluderar de regionala ensemblerna.

Att Riksteatern är en turnéteater innebär att föreställningar ges i olika teaterlokaler över hela landet. Antalet platser i dessa lokaler varierar liksom befolkningsunderlaget. Detta innebär att underlaget för uppgifterna gällande föreställningar, besök samt antal besök per föreställning, varierar i högre grad än för en teater med fasta scener mellan de enskilda spelåren.

Riksteaterns verksamhet kan därmed inte, såsom t.ex. Operans och Dramatens, indelas efter scener. Redovisningen av Riksteaterns föreställnings- och besöksantalen indelas istället efter föreställningarnas art: dramatiska, lyriska, balett, skolteater och övrig produktion. Därutöver särredovisas de till Riksteatern, under verksamhetsåren 1975/76–83/84, knutna regionala ensemblernas föreställnings- samt besöksantal. Uppgifterna gällande de regionala ensemblernas föreställningar/besök kan endast redovisas som totalsummor beroende på att TKU saknar uppgifter om dessas kategoritillhörighet.

Det totala antalet föreställningar och besök redovisas såväl inkl. som exkl. de regionala ensemblernas verksamhet.

När de olika kategoriernas andelar av det totala antalet föreställningar resp. besök anges i de följande kommentarerna så avses andelar av de totala antalen *exklusive* de regionala ensemblernas föreställningar/besök.

Tabell 3 Antal föreställningar per spelår i Riksteaterns regi under perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal föreställningar* per år : Drama-tisk prod.	Lyrisk prod.	Balett-prod.	Skol-teater-prod.	Övrig prod. (**)	Regio-nala ens.	Totalt antal föreställningar: inkl. reg.ens.	exkl. reg.ens.
1975/76	709	362	127	846	487	1319	3850	2531
1976/77	687	216	111	702	624	1307	3647	2340
1977/78	719	365	115	1207	686	740	3832	3092
1978/79	704	351	134	927	701	633	3450	2817
1979/80	715	285	123	847	843	659	3472	2813
1980/81	705	234	113	928	656	465	3101	2636
1981/82	682	175	96	905	631	461	2950	2489
1982/83	758	252	151	975	530	493	3159	2666
1983/84	722	291	181	684	512	159	2549	2390
1984/85	709	159	117	563	408	-	1956	1956
1985/86	706	193	169	691	386	-	2145	2145
1986/87	674	279	118	519	418	-	2008	2008
1987/88	797	135	147	542	467	-	2088	2088
1988/89	854	107	81	407	420	-	1869	1869
1989/90	795	70	70	484	227	-	1646	1646
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	+12%	-81%	-45%	-43%	-53%	-100%	-57%	-35%
Förändring mellan spelåren 1984/85 och 1989/90:	+12%	-56%	-40%	-14%	-44%	-	-16%	-16%

*) Exkl. förmedlade föreställningar men inklusive övriga köpta föreställningar.
**) Inklusive all sommarverksamhet

(Källa: Riksteatern)

Tabell 4 Antal besök per spelår vid Riksteaterns föreställningar under perioden 1975/76–1989/90

Spelår	Antal besök* per år vid : Dramatisk prod.	Lyrisk prod.	Balett-prod.	Skol-teater-prod.	Övrig prod. (**)	Regionala ens.	Samtliga förest: inkl. reg.ens.	exkl. reg.ens.
1975/76	180769	115049	44995	136082	96060	185580	758535	572955
1976/77	160855	105355	67572	125598	135339	188349	783068	594719
1977/78	285550	141129	75373	170545	125800	121422	919819	798397
1978/79	204761	110261	93037	119098	161342	82591	771090	688499
1979/80	219968	93894	65034	109765	150657	80943	720261	639318
1980/81	178744	72582	53823	119148	129941	67865	622103	554238
1981/82	163789	71450	50760	111630	127216	68211	593056	524845
1982/83	180444	88432	75242	119514	111088	95895	670615	574720
1983/84	147019	82421	88882	76495	87566	22502	504885	482383
1984/85	142589	50742	62445	56901	116825	-	429502	429502
1985/86	179628	59543	74312	63814	106650	-	483947	483947
1986/87	154033	87245	42416	51728	92164	-	427586	427586
1987/88	156761	44921	67301	49565	78467	-	397015	397015
1988/89	172136	47139	57268	40818	68747	-	386108	386108
1989/90	154649	40189	46244	43933	33570	-	318585	318585
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 1989/90:	-14%	-65%	+ 3%	-68%	-65%	-100%	-58%	-44%
Förändring mellan spelåren 1984/85 och 1989/90:	+ 8%	-21%	-26%	-23%	-71%	-	-26%	-26%

*) Exkl. förmedlade föreställningar men inklusive övriga köpta föreställningar.
**) Inklusive all sommarverksamhet

(Källa: Riksteatern)

Tabell 5 Genomsnittliga antal föreställningar per spelår i Riksteaterns regi under perioden 1975/76–89/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal föreställningar per år : Dramatisk prod.	Lyrisk prod.	Balett-prod.	Skol-teater-prod.	Övrig prod.	Regionala ens.	Totalt : inkl. reg.ens.	exkl. reg.ens.
1	705	314	118	918	599	1122	3776	2654
2	708	290	123	901	733	586	3341	2755
3	721	239	143	855	558	371	2886	2515
4	696	210	135	591	404	-	2036	2036
5	815	104	99	478	371	-	1868	1868
Förändring mellan period 1 och period 5:	+16%	-67%	-16%	-48%	-38%	-100%	-51%	-30%
Förändring mellan period 4 och period 5:	+17%	-50%	-26%	-19%	- 8%	-	- 8%	- 8%

(Källa: Riksteatern)

Tabell 6 Genomsnittliga antal besök per spelår vid Riksteaterns föreställningar under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal besök per år vid : Dramatisk prod.	Lyrisk prod.	Balett-prod.	Skolteater-prod.	Övrig prod.	Regionala ens.	Samtliga förest: inkl. reg.ens.	exkl. reg.ens.
1	209058	120511	62647	144075	119066	165117	820474	655357
2	201158	92246	70631	116004	147313	77133	704485	627352
3	163751	80768	71628	102546	108623	62203	589519	527316
4	158750	65843	59724	57481	105213	-	447012	447012
5	161182	44083	56938	44772	60261	-	367236	367236
Förändring mellan period 1 och period 5:	-23%	-63%	- 9%	-69%	-49%	-100%	-55%	-44%
Förändring mellan period 4 och period 5:	+ 2%	-33%	- 5%	-22%	-43%	-	-18%	-18%

(Källa: Riksteatern)

Tabell 7 Genomsnittligt antal besök per Riksteaterföreställning under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal)

Period	Genomsnittligt antal besök per föreställning: Dramatisk prod.	Lyrisk prod.	Balett-prod.	Skolteater-prod.	Övrig prod.	Regionala ens.	Samtliga kategorier: inkl. reg.ens.	exkl. reg.ens.
1	295	397	539	160	199	150	217	246
2	284	318	566	129	202	133	211	227
3	227	347	506	119	194	161	204	209
4	228	313	444	98	261	-	219	219
5	198	449	608	94	160	-	197	197
Förändring mellan period 1 o period 5:	-33%	+13%	+13%	-41%	-20%	-100%	-9%	-20%
Förändring mellan period 4 och period 5:	-13%	+43%	+37%	- 4%	-39%	-	-10%	-10%

(Källa: Riksteatern)

★ Det totala antalet föreställningar

Om de regionala ensemblernas föreställningar exkluderas så har antalet föreställningar som givits i Riksteaterns regi minskat med ca 35 % mellan spelåren 1975/76 och 1989/90; från 2 531 st till 1 646 st. Medräknas även de regionala ensemblernas föreställningar så uppgick antalet föreställningar spelåret 1975/76 till 3 850 st.

Av de olika föreställningskategorier som redovisas så är det endast en; kategorin dramatisk produktion (dvs. reguljära kvällsföre-

ställningar för vuxen publik), vars föreställningsantal ökat under perioden. Antalet föreställningar av övriga kategorier har i varierande omfattning minskat. Av redovisningarna framgår att den relativt sett största minskningen återfinns i kategorin lyriska produktioner.

Denna utveckling är, enligt Riksteatern, en följd av att teatern strävat efter att inom de ekonomiska ramarna upprätthålla det sammanlagda utbudet, vad gäller antal produktioner, till teaterföreningarna och därför bytt ut de mer kostnadskrävande lyriska produktionerna mot dramatiska produktioner. Av samma skäl har dramatiska produktioner av större format, som relativt sett är mer personal- och därmed kostnadskrävande, bytts ut mot produktioner av mindre format. Det kan dock framhållas att antalet föreställningar med mycket små produktioner (1–2 personer som framträder) enligt Riksteatern minskat under åttiotalet.

Mellan periodens första spelår, 1975/76, och dess sista, 1989/90, har antalet besök vid Riksteaterns föreställningar (exkl. de reg. ensemblernas publik) minskat med ca 44 %. En viss publikökning noterades dock under de första åren, periodens högsta besöksantal; ca 800 000 st, noterades 1977/78 (inkluderas de regionala ensemblernas publik så uppgick antalet till ca 920 000 st). Det lägsta antalet, knappt 320 000 besök, redovisades 1989/90.

Som nämnts har Riksteaterns totala föreställningsantal liksom dess totala besöksantal minskat under den period som TKU studerat. Minskningen av besöksantalet har dock varit relativt sett större vilket innebär att även det genomsnittliga antalet besök per föreställning minskat. Av tabell 7, ovan, framgår att det genomsnittliga besöksantalet per föreställning som givits i Riksteaterns regi (exkl. de reg. ensemblerna) minskat med ca 20 % mellan P1 och P5; från 246 till 197 besök per föreställning. Av tabellen kan även utläsas att minskningen, frånsett ett avvikande antal under P4, skett kontinuerligt under perioden.

Enligt Riksteatern har utvecklingen av det genomsnittliga besöksantalet per föreställning påverkats av de satsningar på småplats- och glesbygdsverksamhet, som skett efter beslut av Riksteaterns kongress.

★ Dramatiska föreställningar

Det genomsnittliga årliga antalet dramatiska föreställningar ökade med 16 % mellan P1 och P5. Antalet varierade under P1–P4 kring 700 st, därefter skedde större delen av ökningen, P5 uppgick det genomsnittliga årliga antalet föreställningar till över 800 st.

Antalet besök vid dessa föreställningar har däremot minskat under perioden, om än i mindre utsträckning än Riksteaterns totala besöksantal. Minskningen mellan P1 och P5 uppgick till 23

%; från ca 210 000 till drygt 160 000 besök per år. Här kan dock noteras att en viss, om än liten, ökning skedde mellan P4 och P5.

De dramatiska produktionernas relativa betydelse har ökat. Dess andel av föreställningarna ökade från något under 30 % P1–P3 till ca 44 % under P5. Publikandelen har utvecklats på likartat sätt, under P1–P3 var den strax över 30 %, den växte därefter och utgjorde liksom föreställningsandelen ca 44 % under P5.

Som en följd av att antalet föreställningar ökat medan besöksantalet minskat så har det genomsnittliga antalet besök per dramatisk föreställning minskat med en tredjedel mellan P1 och P5; från 295 till 198 besök per föreställning.

★ Lyriska föreställningar

Antalet lyriska föreställningar har minskat med närmare 70 %; från i genomsnitt 314 st P1 till 104 st under P5. Ungefär hälften av denna minskning skedde mellan P4 och P5, mellan dessa perioder halverades antalet. Enligt Riksteatern är, såsom nämnts tidigare, minskningen av antalet lyriska produktioner en följd av att dessa produktioner är jämförelsevis kostnadskrävande.

Det årliga antalet besök vid lyriska föreställningar har minskat med ca 63 % mellan P1 och P5. De största förändringarna skedde mellan P1 och P2 då besöksantalet minskade från ca 120 000 till drygt 92 000, samt mellan P4 och P5 då antalet minskade från ca 66 000 till ca 44 000.

De lyriska föreställningarnas andel av föreställningarna låg P1–P4 kring 10 %, andelen minskade därefter till ca 6 % under P5. Även publikandelen minskade något under perioden; P1 var den ca 18 %, perioderna 2–4 kring 15 % och P5 var andelen ca 12 %.

Det genomsnittliga antalet besök per lyrisk föreställning har ökat. Jämförs P1 och P5 så uppgick ökningen till 13 %; från 397 till 449 besök per föreställning. Perioderna däremellan låg dock detta besöksantal betydligt lägre, vilket vid jämförelser medför större ökningar; t.ex. så uppgick ökningen mellan P4 och P5 till över 40 %. Såsom redovisats ovan har såväl antalet föreställningar som besök minskat kraftigt, men besöksantalets minskning är något mindre omfattande vilket förklarar ökningen av det genomsnittliga besöksantalet per föreställning.

★ Balettföreställningar

Antalet balettföreställningar ökade mellan P1 och P3; från i genomsnitt 118 föreställningar per år till 143 st. Därefter sjönk antalet. Minskningen var störst mellan P4 och P5 då minskade antalet med 26 %; från 135 till 99 st. Jämfört med P1 så är P5:s antal ca 16 % lägre. Utvecklingen mellan de sista perioderna förklaras

av att Cramérbaletten lades ned, i samband med att Ivo Cramér gick i pension vid utgången av spelåret 1985/86 (P4). För att i viss mån ersätta bortfallet av Cramérbaletten gavs 1986/87-87/88 ett antal separata balettproduktioner. Fr.o.m. 1988/89 (P5) medgav enligt Riksteatern inte teaterns ekonomi några sådana balettproduktioner, varför siffrorna de båda sista åren endast återger Cullbergbalettens verksamhet.

Balettföreställningarnas andel av föreställningarna ökade något mellan P1 och P4; från ca 4 till ca 7 %. Andelen var sedan något lägre P5; ca 5 %.

Besöksantalet vid balettföreställningarna är det besöksantal som förändrats minst under perioden som helhet. Efter en ökning mellan P1 och P3; från ca 63 000 till ca 72 000 besök, minskade det genomsnittliga antalet besök per år till ca 57 000 under P5. Det genomsnittliga besöksantalet var under P5 ca 9 % lägre än motsvarande tal under P1, och ca 5 % lägre än besöksantalet P4.

Balettföreställningarnas publikandel har därmed ökat; från ca 10 % P1 till ca 16 % P5.

Vad gäller det genomsnittliga besöksantalet per föreställning så har detta, bortsett från ett högre antal P2, minskat mellan P1 och P4; från 539 till 444 besök. Mellan P4 och P5 skedde sedan en kraftig ökning (+ 37 %) till i genomsnitt 608 besök per föreställning. Jämförs P1 och P5 så var detta besöksantal ca 13 % högre under den senare perioden. Utvecklingen under perioden förklaras av att antalet föreställningar, trots en ökning mellan P1 och P3, minskat relativt sett mer än antalet besök under perioden som helhet. Vad gäller det högre genomsnittliga besöksantalet under den senaste perioden så torde det ha påverkats av att besöken främst gäller föreställningar av Cullbergbaletten vilka vanligen ges inför en större publik.

★ Skolteaterföreställningar

En jämförelse mellan P1 och P5 visar att antalet skolteaterföreställningar i det närmaste halverats; från 918 till 478 st. Den största delen av denna minskning skedde mellan P3 och P4.

Skolteaterns andel av föreställningarna utgjorde under P1-P3 närmare 35 %, därefter minskade den till ca 26 % under P5.

Antalet besök vid skolteaterföreställningarna är det besöksantal som förändrats mest mellan P1 och P5, det minskar med närmare 70 %; från ca 144 000 till ca 44 000. Minskningen är påtaglig mellan samtliga redovisade perioder, men den största minskningen skedde mellan P3 och P4. Även skolteaterns publikandel har därmed minskat; P1-P3 utgjorde den i genomsnitt kring 20 %, P4 och P5 var motsvarande andel ca 13 resp. 12 %.

Såsom nämnts ovan har såväl antalet skolteaterföreställningar som antalet besök vid dessa minskat kraftigt. Besöksantalets

minskning har dock varit mer omfattande vilket medfört att det genomsnittliga antalet besök per skolteaterföreställning har minskat med drygt 40 %; från 160 till 94 st mellan P1 och P5. Minskningen mellan de två senaste perioderna (P4 och P5) var dock rel. liten.

En förklaring till besöksantalets utveckling är enligt Riksteatern en förändrad konstnärlig ambition som fr.o.m. 1983/84 bl.a. innebar att skolteaterföreställningarnas publikantal begränsades.

★ Föreställningar av kategorin övrigt

Antalet föreställningar av kategorin övrig produktion, dvs. sommarproduktioner i Folkparkerna samt mindre produktioner vid sidan av den ordinarie repertoaren (uppsökande föreställningsverksamhet), ökade mellan P1 och P2; från 599 till 733 st. Därefter minskade de och P5 uppgick det genomsnittliga antalet föreställningar av denna kategori till 371 st (38 % färre än P1). En stor del av minskningen som skedde mellan P3 och P4 förklaras enligt Riksteatern av att man, mellan spelåren 1983/84 och 1984/85, av kvalitetsskäl kraftigt skar ned antalet småproduktioner.

Den andel av föreställningarna som utgjorts av övrig produktion ökade från ca 23 % P1 till ca 27 % P2, därefter sjönk denna andel och låg under P4 och P5 på ca 20 %.

Besöksantalet vid kategorin övrigt har varierat ganska kraftigt om man ser till de enskilda åren. Av de genomsnittliga besökstalen framgår att det skedde en relativt kraftig ökning mellan P1 och P2 från ca 120 000 till närmare 150 000 besök per år. Därefter sjönk antalet, P5 uppgick besöksantalet till drygt 60 000 vilket innebär att antalet halverats jämfört med P1. En stor del av denna minskning skedde de senare åren (mellan P4 och P5).

Publikandelen har varierat; P1 och P5 var den av ungefär samma storleksordning; ca 18 resp. 16 %. Perioderna emellan dessa var denna publikandel något större; som störst var den P4 då besöksantalet till föreställningar av kategorin övrigt utgjorde 24 % av Riksteaterns totala besöksantal.

Det genomsnittliga besöksantalet per föreställning av kategorin övrigt uppgick till omkring 200 under P1–P3, det förändrades sedan; först uppåt, till ca 260 besök P4, därefter nedåt, till 160 besök P5. Minskningen mellan P4 och P5 uppgår till närmare 40 % men jämfört med den initiala nivån så stannar minskningen vid ca 20 %.

★ **De regionala ensemblernas föreställningar**

De regionala ensemblernas föreställningsantal minskade; från 1 122 st P1 till 371 st P3, och P4 var antalet noll. Denna utveckling följer av att de regionala ensemblerna successivt fick nya huvudmän (se avsnitt 1.2).

Som en följd av att dessa ensembler regionaliserades så minskar även det besöksantal som redovisas för ensemblerna kraftigt, från drygt 165 000 besök P1 till 0 besök P4.

Under perioderna som de regionala ensemblerna ingick i Riksteatern varierade det genomsnittliga antalet besök till dessa ensemblers föreställningar kring 150 st.

3 Kostnader

3.1 Allmänt

Då kostnaderna för olika år jämförs så bör man beakta att verksamhetens omfattning varierat under perioden. Jämförelser där kostnaderna relateras till verksamheten görs i avsnitt 5. För Riksteaterns del så bör det dock ånyo påpekas att kostnaderna fram t.o.m. 1983/84 inkluderar kostnaderna för de regionala ensemblerna som hörde till Riksteatern. Den största delen av kostnaderna för dessa ensembler torde hänföras till kategorin personalkostnader och det torde därmed vara denna kostnadskategori som påverkats mest då ensemblerna skildes från Riksteatern.

Mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90 har Riksteaterns totala kostnader, i löpande priser, ökat med ca 235 %, från ca 60 till ca 200 milj.kr. Omräknat till fasta priser har de totala kostnaderna ökat från ca 188 till 203 milj.kr. Under perioden har de fastprisberäknade totala kostnaderna varierat mellan, som lägst, ca 185 milj.kr. (1984/85) och, som högst, ca 218 milj.kr. (1979/80).

Om kostnaderna i stället deflateras med TKI så framgår att dess reala värde, då den teaterspecifika kostnadsutvecklingen beaktas, minskat något mellan periodens första och sista år.

Indelningen av Riksteaterns kostnader skiljer sig från kostnadsredovisningarna gällande de andra teatrarna som TKU studerar. I redovisningarna nedan återfinns bl.a. kostnader för; hotell och traktamenten, köpta turnéföreställningar, resor och transporter samt bidrag till särskild verksamhet. De tre förstnämnda kostnadskategorierna kan hänföras till Riksteaterns roll som turnéteater, och den sistnämnda kostnadskategorin är huvudsakligen en följd av de särskilda uppdrag Riksteatern fått av regeringen. Utöver nämnda kostnader redovisar Riksteatern liksom övriga teatrar kostnader för personal resp. lokaler samt övriga kostnader.

Riksteaterns kostnader, i löpande resp. fasta priser, redovisas i tabell 8 resp. 9. Längst ned i tabellerna anges de olika kostnads-

slagens procentuella förändring dels mellan 1984/85 och 1989/90, dels under perioden som helhet.

I tabell 10 redovisas de genomsnittliga årliga kostnaderna (fasta priser) för treårsperioder (P1–P5). Här redovisas kostnadernas förändring dels mellan P4 och P5, dels mellan P1 och P5.

Tabell 8 Riksteaterns kostnader, löpande priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Personal (inkl. soc.avg)	Hotell & traktamenten	Köpta turnéförest.	Lokalkostnader	Resor & transporter	Bidr. t. särskild verks.*	Övrigt	Totala kostnader
1975/76	35421	5592	2586	2374	5184	1493	8073	60723
1976/77	41472	5820	2449	5190	5475	1764	8474	70644
1977/78	44478	7707	3858	4373	6550	4497	10674	82137
1978/79	49903	8458	3359	5104	7377	4623	13368	92192
1979/80	57536	9549	2809	4608	8693	5022	13760	101977
1980/81	59372	8984	3368	6968	8609	5024	14548	106873
1981/82	59058	10219	6367	7179	8092	5475	22360	118750
1982/83	67385	11796	5908	6678	9717	6841	16002	124327
1983/84	73973	13900	5353	9321	10283	7189	22417	142436
1984/85	75689	12261	5681	7959	10033	7730	22020	141373
1985/86	77153	15143	9750	9200	10694	8542	25293	155775
1986/87	78828	16532	13034	7940	12606	10155	25962	165057
1987/88	81060	20050	13540	8411	12542	10619	25166	171388
1988/89	92200	18566	4707	13179	13835	10958	29403	182848
1989/90	99020	19143	6447	19230	14810	13053	31423	203126
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+180%	+242%	+149%	+710%	+186%	+774%	+289%	+235%
Förändring mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90:	+31%	+56%	+13%	+142%	+48%	+69%	+43%	+44%

*) Inkluderar bidrag till verksamheten på S:a teatern, till regionala ensembler, till teaterverksamhet för döva och hörselskadade, till finsk teaterverksamhet samt till dansverksamhet på Cirkus i Stockholm.

(Källa: Riksteatern)

Tabell 9 Riksteaterns kostnader, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (defl: KPI, kkr), de totala kostnaderna även deflaterade med TKI

Verksamhetsår	Personal (inkl. soc.avg)	Hotell & traktamenten	Köpta turnéförest.	Lokalkostnader	Resor & transporter	Bidr. t. särskild verks.*	Övriga kostnader	Totala kostnader: Defl:KPI	Defl:TKI
1975/76	109628	17307	8004	7348	16044	4621	24986	187938	207005
1976/77	116581	16360	6884	14590	15391	4959	23821	198586	216570
1977/78	112100	19424	9724	11022	16508	11334	26902	207015	215223
1978/79	114238	19362	7689	11684	16887	10583	30602	211046	228902
1979/80	123064	20424	6008	9856	18594	10742	29431	218119	236973
1980/81	111638	16893	6333	13102	16188	9447	27355	200955	220672
1981/82	99124	17152	10686	12049	13582	9189	37529	199312	221576
1982/83	104122	18227	9129	10319	15015	10571	24726	192108	220057
1983/84	104925	19716	7593	13221	14586	10197	31797	202035	230891
1984/85	99388	16100	7460	10451	13174	10150	28915	185638	207286
1985/86	94383	18525	11927	11255	13082	10450	30941	190563	213525
1986/87	92519	19403	15298	9319	14795	11919	30471	193724	209642
1987/88	91263	22574	15244	9470	14121	11956	28333	192960	207479
1988/89	98129	19760	5010	14026	14725	11663	31294	194606	194123
1989/90	99020	19143	6447	19230	14810	13053	31423	203126	203126
Förändring mellan verksamhetsåren 1976/76 och 1989/90:	- 10 %	+ 11 %	- 19 %	+ 162 %	- 8 %	+ 182 %	+ 26 %	+ 8 %	- 2 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90:	+/- 0	+ 19 %	- 14 %	+ 84 %	+ 12 %	+ 29 %	+ 9 %	+ 9 %	- 2 %

*) Inkluderar bidrag till verksamheten på Södra teatern, till regionala ensembler, till teaterverksamhet för döva och hörselskadade, till finsk teaterverksamhet samt till dansverksamhet på Cirkus i Stockholm.

(Källa: Riksteatern)

Tabell 10 Riksteaterns genomsnittliga årliga kostnader, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–89/90 (tre års medeltal, deflator: KPI, kkr)

Period	Personal (inkl. soc.avg)	Hotell & traktamenten	Köpta turnéförest.	Lokalkostnader	Resor & transporter	Bidrag t. särskild verksamh.	Övrigt	Totala kostnader
1	112770	17697	8204	10986	15981	6971	25236	197846
2	116313	18893	6677	11547	17223	10257	29129	210040
3	102724	18365	9136	11863	14394	9986	31351	197818
4	95430	18009	11562	10342	13684	10840	30109	189975
5	96137	20492	8900	14242	14552	12224	30350	196897
Förändring mellan period 1 och period 5:	-15%	+16%	+ 8%	+30%	- 9%	+75%	+20%	+/-0
Förändring mellan period 4 och period 5:	+ 1%	+14%	-23%	+38%	+ 6%	+13%	+ 1%	+ 4%

(Källa: Riksteatern)

Under perioden har vissa förändringar vad gäller de olika kostnadsslagens andelar av de totala kostnaderna skett:

- **personalkostnadernas** andel har minskat: från ca 57 % P1 till ca 49 % P5. Generellt kan sägas att personalkostnaderna utgjorde en större andel av de totala kostnaderna under de år då de regionala ensemblerna hörde till Riksteatern.

- andelen som utgjorts av kostnader för **hotell och traktamenten** har ökat något; från knappt 9 % P1 till drygt 10 % P5.
- kostnaden för **köpta turnéföreställningar** har varierat, men har genomsnittligt utgjort mellan 4 och 5 % av de totala kostnaderna.
- **lokalkostnadernas** andel uppgick till närmare 6 % under P1-P4, därefter ökade denna andel något och utgjorde under P5 drygt 7 % av de totala kostnaderna.
- den andel som utgjorts av kostnader för **resor och transporter** har minskat något mellan P1 och P5; från ca 8 % till drygt 7 %.
- den andel som utgjorts av **bidrag till särskild verksamhet** har ökat från drygt 3 % P1 till ca 6 % P5.
- de **övriga kostnadernas** andel har ökat från knappt 13 % P1 till drygt 15 % under de senare perioderna.

Av redovisningen i tabell 10 (genomsnittliga årliga kostnader) framgår bl.a:

- **personalkostnaderna** ökade mellan P1 och P2; från ca 113 milj.kr. till drygt 116 milj.kr. Därefter sjönk de och uppgick P5 till ca 96 milj.kr. Personalkostnadernas genomsnittliga värde P5 var ca 15 % lägre än motsvarande värde P1. Denna skillnad torde till viss förklaras av de regionala ensemblernas avknoppning. Mellan P4 och P5 skedde en marginell ökning av personalkostnaderna.

- kostnaden för **hotell och traktamenten** varierade under P1-P4 omkring 18 milj.kr., den var dock något högre; närmare 19 milj.kr. under P2. Mellan P4 och P5 ökade kostnaden med ca 14 %, och uppgick därmed till ca 20,5 milj.kr. P5. P5:s värde var ca 16 % högre än värdet P1. Vad gäller de ingående delarnas relativa storlek så anger Riksteatern att verksamhetsåret 1989/90 utgjorde kostnaderna för traktamenten ca 42 % (ca 8 milj.kr.) och hotellkostnaderna ca 58 % (ca 11 milj.kr.). Enligt teatern så är det i praktiken omöjligt att idag ta fram motsvarande uppgifter för periodens övriga år. När utvecklingen av denna kostnadskategori studeras så bör man beakta att antalet hotellnätter/antalet turnédagar torde ha påverkats av att verksamhetens omfattning förändrats under perioden.

- kostnaden för **köpta turnéföreställningar** har varierat relativt kraftigt vilket torde vara en naturlig följd av att såväl antal som typ av köpta föreställningar varierat utifrån de behov och resurser Riksteatern haft. Denna kostnad var som lägst P2; 6,7 milj.kr., och den var som högst P4; 11,6 milj.kr. Övriga perioder låg den kring 8-9 milj.kr. Den högre kostnaden under P4 förklaras enligt Riksteatern bl.a. av att teatern genom att köpa fler föreställningar från andra producenter önskade upprätthålla antalet

produktioner samt att man hade Folkoperan ute på turné vilket var relativt kostsamt.

- under P1-P4 uppgick **lokalkostnaderna** i genomsnitt till omkring 11 milj.kr., därefter ökade de till ca 14,6 milj.kr. P5. Det högre värdet P5 förklaras av att Riksteaterns flyttning hösten 1988 medförde högre lokalkostnader.

- de genomsnittliga kostnaderna för **resor och transporter** minskade med 9 % mellan P1 och P5, från ca 16 milj.kr. till ca 14,6 milj.kr. Vad gäller utvecklingen av denna kostnadskategori så bör man, liksom vad gäller kostnaderna för hotell & traktamenten, beakta att antalet föreställningar som Riksteatern (exkl. de reg. ensemblerna) givit minskat med ca 35 % under perioden vilket torde ha inneburit att mängden resor/transporter minskat.

- **bidrag till särskild verksamhet** ökade från ca 7 milj.kr. P1 till 12,2 milj.kr. P5. Större delen av denna ökning skedde dock redan mellan P1 och P2. Av värdena gällande de enskilda åren framgår att dessa bidrag under periodens första två verksamhetsår låg strax över 5 milj.kr. och att de åren därefter (fr.o.m. 1977/78) varierade mellan ca 10 milj.kr. och 12 milj.kr., periodens sista år var de dock något högre, ca 13 milj.kr. Denna kostnadsposts storlek har förändrats främst beroende på att Riksteatern ålagts, eller påtagit sig, ett antal speciella uppgifter, bl.a. Tyst Teater och Finska resp. Unga Riks. Den förändring som påtalats mellan 76/77 och 77/78 förklaras av att ensemblen Tyst Teater inledde sitt arbete spelåret 1977/78.

- frånsett P1, så har de **övriga kostnaderna** i genomsnitt legat kring 30 milj.kr. P1 var de betydligt lägre; ca 25 milj.kr., vilket medför att ökningen mellan P1 och P5 uppgick till 20 %. Större delen av denna förändring skedde alltså mellan P1 och P2, mellan P4 och P5 är ökningen marginell; ca 1 %.

- de **totala kostnaderna** uppgick under P1, P3 och P5 till närmare 200 milj.kr. Under P2 var de totala kostnaderna drygt 10 milj.kr. högre och under P4 var de knappt 10 milj.kr. lägre. De totala kostnadernas variationer mellan de första fyra perioderna kan främst härledas till förändringar i personalkostnaderna medan förändringen mellan P4 och P5 härör från förändringar i övriga kostnadskategorier, främst då lokalkostnaderna.

I de följande avsnitten redogörs närmare för personalkostnaderna (föregås av en årsverkesredovisning) samt lokalkostnaderna.

3.2 Personal och personalkostnader

3.2.1 Årsverken

Exkluderas de regionala ensemblernas årsverken, så har det totala antalet årsverken vid Riksteatern ökat med 4 % mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90; från 348 till 363 st. Detta ger dock

en i viss mån missvisande bild av utvecklingen, främst beroende på att antalet årsverken 1975/76 är betydligt lägre än de närmast följande åren. Om man i stället beaktar de genomsnittliga årsverkesantalen (tre års medeltal) så framgår att antalet årsverken ökade med 5 % mellan P1 och P2; från i genomsnitt 373 till 390 st. Därefter, mellan P2 och P5, sjönk årsverkesantalet för att under P5 i genomsnitt uppgå till 358 st; 4 % färre än P1 och ca 8 % färre än P2.

Antalet årsverken vid de regionala ensemblerna uppgick under periodens första två år till drygt 100 st, detta antal sjönk sedan successivt för att 1983/84 uppgå till 21 st och året därpå, då de regionala ensemblerna fått nya huvudmän, vara noll.

I tabell 11 redovisas antalen årsverken som utförts av olika personalkategorier under verksamhetsåren 1975/76–1989/90.

Vad gäller de olika personalkategoriernas utveckling så inkluderar den lämnade redovisningen all personal, även den personal som tjänstgjort vid de regionala ensemblerna. De reg. ensemblernas personal har endast kunnat särskiljas från det totala årsverkesantalet vilket bör beaktas när man studerar förändringstal för hela perioden. Som en följd av detta förhållande redovisas i tabellen dels förändringen mellan periodens början och slut, dels förändringen mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90 (den period som Riksteatern existerat utan de regionala ensemblerna).

Tabell 11 Antal årsverken vid Riksteatern verksamhetsåren 1975/76–1989/90

Verksamhetsår	Antal årsverken : Konstnärlig personal	Teknisk personal	Administrativ personal	Totalt	Vid reg. ens.	Totalt, exkl. reg.ens.
1975/76	229	132	88	449	101	348
1976/77	250	150	86	486	108	378
1977/78	224	149	88	461	68	393
1978/79	213	143	88	444	66	378
1979/80	246	145	94	485	76	409
1980/81	207	136	93	436	52	384
1981/82	192	131	92	415	47	368
1982/83	198	134	95	427	51	376
1983/84	190	133	95	418	21	397
1984/85	169	128	93	390	-	390
1985/86	169	123	92	384	-	384
1986/87	161	121	90	372	-	372
1987/88	145	128	91	364	-	364
1988/89	140	123	85	348	-	348
1989/90	152	126	85	363	-	363
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	-34%	- 5%	- 3%	-19%	-100%	+ 4%
Förändring mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90:	-10%	- 2%	- 9%			- 7%

Kommentar:
S:a Teaterns personal ingår ovan under rubrikerna Teknisk resp. Administrativ personal.
Producenter, informatörer, turnéläggare och teaterchef ingår i kategorin Administrativ personal.

(Källa Riksteatern)

Mellan 1984/85 och 1989/90 minskade det totala antalet årsverken med 7 %; från 390 till 363 st. Den största delen av denna minskning härör från kategorin konstnärlig personal: Antalet konstnärliga årsverken minskade från 169 st 1984/85 till 140 st 1988/89, därefter skedde en viss ökning och antalet uppgick periodens sista verksamhetsår till 152 st. Trots denna ökning så var antalet konstnärliga årsverken sistnämnda år 10 % lägre än 1984/85. Mellan 1984/85 och 1989/90 minskade antalet tekniska årsverken marginellt. Antalet administrativa årsverken minskade med 9 % mellan dessa år; från 93 till 85 st.

De olika personalkategoriernas relativa andel av det totala antalet utförda årsverken har förändrats under perioden (tre års medeltal):

- den **konstnärliga** personalens årsverkesandel minskade successivt mellan P1 och P5; från 50 % till 41 %.
- den **tekniska** personalens årsverkesandel ökade; mellan P1 och P4 var ökningen marginell; från 31 till 32 %. Därefter skedde en något tydligare ökning, till 35 % P5.
- den **administrativa** personalens årsverkesandel ökade mellan P1 och P4; från 19 % till 24 %, andelen var sedan 24 % även under P5.

Av de uppgifter Riksteatern lämnat till TKU framgår även årsverkenas fördelning på fast resp. korttidsanställd personal, bl. a. framgår att:

- den andel av det totala antalet årsverken som utförts av **korttidsanställd** personal har ökat något; från 36 % under P1 (167 årsverken av totalt 465 st) till 38 % under P5 (137 årsverken av totalt 358 årsverken).
- av de **konstnärliga** årsverkena kan en ökande andel hänföras till korttidsanställd personal; mellan P1 och P4 ökade den korttidsanställda personalens andel av de konstnärliga årsverkena; från 53 till 59 %, andelen sjönk därefter något och uppgick P5 till 57 %.
- av de **tekniska** årsverkena minskade den korttidsanställda personalens andel mellan P1 och P3; från 28 till 23 %, andelen ökade sedan och uppgick P5 till 37 %.
- den korttidsanställda personalens andel av de **administrativa** årsverkena har varit relativt liten; under 10 %. Om än under 10 % så var de senare periodernas andel genomsnittligt något högre än de tidigare.

3.2.2 Kostnader per årsverke

När det gäller Riksteaterns personalkostnader så särredovisas inte de sociala avgifterna, dessa är inkluderade i den redovisade lönekostnaden. Att för den period som TKU studerar separerara de sociala avgifterna har visat sig vara förenat med betydande svårig-

heter och har därför inte gjorts. Riksteatern anger dock att de sociala avgifternas andel av de redovisade lönekostnaderna under perioden ökat från ca 40 % till ca 50 %.

För att jämföra utvecklingen av personalkostnaderna med utvecklingen av KPI samt TKI:s personalkostnadsdel så redovisas i tabell 12 Riksteaterns genomsnittliga kostnader per årsverke; dels i löpande priser, dels som en indexserie, parallellt med TKI:s personalkostnadsdel (pk-del) och KPI (1975/76 = 100). I tabellen redovisas även antalet årsverken som genomsnittsberäkningen utgått ifrån.

Tabell 12 Riksteaterns genomsnittliga kostnad per årsverke i löpande priser och indexerad samt TKI:s personalkostnadsandel och KPI (kkr, 1975/76 = 100)

Verksamhetsår	Antal årsverken	Genomsnittlig årsverkskostnad: kkr	index	TKI:s pk-del	KPI
1975/76	449	79	100	100	100
1976/77	486	85	108	112	110
1977/78	461	96	122	133	123
1978/79	444	112	142	138	135
1979/80	485	119	150	148	145
1980/81	436	136	173	165	165
1981/82	415	142	180	182	184
1982/83	427	158	200	190	200
1983/84	418	177	224	207	218
1984/85	390	194	246	231	236
1985/86	384	201	255	247	253
1986/87	372	212	269	270	264
1987/88	364	223	282	284	275
1988/89	348	265	336	335	291
1989/90	363	273	346	356	310
	-19 %	+246 %	+246 %	+256 %	+210 %

Av tabellen framgår bl.a. att den genomsnittliga kostnaden för löner och sociala avgifter per årsverke har ökat med närmare 250 % under perioden. Denna kostnad har därmed ökat mer än KPI (+ 210 %) men något mindre än TKIs pk-del (+ 256 %), vilket innebär att kostnaden per årsverke ökat mer än den allmänna kostnadsutvecklingen men i princip följt personalkostnadsutvecklingen på teaterområdet.

I tabell 13 redovisas de genomsnittliga kostnaderna per årsverke i fasta priser samt antalet årsverken per år för P1-P5. Kostnaderna redovisas även som index.

Tabell 13 Riksteaterns genomsnittliga kostnad per årsverke i 1989 års priser verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kr), kostnaderna även uttryckta som index (P1 = 100)

Period	Genomsn. antal årsverken	Genomsnittlig kostnad per årsverke, kr	index
1	465	242 000	100
2	455	256 000	105
3	420	245 000	101
4	382	250 000	103
5	358	268 000	111
	- 23 %	+ 11 %	+ 11 %

Av tabellen framgår att den genomsnittliga reala kostnaden per årsverke ökat med ca 11 % mellan P1 och P5; från 242 000 till 268 000 kr. Av tabellen framgår dock att kostnaden per årsverke inte ökat i jämn takt under perioden; kostnadsökningen har främst skett mellan P1 och P2 samt mellan P4 och P5. Vidare framgår att kostnadens reala värde minskade mellan P2 och P3.

3.3 Lokaler och lokalkostnader

Fr.o.m. hösten 1976 t.o.m. november 1988 hyrde Riksteatern lokaler i Råsunda (av fastighetsaktiebolaget Hufvudstaden). För perioden 1976–1986 reglerades hyran i ett tioårskontrakt. Kontraktet förlängdes därefter och löpte ytterligare två år, t.o.m. november 1988. Vid förlängningen marknadsanpassades hyran, vilket innebar en hyresökning jämfört med tidigare år. Hyresnivån anses ändå ha varit relativt låg i dessa lokaler. Detta berodde på att lokalerna i många avseenden var bristfälliga - vissa delar kunde nyttjas först efter dispens från yrkesinspektionen.

Hösten 1988 flyttade Riksteatern till nya lokaler i Hallunda. Riksteatern hyr där sina lokaler av Botkyrka kommun. Avtalet mellan Botkyrka kommun och Riksteatern löper i 10 år fr.o.m. okt. 1988 med rätt till förlängning på 10 år därefter. Förhandlingarna om grundavtalet rörande Riksteaterhuset leddes på regeringens uppdrag av Statens förhandlingsnämnd, i detta avtal anges principerna för hyresuppräkningar m.m. Enligt avtalet regleras hyresnivån genom en koppling till KPI; 60 % av KPI:s förändring slår igenom som hyreshöjning.

I och med flyttningen till Hallunda så garanteras Riksteatern via det statliga anslaget (liksom Operan och Dramaten) full kompensation för ökade hyreskostnader.

För att täcka vissa kostnader i samband med utrustningsanskaffning så erhöll Riksteatern 1988/89 ett lån om 15 milj.kr. från staten (återbetalas genom årliga avräkningar från anslaget under 10 år).

De kostnader som i tabell 8 redovisats under rubriken lokalkostnader inkluderar hyror samt övriga lokalanknutna kostnader (städning och vakthållning m.m.). Hyrorna avser Riksteaterhuset (till hösten 1988 i Råsunda därefter i Hallunda) som inrymmer repetitionslokaler, verkstäder och kontor samt förrådslokaler (till hösten 1988 inom Riksteaterns lokaler i Råsunda, därefter externa förrådslokaler i Alby).

Nedan redovisas Riksteaterns lokalsituation verksamhetsåren 1987/88 samt 1989/90, dvs. året före resp. efter flyttningen. Hyreskostnaden har ökat relativt kraftigt mellan dessa år, av redovisningen framgår att denna ökning beror dels på ökad kostnad per kvm, dels på ökat antal kvm.

	1987/88	1989/90	Förändring
Riksteaterhuset*			
yta	9 210 kvm	15 500 kvm	+ 68 %
hyra/kvm	578 kr	947 kr	+ 64 %
årshyra	5.320 mkr	14.676 mkr	+ 176 %
Förrådslokaler #			
yta	4 745 kvm	3 100 kvm	- 35 %
hyra/kvm	230 kr	469 kr	+ 104 %
årshyra	1.090 mkr	1.454 mkr	+ 33 %
Totalt			
yta	13 955 kvm	18 600 kvm	+ 33 %
årshyra	6.410 mkr	16.130 mkr	+ 152 %

* med Riksteaterhuset avses Riksteaterns huvudlokal i Råsunda (1987/88) resp. Hallunda (1989/90)
\# förrådslokaler fanns 1987/88 inom Riksteaterns anläggning i Råsunda, 1989/90 hyrdes förrådslokaler i Alby.
(Källa: Riksteatern)

4 Intäkter

4.1 Allmänt

Övergår man sedan till Riksteaterns intäktssida så redovisas posterna gager (huvudsakligen gager från teaterföreningarna och andra arrangörer), statligt anslag (inkl. bidrag från kommuner och landsting vissa år), övriga intäkter (hyresintäkter från Södra Teatern, medlemsavgifter från teaterföreningarna samt, t.o.m. hösten 1988, inkomster från uthyrning av rekvisita) och slutligen räntor (nettosiffra; ränteinkomster minus ränteutgifter).

Under perioden har Riksteaterns totala intäkter i löpande priser ökat med ca 230 %; från ca 61 milj.kr. till ca 201 milj.kr. Räknar man om intäkterna till fasta priser med KPI resp. TKI så visar KPI-omräkningen att det reala värdet av intäkterna ökat med ca 7 % under perioden medan däremot TKI-omräkningen visar en real minskning med ca 3 %. Detta visar att intäkterna med hänsyn till de allmänna prisförändringarna ökat men att in-

täkternas värde, då man beaktar de teaterspecifika kostnadsökningarna minskat något.

I tabell 14 och 15 redovisas Riksteaterns intäkter i löpande resp. fasta priser, av tabellerna framgår resp. intäktskategoris procentuella förändring under perioden som helhet resp. mellan 1984/85 och 1989/90. I tabell 16 redovisas årliga genomsnittstal som beräknats utifrån treårsperioder (fasta priser).

Tabell 14 Riksteaterns intäkter, löpande priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Gager	Statligt anslag (1)	Övriga intäkter (2)	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	inkl. räntor
1975/76	10102	49739	264	628	60105	60733
1976/77	12120	57716	284	549	70120	70669
1977/78 *	11651	67864	2002	626	81517	82143
1978/79 #	14041	76444	957	775	91442	92217
1979/80	16520	83762	382	1352	100664	102016
1980/81	15424	88772	338	2370	104534	106904
1981/82	17898	97993	374	2531	116265	118796
1982/83	19206	101819	16	3379	121041	124420
1983/84 **	20536	109789	7305	3716	137630	141346
1984/85	20294	113733	6570	3356	140597	143953
1985/86	23490	118309	7316	6398	149115	155513
1986/87	23761	126154	9146	8166	159061	167227
1987/88	22654	128215	6184	7883	157053	164936
1988/89	21711	140961	7262	9090	169934	179024
1989/90	23729	159925	7477	9708	191131	200839
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+135%	+222%	+2732%	+1446%	+218%	+231%
Förändring mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90:	+17%	+41%	+14%	+189%	+36%	+40%

1) Inkl. regionala bidrag, 82/83: 3875 kkr, 83/84: 1198 kkr.
2) Inkl. medlemsavgifter (kkr): 74/75: 16, 75/76: 16, 76/77: 16, 77/78:13, 78/79:15, 79/80:15, 80/81:16, 81/82:16, 82/83:16, 83/84:25, 84/85:26, 85/86:27, 86/87:39, 87/88:40, 88/89:41.
*) Övr.int. inkl. "Ensemble i Blekinge län" 1 716 kkr.
#) Övr. int. inkl. "Aktieutdelning" 550 kkr (Sv. Teatern AB).
**) Modifierad redovisningsprincip.

(Källa: Riksteatern)

Tabell 15 Riksteaterns intäkter, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (defl: KPI, kkr), de totala intäkterna även deflaterade med TKI

Verksamhetsår	Gager	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor	Totala intäkter Defl:TKI
1975/76	31266	153942	817	1944	186025	187969	207039
1976/77	34070	162244	798	1543	197113	198656	216646
1977/78	29365	171042	5046	1578	205452	207030	215239
1978/79	32143	174996	2191	1774	209329	211103	228964
1979/80	35335	179159	817	2892	215311	218203	237064
1980/81	29002	166919	636	4456	196557	201013	220736
1981/82	30040	164473	628	4248	195141	199389	221662
1982/83	29677	157329	25	5221	187030	192252	220222
1983/84 **	29129	155727	10362	5271	195218	200488	229124
1984/85	26648	149344	8627	4407	184619	189026	211069
1985/86	28736	144730	8950	7827	182415	190242	213166
1986/87	27888	148065	10734	9584	186687	196271	212398
1987/88	25505	144353	6962	8875	176820	185695	199669
1988/89	23107	150026	7729	9675	180862	190536	190063
1989/90	23729	159925	7477	9708	191131	200839	200839
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	- 24 %	+ 4 %	+ 815 %	+ 399 %	+ 3 %	+ 7 %	- 3 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1984/85 och 1989/90:	- 11 %	+ 7 %	- 13 %	+ 120 %	+ 4 %	+ 6 %	- 5 %

**) Modifierad redovisningsprincip.

(Källa: Riksteatern)

Tabell 16 Riksteaterns genomsnittliga årliga intäkter, 1989 års priser, verksamhetsåren 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr)

Period	Gager	Statligt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor
1	31567	162409	2220	1688	196197	197885
2	32160	173691	1214	3041	207066	210106
3	29615	159176	3671	4913	192463	197376
4	27757	147379	9437	7273	184574	191847
5	24114	151434	7389	9419	182938	192357
Förändring mellan period 1 och period 5:	-24%	- 7%	+233%	+458%	- 7%	- 3%
Förändring mellan period 4 och period 5:	-13%	+ 3%	-22%	+30%	- 1%	+/- 0

(Källa: Riksteatern)

Vad gäller de olika intäkternas relativa betydelse och dess förändring kan noteras (årliga genomsnittstal baserade på treårsperioder, 1989 års priser):

- **gagernas** relativa betydelse har minskat; P1 svarade de för ca 16 % av teaterns totala intäkter, P5 var motsvarande andel ca 12 %. P1–P2 låg gageintäkterna på en nivå kring 32 milj.kr., därefter minskade de och uppgick P5 till drygt 24 milj.kr.; ca 24 % lägre än P1:s värde.

Gagernas nivå har mellan 1975/76 och 1989/90 ökat med ca 325 % (flertalet av periodens år har gagenivån höjts med mellan 10 och 15 %). KPI har under samma period ökat med ca 210 %. Minskningen av gageintäkterna beror alltså inte på realt minskade gagenivåer utan är en direkt följd av att antalet sålda föreställningar har minskat.

- den andel av de totala intäkterna som det **statliga anslaget** svarat för har minskat något; P1 utgjorde denna andel ca 82 % och under P5 ca 79 %. Det genomsnittliga årliga anslaget uppgick P1 till ca 162,4 milj.kr, P5 var motsvarande siffra ca 151,4 milj. kr. Minskningen mellan dessa perioder uppgår till ca 7 %. Man kan dock se i tabellen att det genomsnittliga anslaget P2 var betydligt högre än P1, att anslaget därefter minskade fram till P4 då det nådde sin lägsta nivå; ca 147,4 milj.kr. Mellan P4 och P5 ökade det genomsnittliga årliga anslaget med ca 3 %. Större delen av denna ökning förklaras av de ökade hyreskostnader som Riksteatern fick fr.o.m. flyttningen 1988, hyreskostnader som anslaget enl. gällande bidragsregler skall täcka. Det statliga anslagets utveckling redovisas närmare i följande avsnitt.

- de **övriga intäkterna** har liksom **ränteintäkterna** (netto) ökat jämförelsevis kraftigt under perioden; de övriga intäkterna har ökat med ca 230 % och ränteintäkterna har ökat med ca 460 % mellan P1 och P5. P1 uppgick de övriga intäkterna till ca 2,2 milj.kr., ränteintäkterna uppgick då till ca 1,7 milj.kr. P5 uppgick de övriga intäkterna till ca 7,4 milj.kr. och ränteintäkterna till 9,4 milj. kr. Dessa intäktskategorier svarade vardera för ca 1 % av de totala intäkterna under P1 och P2, deras andelar ökade sedan och perioderna 4 och 5 svarade de för vardera ca 4–5 % av teaterns intäkter. Förändringen av de övriga intäkternas förklaras främst av ökade hyresintäkter från Södra Teatern. Ränteintäkterna har påverkats av att det nya statsbidragssystemet (fr.o.m. 1986/87) innebär endast en utbetalning per år och därmed förutsätts ge teatern viss avkastning fram till dess att anslaget förbrukats.

4.2 Det statliga anslagets utveckling

I tabell 17, nedan, redovisas utvecklingen av det statliga anslaget dels i löpande priser dels indexerat parallellt med utvecklingen av TKI resp. KPI under samma period (1975/76 = 100). För åren 1982/83 resp. 1983/84 avser redovisningen det samlade offentliga anslaget; dessa år ingår, liksom i den tidigare intäktsredovisningen bidrag från kommuner/landsting med 3,9 resp. 1,2 milj.kr.

Tabell 17 Det statliga anslagets utveckling, i löpande priser samt indexerat, TKI samt KPI (kkr, 1975/76 = 100)

Verksamhetsår	Statligt anslag; kkr	index	TKI	KPI
1975/76	49 739	100	100	100
1976/77	57 716	116	111	110
1977/78	67 864	136	130	123
1978/79	76 444	154	137	135
1979/80	83 762	168	147	145
1980/81	88 772	178	165	165
1981/82	97 993	197	183	184
1982/83	101 819	205	193	200
1983/84	109 789	221	210	218
1984/85	113 733	229	233	236
1985/86	118 309	238	249	253
1986/87	126 154	254	268	264
1987/88	128 215	258	282	275
1988/89	140 961	283	321	291
1989/90	159 925	322	341	310
	+ 222 %	+222 %	+241 %	+210 %

Mellan perioden första och sista år har det statliga anslaget ökat med ca 220 %, KPI har ökat med 210 % och TKI med ca 240 %. Detta innebär att det statliga anslaget jämfört med den allmänna prisutvecklingen bibehållit sitt värde, men att dess värde jämfört med kostnadutvecklingen för en "normalteater" minskat. Denna jämförelse gäller dock två enskilda år. Ser man på perioden som helhet så har det statliga anslaget mellan flertalet av åttiotalets verksamhetsår ökat mindre än KPI (och TKI), vilket resulterar i att anslagets indexvärde 1987/88 är 258 medan KPI:s värde uppgår till 275 (TKI:s värde är 282). Anslagets reala värde har alltså minskat något under perioden fram till 1987/88.

Därefter, mellan 1987/88 och 1989/90, ökar anslagets värde med ca 25 %. Denna ökning är dock till största delen en kompensation för de ökade hyreskostnader som följde av teaterns flyttning hösten 1988. Frånräknas hyreskompensationen så stannar ökningen mellan 1987/88 och 1989/90 vid ca 15 %, "normalteaterns" kostnader (TKI) ökar samtidigt med ca 21 % och KPI med ca 13 %.

5 Verksamheten relaterad till dess kostnader och intäkter samt till antalet årsverken

5.1 Verksamheten relaterad till kostnaderna

I tabell 18 och 19, nedan, redovisas utvecklingen av de fastprisberäknade genomsnittliga kostnaderna per föreställning samt per besök. I tabellen anges även kostnadernas utveckling i form av indexserier. Parallellt med kostnaderna redovisas utvecklingen av antalet föreställningar resp. besök.

Inför redovisningen så bör det påpekas att de föreställnings- och besöksantal som ligger till grund för beräkningarna inkluderar data från Riksteaterns regionala ensembler under P1–P3. Det hade varit önskvärt att separera de regionala ensemblernas verksamhet eftersom den, jämfört med den "egentliga "Riksteaterns verksamhet, torde ha en något annorlunda kostnadsstruktur. Det är dock i praktiken omöjligt att separera de kostnader som härrör från de regionala ensemblernas verksamhet, vilket medför att även dess föreställnings- och publiksiffror måste inkluderas då styckkostnaderna beräknas. Beroende på detta förhållande beräknas även kostnadernas förändring mellan period 4 och 5 (fr.o.m. P4 är samtliga regionala ensembler fristående från Riksteatern).

Tabell 18 Riksteaterns genomsnittliga kostnad, 1989 års priser, per föreställning under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av denna kostnad och antalet föreställningar (tre års medeltal, defl: KPI)

Period	Antal föreställningar, indexserier: P1 = 100	P4 = 100	Genomsnittlig kostnad per föreställning: Kronor	Indexserier: P1 = 100	P4 = 100
1	100		52 400	100	
2	89		62 900	120	
3	76		69 200	132	
4	54	100	93 400	178	100
5	50	92	106 600	203	117

Tabell 19 Riksteaterns genomsnittliga kostnad, 1989 års priser, per besökare under perioden 1975/76–1989/90, samt indexserier gällande utvecklingen av denna kostnad och antalet besök (tre års medeltal, defl: KPI)

Period	Antal besök, index; P1 = 100	P4 = 100	Genomsnittlig kostnad per besök; Kronor	Indexserier P1 = 100	P4 = 100
1	100		240	100	
2	86		300	124	
3	72		340	141	
4	54	100	430	176	100
5	45	83	540	224	127

Av tabellerna framgår att kostnaden per föreställning i det närmaste har fördubblats under perioden och att kostnaden per besök ökat i än högre grad (detta avspeglar det tidigare redovisade förhållandet att besöksantalet minskat relativt sett mer än föreställningsantalet). Under P5 uppgick kostnaden per föreställning resp. besök till i genomsnitt ca 107 000 resp. drygt 500 kr.

Den redovisade förändringen mellan P1 och P5 torde dock påverkats av att de reg. ensemblernas inverkan på såväl kostnaderna

som föreställnings- och besöksantalen successivt minskar. Enligt Riksteatern så var de regionala ensemblernas verksamhet "billigare" bl.a. beroende på mindre uppsättningar, dess föreställningar medförde inte heller de kostnader för transporter, traktamenten m.m. som Riksteatern har för sin reguljära verksamhet. Detta innebär att kostnaderna per föreställning resp. besök under P1-P3 skulle varit något högre och kostnadsförändringarna mellan perioderna 1 och 2, 2 och 3 samt 3 och 4 skulle varit något mindre om de reg. ensemblernas verksamhet kunnat separeras från beräkningsunderlaget.

Bortsett från de regionala ensemblernas inverkan kvarstår uppgifterna gällande P4 och P5. Av dessa framgår att kostnaderna per föreställning ökade med ca 17 % mellan dessa perioder och att kostnaderna utslagna på antalet besök ökade med närmare 30 %. Studerar man det bakomliggande materialet framgår att kostnadsökningarna till stor del härrör från kostnadskategorierna personal samt lokaler. Lokalkostnadernas rel. stora förändring förklaras av Riksteaterns flyttning.

Riksteaterns verksamhet inkluderar dock utöver den egentliga teaterverksamheten även barnteaterkonsulent, teaterteknisk konsulent, förlaget entré, tidningen Teatern samt teaterfrämjande verksamhet inom föreningsavdelningen (fr.o.m. verksamhetsåret 1983/84). Kostnaderna för detta har i 1989 års penningvärde uppskattats till ca 4 milj.kr. per år verksamhetsåren 1975/76-82/83, och till ca 9 milj.kr. per år under periodens övriga år. Om dessa kostnader exkluderas från beräkningsunderlaget så sjunker de beräknade styckkostnaderna något. Kostnaden per föreställning minskar med 1 000-2 000 kr. under P1-P3, och under P4 och P5 minskar den med ca 5 000 kr. Kostnaden per besök minskar med ca 10 kr. under P1-P3 därefter minskar den med ca 20 kr.

5.2 Verksamheten relaterad till intäkterna

I tabellerna nedan relateras Riksteaterns föreställnings- resp. besöksantal till vissa av teaterns intäkter. De intäktsslag som behandlas är gageintäkterna samt de statliga anslagen (under ett par av de tidigare verksamhetsåren inkl. vissa regionala bidrag).

Tabell 20 Genomsnittligt statligt anslag resp. gageintäkt, 1989 års priser, per föreställning samt indexserier gällande utvecklingen av dessa värden och antalet föreställningar under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kkr, P1 = 100)

Period	Statligt anslag /fst. (kkr)	Gage-int. /fst. (kkr)	Indexserier, P1 = 100: Statl. anslag /fst.	Gage-int. /fst.	Antal förest.
1	43.0	8.4	100	100	100
2	52.1	9.6	121	115	89
3	55.6	10.3	129	123	76
4	72.5	13.6	169	163	54
5	82.2	13.0	191	155	50

Tabell 21 Genomsnittligt statligt anslag/gage per besök, 1989 års priser, samt indexserier gällande utvecklingen av dessa värden och antalet besök under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal, defl: KPI, kr, P1 = 100)

Period	Statligt anslag /besök (kr)	Gage-int./ besök (kr)	Indexserier, P1 = 100: Statl. anslag /besök	Gage-int./ besök	Antal besök
1	199	39	100	100	100
2	248	46	125	118	86
3	273	51	138	131	72
4	331	62	167	160	54
5	418	66	210	170	45

Av tabell 20, ovan, framgår att det statliga anslaget per föreställning näst intill fördubblats mellan P1 och P5; från ca 43 000 till ca 82 000 kr. Den genomsnittliga gageintäkten har mellan samma perioder ökat med ca 55 %; från ca 8 400 till ca 13 000 kr. Utvecklingen av antalet föreställningar har skett på omvänt sätt, detta antal har halverats mellan P1 och P5.

Mellan de sista perioderna ökade det genomsnittliga statliga anslaget per föreställning med ca 13 %. Gageintäkternas utveckling bröts däremot vid denna tidpunkt, efter att ha ökat mellan P1 och P4 så minskade de med ca 4 % mellan P4 och P5. Föreställningsantalet minskade med ca 7 % mellan de sista perioderna.

När det statliga anslaget resp. gagerna istället relateras till antalet besök (tabell 21) så avspeglar resultaten att besöksantalet minskat i något högre grad än föreställningsantalet. Det statliga anslaget har, utslaget på antalet besök, mer än fördubblats under perioden (från ca 200 till ca 420 kr.) och den genomsnittliga gageintäkten per besök har ökat med ca 70 % (från ca 40 kr. till närmare 70 kr.). Mellan de sista perioderna (P4 och P5) så ökade det statliga anslaget per besök med ca 25 % och de genomsnittliga gageintäkterna per besök ökade med ca 6 %.

5.3 Verksamheten relaterad till antalet årsverken

I tabell 22, nedan, relateras antalet årsverken till antalet föreställningar (från siffrorna har de regionala ensemblernas årsverken och föreställningar exkluderats).

Tabell 22 Genomsnittligt antal föreställningar, årsverken samt föreställningar per årsverke under perioden 1975/76–1989/90 (tre års medeltal), samt indexserier gällande dessa antals utveckling

Period	Genomsnittligt antal: Före-ställ-ningar	Års-ver-ken	Fst. /års-verke	Indexserier, P1 = 100: Före-ställ-ningar	Års-ver-ken	Fst. /års-verke
1	2 654	373	7.1	100	100	100
2	2 755	390	7.1	104	105	99
3	2 515	380	6.6	95	102	93
4	2 036	382	5.3	77	102	75
5	1 868	358	5.2	70	96	73

Av tabellen framgår tydligt att de minskningar vad gäller antalet föreställningar som redovisats i tidigare avsnitt inte åtföljts av motsvarande minskningar vad gäller antalet årsverken. Som en följd härav har det genomsnittliga antalet föreställningar per årsverke minskat med ca 27 % mellan P1 och P5; från 7.1 till 5.2 st.

Antalet föreställningar per årsverke har minskat mellan samtliga perioder, minskningen är dock av varierande omfattning. Den största minskningen skedde mellan P3 och P4, mellan dessa perioder minskade antalet föreställningar per årsverke med ca 20 %, från 6,6 till 5,3 st. Den därpå följande minskningen, mellan P4 och P5, var jämförelsevis liten, liksom minskningen mellan P1 och P2 (den förstnämnda var ett par procent och den sistnämnda var så liten att den efter det att de genomsnittliga föreställningsantalen avrundats endast framgår av indexserien).

Man bör dock inte utifrån de framräknade siffrorna göra alltför långtgående tolkningar. "Antalet föreställningar per årsverke" är ett grovt mått som påverkas av repertoarpolitik, arbetsformer, arbetstidsregleringar m.m.

Som exempel på effekter av lagar och avtal kan nämnas att Riksteatern beräknat att den s.k. femdagarsregeln resp. 11-timmarsregeln (innebörden av dessa regler anges i följande avsnitt) inneburit att antalet föreställningar per år minskat med ca 280 resp. 65 st. Sammantaget ett bortfall med ca 345 föreställningar. Om man beräknar det genomsnittliga föreställningsantalet för P5 utifrån de data som redovisas ovan men ökar det redovisade föreställningsantalet med nämnda 345 föreställningar, så resulterar detta i ett genomsnittligt antal föreställningar per årsverke på 6.2 st. Vilket innebär att minskningen jämfört med P3 stannar vid 6 % i stället för den ovan redovisade minskningen mellan dessa perioder som uppgår till drygt 20 %.

I det följande avsnittet redogör TKU för några förändringar av lagar och avtal som påverkat utvecklingen av Riksteaterns kostnader per föreställning, antalet föreställningar per årsverke m.m.

6 Förändringar av lagar och avtal m.m. som bedöms ha påverkat Riksteaterns styckkostnader

Förändringar av lagar och avtal påverkar det antal föreställningar en teater kan ge under en viss period och därmed styckkostnaderna per föreställning. I många fall har inskränkningar i arbetstid genom lagar och avtal större konsekvenser vid en turnéteater än vid en fast institutionsteater. Anledningen till detta är att anpassningsmöjligheterna, genom omläggning av produktion, omfördelning av arbetstider m.m. är mindre.

Nedan återges vissa förändringar av lagar/avtal som enligt TKU varit av relativt sett större betydelse för utvecklingen av Riksteaterns verksamhet (och dess kostnader):

Bestämmelser har sedan 1975/76 införts som reglerar hur många turnédagar i följd som får läggas ut före avbrott för turnéuppehåll eller obligatorisk veckovila. Dessa bestämmelser har från början ingått i avtalet som rekommendationer eller fastställande av praxis och har efter hand fått fastare form.

Under turnéperioder är arbetstiden för Riksteaterns personal utlagd under sex dagar per vecka. Sedan början av 80-talet har i lokalt avtal skrivits in att den turnérande personalen skall beredas ledighet på hemorten under 5 dagar för varje turnéperiod om högst 25 dagar ("femdagarsregeln"). Genomsnittberäkningen av veckoarbetstiden innebär att dessa femdagarsuppehåll i de flesta fall är inarbetad tid. Varje turné med normal utsträckning innehåller tre sådana femdagarsperioder av ledighet.

Till följd av arbetstidslagstiftningen har enligt riksavtal mellan TR och teaterförbundet bestämts att ordinarie arbetstid skall förläggas så att den anställde får minst 11 timmars obruten vila per dygn ("11-timmarsregeln"). Denna under perioden införda regel om 11 timmars nattvila medför problem för större föreställningar eftersom de 13 timmar under vilka arbete får ske, inte alltid räcker till för förflyttning till ny spelort, dekorbygge, föreställning och nedmontering av dekoren. En minskning av antalet föreställningar per turné kan därmed följa.

År 1987 fastställdes i lokalt avtal bl.a. att den lagstadgade 36 tim. veckovilan under inga omständigheter får understiga 30 tim. Från 1988 års lokala avtal fastslås att högst 8 arbetsdagar i följd får turnéläggas. Båda dessa bestämmelser torde ha inneburit en viss ökning av antalet veckovilodagar som måste tillbringas utanför hemorten.

Sedan 1970-talet har i avtalet en praxis om högst 25 resmil per föreställningsdag och högst 40 resmil per föreställningsfri dag reglerats i lokalt avtal.

I konsekvens med ändrade statliga traktamentesbestämmelser har fr.o.m. år 1980 i det lokala avtalet borttagits bestämmelse ang. "tak" på hotellkostnad.

Det finns även andra faktorer som påverkar Riksteaterns verksamhetsplanering. En sådan faktor är att kontraktstiden för engagemang av skådespelare i princip är minimum 6 månader, bunden till perioderna januari-juni och juli-december. Turnéanknuten personal kan av olika skäl (fackliga förtroendeuppdrag, barnledighet m.m.) begära ledighet för en viss period. Om en sådan ledighet förorsakar att deltagande i delar av en turné blir omöjligt, måste vikarie anställas för hela turnén.

Underlag för beräkningar av turnékostnader

I följande räkneexempel från olika turnéer anges de specifika turnékostnaderna (exkl. löner) dvs. rese-/transport- och uppehållskostnader. Exemplena gäller i flertalet fall verksamhetsåret 1988/89.

Av exemplen framgår vidare antalet föreställningsdagar och det totala antal dagar varje turné omfattar samt antal medverkande. I det totala antalet turnédagar kan ingå arbete med tekniska förberedelser. Endast vuxenföreställningar ingår. En barn- och ungdomsteaterturné brukar innehålla dubbelt så många föreställningar i förhållande till antal turnédagar som en vuxenteaterturné. Det bör observeras att turnéverksamhet också medför intäkter. Dessa har inte medtagits här. Av exemplen framgår alltså inte den offentliga subventionsnivån.

Musikteater/Stor turnéproduktion

1. Värmlands Musikteater - Figaros bröllop 1988/89
Antal föreställningar o turnédagar: 24 resp. 30
Antal medverkande: 52 (11 soli, 5 kör, 27 ork, 9 tekn)
Körsträcka: 550 mil
Total kostnad: 891 535 kr.
Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 700 kr.
Antal besök: 9 280
Kostnad per besök: 96 kr.

2 A. Operan - Carmen 1988/89. Växjö
Antal föreställningar: 6
Antal turnédagar: 14
Antal medverkande: 255 (210 artister, 45 tekniker)
Kostnad: ca 2 milj.kr. (exkl. inventarier, lokalhyra, program, annonsering, extraartister m.m. till en totalkostnad av ca 1 milj.)
Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 1 300 kr.

Före föreställningarna i Växjö gavs 2 "förberedande" föreställningar i Handen (ca 20 km från Stockholm), vilka ingår i den ekonomiska redovisningen. Dessa föreställningar kan marginellt ha påverkat den totala turnékostnaden.

2 B. Operan - Carmen 1988/89. Luleå
Antal föreställningar: 6
Antal turnédagar: 13
Antal medverkande: 254 (209 artister, 45 tekniker)

Kostnad: Resor 516 000 kr., traktamenten 398 000 kr., övernattningar 956 000 kr., övriga 332 000 kr.; totalt 2 202 000 kr.
Kostnad per medverkande person o föreställning (beräknat på samtliga kostnader): ca 1 400 kr.
Antal besök (2 A + 2 B): 17 157
Kostnad per besök (2 A + 2 B): 245 kr.

3. Riksteatern - Tolvskillingsoperan 1988/89
Antal föreställningar: 56
Turnéperiod: 25 febr.-1 juni 1989
Antal medverkande: 15 artister, 9 tekniker
Total turnékostnad: 2 350 000 kr. (hotell 759 000 kr., traktamenten 649 000 kr., resor/transporter 942 000 kr.)
Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 1 700 kr.
Antal besök: 23 994
Kostnad per besök: 97 kr.

Dramatisk teater - vuxenproduktion

1. Norrbottensteatern - Revisorn 1988/89
Antal föreställningar: 16 (inom länet),
Antal turnédagar: 38
Antal medverkande: 18
Körsträcka: 5-600 mil
Total kostnad: 204 000 kr. (hotell 50 000 kr., traktamenten 50 000 kr., person- o dekortransport ca 100 000 kr.)
Fasta kostnader för egna turnéfordon ingår ej
Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 700 kr.
Antal besök: 4 784
Kostnad per besök: 42 kr.

2. Västernorrlands regionteater/Mittlänsteatern - Skärbrännaren 1988/89
Antal föreställningar: 20
Antal turnédagar: 24
Antal medverkande: 4
Total kostnad: 97 800 kr. (Resor 5 900, traktamenten 18 900, transporter 39 600, övernattningar 33 400). /"Övriga kostnader" ca 11 400 kr. är ej medräknade/
Kostnad per medverkande person och föreställning: ca 1 200 kr.
Antal besök: 828
Kostnad per besök: 141 kr.

3 A. Jönköpings länsteater - Min onkel bar alltid monokel 1988/89
Antal föreställningar: 8
Antal turnédagar: 16
Antal medverkande: 11 (7 skådesp., 4 tekniker)

Körsträcka: ca 440 mil
Total kostnad: 44 000 kr. (traktamenten/övernattningar ca 29 000 kr., transporter ca 15 000 kr.). Härtill kommer fasta kostnader för egna turnéfordon.
Kostnad per medverkande person och föreställning: ca 500 kr.
Antal besök: 935
Kostnad per besök: 47 kr.

3 B. Jönköpings länsteater - Efter föreställningen 1988/89
Antal föreställningar: 9
Antal turnédagar: 15
Antal medverkande: 8 (4 skådesp., 4 tekniker)
Körsträcka:ca 450 mil
Total kostnad: 38 000 kr. (traktamenten/övernattningar ca 22 000 kr., transporter ca 16 000 kr.). Härtill kommer fasta kostnader för egna turnéfordon
Kostnad per medverkande person och föreställning: ca 500 kr.
Antal besök: 935
Kostnad per besök: 41 kr.

4. Kronobergsteatern - Läkare mot sin vilja 1988/89
Antal föreställningar/turnédagar: 36
Antal medverkande: 13
Körsträcka: ca 430 mil
Total kostnad: 305 000 kr. (resor/transporter 180 000 kr., traktamenten 89 000 kr., övernattningar 36 000 kr.)
Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 650 kr.

5 A. Dramaten - Jag är inte Rappaport 1988/89
Antal föreställningar: 2 (Arr Skövde kulturnämnd)
Antal medverkande: 18 (därav 7 skådesp,)
Total turnékostnad: 82 212 kr. (resor 13 652 kr., traktamenten 12 435 kr., transporter 17 000 kr., hotell 39 125 kr.)
Kostnad per medverkande person och föreställning: ca 2 300 kr.

5 B. Dramaten - Farliga förbindelser 1989/90
Antal föreställningar: 2 (Arr.: Karlstads teaterfören)
Antal medverkande: 21 (därav 11 skådesp)
Total turnékostnad: 67 237 kr. (resor 13 749 kr., traktamenten 11 602 kr., transporter 26 951 kr., hotell 15 036 kr.)
Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 1 600 kr.

6. Riksteatern - I afton Lola Blau 1988/89
Antal föreställningar: 62
Turnéperiod: 6 sept.-18 dec.
Antal medverkande: 9 (5 artister, 4 tekniker)
Total turnékostnad: 876 000 kr. (hotell 245 000 kr., traktamenten: ca 200 000 kr., resor/transporter: 431 000 kr.)

Kostnad per medverkande person o föreställning: ca 1 550 kr.
Antal besök: 12 975
Kostnad per besök: 67 kr.

Vissa uppgifter gällande Stockholms Stadsteater, Göteborgs Musikteater och Göteborgs Stadsteater

ANTAL UPPSÄTTNINGAR VID STOCKHOLMS STADSTEATER
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90

Verksamhetsår	Totalt antal uppsättningar*	varav nyupps.*	Andel nyupps. (%)	SOPPTEATERN uppsättningar	varav nyuppsättn.
1975/76	20	18	90		
1976/77	17	13	76		
1977/78	23	21	91		
1978/79	17	14	82		
1979/80	16	10	63		
1980/81	20	18	90		
1981/82	17	13	76		
1982/83	23	17	74		
1983/84	16	13	81		
1984/85	22	18	82		
1985/86	15	12	80		
1986/87	21	17	81		
1987/88	24	16	67		
1988/89	17	13	76	12	12
1989/90	18	13	72	21	13

Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1988/89: - 10 % - 28 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1988/89: - 15 % - 28 %

*) Exkl. gästspel, inkl. samarbetsprojekt.

(Källa Stockholms Stadsteater)

GENOMSNITTLIGT ANTAL FÖRESTÄLLNINGAR PER SPELÅR I STOCKHOLMS STADSTEATERS REGI
PERIODEN 1975/76 - 1989/90

Spelår	Antal föreställningar : Stora Scenen (A)	Barn & ungdom (B)	Dock-teater (C)	Övriga scener (D)	S:a A..D	Tur-néer (E)	S:a A..E	Gäst-spel (F)	Totalt (S:a A..F)
1975/76	195	191	328	475	1189	11	1200	206	1406
1976/77	185	250	423	382	1240	8	1248	35	1283
1977/78	160	317	299	546	1322	26	1348	126	1474
1978/79	189	284	264	494	1231	29	1260	84	1344
1979/80	176	173	313	470	1132	24	1156	30	1186
1980/81	146	52	209	645	1052	32	1084	91	1175
1981/82	184	168	137	406	895	25	920	24	944
1982/83	180	243	161	543	1127	7	1134	154	1288
1983/84	209	167	179	414	969	36	1005	54	1059
1984/85	136	214	101	550	1001	10	1011	73	1084
1985/86	146	126	142	321	735	8	743	106	849
1986/87*	182	137	176	381	876	10	886	30	916
1987/88	181	156	200	440	977	227	1204	19	1223
1988/89	159	156	135	520	970	123	1093	6	1099
1989/90#	42	134	132	535	843	70	913	48	961
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 88/89 (%):	-18	-18	-59	9	-18	1018	-9	-97	-22
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	-78	-30	-60	13	-29	536	-24	-77	-32

*) Fr.o.m. spelåret 1986/87 exkl. Marionetteaterns förest.
#) Större delen av spelåret 1989/90 var stora scenen stängd p.g.a. flyttning till Kulturhuset.

(Källa: Stockholms Stadsteater)

ANTAL BESÖK PER SPELÅR VID STOCKHOLMS STADSTEATERS FÖRESTÄLLNINGAR
UNDER PERIODEN 1975/76 - 1989/90

Spelår	Antal besök vid : Stora Scenen (A)	Barn & ungdom (B)	Dock-teater (C)	Övriga scener (D)	S:a A..D	Tur-néer (E)	S:a A..E	Gäst-spel (F)	Totalt (S:a A..F)
1975/76	123677	32083	32120	75630	263510	4365	267875	25285	293160
1976/77	121183	39761	43807	53344	258095	1779	259874	13488	273362
1977/78	99258	44810	40275	98231	282574	2468	285042	15581	300623
1978/79	104261	37225	35950	78283	255719	6966	262685	9553	272238
1979/80	102437	24576	31662	87943	246618	10910	257528	8822	266350
1980/81	74743	4263	26743	98757	204506	1138	205644	23848	229492
1981/82	111792	14999	7018	71896	205705	4919	210624	14706	225330
1982/83	99451	24943	10636	88772	223802	10363	234165	17869	252034
1983/84	115315	15971	14390	51156	196832	16371	213203	9113	222316
1984/85	60658	19690	5222	99717	185287	3350	188637	13002	201639
1985/86	64842	10530	9334	50926	135632	720	136352	17534	153886
1986/87	119530	16166	8110	51342	195148	623	195771	6854	202625
1987/88	95797	24689	13959	55836	190281	21279	211560	4219	215779
1988/89	68026	27729	7389	86279	189423	10582	200005	2154	202159
1989/90 #	23175	22363	7308	75896	128742	8720	137462	10721	148183
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 88/89 (%):	-45	-14	-77	14	-28	142	-25	-91	-31
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	-81	-30	-77	0	-51	100	-49	-58	-49

#) Större delen av spelåret 1989/90 var stora scenen stängd p.g.a. flyttning till Kulturhuset.

(Källa: Stockholms Stadsteater)

STOCKHOLMS STADSTEATERS KOSTNADER, LÖPANDE PRISER, VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90 (KKR)

Verksamhetsår	Personal : löner	sociala avgifter	Lokalkostnader	Övrigt	Totala kostnader
1975/76	14281	6176	4302	4203	28962
1976/77	16077	6838	3329	3968	30212
1977/78	18288	9112	2693	4285	34378
1978/79	18901	9757	2803	5120	36581
1979/80	22979	10056	3109	5890	42034
1980/81	25241	12804	4467	6153	48665
1981/82	23050	12106	5201	5463	45820
1982/83	26991	12968	5534	7417	52910
1983/84	29191	13810	5762	9193	57956
1984/85	32500	16423	6639	8761	64323
1985/86	33447	15710	6181	9415	64753
1986/87	37703	20413	5753	10239	74108
1987/88	40776	20628	6621	13421	81446
1988/89	49835	23487	7210	12785	93317
1989/90	46916	26690	5804	15877	95287
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 88/89 (%):	249	280	68	204	222
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	229	332	35	278	229

(Källa: Stockholms Stadsteater)

STOCKHOLMS STADSTEATERS KOSTNADER, 1989 ÅRS PRISER, VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90 (deflator: KPI, kkr)

Verksamhetsår	Personal : löner	sociala avgifter	Lokalkostnader	Övrigt	Totala kostnader
1975/76	44200	19115	13315	13008	89637
1976/77	45194	19222	9358	11154	84928
1977/78	46092	22966	6787	10800	86645
1978/79	43268	22336	6417	11721	83741
1979/80	49150	21509	6650	12598	89907
1980/81	47461	24076	8399	11570	91506
1981/82	38688	20319	8729	9169	76905
1982/83	41706	20038	8551	11461	81756
1983/84	41405	19588	8173	13040	82206
1984/85	42676	21565	8718	11504	84463
1985/86	40916	19218	7561	11518	79214
1986/87	44251	23958	6752	12017	86979
1987/88	45908	23224	7454	15110	91697
1988/89	53040	24997	7674	13607	99318
1989/90	46916	26690	5804	15877	95287
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 88/89 (%):	20	31	-42	5	11
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	6	40	-56	22	6

(Källa: Stockholms Stadsteater)

STOCKHOLMS STADSTEATERS INTÄKTER, LÖPANDE PRISER,
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag	Kommunalt bidrag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	inkl. räntor
1975/76	3096	8820	15884	738	424	28538	28962
1976/77	3352	10090	15294	896	580	29632	30212
1977/78	4271	12005	16468	1070	720	33814	34534
1978/79	4308	14062	17004	994	555	36368	36923
1979/80	5156	15782	19488	1049	739	41475	42214
1980/81	4930	17374	21400	1358	1053	45062	46115
1981/82	7322	18164	23650	1187	1274	50323	51597
1982/83	7455	19235	25400	1858	1485	53948	55433
1983/84	6252	20512	26200	1695	1343	54659	56002
1984/85 *	7595	21699	29119	1825	1169	60238	61407
1985/86	6336	23254	33500	1827	926	64917	65843
1986/87 #	9671	26333	35600	2514	1184	74118	75302
1987/88**	9513	26072	38531	3241	746	77357	78103
1988/89	10649	27150	50400	4177	464	92376	92840
1989/90##	8096	31861	58700	3093	1716	101750	103466
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 88/89 (%)	244	208	217	466	9	224	221
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%)	161	261	270	319	305	257	257

*) Kommunalt anslag inkl. aktieägartillskott på 519 kkr.
#) Statligt anslag inkl. engångsbidrag på 1 000 kkr till Unga Klara
**) Kommunalt bidrag inkl. aktieägartillskott på 2 131 kkr.
##) Kommunalt bidrag inkl. engångsbidrag på 3 700 kkr.
Statligt anslag inkl. 784 kkr rest. för budgetåret 1988/89.

(Källa: Stockholms Stadsteater)

STOCKHOLMS STADSTEATERS INTÄKTER, 1989 ÅRS PRISER,
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90 (deflator: KPI, kkr)

Verksamhetsår	Recettmedel	Statligt anslag	Kommunalt bidrag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	inkl. räntor
1975/76	9582	27298	49161	2284	1312	88325	89637
1976/77	9423	28364	42993	2519	1630	83298	84928
1977/78	10764	30257	41505	2697	1815	85223	87038
1978/79	9862	32191	38926	2275	1271	83254	84524
1979/80	11028	33756	41683	2244	1581	88711	90292
1980/81	9270	32669	40239	2553	1980	84731	86711
1981/82	12289	30487	39695	1992	2138	84463	86601
1982/83	11519	29722	39248	2871	2295	83359	85654
1983/84	8868	29095	37163	2404	1905	77530	79435
1984/85	9973	28493	38236	2396	1535	79099	80634
1985/86	7751	28447	40981	2235	1133	79414	80547
1986/87	11351	30907	41783	2951	1390	86991	88381
1987/88	10710	29354	43381	3649	840	87093	87933
1988/89	11334	28896	53641	4446	494	98316	98810
1989/90	8096	31861	58700	3093	1716	101750	103466
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 88/89 (%):	18	6	9	95	-62	11	10
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	-16	17	19	35	31	15	15

(Källa: Stockholms Stadsteater)

ANTAL ÅRSVERKEN VID STOCKHOLMS STADSTEATER VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90

Verk-sam-hetsår	Konstnärlig personal: Tillsv. anst.	Extra anst.	Summa	Teknisk personal: Tillsv. anst.	Extra anst.	Summa	Administrativ personal: Tillsv. anst.	Extra anst.	Summa	All personal: Tillsv. anst.	Extra anst.	Summa
1975/76	70	55	125	121	7	128	47	2	49	238	64	302
1976/77	74	56	130	121	7	128	49	2	51	244	65	309
1977/78	71	56	127	120	8	128	51	1	52	242	65	307
1978/79	69	56	125	127	8	135	49	2	51	245	66	311
1979/80	72	54	126	129	8	137	49	1	50	250	63	313
1980/81	74	58	132	132	7	139	49	2	51	255	67	322
1981/82	75	29	104	112	8	120	49	1	50	236	38	274
1982/83	81	35	116	124	7	131	49	1	50	254	43	297
1983/84	81	38	119	124	7	131	53	2	55	258	47	305
1984/85	84	49	133	129	8	137	54	2	56	267	59	326
1985/86	83	31	114	120	7	127	52	2	54	255	40	295
1986/87	82	62	144	129	8	137	50	0	50	261	70	331
1987/88	84	66	150	137	8	145	49	0	49	270	74	344
1988/89	85	67	152	128	6	134	50	1	51	263	74	337
1989/90	84	35	119	126	5	131	49	1	50	259	41	300
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1988/89:	+ 21 %	+ 22 %	+ 22 %	+ 6 %	- 14 %	+ 5 %	+ 6 %	- 50 %	+ 4 %	+ 11 %	+ 16 %	+ 12 %
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90:	+ 20 %	- 36 %	- 5 %	+ 4 %	- 29 %	+ 2 %	+ 4 %	- 50 %	+ 2 %	+ 9 %	- 36 %	- 1 %

(Källa: Stockholms Stadsteater)

FÖRESTÄLLNINGSSTATISTIK, GÖTEBORGS MUSIKTEATER, PERIODEN 1975/76 - 1989/90
(exkl. turnéföreställningar och gästspel)

Spelår	Antal föreställningar : Huvud-scenen	Rost-rum	Cosmo-rama	Foajé-kons.	Scandi-navium	Lise-berg	Konsert-huset	Övr.lok. Gbgomr.	Skolor	Turnéer	Totalt
1975/76	221				1		3	10	73	11	319
1976/77	229					44	3	1	30	5	312
1977/78	200					15	4	29	58		306
1978/79	245							3	10	6	264
1979/80	238			7		1	1			9	256
1980/81	236	32						34		6	308
1981/82	230	62		12			2	8		15	329
1982/83	163	48		1			1	27		15	255
1983/84	163	15	5	5	8		2	62			260
1984/85	182	4	75	9				4		4	278
1985/86	144	11	55	9		1	1	21		10	252
1986/87	185	4	66	13		1	2	3		10	284
1987/88	188	15	70	12			1	20		36	342
1988/89*	121	50	86	5	8		2	21		29	322
1989/90	235		103	6			1	8		16	369
Förändring mellan spelåren 1975/76 och 89/90 (%):	6	-	-	-	-	-	-67	-20	-	45	16

*) Teatern stängd hösten 1988.

(Källa: Göteborgs Musikteater)

GÖTEBORGS MUSIKTEATERS KOSTNADER, LÖPANDE PRISER, VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1987/88 (KKR)

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övrigt	Totala kostnader
1975/76	22155	6951	1629	2928	33663
1976/77	23676	8842	2366	3365	38249
1977/78	26727	10481	2996	3396	43600
1978/79	29580	8599	3300	3956	45435
1979/80	32198	10038	3979	4780	50995
1980/81	35558	11891	4733	5033	57215
1981/82	38201	12392	5796	6139	62528
1982/83	41277	13595	6585	6968	68425
1983/84	44982	16149	6907	7483	75521
1984/85	51593	22619	8613	12023	94848
1985/86	60271	22009	10494	15679	108453
1986/87	66033	24829	12014	23580	126456
1987/88	52597	20060	10356	14219	97232
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	137	189	536	386	189

(Källa: Göteborgs Musikteater)

GÖTEBORGS MUSIKTEATERS KOSTNADER, 1989 ÅRS PRISER, VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1987/88 (deflator: KPI, KKR)

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Lokalkostnader	Övrigt	Totala kostnader
1975/76	68570	21513	5042	9062	104187
1976/77	66555	24856	6651	9459	107521
1977/78	67362	26416	7551	8559	109888
1978/79	67715	19685	7554	9056	104010
1979/80	68869	21470	8511	10224	109074
1980/81	66860	22359	8900	9464	107582
1981/82	64117	20799	9728	10304	104948
1982/83	63780	21007	10175	10767	105729
1983/84	63804	22906	9797	10614	107121
1984/85	67747	29701	11310	15788	124546
1985/86	73731	26924	12838	19180	132673
1986/87	77502	29141	14101	27675	148419
1987/88	59217	22585	11659	16009	109470
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	-14	5	131	77	5

GÖTEBORGS MUSIKTEATERS INTÄKTER, LÖPANDE PRISER,
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1987/88 (KKR)

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag	Kommunalt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor
1975/76	2241	12911	16305	1874	430	33331	33761
1976/77	2464	14821	18390	2120	722	37795	38517
1977/78	2462	17778	20629	2084	813	42953	43766
1978/79	2926	18540	21613	2000	728	45079	45807
1979/80	3093	19909	24644	2401	948	50047	50995
1980/81	3229	21846	29301	2496	1042	56872	57914
1981/82	4319	22891	31420	3201	1036	61831	62867
1982/83	4233	24268	36717	3417	455	68635	69090
1983/84	4207	25919	42144	3518	579	75788	76367
1984/85	5145	31724	53458	6350	1171	96677	97848
1985/86	6185	33994	59910	8785	1929	108874	110803
1986/87	7714	37031	65226	15054	4566	125025	129591
1987/88*	5002	29032	49949	4901	1322	88884	90206
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	123	125	206	162	207	167	167

*) GMT AB är ett kommunägt aktiebolag som började sin verksamhet hösten 1968. Bolaget utgjorde en sammanslagning av f.d. AB Gbgs Lyriska teater (Stora Teatern) och f.d. Gbgs Musikteater AB. Under 1987/88 har bolaget bytt namn från Gbgs Teater och Musik AB till Gbgs Musikteater AB i samband med att konserthusets verksamhet den 1 okt. 1987 överförts i ett nybildat bolag, Göteborgs Konsert AB. Endast spelårets (1987/88) första kvartal omfattar därför även konserthusets redovisning.

(Källa: Göteborgs Musikteater)

GÖTEBORGS MUSIKTEATERS INTÄKTER, 1989 ÅRS PRISER,
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1987/88 (deflator: KPI, KKR)

Verksamhetsår	Biljettintäkter	Statligt anslag	Kommunalt anslag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	Totala intäkter: inkl. räntor
1975/76	6936	39960	50464	5800	1331	103159	104490
1976/77	6927	41663	51696	5959	2030	106245	108274
1977/78	6205	44807	51992	5252	2049	108257	110306
1978/79	6698	42442	49477	4578	1667	103195	104861
1979/80	6616	42584	52711	5136	2028	107046	109074
1980/81	6072	41077	55095	4693	1959	106937	108897
1981/82	7249	38421	52736	5373	1739	103778	105517
1982/83	6541	37498	56734	5280	703	106054	106757
1983/84	5967	36764	59778	4990	821	107499	108321
1984/85	6756	41657	70196	8338	1538	126948	128485
1985/86	7566	41586	73289	10747	2360	133188	135548
1986/87	9054	43463	76555	17669	5359	146740	152099
1987/88	5632	32686	56236	5518	1488	100071	101560
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	-19	-18	11	-5	12	-3	-3

ANTAL ÅRSVERKEN VID GÖTEBORGS MUSIKTEATER SPELÅREN 1975/76 - 1989/90

Verksamhetsår	Konstnärlig personal fast	extra	Teknisk personal fast	extra	Administrativ personal fast	extra	Antal årsverken; Fast	Extra	Konstn.	Tekn.	Adm.	Totalt
1975/76	174		87		19		280		174	87	19	280
1976/77	173		88		19		280		173	88	19	280
1977/78	173		89		19		281		173	89	19	281
1978/79	170		90		22		282		170	90	22	282
1979/80	169	18	84	13	22	0	275	31	187	97	22	306
1980/81	178	16	74	15	26	0	278	31	194	89	26	309
1981/82	179	17	76	15	27	0	282	32	196	91	27	314
1982/83	178	16	74	18	26	0	278	34	194	92	26	312
1983/84	171	12	74	10	24	4	268	25	183	83	27	293
1984/85	174	21	75	13	24	7	272	41	195	88	31	313
1985/86	110	22	81	20	29	1	220	43	132	101	30	263
1986/87	170	22	82	25	25	1	277	48	192	107	26	325
1987/88	174	20	89	21	25	1	288	42	194	110	26	330
1988/89	174	36	90	23	27	1	291	60	210	113	28	351
1989/90	176	17	104	15	29	1	309	33	193	119	30	342
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90 (%):	1	-	20	-	53	-	10	-	11	36	58	22

Kommentar:
För spelåren 1975/76-78/79 redovisas ej personalens anställningsform (fast el. extra)

(Källa: Göteborgs Musikteater)

ANTAL UPPSÄTTNINGAR VID GÖTEBORGS STADSTEATER
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90

Verksamhetsår	Totalt antal uppsättningar	varav nyupps.	Andel nyupps. (%)
1975/76	21	17	81
1976/77	17	13	76
1977/78	14	13	93
1978/79	15	11	73
1979/80	21	19	90
1980/81	19	19	100
1981/82	15	13	87
1982/83	20	16	80
1983/84	24	21	88
1984/85	22	18	82
1985/86	23	20	87
1986/87	21	20	95
1987/88	23	21	91
1988/89	21	17	81
1989/90	16	15	94
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 89/90: (%):	-24	-12	

(Källa: Göteborgs Stadsteater)

ANTAL FÖRESTÄLLNINGAR PER SPELÅR I GÖTEBORGS STADSTEATERS REGI
PERIODEN 1975/76 - 1988/89

pelår	Antal föreställningar : Stora scenen	Stu-dion	Stads-bibl.	Skol-teatern	Angered	Annan scen	Gäst-spel	Turné	Totalt
975/76	208	215	113	218		9	26	5	794
976/77	192	232	72	171		16	2		685
977/78	220	207	51	152		52	9	2	693
978/79	165	181		137	89		3	3	578
979/80	186	202	92	300	127		3	4	914
980/81	150	161	106	184	122	82	16	11	832
981/82	183	185	80	242	97		12		799
982/83	192	196	83	176	126		15	3	791
983/84	150	163	42	259	129	18	38	13	812
984/85	145	170	118	146	152	74	48	26	879
985/86	172	173	8	172	157		11	4	697
986/87	162	153	26	41	154	67	20	4	627
987/88	163	178	28	279	206	87	14	11	966
988/89	177	146	36	55	179	65	7	14	679
örändring mellan spelåren 1975/76 och 3/89 (%):	-15	-32	-68	-75	-	622	-73	180	-14

(Källa: Göteborgs Stadsteater)

ANTAL BESÖK PER SPELÅR VID GÖTEBORGS STADSTEATERS FÖRESTÄLLNINGAR
UNDER PERIODEN 1975/76-1989/90
(exkl. turnéer och gästspel)

pelår	Antal besök : Stora scenen	Stu-dion	Stads-bibl.	Skol-teatern	Angered	Annan scen	Gäst-spel	Turné	Totalt
75/76	126890	33576	11032	47187		1178	5083	1220	226166
76/77	90247	45564	7047	42845		2878	387		188968
77/78	100645	41781	5546	16927	5487	5781	4911	1566	182644
78/79	71133	26029		22343	16352	1323	1635	760	139575
79/80	82421	39156	12205	43093	17736		428	400	195439
80/81	48740	25743	12755	28423	24180	6880	2362	738	149821
81/82	100473	29724	8011	27697	23262		2680		191847
82/83	95261	36019	6074	14617	24930		1855	520	179276
83/84	55519	19046	3118	21819	18188	2199	14027	1271	135187
84/85	45857	19493	11625	11471	31243	5808	9956	5872	141325
85/86	83080	17687	419	8471	19845	6218	3424	430	139574
86/87	88879	14828	1327	5095	18618	2909	1735	580	133971
87/88	52099	21568	2739	22249	11501	2124	3190	1326	116796
88/89	108905	17537	2926	3879	25011	3600	5458	-	167316
89/90	36196	18805		24533	27252	1327	1628	-	109741
rändring mellan spelåren 1975/76 och /89 (%):	-71	-44	-	-48	-	13	-68	-	-51

(Källa: Göteborgs Stadsteater)

GÖTEBORGS STADSTEATERS KOSTNADER,1989 ÅRS PRISER
PERIODEN 1975/76 - 1989/90 (defl:KPI, kkr)

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Övrigt	Totalt (1)
1975/76	33209	11916	8709	53834
1976/77	33396	13015	7177	53588
1977/78	32969	13706	8322	54997
1978/79	33058	12593	9017	54668
1979/80	35422	14915	10365	60702
1980/81	36251	15445	8847	60542
1981/82	33271	14408	7996	55675
1982/83	32436	13907	9055	55398
1983/84	31499	14580	10776	56855
1984/85*	32689	12421	21510	66619
1985/86	34373	11782	18605	64760
1986/87	35079	14023	12790	61892
1987/88	35154	14260	14098	63512
1988/89	38719	16207	21325	76252
1989/90	41802	17916	19678	79396
Förändring mellan verksamhetsåret 1975/76 och 89/90 (%):	26	50	126	47

1) Totala kostnader exkl. lokalkostnader.
*) Förändrad redovisning fr.o.m. v.året 1984/85.

GÖTEBORGS STADSTEATERS KOSTNADER, LÖPANDE
PRISER, PERIODEN 1975/76 - 1989/90 (kkr)

Verksamhetsår	Personalkostnader: Löner	Sociala avgifter	Övrigt	Totalt (1)
1975/76	10730	3850	2814	17394
1976/77	11880	4630	2553	19063
1977/78	13081	5438	3302	21821
1978/79	14441	5501	3939	23881
1979/80	16561	6973	4846	28380
1980/81	19279	8214	4705	32198
1981/82	19823	8584	4764	33171
1982/83	20992	9000	5860	35852
1983/84	22207	10279	7597	40083
1984/85*	24894	9459	16381	50734
1985/86	28098	9631	15209	52938
1986/87	29888	11948	10897	52733
1987/88	31224	12666	12522	56412
1988/89	36380	15228	20037	71645
1989/90	41802	17916	19678	79396
Förändring mellan verksamhetsåret 1975/76 och 89/90 (%):	290	365	599	356

1) Totala kostnader exkl. lokalkostnader.
*) Förändrad redovisning fr.o.m. v.året 1984/85.

(Källa: Göteborgs Stadsteater)

GÖTEBORGS STADSTEATERS INTÄKTER, LÖPANDE PRISER,
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90 (kkr)

rksam- tsår	Biljett- intäkter	Statligt anslag	Kommu- nalt bidrag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	 inkl. räntor
75/76	1876	5875	9838	973	437	18562	18999
76/77	1630	6742	11194	530	493	20096	20589
77/78	1918	8111	12531	96	546	22656	23202
78/79	1578	9696	13799	674	414	25747	26161
79/80	2276	10766	16821	1176	777	31039	31816
80/81	1824	12116	18806	710	865	33456	34321
81/82	2831	12390	18891	809	910	34921	35831
82/83	2994	13120	21497	891	795	38502	39297
83/84	2388	13993	24428	2321	996	43130	44126
84/85*	3671	14889	30657	1456	699	50673	51372
85/86	4115	14631	30452	1426	743	50624	51367
86/87	4778	14969	32592	878	528	53217	53745
87/88	4450	16305	35789	746	695	57290	57985
88/89	11053	16576	43891	1413	686	72933	73619
89/90	5409	18972	54323	1239	-181	79943	79762
rändring mellan verksamhetsåret 1975/76 och /90 (%):	188	223	452	27	-141	331	320

* Förändrad redovisning fr.o.m. verksamhetsåret 1984/85

(Källa: Göteborgs Stadsteater)

GÖTEBORGS STADSTEATERS INTÄKTER, 1989 ÅRS PRISER,
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90 (defl:KPI, kkr)

rksam- tsår	Biljett- intäkter	Statligt anslag	Kommu- nalt bidrag	Övriga intäkter	Räntor (netto)	Totala intäkter: exkl. räntor	 inkl. räntor
75/76	5806	18183	30449	3011	1353	57449	58802
76/77	4582	18952	31467	1490	1386	56491	57877
77/78	4834	20443	31583	242	1376	57101	58477
78/79	3612	22196	31589	1543	948	58940	59888
79/80	4868	23027	35979	2515	1662	66390	68051
80/81	3430	22782	35361	1335	1626	62908	64534
81/82	4752	20796	31707	1358	1527	58612	60139
82/83	4626	20273	33217	1377	1228	59493	60721
83/84	3387	19848	34649	3292	1413	61177	62589
84/85*	4820	19551	40256	1912	918	66539	67457
85/86	5034	17898	37253	1744	909	61929	62838
86/87	5608	17569	38253	1030	620	62460	63080
87/88	5010	18357	40294	840	782	64501	65283
88/89	11764	17642	46713	1504	730	77623	78353
89/90	5409	18972	54323	1239	-181	79943	79762
rändring mellan verksamhetsåret 1975/76 och /90 (%):	-7	4	78	-59	-113	39	36

* Förändrad redovisning fr.o.m. verksamhetsåret 1984/85

ANTAL ÅRSVERKEN VID GÖTEBORGS STADSTEATER
VERKSAMHETSÅREN 1975/76 - 1989/90

Spelår	Konstnärlig personal	Teknisk personal	Administrativ personal	Totalt antal årsv.
1975/76	85	120	30	235
1976/77	79	118	30	227
1977/78	80	121	30	231
1978/79	83	130	30	243
1979/80	85	132	30	247
1980/81	95	146	34	275
1981/82	90	149	34	273
1982/83	90	146	35	271
1983/84	87	145	36	268
1984/85	87	145	36	268
1985/86	87	145	36	268
1986/87	87	145	36	268
1987/88	87	145	36	268
1988/89	97	145	36	278
1989/90	91	145	36	272
Förändring mellan verksamhetsåren 1975/76 och 1989/90 :	+ 7%	+ 21%	+ 20%	+ 16%

(Källa: Göteborgs Stadsteater)

Mats Sylwan
Juni 1991

SOU 1991: 71
Bilaga 13

Rapport om fria teatergruppers kostnadsutveckling

1982/83-1989/90

Inledning

Den svenska teaterfloran innehåller ett antal arter som växer under skilda betingelser. Samhället som trädgårdsmästare vattnar med olika kannor och blandar i dessa varierande näringstillsatser. De fria teatergrupperna har i denna täppa fått vänja sig vid förhållandevis begränsad offentlig näring. Genom flexibla organisationer, hög självfinansiering och låga löner har grupperna dock kunnat överleva och varje år blomma. De har i hög grad bidragit till att samhällets kulturpolitiska ambitioner inom teaterområdet nått framgångar under de senaste 20 åren.

Det är ändå uppenbart att de fria teatergrupperna f.n. står inför problem som utgör större hot än tidigare mot hela rörelsens existens. Det handlar delvis om samma ekonomiska, yttre hot som påverkar institutionsteatrarnas situation och som teaterkostnadsutredningen skall belysa. De fria teatergrupperna vänder sig till i stort sett samma publik som teaterinstitutionerna och lever därigenom i ett konkurrensförhållande till dessa.

Studien av de fria teatergruppernas kostnadsutveckling belyser främst de ekonomiska faktorer som påverkat gruppernas situation under större delen av 1980-talet. Underlaget består av en statistisk sammanfattning av samtliga statsbidragsmottagande fria teatergruppers redovisningar till kulturrådet mellan 1982/83 och 1989/90. Utbytet av de statistiska uppgifterna begränsas av att stora förändringar i gruppernas kostnadsbild sannolikt har skett under det innevarande spelåret för vilket ingen statistik finns tillgänglig.

Analyserna grundar sig också på mer detaljerad statistik från 7 statsbidragsmottagande grupper: Byteatern, Dockteatergruppen Tittut, Fria Proteatern, Friteatern, Mittiprickteatern, Orionteatern och Skånska teatern. Dessa grupper skiljer sig inbördes i vissa fall avsevärt från varandra i storlek och verksamhetsinriktning varför de skall betraktas som exempel på hur olika typer av teatrar påverkas av faktorer som ökade kostnader för marknadsföring, traktamenten, lokalhyror etc. *När inte annat anges är alla siffror som anges i rapporten deflaterade till 1990 års priser.*[1]

[1] Beräkning enl. kulturrådet

I utredningen Ny kulturpolitik fördes följande resonemang om det samhälleliga ansvaret för de då ganska färska fria teatergrupperna:

"Det finns fria grupper som genom sitt yrkeskunnande kan jämställas med den yrkesmässiga verksamheten inom institutionerna. De bedriver verksamhet som är av mer allmänt intresse, innebär konstnärlig förnyelse eller på annat sätt är värdefull för samhället. Dessa grupper bör också få arbeta under liknande ekonomiska villkor som institutionerna.

Villkoren kan dock aldrig bli helt lika för grupperna och institutionerna. Grupperna kan inte underkastas samma tjänstgöringsbestämmelser och få samma förmåner, bl.a. pensionsrätt som institutionernas personal. Då blir det inte längre fråga om en separat grupp utan personer som tar anställning inom en institution.

Kulturrådet anser att man måste söka flera vägar för att förbättra samhällsstödet för de grupper som här avses. En väg är att vidareutveckla och även på andra områden införa den stödform som representeras av teater- och musikrådets bidrag till grupper utanför institutionerna. En annan väg är att utnyttja den organisatoriska flexibilitet som institutionerna under senare år visat prov på och att till dem knyta de fria grupper som så önskar och därmed får del av samhällsstödet till institutionerna. Denna anknytning kan ske på flera sätt. En tredje väg är att knyta gruppen till en annan part, t.ex. ett landstings kulturnämnd eller en större organisation. Inte i något av dessa alternativ skall som nämnts gruppens arbetsformer institutionaliseras. Kulturrådet vill eftertryckligt poängtera att dessa anknytningsformer endast är till för de grupper som klart önskar dem och att anknytningen måste ske på ett sådant sätt att gruppernas särmärke som fria grupper bevaras."

Den fria teatergruppsrörelsen var i sitt ursprung mycket nära knuten till de kulturpolitiska målen som de formulerades i 1974 års kulturproposition. Teatergrupperna spelade för barn och ungdom, strävade efter att nå nya grupper och arbetade för konstnärlig utveckling. Trots dessa kulturpolitiska inriktningar har samhällsbidragsutvecklingen varit måttlig om man betänker att utgångsnivån var ytterst blygsam. Det avgörande skälet till detta är att 1974 års kulturpolitik bestämde sig för en helhjärtad satsning på en utbyggnad av teaterinstitutionerna. Signalerna från staten till kommuner och landsting var entydiga:

- Om ni satsar på att bygga upp ett nät av regionala institutioner runt om i landet så hjälper staten till med en organiserad medfinansiering. Även en liten regional institution kostar stora samhällsbidrag i förhållande till nästan all annan kulturverksamhet som stöds av kommuner och landsting. Det gör att margina-

lerna för stöd till andra teaterverksamheter i de flesta fall är mycket små. Detsamma gäller för staten där stödet till teaterinstitutionerna är mycket stort jämfört med annan kulturverksamhet.

Det är alltså viktigt att hålla i minnet att formerna för och storleken på samhällsstödet till de fria teatergrupperna är resultatet av ett politiskt val. Så länge det valet står fast och den allmänna politiska utvecklingen går mot minskade offentliga åtaganden inom alla samhällssektorer i framtiden så är det mycket som talar för fortsatta ekonomiska problem för de fria teatergrupperna om de fortsätter att verka i nuvarande produktionsformer.

Gruppernas kulturpolitiska utveckling

Många av de ännu verksamma fria teatergrupperna stod för 15 år sedan för förnyelsen inom svensk teater. Deras betydelse har förändrats under det senaste decenniet. I takt med att gruppmedlemmarna har blivit äldre och yrkesmässigt professionaliserats så har anspråken på löner och produktionsförhållanden medverkat till att deras teatrar tvingats bli känsligare för arrangörernas behov och önskemål beträffande publika målgrupper, repertoar och föreställningsformat. Många fria teatergrupper har lojalt inrättat sig i den distributionskedja som de nästan uteslutande offentliga arrangörerna erbjuder. De har knutits närmare kommunala och regionala kulturpolitiska behov och framför allt fått ta ansvar för det utbud av barn- och ungdomsteater som institutionerna inte vill eller mäktar med att producera. De nationellt turnerande grupperna fyller på samma sätt de luckor som Riksteatern inte kan fylla i län utan egna teaterinstitutioner.

För grupper med egen scen gäller att den trogna stampubliken under 1970-talet har försvunnit och ersatts av en ideologiskt mindre befryndad publik som måste erövras till varje ny uppsättning.

Från 70-talets ganska homogena frigruppsstruktur där de flesta grupper var nationellt turnerande - av ekonomiska och kulturpolitiska skäl - och med likartade konstnärliga koncept så har de fria grupperna blivit en mer heterogen rörelse. Vi kan i dag urskilja ett antal typer av fria grupper. Det har skett en rörelse in mot storstäderna, framför allt storstockholmsområdet, där flera grupper har etablerat sig med egna scener. Exempel på sådana grupper är Orionteatern, musikteatergruppen Oktober, Teater Aurora, Plazagrupperna, Pistolteatern, Fria Proteatern, Teater 9, Teater Galeasen, Fria Teatern, Jordcirkus och Turteatern. Vissa av dessa grupper arbetar i direkt konkurrens med teaterinstitutioner och privatteatrar i Stockholm. I Göteborg har Nationalteatern och Atelierteatern knutits nära de kommunala teaterpolitiska målen och tagit på sig barnteaterproducerande uppgifter.

Det finns fortfarande ett antal nationellt turnerande grupper utan fast scen men antalet krymper för varje år. Exempel på detta slag av fri teatergrupp är Småfolket, Dockteatergruppen Tittut, Mittiprickteatern, Friteatern, Teater Uno, Teater Tusan och Rajateatern. Gemensamt för dessa grupper är att de (med något undantag) saknar egna spellokaler och huvudsakligen producerar för offentliga barnteaterarrangörer. Detta innebär betydligt lägre kostnader för lokaler och marknadsföring.

En tredje kategori utgör de regionalt verksamma grupperna med ofta institutionella drag. Här kan nämnas Byteatern i Kalmar, Västanå teater, Lule Stass, Skånska teatern (Landskrona), Ögonblicksteatern (Umeå), Skottes musikteater (Gävle), Bryggeriteatern (Visby). Med undantag av Skånska teatern så riktar dessa grupper i stor utsträckning in sig på en barn- och ungdomspolitik. Flera av grupperna är verksamma i kommuner eller regioner med teaterinstitutioner och kompletterar det regionala eller lokala behovet av barn- och ungdomsteater. Denna målgruppsinriktning är också en förutsättning för de förhållandevis höga kommunala bidrag som några av grupperna erhåller. Dessa grupper har i allmänhet egna spellokaler men är beroende av att sälja huvuddelen av sina föreställningar till offentliga arrangörer.

Gemensamt för de tre ovan beskrivna producentkategorierna är att de rymmner en kontinuitet på flera plan. Med något undantag så etablerades de redan under 1970-talet eller t.o.m. tidigare. Även om få har möjlighet att avlöna sina medlemmar på helår så finns det en tydlig kontinuitet i gruppernas personkonstellationer. De har i allmänhet erhållit statligt stöd under en lång följd av år. Man strävar efter att följa fackliga avtal vilket för flera grupper har medfört ett ökat samarbete med institutionsteatrar.

Antalet experimentellt inriktade grupper har ökat stadigt under hela 80-talet. Dessa grupper är med några få undantag verksamma i storstäderna och har en begränsad bidrags- och publik förankring. Exempel på detta slag av fri grupp är Teaterkompaniet och Larssons teater i Göteborg, Lindforsa Teater (Aneby), Teater Albatross (Halland), samt ett antal grupper i Stockholm. Institutet för Scenkonst har dragit konsekvenserna av sin internationella inriktning och etablerat verksamheten i Italien.

De fria grupperna har alltid arbetat med små marginaler. Det förefaller dock nu som många nått en gräns för sin överlevnad. Det finns flera orsaker till denna kris som nu måste betraktas som strukturell. Kommunernas försämrade ekonomi och uppdelning i mindre administrativa enheter påverkar både gruppernas kommunala grundbidrag och arrangörsnätets förmåga att köpa föreställningar. De teatergrupper som verkar i Stockholm arbetar i en konkurrenssituation där bara de mest publikt framgångsrika teatrarna kan överleva. De fria teatergruppernas konstnärliga och fackliga ambitioner gör att det i dag är väsentligt dyrare att föra en produktion till premiär jämfört med för bara några år sedan.

Även om många medlemmar i fria teatergrupper fortfarande har låga löner har ändå den ekonomiska basen för gruppernas verksamhet förstärkts genom åren. Samtidigt har antalet yrkesverksamma fria teatergrupper ökat kraftigt. 1969/70 var enligt en enkät som utredningen Ny kulturpolitik lät göra endast 56 personer verksamma på heltid i fria teatergrupper medan de statsbidragsmottagande teatergrupperna 20 år senare representerade 605 årsverken. Det är kanske mot bakgrund av antalet heltidsverksamma 1969/70 man skall förstå förhoppningen i 1974 års kulturproposition att på sikt jämställa bidragsgrunderna mellan institutioner och fria grupper.

Av de 42 grupper som 1990/91 tilldelades statligt verksamhets- eller produktionsbidrag bildades 34 under 1970-talet eller tidigare. I det närmaste samtliga av dessa grupper har erhållit bidrag från kulturrådet under den senaste tioårsperioden. Det stora flertalet av dessa grupper är huvudsakligen regionalt eller lokalt baserade och verksamma. Ett tiotal av grupperna kan karakteriseras som nationellt verksamma utan självklar bidragsförankring i hemkommun eller hemlän.

Intäkter. Samhällsbidragens utveckling

Även om de fria teatergrupperna i allmänhet har en hög självfinansiering så är de beroende av offentliga bidrag. Bidragsbehoven varierar kraftigt mellan olika grupper beroende på var man är verksam och vilken publik man vänder sig till. En teatergrupp i Stockholm som själv arrangerar sina föreställningar har en annan kostnadsprofil än den turnerande barnteatergruppen som säljer sina föreställningar till fasta gager till offentliga arrangörer.

Som offentliga, kontinuerliga bidragsgivare till de fria teatergrupperna framträder staten genom statens kulturråd, landstingen och kommunerna. Under senare år har dessutom omfattande arbetsmarknadsmedel utgått till de fria teatergrupperna. Vissa teatergrupper organiserar en del av sin verksamhet i studiecirkelform. De redovisningar som finns tillgängliga tyder dock inte på att dessa inkomster är av någon större betydelse för de grupper som denna studie belyser. I den offentliga bidragsbilden ingår också projektmedel från andra statliga departement och myndigheter. Dessa bidrag är ofta knutna till målgruppsinriktade projekt som kan beröra barn och ungdom, invandrare, intagna inom kriminalvården etc. Sedan något år har också vissa länsstyrelser börjat stödja fria teatergrupper. Denna typ av bidrag har ökat starkt under de allra senaste åren och får därför endast ett mindre genomslag i det statistikunderlag som står denna studie till förfogande och som sträcker sig t.o.m. redovisningsåret 1989/90.

De statliga bidragen från kulturrådet, AMS, länsstyrelsen samt övriga statliga myndigheter och departement uppgår sammantaget till betydligt större belopp än de kommunala insatserna för gruppernas grundbidrag även om de totala statliga bidragen är svåra att precisera. I gruppernas redovisning av Övriga intäkter döljer sig förmodligen vissa offentliga bidragsmedel som kan vara svåra att precisera.

I nedanstående redovisning av offentliga bidrag ingår - när inte annat anges - av kulturrådet fördelade statsbidrag samt grundbidrag fördelade av kommuner och landsting. Alla ekonomiska uppgifter är när inte annat anges deflaterade till 1990 års priser.

Statsbidrag

Statligt bidrag till de fria teatergrupperna via kulturrådet utgick under perioden huvudsakligen som verksamhetsbidrag, produktionsbidrag eller projektbidrag. Det är grupper som erhållit de två förstnämnda bidragen som utgör redovisningsunderlaget i den samlade jämförelsen mellan de olika offentliga bidragsgivarna. Under perioden som studien belyser - 1982/83-1989/90 - har årligen ca 50 fria teatergrupper erhållit statsbidrag från statens kulturråd. Under en tioårsperiod har antalet ansökningar årligen ökat från ca 90 till knappt 200 (1990/91). I det totala statsbidraget har också medräknats bidrag av engångskaraktär, ofta s.k. "katastrofbidrag".

De fria teatergrupperna har under perioden fått stora reala ökningar i statliga bidrag även om bidragen fortfarande är små jämfört med det offentliga stödet till institutionsteatrarna. 1982/83 utgick 18 102 000 kr. i statsbidrag till fria teatergrupper.

1989/90 uppgick statsbidraget till 29 455 000 kr. vilket innebär en real ökning med 63 procent under perioden.

1982/83 utgjorde statsbidragets (från kulturrådet) andel av de samlade offentliga bidragen ca 52 procent. Andelen hade 1989/90 minskat till ca 36 procent. Som offentliga bidrag är här inräknade bidrag från AMS och andra offentliga institutioner som grupperna redovisat som bidragsgivare under rubriken Övriga offentliga bidragsgivare.

De offentliga bidragens utveckling framgår av underbilaga 13.1.

Kommunala bidrag

Kommunerna stöder de fria teatergrupperna på flera sätt. Ett antal grupper får kommunala grundbidrag för sin verksamhet vari ofta ligger lokalstöd. Indirekt stöder också kommunerna grupperna genom att verka som arrangörer (skola, daghem etc.) eller genom att ge bidrag till arrangerande föreningar. Det kommunala

bidragsunderlaget utgörs i denna redovisning av de grundbidrag som utgår till de statsbidragsmottagande fria teatergrupperna inklusive hyresbidrag.

De kommunala bidragen uppvisar en kraftig uppgång under den aktuella perioden. 1982/83 utgick 12 485 000 kr. i kommunala bidrag. Bidragen hade 1989/90 ökat till 26 157 000 kr. vilket innebär en ökning med 110 procent under perioden.

1982/83 utgjorde de kommunala bidragens andel av de samlade offentliga bidragen ca 36 procent. Andelen hade trots den kraftiga realökningen av de kommunala bidragen minskat till 32 procent 1989/90.

Landstingsbidrag

I likhet med kommunerna stöder landstingen de fria teatergrupperna på flera sätt. Grundbidrag utgår till ett antal grupper men landstingen väljer ofta också att stödja arrangörsledet. Detta kan ske genom bidrag till t.ex. länsteaterföreningarna som i sin tur subventionerar lokala arrangörer eller genom öronmärkta bidrag till enskilda grupper med krav på gagerabatter inom det egna landstingsområdet.

Det landstingskommunala bidragsunderlaget utgörs i denna redovisning av de grundbidrag som utgår till de statsbidragsmottagande fria teatergrupperna.

Landstingsbidragen uppvisar den relativt sett kraftigaste ökningen av de offentliga bidragen. 1982/83 utgick 4 413 000 kr. i landstingsbidrag till de statsbidragsmottagande grupperna. 1989/90 hade bidragen ökat till 12 800 000 kr. vilket innebär en ökning med 190 procent under perioden.

1982/83 utgjorde de landstingskommunala bidragens andel av de samlade offentliga bidragen ca 13 procent. Andelen ökade till 16 procent 1989/90.

Arbetsmarknadspolitiska medel

Arbetsmarknadspolitiska medel har under senare år kommit att bli en allt viktigare förutsättning för många fria teatergruppers existens. Med arbetsmarknadspolitiska medel inräknas i denna studie bidrag till beredskapsprojekt, lönebidrag och uttag från A-kassan av vilket staten svarar för praktiskt taget hela ersättningen.

Det finns dessvärre ingen komplett statistik över samtliga gruppers AMS-bidrag för hela perioden. Fram t.o.m. 1985/86 redovisar grupperna ev. AMS-bidrag under Övriga intäkter. Därefter redovisas dessa bidrag under Övriga offentliga bidrag. För de två senaste redovisningsåren har dock kulturrådet gjort en sammanställning som visar att de statsbidragsmottagande fria teater-

grupperna 1988/89 mottog 8 539 000 kr. för beredskapsprojekt. Grupperna redovisar detta år 10 361 dagar uttagna från A-kassan vilket i pengar motsvarar ett värde av ca 3 500 000 kr. Totalt utgick alltså ca 12 milj.kr. i arbetsmarknadsmedel till de fria teatergrupperna. Motsvarande belopp för 1989/90 var totalt ca 12,5 milj.kr. Som jämförelse kan nämnas att det statsbidrag som grupperna erhöll detta år från kulturrådet uppgick till ca 29.5 milj.kr.

Det finns dock oklarheter i gruppernas redovisning av AMS-medel. I många redovisningar är det svårt att urskilja lönebidragskostnader från vanliga lönekostnader. Antalet stämplingsdagar är förmodligen avsevärt större än vad den samlade redovisningen uppger.

Sponsorsbidrag

Under hela 1980-talet har det pågått en debatt i landet om sponsring av kultur. Inom teaterområdet är dock fortfarande sponsringen en mycket begränsad finansieringsform som hittills utnyttjats av ett fåtal stora institutioner samt vissa lokalt väl förankrade sommarproduktioner.

Av de fria teatergrupper som ingår i specialstudien är det endast Folkoperan som uppger privat sponsring som inkomstkälla. Teaterkostnadsutredningen har av Folkoperan fått uppgifter om sponsringsliknande inkomster från 1986. Före 1985 mottog teatern inte denna typ av bidrag eller inkomster. Sedan 1988 skiljer Folkoperan på tre slag av intäkter av sponsringskaraktär: företagssponsring, reklam och andelar (odeflaterad tabell).

Tabell 1

År	Företags-sponsring	Reklam	Andelar[2]	Summa
1986	145 000	126 600		271 600
1987	174 500	73 400		247 900
1988	165 395	229 885	300 000	695 280
1989	250 000	130 800	250 000	630 800
1990	360 000	167 800	508 000	1 035 800

[2] Nettobelopp efter avdrag för återbetalda andelar

År	Andel av s:a intäkter	Andel av off bidrag
1986	3.0 %	11.0 %
1987	1.7 %	10.8 %
1988	4.1 %	18.9 %
1989	3.4 %	9.9 %
1990	6.0 %	15.6 %

Föreställnings/biljettintäkter

De flesta fria teatergrupper har en hög självfinansiering jämfört med institutionsteatrarna. Grunden för denna självfinansiering är inkomster från försålda föreställningar eller biljettintäkter.

Under hela den period som studien belyser följer ökningen av gruppernas föreställningsintäkter ungefär samma kurva som samhällsbidragens ökning. 1982/83 spelade samtliga statsbidragsmottagande fria teatergrupper in 31 972 000 kr. 1989/90 uppgick spelintäkterna till 55 453 000 kr., en ökning med 73 procent.

Självfinansieringsgraden (=föreställningsintäkter av s:a intäkter) ligger under hela perioden stadigt över 40 procent för att 1989/90 dala till 38 procent. Övriga intäkter var detta år ca 5 procent. Man kan också se det som att de statsbidragsmottagande fria teatergrupperna detta år i genomsnitt fick ca 56 procent av sina inkomster som offentliga bidrag. Som jämförelse kan nämnas att en teaterinstitution normalt får mellan 85–90 procent av sina inkomster i form av offentliga bidrag.

Tabell 2 De fria teatergruppernas finansiering 1982/83 och 1989/90. Procent.

	1982/83	1989/90
Statsbidrag	23.4	20.4
Kommunbidrag	16.2	18.0
Landstingsbidrag	5.7	8.8
AMS-bidrag	-	6.0
Övriga offent. bidrag	-	3.4
Föreställningsintäkter	41,3	38.1
Övriga intäkter	13.3	5.4

Utgifter. Lönekostnader m.m.

Antalet uppgivna årsverk för de statsbidragsmottagande fria teatergrupperna har ökat från 480 (1982/83) till 606 (1989/90). Lönekostnaderna har under perioden ökat från 47 646 000 kr. till 87 332 000 kr. En beräkning av lönekostnaden per anställd visar att denna 1982/83 uppgick till 99 000 kr. (inkl. sociala avgifter) för att sedan öka till 144 000 kr. 1989/90. Den relativa löneutvecklingen har alltså varit god under perioden, ca 45 procent, men man måste samtidigt hålla i minnet att lönenivåerna inom de

fria teatergrupperna i början av 1980-talet var mycket låga - och är det fortfarande i jämförelse med andra yrkesområden.

Studerar man enskilda grupper finner man också att somliga valt att utöka antalet årsverk på bekostnad av löneutvecklingen. Totalt redovisar man ett hundratal fler årsverk vid periodens slut än i dess inledning.

För att kompensera de låga ATP-grundande lönerna erbjuder en del fria grupper sina medlemmar privata pensionsförsäkringar. Det finns bland de grupperna dock inget som talar för att inbetalningarna till dessa har ökat under de senaste åren. De uppgivna premierna var lägre 1988/89 än under 1982/83 (inga uppgifter föreligger för 1989/90).

Utvecklingen av de fria teatergruppernas lönekostnader och samhällsbidrag framgår av underbilaga 13.1.

Övriga kostnader

Uppgifterna för traktamenten och andra specificerade kostnader kan endast redovisas för de 7 specialstuderade teatergrupperna eftersom en samlad redovisning inte görs i kulturrådets statistik.

Utvecklingen framgår av underbilaga 13.2.

Traktamenten

Vid periodens början 1982/83 redovisar de 7 grupperna 775 000 kr. i traktamenteskostnader. 1989/90 uppgick traktamenteskostnaderna till 680 000 kr. Det är räknat i fasta priser en minskning vilken förefaller oförklarlig då antalet föreställningar utanför hemkommunen ökat med 50 procent under perioden vilket borde slå igenom på traktamentesutvecklingen. Förklaringen till att så ej är fallet ligger troligtvis i att uppsättningarna innehållit färre medverkanden och att det vid början och mitten av 1980-talet var vanligt att använda traktamenten som skattefri lönekompensation.

Resor och transporter

1982/83 redovisade de 7 grupperna 895 000 kr. i rese- och transportkostnader medan beloppet 1989/90 var 983 000 kr.

Lokalhyror

1982/83 redovisar de 7 grupperna 2 217 000 kr. i lokalhyror. Under hela perioden pekar sedan kurvan brant uppåt för att 1989/90 landa på 3 679 000 kr. Det är en ökning med 66 procent vilken

kan förklaras med att hyrorna sannolikt har ökat över kostnadsindex men framför allt genom att de flesta av grupperna under perioden har skaffat sig större och dyrare lokaler, ofta med egen scen.

Investeringar/underhåll

Kostnaderna för investeringar och underhåll låg 1982/83 på 773 000 kr. för att sedan öka till 1 520 000 kr. 1983/84 och därefter minska till 264 000 kr. 1989/90. Underlaget är för begränsat för att dra långtgående slutsatser men det ligger nära till hands att se de minskade ambitionerna på detta område i perspektivet av allmänt försämrade teaterekonomier.

Uppsättningskostnader

Vid periodens början redovisar de 7 grupperna 1 388 000 kr. i uppsättningskostnader. 1989/90 uppgår kostnaderna till 2 355 000 kr. vilket innebär en ökning av dessa kostnader med 72 procent under perioden. Bortsett från 1987/88 är ökningen jämn och entydig. Den förklaras sannolikt med kraftigt ökade materialkostnader inom teaterns leverantörs- och verkstadsled i kombination med höjda konstnärliga ambitioner som sätter spår i ökade kostnader för scenografi och teknik.

Marknadsföring (ej löner)

Kostnaderna för marknadsföring har inte oväntat stigit brant i en jämn kurva under perioden. De 7 grupperna redovisar 1982/83 602 000 kr. i marknadsföringskostnader medan dessa kostnader 1989/90 uppgår till 1 738 000 kr. Den trefaldiga ökningen ligger huvudsakligen på teatergrupper med egen scen och förklaras med kraftigt höjda annonskostnader över kostnadsindex under perioden. Dagens Nyheter uppger att annonskostnaderna mellan 1987 och 1991 har ökat med 39 procent. Kostnadsprisindex under samma period steg från 167 till 213,4. Det innebär att annonskostnadsutvecklingen varit något snabbare än inflationstakten. De ökade marknadsföringskostnaderna kan också förklaras med att konkurrensen om teaterpubliken i Stockholm har tvingat teatrar som Orionteatern och Fria Proteatern till en mer offensiv marknadsföring.

Uppsättningar/publik

Eftersom gruppernas produktivitet är avgörande för deras totala intäktssituation redovisas i denna studie också föreställnings- och publikutvecklingen.

Antal besök totalt

Det är svårt att finna någon klar tendens i den samlade publikutvecklingen för de statsbidragsmottagande teatergrupperna. 1982/83 redovisas 712 610 besökare och 1989/90 uppgår antalet till 820 657. Däremellan fluktuerar antalet ganska kraftigt med en högsta nivå 1983/84 på 864 022 besökare och en lägsta 1987/88 på 639 406.

De fria teatergrupperna svarar under perioden för mellan 20–25 procent av den samlade publiken vid professionella teatrar i Sverige (inklusive privatteatrarna).

De fria teatergruppernas publikutveckling framgår av underbilaga 13.1.

De fria grupperna har blivit alltmer lokalt stationära under perioden. Detta framträder tydligast när man jämför publiken i och utanför hemkommunen. 1982/83 mötte grupperna 38 procent av sin publik i hemkommunen. 1989/90 hade andelen ökat till 60 procent. Utvecklingen är inte lika påtaglig om man ser till var man spelar sina föreställningar. 1982/83 spelade grupperna 5 567 föreställningar varav 52 procent i hemkommunen. 1989/90 hade antalet föreställningar ökat till 8 257 varav 58 procent framfördes i hemkommunen.

Den senare totalsiffran är intressant. Det är det i särklass högsta föreställningstalet under hela perioden men publikt är det ett mellanår för de fria grupperna. Förklaringen ligger sannolikt i att det höga föreställningstalet 1988/89 representerar mindre uppsättningar av uppsökande karaktär som inte är avsedda för stora publikgrupper, t.ex. barnproduktioner. Under hela perioden har andelen barn- och ungdomsföreställningar legat mellan 49–65 procent med en tendens till ökning under de två senaste åren.

Så långt som statistiken sträcker sig finns det inget som antyder att arrangörsledet börjar svikta för de mindre produktionerna. Bakom det höga föreställningstalet 1989/90 står helt säkert ett stort antal försålda föreställningar till offentliga arrangörer. Det blir allt svårare för grupperna att sälja större föreställningar med många medverkanden på och bakom scen.

Utvecklingen av antalet föreställningar vid de fria teatergrupperna framgår av underbilaga 13.1.

Sammanfattning

Genomgången av de fria teatergruppernas kostnadsutveckling under senare år visar att det framför allt är på lönesidan som den stora fördyringen skett. En beräkning av årslönekostnaden per anställd visar att den mellan 1982/83 och 1989/90 ökat i fast penningvärde från 99 000 kr. till 144 000 kr. eller med ca 45 procent. Samtidigt har grupperna under perioden ökat antalet årsverken från 480 till 606 eller med ca 25 procent.

Utvecklingen av antal årsverken och lönekostnad per anställd vid de fria teatergrupperna framgår av underbilaga 13.1.

Praktiskt taget alla övriga budgetposter visar kostnadsökningar över konsumentprisindex. Mest iögonfallande är kostnadsökningarna för marknadsföring och lokaler.

De samlade offentliga bidragen från stat (kulturrådet), kommuner, landsting, AMS samt övriga offentliga bidragsgivare har mer än fördubblats i fast penningvärde mellan 1982/83 och 1989/90, från ca 35 milj.kr. till 82 milj.kr. Det är värt att notera att statsbidragets (kulturrådets bidrag) andel av de samlade offentliga bidragen har sjunkit under perioden från 52 procent 1982/83 till 36 procent 1989/90 främst beroende på att nya offentliga bidragsgivare tillkommit och att AMS-stödet sedan några år redovisas separat i gruppstatistiken.

Av de offentliga bidragen 1989/90 (82 milj.kr.) utgick 14 milj. kr. från andra myndigheter än Kulturrådet, primärkommuner eller landsting. Störste enskilde bidragsgivaren var AMS med 8.8 milj.kr. Andra myndigheter och statliga verk bidrog med 5 milj. kr. Därutöver beräknas de fria gruppernas medlemmar ha erhållit ytterligare ca 5 milj.kr. i arbetslöshetsersättning.

Statsbidragets andel av gruppernas totala omslutning har sjunkit under perioden från ca 23 procent till ca 20 procent. Det förklaras med att landsting och kommuner relativt ökat sina bidrag mer än staten. Statsbidragsökningen under perioden ligger i nivå med ökningen av gruppernas biljett/gageintäkter.

Statsbidraget per besök uppgick 1982/83 till 25 kr. och hade åtta år senare ökat till 36 kr. Det totala samhällsbidraget per besök ökade under perioden från 49 kr. till 83 kr.

Andelen statsbidrag av personalkostnaden sjönk under perioden från 38 procent till 34 procent beroende på löneökningar långt över kostnadsprisindex och att antalet årsverk under perioden har ökat med ca 20 procent.

Samhällsbidraget per föreställning ökade från 6 287 kr. 1982 till 8 285 kr. 1989/90.

De fria teatergrupperna utgör idag en mycket heterogen skara teaterproducenter. En slutsats man kan dra av denna studie är att det framför allt är de större, lokaldrivande grupperna med stora fasta kostnader som f.n. upplever de största ekonomiska hoten. För att ge dessa förutsättningar att på lika villkor konkurrera - eller samarbeta - med teaterinstitutionerna skulle det krävas betydligt ökade offentliga grundbidrag. De mindre turnerande grupperna som säljer sina föreställningar till fasta gager möter arrangörsledets försämrade ekonomi genom att erbjuda mindre kostnadskrävande produktioner. Trots arrangörsledets minskande förmåga att köpa föreställningar finns det uppenbarligen en marknad kvar för de teatrar som tydligt definierar sina målgrupper och som gör sig besvär att söka upp publik och arrangörer.

De signaler som för närvarande når kulturrådet tyder dock på att allt större möda måste läggas på varje såld föreställning. Arrangörer som tidigare köpte en serie föreställningar nöjer sig numera ofta med en eller två. En orsak till denna utveckling är att allt fler kommuner delat upp sina anslag för teaterinköp på kommundelsnämnder och att det mellan dessa brister i samordning av föreställningsinköp. Den ökade frihet som kommunala institutioner under senare år erhållit att själva besluta om hur verksamhetsmedel skall nyttjas innebär att inköp av teaterföreställningar i dag kan ställas mot satsningar på läromedel eller skolmåltider. I snäva kommunalekonomiska tider är det inte alltid givet att man i en sådan valsituation väljer teaterbesök.

Man kan urskilja några enskilda förhållanden som på kort sikt måste förbättras för att hejda den nuvarande utvecklingen mot nedläggningar av ett stort antal teatergrupper.

Den första faktorn gäller lönenivån för gruppmedlemmarna och teatrarnas förmåga att betala ut löner över helår. Medelåldern inom många teatergrupper ligger i dag på ca 40 år. De flesta teatergrupper erbjuder sina medlemmar en månadslön på mellan 9 000 kr. till 11 000 kr. Frågan är om det är rimligt att begära att skådespelare med 10–12 års yrkeserfarenhet skall tvingas arbeta på lönevillkor som få andra yrkesgrupper i samhället accepterar och dessutom regelmässigt tvingas stämpla för att kunna hålla sig kvar i yrket.

Den andra faktorn som utgör ett hot mot teatergruppernas framtida existens är arrangörsledets ökande svårigheter att köpa föreställningar. Den situation som nu utvecklar sig innebär inte bara ett direkt hot mot gruppernas intäktsförmåga utan också ett hårt slag mot vitala kulturpolitiska intressen.

1974 års kulturpolitik utgick från att ansvaret för att stödja arrangörsledet helt skulle vila på de lokala och regionala instanserna. Statens ansvar ansågs ligga i att tillsammans med kommuner och landsting ge förutsättningar för själva teaterproduktionen.

Med den utvecklig som nu pågår mot alltmer otillräckliga grundbidrag samt minskande och splittrade anslag till arrangörsledet kan det vara nödvändigt att diskutera en nyansering av denna rollfördelning. Inom musikområdet fördelar kulturrådet sedan ett antal år bidrag till arrangerande musikföreningar. Det samlade statsbidraget till dessa uppgår innevarande budgetår till 7.5 milj. kr. Ett motsvarande statsbidrag kanaliserat exempelvis till länsteaterföreningarna skulle sannolikt ha en starkt stimulerande effekt på kommuners och landstings arrangörsbidrag och skapa en rättvisare konkurrenssituation mellan fria teatergrupper och teaterinstitutioner. Ett sådant statsbidrag skulle dessutom kunna verka kulturpolitiskt styrande och bidra till ett ökat antal föreställningar utanför stockholmsområdet.

De totala gageintäkterna för de teatergrupper som huvudsakligen spelade uppsökande föreställningar för barn och ungdom uppgick spelåret 1988/89 till ca 25 milj.kr. En rimlig statlig andel till förmån för arrangörsledet borde uppgå till en tredjedel av ett samlat offentligt bidrag för att ge påtagliga inkomstförstärkningar för teatergrupperna och ha en stimulerande effekt på primär- och landstingskommunala bidrag. Ett statsbidrag utformat på detta sätt skulle innevarande budgetår uppskattningsvis kosta statskassan 10 milj.kr.

Slutkommentar

Den statliga kulturpolitiken skiljer klart mellan teaterinstitutioner och fria producenter. I princip skall institutionerna vara helfinansierade med offentliga bidrag. I institutionens arbetsformer och anknytning till fackliga avtal och arbetsmarknadens regelverk ligger inbyggda kostnadsdrivande faktorer. Kraven på egenintäkter är därför lågt ställda.

För de fria teatergrupperna finns ingen definition av det offentliga ansvaret. Däremot har man alltmer kommit att påverkas av de ovan nämnda kostnadsdrivande faktorerna som medverkat till institutionernas snabba kostnadsutveckling. Man börjar få institutionella utgifter utan att kunna räkna med institutionernas inkomster.

Den bidragsutveckling och de enskilda bidragsbeslut som förekommit under 1980-talet innebär att stat, kommuner och landsting i praktiken kommit att bli ett slags informella huvudmän för många teatergrupper som legitimerar sig utifrån de kulturpolitiska mål som styr de offentliga sfärernas bidragsinriktning. Beroende av de offentliga bidragsgivarna märks inte minst när det blir tal om nedskärningar av enskilda gruppers bidrag.

Utredningen Ny kulturpolitik formulerade följande målsättning för det samhälleliga ansvaret för de fria teatergrupperna: "Det finns fria grupper som genom sitt yrkeskunnande kan jämställas

med den yrkesmässiga verksamheten inom institutionerna. De bedriver verksamhet som är av mer allmänt intresse, innebär konstnärlig förnyelse eller på annat sätt är värdefull för samhället. Dessa grupper bör också få arbeta under liknande ekonomiska villkor som institutionerna."

Några fria teatergrupper har under senare år fått bidragsvillkor som närmast är att betrakta som institutionella. De flesta arbetar dock under helt andra förutsättningar och om gapet inte minskar mellan de fria grupperna och den övriga arbetsmarknaden beträffande löne- och arbetsvillkor är det stor risk att det teaterutbud vi vant oss vid - vid en internationell jämförelse på många sätt exceptionellt vad gäller kulturpolitisk inriktning och konstnärlig bredd - kommer att reduceras eller helt försvinna.

Underbilaga 13.1

Fria grupper 1982/83–1989/90 Prisläge 1990 enligt kulturrådets beräkning

	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Intäkter (tkr)								
Statsbidrag	18 102	20 954	20 496	22 170	24 369	24 979	26 339	26 130
Statligt engångsbidrag	0	0	0	0	0	0	3 366	3 325
Bidrag primärkommun	12 485	15 986	15 800	18 579	18 256	16 393	23 460	26 157
Bidrag landsting	4 412	5 949	5 177	6 251	4 723	6 245	11 675	12 800
Bidrag AMS inkl. beredskapsmedel	0	0	0	0	0	0	9 424	8 797
Övriga offentliga bidrag	0	0	0	0	8 048	7 753	4 753	4 977
Sponsorbidrag	2	0	0	0	0	0	0	0
Föreställningsintäkter	31 972	33 504	42 125	47 153	55 249	54 110	51 791	55 453
Övriga intäkter	10 311	11 145	11 510	14 884	10 188	6 311	8 936	7 926
Summa intäkter	77 284	87 538	95 108	109 038	120 835	115 792	139 744	145 565

Fria grupper	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Anställda								
Antal årsverken	480	451	462	528	547	491	585	606
Lönekostnader (tkr)	47 646	50 826	51 103	56 463	67 189	67 862	84 925	87 332
varav kostnader köpta tjänster	0	0	0	0	0	0	0	0
Lönekostnad/anställd (kr)	99	113	111	107	123	138	145	144
Uppsättningar/publik								
Antal besök totalt	712 610	864 022	829 662	778 243	793 733	639 406	797 278	820 567
därav utanför hemkommun (antal)	443 324	513 076	496 783	385 300	334 465	321 059	327 750	330 428
därav utanför hemkommun (%)	62%	59%	60%	50%	42%	50%	41%	40
därav för barn och ungdom (antal)	399 852	535 676	498 580	399 911	392 280	343 850	492 449	478 405
därav för barn och ungdom (%)	56%	62%	60%	51%	49%	54%	62%	58%
Antal egna uppsättningar	181	190	178	189	206	177	207	219
Antal egna föreställningar totalt	5 567	6 977	6 514	6 385	6 409	5 934	7 639	8 257
därav utanför hemkommun (antal)	2 707	3 470	3 149	3 145	4 420	2 942	3 379	3 467
därav utanför hemkommun (%)	49%	50%	48%	49%	69%	50%	44%	42%
därav för barn och ungdom (antal)	2 919	4 327	3 980	3 865	2 849	3 280	4 964	5 367
därav för barn och ungdom (%)	52%	62%	61%	61%	44%	55%	65%	65%

Fria grupper	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Samhällsbidragsanalys								
Statsbidrag totalt (tkr)	18 102	20 954	20 496	22 170	24 369	24 979	29 705	29 455
Statsbidrag per anställd (kr)	37 714	46 461	44 364	41 989	44 551	50 874	50 778	48 606
Statsbidrag per föreställning (kr)	3 252	3 003	3 146	3 472	3 802	4 209	3 889	3 567
Statsbidrag av summa off. bidrag (%)	52%	49%	49%	47%	51%	52%	46%	43%
Statsbidrag per besök (kr)	25	24	25	28	31	39	37	36
Statsbidrag av totala intäkter.(%)	23%	24%	22%	20%	20%	22%	21%	20%
Statsbidrag av personalkostnader (%)	38%	41%	40%	39%	36%	37%	35%	34%
Föreställningsint. av summa ink. (%)	41%	38%	44%	43%	46%	47%	37%	38%
Föreställningsint. per föreställning (kr)	5 743	4 802	6 467	7 385	8 621	9 119	6 780	6 716
Samhällsbidrag totalt (tkr)	35 000	42 889	41 473	47 001	47 349	47 618	64 839	68 412
Samhällsbidrag per besök (kr)	49	50	50	60	60	74	81	83
Samhällsbidrag per föreställning (kr)	6 287	6 147	6 367	7 361	7 388	8 025	8 488	8 285

7 grupper 1982/83–1989/90 **Prisläge 1990 enligt kulturrådets beräkning**

	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Intäkter (tkr)								
Statsbidrag	5 078	4 986	5 033	5 848	6 850	7 402	8 278	7 650
Statligt engångsbidrag	102	368	338	362	722	819	579	495
Bidrag primärkommun	3 458	3 152	3 005	4 495	3 897	3 962	4 109	4 069
Bidrag landsting	2 056	1 806	1 770	1 891	2 085	3 008	3 227	3 501
Bidrag AMS inkl. beredskapsmedel	484	51	14	383	447	520	1 603	568
Bidrag studieförbund	78	0	111	32	4	0	3	0
Övriga offentliga bidrag	67	432	350	207	115	78	766	77
Sponsorbidrag	2	0	0	0	0	0	0	0
Biljettintäkter	920	4 369	8 336	7 005	7 755	5 927	5 431	4 237
Föreställningsintäkter	5 803	4 387	4 942	7 372	7 449	10 065	6 451	5 244
Övriga intäkter	614	1 488	1 952	587	1 736	2 235	2 643	2 303
Summa intäkter	18 663	21 039	25 851	28 180	31 059	34 015	33 090	28 144
Utgifter (tkr)								
Löner och arvoden	8 294	8 176	10 124	10 959	11 554	13 472	13 603	13 151
Sociala avgifter	2 847	2 978	3 407	3 987	3 935	4 785	4 819	4 723
Traktamenten	775	760	898	921	991	1 223	994	680
Resor och transporter	895	773	1 067	1 456	1 668	1 578	1 275	983
Lokalhyror	2 217	2 929	2 922	3 413	3 752	3 715	3 404	3 679

7 grupper	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Utgifter (forts.)								
Investeringar/lokalkostnader	773	1 520	1 058	810	753	735	651	264
Uppsättningskostnader	1 388	1 549	1 987	2 664	2 324	2 970	2 301	2 355
Administration (ej löner)	834	679	777	848	839	975	1 129	931
Marknadsföring (ej löner)	602	1 527	1 921	1 750	1 675	1 513	1 323	1 738
Övriga kostnader inkl. skuldräntor	938	1 572	1 565	2 057	3 130	2 571	3 403	1 483
Summa utgifter	19 564	22 465	25 728	28 866	30 622	33 538	32 901	29 987
Underskott	- 900	- 1 426	123	- 686	437	477	188	- 1 843
Anställda								
Antal årsverken	90	94	108	109	108	114	116	116
Lönekostnader (tkr)	11 141	11 155	13 531	14 946	15 490	18 258	18 421	17 874
varav kostnader köpta tjänster	0	145	265	359	575	364	331	177
Lönekostnad/anställd (kr)	124 344	118 352	124 828	137 246	143 958	160 013	158 463	154 753
Uttag a-kassan antal dagar	0	816	3 532	2 286	1 944	2 452	744	1 902
Pensionsförsäkring	117	2 133	119	220	70	79	82	282
Uppsättningar/publik								
Antal besök totalt	122 834	146 247	200 345	175 029	192 918	166 440	158 763	151 272
därav utanför hemkommun (antal)	68 798	64 651	91 453	82 294	100 380	91 847	71 953	85 380
därav utanför hemkommun (%)	56%	44%	46%	47%	52%	55%	45%	56%

7 grupper	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Uppsättningar/publik (forts.)								
därav för barn och ungdom (antal)	64 128	75 881	139 618	82 814	94 814	77 618	77 228	88 013
därav för barn och ungdom (%)	52%	52%	70%	47%	49%	47%	49%	58%
Antal egna uppsättningar	26	24	26	22	24	23	25	35
Antal egna föreställningar totalt	1 121	1 311	1 399	1 313	1 503	1 405	1 379	1 552
därav utanför hemkommun (antal)	670	688	698	733	979	829	697	993
därav utanför hemkommun (%)	60%	52%	50%	56%	65%	59%	51%	64%
därav för barn och ungdom (antal)	665	690	1 005	818	898	803	786	1 067
därav för barn och ungdom (%)	59%	53%	72%	62%	60%	57%	57%	69%
Samhällsbidragsanalys								
Statsbidrag totalt (tkr)	5 180	5 354	5 371	6 210	7 572	8 220	8 857	8 145
Statsbidrag per anställd (kr)	57 812	56 807	49 545	57 023	70 370	72 047	76 189	70 519
Statsbidrag per föreställning (kr)	4 621	4 084	3 839	4 729	5 038	5 851	6 423	5 248
Statsbidrag av summa off. bidrag (%)	46%	50%	51%	47%	54%	52%	48%	50%
Statsbidrag per besök (kr)	42	37	27	35	39	49	56	54
Statsbidrag av totala intäkter (%)	26%	24%	21%	22%	25%	25%	27%	27%
Statsbidrag av personalkostnader (%)	46%	48%	40%	42%	49%	45%	48%	46%
Föreställningsint. av summa ink. (%)	36%	42%	51%	51%	49%	47%	36%	34%
Föreställningsint. per föreställning (kr)	5 998	6 679	9 492	10 949	10 115	11 382	8 616	6 109
Samhällsbidrag totalt (tkr)	11 324	10 794	10 619	13 217	14 119	15 787	18 564	16 360
Samhällsbidrag per besök (kr)	92	74	53	76	73	95	117	108
Samhällsbidrag per föreställning (kr)	10 102	8 234	7 591	10 066	9 395	11 237	13 462	10 541

	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Intäkter (tkr)								
Statsbidrag	781	867	946	969	1 370	1 762	2 207	3 000
Statligt engångsbidrag	0	282	0	937	125	0	1 037	0
Bidrag primärkommun	172	195	416	846	915	1 066	1 324	1 575
Bidrag landsting	172	0	220	258	249	332	1 582	1 750
Bidrag AMS inkl. beredskapsmedel	0	0	0	12	0	0	464	314
Övriga offentliga bidrag	109	223	1 388	364	187	1 162	441	0
Sponsorbidrag	0	0	41	168	387	0	0	300
Biljettintäkter	1 974	514	3 593	7 311	10 192	14 490	8 688	7 535
Föreställningsintäkter	417	3 256	0	333	2 148	0	2 297	1 219
Övriga intäkter	320	478	927	1 034	2 790	1 160	2 364	1 432
Summa intäkter	3 946	5 815	7 530	12 233	18 363	19 972	20 405	17 125
Utgifter (tkr)								
Löner och arvoden	2 336	3 441	3 829	5 367	9 226	11 749	11 977	9 219
Sociala avgifter	772	916	1 135	1 500	2 187	2 714	3 656	2 537
Traktamenten	8	13	12	134	269	1 558	354	44
Resor och transporter	97	69	74	269	482	2 525	589	80
Lokalhyror	270	145	465	713	1 472	995	1 428	1 460

Folkoperan	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Utgifter (forts.)								
Investeringar/lokalkostnader	505	94	472	959	567	0	103	38
Uppsättningskostnader	305	364	500	1 177	787	2 319	1 321	861
Administration (ej löner)	266	171	169	416	387	372	373	706
Marknadsföring (ej löner)	159	132	185	691	935	275	1 588	943
Övriga kostnader inkl. skuldräntor	213	305	692	594	817	1 151	1 675	1 180
Summa utgifter	4 930	5 649	7 532	11 823	17 129	23 658	23 066	17 068
Underskott	- 984	166	- 3	411	1 234	- 3 687	- 2 661	57
Anställda								
Antal årsverken	39	51	57	89	90	93	89	72
Lönekostnader (tkr)	3 108	4 357	4 964	6 868	11 413	14 463	15 633	12 123
varav kostnader köpta tjänster	0	535	763	822	1 828	1 057	1 397	694
Lönekostnad/anställd (kr)	124	124	118	100	159	183	194	168
Månadslön (kr)	5 625	6 936	6 080	5 557	8 593	11 279	10 926	0
Uppsättningar/publik								
Antal besök totalt	44 690	42 269	56 922	88 639	157 932	65 133	101 068	83 016
därav utanför hemkommun (antal)	6 016	30 853	0	0	4 483	32 287	0	0
därav utanför hemkommun (%)	21%	105%	0%	0%	4%	59%	0%	0%
därav för barn och ungdom (antal)	4 219	2 746	11 565	14 043	56 492	0	33 536	33 150

Folkoperan	82/83	83/84	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
Uppsättningar/publik (forts.)								
därav för barn och ungdom (%)	15%	9%	27%	21%	45%	0%	36%	40%
Antal egna uppsättningar	3	3	4	4	6	4	4	3
Antal egna föreställningar totalt	266	182	172	231	421	156	221	195
därav utanför hemkommun (antal)	17	4	7	0	7	74	0	0
därav utanför hemkommun (%)	10%	14%	5%	0%	2%	55%	0%	0%
därav för barn och ungdom (antal)	28	0	59	45	220	0	55	72
därav för barn och ungdom (%)	17%	0%	51%	26%	65%	0%	28%	37%
Samhällsbidragsanalys (tkr)								
Statsbidrag totalt	781	1 149	946	1 906	1 494	1 762	3 245	3 000
Statsbidrag per anställd	31	33	23	28	21	22	40	42
Statsbidrag per föreställning	5	9	7	11	4	13	16	15
Statsbidrag av summa off. bidrag (%)	98%	79%	81%	61%	67%	66%	47%	43%
Statsbidrag per besök (kr)	27	39	22	28	12	32	35	36
Statsbidrag av totala intäkter.(%)	31%	29%	17%	20%	10%	10%	18%	18%
Statsbidrag av personalkostnader (%)	39%	38%	26%	36%	16%	14%	23%	25%
Föreställningsint. av summa ink. (%)	95%	94%	64%	81%	84%	85%	59%	51%
Föreställningsint. per föreställning	14	30	28	43	37	109	55	45
Samhällsbidrag totalt	1 234	1 566	2 970	3 387	2 846	4 322	7 056	6 639
Samhällsbidrag per besök (kr)	40	50	70	50	20	80	80	80
Samhällsbidrag per föreställning (kr)	7 260	12 430	23 380	18 920	8 420	32 500	35 280	34 050

TEATERKOSTNADSUTREDNINGEN
Hans Bohman
Peter Rabe

1990-09-13

SOU 1991: 71
Bilaga 14

Produktivitetsutveckling inom teatersektorn 1975/76–1988/89

Inledning

På uppdrag av teaterkostnadsutredningen har vi gjort en uppskattning av produktivitetsutvecklingen inom teatersektorn under perioden 1975/76–1988/89. Vi har också sökt finna jämförbara beräkningar rörande produktiviteten inom andra samhällssektorer samt identifiera möjliga förklaringar till utvecklingen inom teatersektorn. Vi har enligt önskemål gjort beräkningar för samtliga institutionsteatrar[1] som grupp.

Rapporten är upplagd så att vi i huvuddelen ger en relativt översiktlig beskrivning av metoder etc. och koncentrerar oss på resultaten och analysen för institutionsteatrarna som grupp. I några bilagor ger vi en mera ingående beskrivning av metodresonemang. Dessa är i allmänhet hämtade från vår uppsats "Teatrar, bidrag och produktivitet". De olika beräkningarna framgår också av bilagorna.

Metoder för mätning av produktivitet

Produktivitetsbegreppet

Vår studie har alltså syftat till att mäta **produktiviteten** inom teatersektorn. Med detta begrepp avses **produktion i förhållande till resursförbrukning**. I bilaga 1 återfinns för den intresserade några sidor som närmare definierar detta begrepp (och som förklarar skillnaden mellan produktivitet och effektivitet). Den beskriver också olika metoder som finns för att mäta produktivitet.

[1] Med institutionsteatrarna avses de teatrar som har stat, landsting och kommun som huvudman, dvs. de tre statliga scenerna (Operan, Dramaten och Riksteatern) samt de olika läns- och stadsteatrarna. Under perioden ingår 28 teatrar i gruppen. De olika teatrarna varierar kraftigt i storlek. För närmare information om de enskilda institutionerna hänvisas till Statens Kulturråds "Teaterstatistik 1975/76–1987/88".

Som framgår av bilagan är det inte helt okomplicerat att mäta produktiviteten för tjänster eftersom det ofta är svårt att entydigt kvantifiera resultaten i en tjänsteorganisation.

Detta gäller i högsta grad för teatersektorn. För att få ett meningsfullt produktivitetsmått krävs metoder som kan ta hänsyn till olika typer av prestationer och föra samman dem till ett gemensamt mått. De metoder som vi använt i vår studie är dels s.k. sammanvägd kvot, dels Data Envelopment Analysis (DEA).

Vid mätning med sammanvägd kvot görs först en beräkning av förhållandet mellan olika delprestationer (i vårt fall antal uppsättningar, antal föreställningar och publikantalet) och resursförbrukningen (i vårt fall de totala kostnaderna). Dessa enkla kvoter vägs sedan samman till ett gemensamt mått på lämpligt sätt (i vårt fall med den genomsnittliga styckkostnaden för dessa tre delprestationer).

DEA är en metod som möjliggör beräkning av ett gemensamt mått av produktiviteten för många olika delprestationer utan att någon sammanvägning av dessa behöver ske, vilket är en av dess stora fördelar. Den beskrivs närmare i bilaga 1 och 2.

Val av delprestationer

Som nämnts ovan har vi som delprestationer valt antal uppsättningar, antal föreställningar och publikantal. Antalet uppsättningar kan ses som ett mått på förmågan att åstadkomma mångfald, antalet föreställningar som ett mått på förmågan att producera "mängd" och publikantalet som ett mått på förmågan att attrahera åskådare. Vi har härlett dessa tre delprestationer utifrån några av de kulturpolitiska målen. I bilaga 3 återfinns ett något utförligare resonemang kring varför vi valt dessa tre delprestationer.

Val av kostnader som resursvariabel

Som mått på resursförbrukningen har vi använt de totala kostnaderna för de aktuella teatrarna. Detta anses vara det bästa sättet att fånga all resursförbrukning.[2] De nominella kostnaderna för varje spelår har omräknats till fast penningvärde i 1989 års priser med hjälp av ett specialkonstruerat teaterkostnadsindex som söker spegla just teatrarnas prisutveckling. Det tar hänsyn till att lönekostnaden, som är en mycket stor andel av teatrarnas totala kostnader, har ökat snabbare än inflationen. I bilaga 4 beskrivs närmare hur det konstruerats.

[2] Se bl.a. Paulson Frenckners "Värde för pengarna - om controllerarbete och ekonomisk styrning i kommunal verksamhet".

Indata

Våra beräkningar har i huvudsak baserats på Statens Kulturråds teaterstatistik 1975/76–1987/88. I flera fall har vi dock kompletterat eller justerat detta material där uppgifter saknats eller varit missvisande.

Produktivitetsutveckling för institutionsteatrarna

I bilaga 5a framgår produktivitetsutvecklingen för gruppen samtliga institutionsteatrar, beräknad dels med hjälp av sammanvägd kvot, dels med hjälp av DEA. Som synes har produktiviteten fallit under perioden, med i genomsnitt ca 2 procent per år (2,1 procent beräknat med sammanvägd kvot, 1,7 procent beräknat med DEA). I bilaga 6 framgår utvecklingen i diagramform.

Den genomsnittliga årliga förändringen har beräknats med hjälp av linjär regression (dvs. en rät linje har anpassats till de enskilda årens resultat). Därigenom undviker vi att ovanliga förhållanden under framförallt första och sista året snedvrider måttet på den genomsnittliga utvecklingen.

Delresultat

För att möjliggöra en siffermässig analys av resultaten redogör vi också för ingående basdata samt de enkla kvoter mellan delprestation och kostnaderna som ingår i den sammanvägda kvoten. Där framgår att relativt kostnaderna har antalet uppsättningar minskat med ca 1,5 procent per år, antalet föreställningar med ca 1,8 procent per år och publikantalet med ca 2,8 procent per år. Även här har den årliga förändringen beräknats med hjälp av linjär regression.

Skillnad mellan resultatet med sammanvägd kvot och DEA-resultatet

Skälet till att minskningen av produktiviteten är större vid beräkning med sammanvägd kvot är att en av de ingående delprestationerna, publikantalet, har minskat betydligt kraftigare än de båda övriga. Då denna metod bygger på sammanvägning av delprestationerna drar den negativa publikutvecklingen ner det samlade resultatet påtagligt. Vid beräkning med DEA däremot kan en förändring av en enskild delprestation inte slå igenom lika kraftigt. Det krävs, förenklat uttryckt, att samtliga delprestationer förändras i samma riktning och i ungefär samma utsträckning för att DEA-resultatet skall påverkas. DEA innebär alltså mindre risk

att produktivitetsmåttet för verksamheter med flera delprestationer skall snedvridas av kraftiga förändringar av enstaka delprestationer. Enligt vår mening är därför DEA-måttet mera rättvisande.

Produktivitetsutvecklingen inom andra sektorer

För att få en uppfattning om innebörden av teatersektorns produktivitetsutveckling krävs givetvis en jämförelse med andra sektorer i samhället. Tyvärr finns det bara mera begränsade studier av denna inom den offenliga sektorn. För hela den offentliga sektorn finns uppgifter bara t.o.m. 1980. Endast för några få delsektorer går studierna fram till 1985. Därför har en meningsfull jämförelse bara kunnat göras för perioden 1975-80. Trots det kan vissa slutsatser dras.

Nedanstående siffror är hämtade ur Richard Murrays "Den offentliga sektorn - produktivitet och effektivitet" som också utgjorde en bilaga till långtidsutredningen 1987.

I jämförelsen tittar vi dels på den offentliga sektorn och dels på den privata tjänstesektorn. Inom dessa huvudområden tittar vi även på delsektorn kultur- och rekreationsverksamhet. Vi har bedömt att samtliga dessa fyra områden är relevanta ur jämförelsesynpunkt.

Med delberäkningar av teatersektorns resultat för den aktuella perioden erhålles följande jämförelse:

Sektor	**Prod.utv./år 1975–80**
Teatersektorn:	
- sammanvägd kvot	- 3,0 %
- DEA	- 1,2 %
Offentliga sektorn:	
- kultur och rekreation	- 5,5 %
- hela sektorn	- 1,6 %
Privata tjänstesektorn	
- kultur och rekreation	- 0,2 %
- hela sektorn	+1,2 %

Vid jämförelse mellan våra resultat för teatersektorn och andra sektorer är sammanvägd kvot det mest relevanta måttet. Detta eftersom denna metod (eller enkla kvoter) använts vid studierna av övriga sektorer.

Som synes är nedgången i teatersektorns produktivitet 1975-1980 inte unik. Hela den offentliga sektorn har sjunkande produktivitetet under perioden och relativt den egna delsektorn är teaterns minskning måttlig. Även på det privata området uppvisar delsektorn kultur och rekreation vikande produktivitet, om än inte lika kraftigt som på den offentliga sidan.

Några mera långtgående slutsatser bör dock inte dras av ovanstående material av två skäl. Dels omfattar det, som nämnts, endast en relativt kort period. Dels har vi inte haft tillgång till basmaterialet för beräkningarna av de andra metoderna och därigenom inte i detalj kunnat bedöma betydelsen av eventuella skillnader i beräkningssätt.

Orsaker till teatrarnas vikande produktivitet

Vi kan alltså konstatera att den vikande produktiviteten för teatersektorn inte är någon unik eller orimlig utveckling relativt andra representativa sektorer. Trots det är det viktigt att söka analysera vad denna utveckling beror på, för att avgöra om produktiviteten ändå kan förbättras.

En övergripande förklaringsmodell är den teori som förts fram av William Baumol om en ofrånkomlig produktivitetsnedgång inom konstnärlig verksamhet till följd av lönekostnadsutvecklingen. Det har vi dock redan tagit hänsyn till genom det särskilda teaterkostnadsindexet som väger in lönekostnadsutvecklingen för teatrarna. Vi redogör för Baumols resonemang i bilaga 4.

Kvarstående möjliga orsaker är utvecklingen av lokalkostnader, den tekniska utvecklingen samt ändrad publikkonkurrens och kvalitetsutveckling. Dessa berör vi nedan.

Lokalkostnadsutveckling

En möjlig förklaring till utvecklingen är att lokalkostnaderna ökat utan att möjligheter till ökad produktion för den skull skapats. Detta kan ha skett av två skäl. Dels kan personal och/eller publik givits större eller kvalitativt bättre lokaler som dock inte varit direkt produktionsökande. Dels kan den marknadsanpassning av hyrorna som skett för många offentliga institutioner under framför allt 1980-talet lett till ökade kostnader (även om dessa ibland kompenserats genom högre bidrag).

Vårt material har inte möjliggjort någon bedömning av giltigheten i denna förklaring men vi föreslår att denna aspekt studeras närmare av TKU.

Teknisk utveckling

Även om den tekniska utvecklingen ofta inte direkt kan leda till ökad produktion inom teatern, finns det givetvis en betydande teknisk utveckling även här. Den gäller dels scenteknik, ljud, belysning etc., dels administrativa system såsom biljettförsäljning och liknande. Delar av denna utveckling möjliggör rimligtvis att

samma arbete kan utföras med en mindre arbetsinsats. Ofta innebär den dock främst att publiken kan ges en bättre administrativ service (vid biljettköp etc.) eller större konstnärlig upplevelse (genom bättre scenteknik etc.). Genom att kostnaderna för ny teknik oftast är högre än för äldre teknik betyder detta alltså att kostnaderna ökat utan att produktionen som sådan ökar.

Publikkonkurrens

Vi har ovan noterat att den delprestation som haft den mest negativa utvecklingen under perioden är publikantalet. Detta är också den faktor som teatern har minst kontroll över. Det är rimligt att anta, att konkurrensen om publiken har ökat avsevärt under perioden, såväl vad gäller andra publika evenemang som från olika former av hemunderhållning (kabel-TV, video, etc.). Detta skulle då innebära att efterfrågan på teater minskat trots oförändrade prestationer i övrigt från teatrarnas sida. En studie av denna faktor vore av intresse, liksom om nya livsmönster inneburit att intresset för teatrarnas tjänster minskat.

Ökad kvalitet

Några möjligheter för oss att skatta utvecklingen av kvaliteten i teatrarnas verksamhet har inte funnits och det torde vara mycket osäkert om någon sådan bedömning överhuvudtaget kan göras. Det ter sig dock rimligt att det successivt sker en ökning av den konstnärliga kvaliteten i teaterns verksamhet, dels i form av skådespelarnas prestationer, dels när det gäller de tekniskt betingade konstnärliga aspekterna (scenografi, ljud, ljus, etc.). Om kvaliteten, i den mån den kan kvantifieras, skulle öka med 2 procent per år (dvs. inte någon anmärkningsvärd siffra) skulle det alltså kompensera nedgången i produktivitet såsom vi mätt den.

Sammanfattning

Vi har skattat produktivitetsutvecklingen bland institutionsteatrarna med hjälp av metoderna sammanvägd kvot samt Data Envelopment Analysis, med antal föreställningar, uppsättningar och publik som resultatvariabler och totala kostnader som resursvariabel.

De totala kostnaderna har omräknats till fast pris med hänsyn till lönekostnadsutvecklingen och inflationen i övrigt. På så sätt har vi justerat för att lönekostnaderna, som är en mycket stor del av teatrarnas totala kostnader, har ökat snabbare än inflationen i övrigt.

Med denna ansats erhåller man en negativ produktivitetsutveckling för gruppen institutionsteatrar under perioden 1975/76–1988/89 på ca 2 procent per år.

Ett antal möjliga förklaringar finns till utvecklingen:

★ Ökade lokalkostnader, eventuellt till följd av nya prissättningsmetoder inom den offentliga sektorn.

★ Ökade kostnader för scenisk och administrativ teknik som ej kan kompenseras genom högre produktion.

★ Ökad konkurrens om publiken.

★ Höjd konstnärlig kvalitet.

Flera av dessa aspekter kräver ytterligare studier för att deras exakta betydelse skall kunna klargöras.

Bilaga 1 Metodöversikt
Bilaga 2 Åskådningsexempel DEA
Bilaga 3 Val av delprestationer
Bilaga 4 Konstruktion av teaterkostnadsindex
Bilaga 5 Beräkningar av produktivitetsutvecklingen
Bilaga 6 Diagram över produktivitetsutvecklingen

Metodöversikt

Försöken att utvärdera icke vinstdrivande (offentlig) tjänsteförmedling har varit många och har spridningen i tillvägagångssätt varit stor. Ofta har möjligheterna att mäta produktivitet och effektivitet av olika slag under hänsyn till kvalitativa skillnader ej stått i proportion till ambitionerna.

Produktivitet och effektivitet

Vid en första genomgång av litteratur på området får man ett tämligen splittrat intryck av **vad** det egentligen är man vill mäta. Detta beror dock till stor del på att författarna använder olika termer för samma begrepp. Huvudsakligen är det två saker man vill mäta och utvärdera: processen och resultatet.

Med processen menas då framför allt att mäta någon form av produktivitet och med resultatet, effektivitet eller graden av måluppfyllelse. Andra namn för samma sak är inre respektive yttre effektivitet. Jämför också med engelskans "efficiency", att göra saker rätt och "effectiveness", att göra rätt saker.

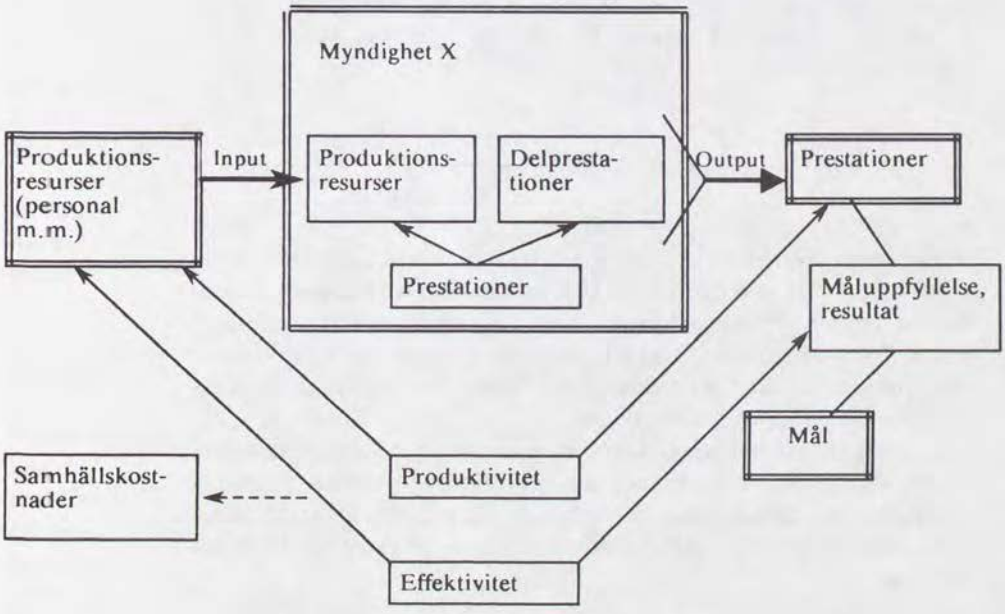
Ett tredje område som tas upp är "sociala indikatorer"[3]. Detta kan närmast likställas med mål på en "högre" nivå, t.ex. att rättsväsendet ska bidra till ett säkrare samhälle eller att sjukvården ska leda till ett längre och friskare liv. Teatern kan ur denna synvinkel sett vara en bevarare av det svenska kulturarvet och förse medborgarna med en kulturell identitet. Den litteratur vi har funnit som behandlar just teatrar har genomgående haft ett nationalekonomiskt perspektiv där man med ganska komplicerade samband försöker härleda det samhällsekonomiska värdet av en sådan inverkan. Problemet med sådana indikatorer är förstås att de är väldigt svåra att mäta. Dessutom föreligger oftast inget påtagligt orsak-verkan förhållande, eftersom dessa indikatorer även påverkas av en mängd externa faktorer i samhället. I vår fortsatta framställning kommer vi därför att koncentrera oss på de två första grupperna.

Med anledning av att de flesta icke vinstdrivande organisationer som utvärderas är tjänsteförmedlande dito inom den offentliga sektorn, samt att den mesta relevanta litteraturen behandlar just detta, har vi anslutit oss till den definition av produktivitet och effektivitet som fastställdes i statskontorets programbudgetut-

[3] Anthony & Young, "Management Control in Nonprofit Organizations", s. 471.

redning år 1967.[4] Där åskådliggörs sambandet mellan produktivitet och effektivitet på följande sätt:

Sambandet mellan produktivitet och effektivitet

Produktiviteten definieras som "förhållandet mellan prestationer och uppoffringar, dvs. produktiviteten utgör kvoten mellan ett mått på mängden utförda prestationer och ett mått på använda produktionsresurser".

Med effektivitet menar man i sin tur "förhållandet mellan å ena sidan de effekter eller resultat man uppnått med sina prestationer (måluppfyllelse) och å andra sidan uppoffringarna (kostnaderna) för verksamheten". I företagsvärlden har som känt räntabiliteten på kapitalet blivit det allt överskuggande uttrycket för effektivitet.[5]

Sambandet mellan produktivitet och effektivitet kan i formler beskivas på följande vis:[6] Produktiviteten är alltså output genom input eller produktionen i förhållande till resursförbrukningen. Variationerna hos olika produktivitetsmått ligger i att såväl out-

[4] Finansdepartementet, "Offentliga tjänster - sökarljus mot produktivitet och användare" (DS Fi 1986:13), s. 190.

[5] Paulson Frenckner, s. 180.

[6] Richard Murray, "Den offentliga sektorn - Produktivitet och effektivitet", s. 20-21.

put som input kan definieras och mätas på olika sätt. Det allra enklaste produktivitetsmåttet är:

$$\text{Arbetsproduktivitet} = \frac{\text{Output}}{\text{Arbetade timmar}}$$

Detta mått tar inte hänsyn till insatsen av andra resurser, t.ex. kapital. Vill man ta med all resursförbrukning, krävs det att denna uttrycks i pengar. Detta resulterar i ett mått som kallas för totalproduktivitet eller:

$$\text{Kostnadsproduktivitet} = \frac{\text{Output}}{\text{Kostnader}}$$

Om man jämför detta mått med det enkla fallet när ett företag producerar endast en produkt, blir måttet antalet enheter av produkten genom de totala kostnaderna, alltså helt enkelt den inverterade styckkostnaden. Följaktligen inser man att om styckkostnaden sjunker så ökar produktiviteten. Detta är just själva kvintessensen av begreppet produktivitet.

Effektiviteten å andra sidan, innebär att produktionen måste ge ett överskott, dvs. värdet av produktionen måste överstiga kostnaden för densamma. Värdet av produktionen är värde (eller pris) gånger kvantitet. Om produktionen är effektiv så ska alltså gälla att:

$$\frac{\text{Output} * \text{Värde per enhet output}}{\text{Kostnader}} > 1$$

Förhållandet mellan de två begreppen blir då följande:
Effektivitet = Kostnadsproduktivitet * Värde per enhet output.

Det stora problemet i detta sammanhang är naturligtvis svårigheten att åsätta (de offentliga) tjänsterna ett värde. Något marknadspris att jämföra med finns oftast inte. Dessutom kan tjänsten värderas olika för olika målgrupper eller beroende på andra politiska ställningstaganden.

Sambandet visar dock att när det inte är möjligt att direkt uppskatta effektiviteten så är det ändå möjligt att få en uppfattning om effektiviteten genom att se på produktiviteten och dess utveckling. En negativ produktivitetsutveckling skulle då kunna tyda på en likartad utveckling för effektiviteten. Å andra sidan, ökar produktiviteten så ökar också effektiviteten. Detta gäller givetvis bara under förutsättning att värdet per enhet av output är oförändrat. Om exempelvis värdet av de tjänster som produceras

minskar p.g.a. att kvaliteten sänks i samband med att produktiviteten ökar så är nettoeffekten osäker och kan lika gärna vara minskad som ökad effektivitet.[7]

Metoder för mätning av produktivitet

All slags produktivitetsberäkningar bygger på att någon form av jämförelse görs för att ge mening åt resultaten. Det vanligaste är att aktuella prestationer jämförs med tidigare perioders eller att olika enheter som fullgör samma tjänst jämförs sinsemellan. Men även t.ex. jämförelserna faktiska prestationer - standardprestationer eller prestationer gentemot olika klientgrupper är vanliga.

De olika tillvägagångssätt för att beräkna produktiviteten som vi funnit kan delas in i tre huvudgrupper: enskilda kvoter eller nyckeltal, sammanvägningar av flera kvoter och Data Envelopment Analysis (DEA).

Enskilda kvoter

Detta är det vanligaste och enklaste sättet att beräkna produktiviteten. Nackdelen är förstås att endast en dimension av verksamheten fångas. Rent praktiskt innebär en enskild kvot någon form av en operationaliserad output-input relation. Exempel från ett par undersökningar som gjorts inom den offentliga sektorn är antalet utlån dividerat med de totala kostnaderna för folkbiblioteken och antalet vårddagar genom de totala driftskostnaderna för långvården.[8] För teatrarna skulle ett sådant mått kunna vara antal föreställningar över de totala kostnaderna.

Sammanvägningar av flera kvoter

Grundtanken är densamma som för enskilda kvoter. Skillnaden är att här vägs flera sådana kvoter samman till ett sammansatt mått. Ett vanligt sätt att objektivt bestämma vikterna är att räkna ut basårets olika styckkostnader för respektive prestation som ingår i de olika kvoterna vilka ska vägas samman. Följande är ett exempel på hur detta skulle kunna se ut för teatrar:

[7] Murray, s. 29.

[8] Ds Fi 1986:13, s. 101-140.

$$\frac{\text{Uppsättningar}}{\text{Kostnader}} * \text{Kostnad per uppsättn. basåret} + \frac{\text{Föreställningar}}{\text{kostnader}} * \text{Kostnad per föreställn. basåret} + \frac{\text{Besökande}}{\text{Kostnader}} * \text{Kostnad per besökande basåret}$$

Eftersom produktiviteten är den inverterade styckkostnaden, innebär detta att varje vägd delkvot för basåret blir lika med ett. För att göra det hela mer pedagogiskt kan man då dividera hela sammanvägningen med antal delkvoter, tre i detta fall, för att på så vis indexera produktivitetsserien.

En annan möjlighet att välja vikterna är naturligtvis att beslutsfattaren fastställer dessa subjektivt med hänsyn till vilka dimensioner som anses viktigare än andra.

Data Envelopment Analysis

Nedan följer en allmän beskrivning av DEA med betoning på modellens fördelar och begränsningar. För en matematisk beskrivning hänvisas till Jennergren och Obel (1985) eller Sherman (1984). I bilaga 2 ger vi ett grafiskt åskådningsexempel.

DEA är en linjärprogrammeringsteknik som vidareutvecklades till sin nuvarande form 1978, av Charnes, Cooper och Rhodes för att utvärdera just icke vinstdrivande organisationer och organisationer inom den offentliga sektorn.[9] DEA har sedan dess använts på så vitt skilda områden som sjukhus, domstolar, tullverksamhet, olika former av utbildning, banker m.m. Såvitt vi vet har den dock aldrig tillämpats på teatrar.

Metoden utvärderar olika enheters produktivitet genom en jämförelse av den faktiska mängd inputs som behövs för att producera en faktisk mängd outputs under en viss tidsperiod. DEA kan användas till att jämföra flera enheter med varandra såväl som till att jämföra en enhet med sig själv över tiden.[10] Vanligast är dock att flera enheter jämförs med varandra och så är även fallet i vår undersökning.

I en sådan jämförelse är en given enhet inte relativt produktiv om någon annan enhet, eller kombination av enheter, kan producera antingen:

samma mängd prestationer med färre insatsresurser av en/flera typer och samtidigt ej använder mer av en annan insatsresurs, eller

[9] David Sherman, "Improving the productivity of the Service Sector" ur Sloan Management Rewiew, Spring 1984, s. 13.

[10] Sherman, s.20.

fler prestationer av någon typ med samma mängd insatsresurser utan att behöva minska någon annan typ av tjänst.[11]

DEA identifierar på så sätt de mest produktiva enheterna i jämförelsematerialet. Någon eller några av dessa enheter kommer sedan att bilda ett referensset för var och en av de relativt improduktiva enheterna. Det är viktigt att i detta sammanhang komma ihåg att det är fråga om relativ produktivitet. DEA säger inget om absolut produktivitet, eftersom det optimala produktionssättet är okänt.

Fördelar

Modellen har sin styrka i att **identifiera** produktiva enheter och enheter där problem verkar föreligga.

Användandet av ett, oviktat mått innebär att ingen subjektiv sammanvägning av flera nyckeltal behöver göras.

De olika referensseten som bildas kan användas som idékälla för att förbättra relativt improduktiva enheter.

DEA är särskilt användbart i komplexa situationer med multipla outputs och inputs och där antalet enheter är för många för att djupstudier skall kunna göras på var och en.[12]

Begränsningar

DEA är en kvantitativ analys och någon explicit hänsyn till kvalitetsskillnader tas ej.

DEA identifierar endast relativ produktivitet och ersätter därmed ej behovet av att beräkna det optimala produktionssättet.

De enheter som jämförs bör vara tämligen homogena och dessutom till antalet minst 3–4 gånger fler än antalet variabler.

Valet av inputs och outputs har stor betydelse för resultatet. Detta innebär att om någon relevant variabel utelämnas kan resultatmåttet bli snedvridet.

DEAs styrka är som nämnts att identifiera svaga enheter. För att finna de bakomliggande orsakerna krävs dock vidare analys.

[11] Ulf Grunnesjö, "Operativ effektivitet inom bankkontorsrörelse", examensuppsats vid Handelshögskolan i Stockholm, s. 14.

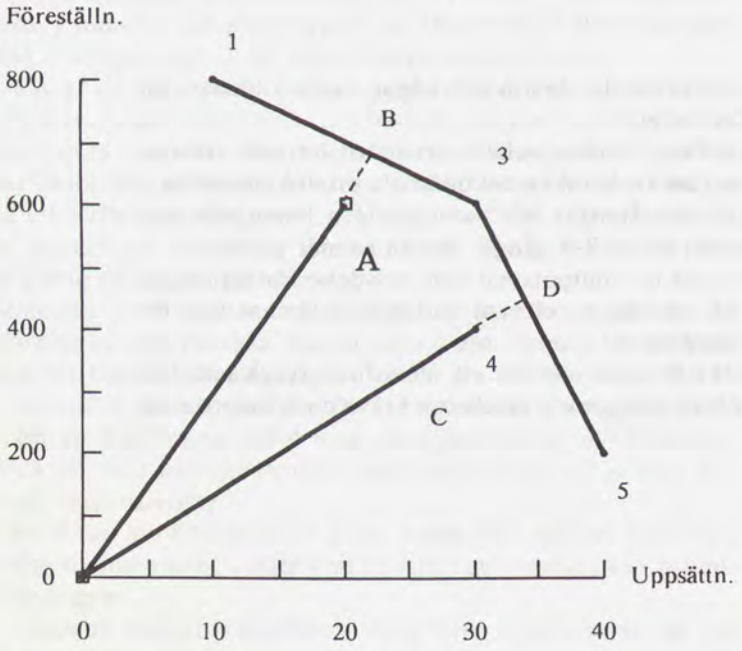
[12] Sherman, s. 13.

DEA på teatrar – ett åskådningsexempel

I följande enkla exempel antas att vi har 5 spelår som skall jämföras med hjälp av Data Envelopment Analysis (DEA). Som resursvariabel (input) har valts offentliga bidrag och som resultatvariabler (output) uppsättningar och föreställningar. Bidraget (i fasta priser) är detsamma samtliga spelår men antal uppsättningar och föreställningar varierar. Vid en DEA-körning erhålls följande produktivitetstal för dem:

Spelår	Bidrag (milj.kr.)	Uppsättningar	Föreställningar	Produktivitetstal
1	50	10	800	1,00
2	50	20	600	0,89
3	50	30	600	1,00
4	50	25	400	0,78
5	50	40	200	1,00

Dessa resultat kan tolkas med hjälp av följande figur.

Spelåren 1, 3 och 5 kan sammanbindas med en linje innanför vilken samtliga andra spelår återfinns. De utgör därmed referens-

set för de övriga. Linjen som sammanbinder 1, 3 och 5 visar de kombinationer av föreställningar och uppsättningar som innebär relativt sett högst produktivitet.

Spelår 2 produceras i punkten som markerats med A. För att det, med samma avvägning mellan föreställningar och uppsättningar som nu, skulle bli lika produktivt som referenssetet skulle det behöva öka sina resultat så att det når ut till punkten B på linjen mellan spelår 1 och 3.

Produktivitetstalet för spelår 2 i DEA-körningen blev 0,89. Innebörden av detta är att avståndet mellan nollpunkten och spelårets nuvarande resultatpunkt (sträckan 0-A) är bara 89 procent av avståndet mellan nollpunkten och den möjliga produktionspunkten (sträckan 0-B). På samma sätt är för spelåret 4 sträckan 0-C 78 procent av sträckan 0-D.

Val av delprestationer ("Resultatvariabler")

Med hjälp av en tolkning av de kulturpolitiska målen och intervjuer som vi gjort med teaterföreträdare har vi identifierat följande variabler som relevanta mått på goda prestationer i teatersammanhang. Det är dock viktigt att hålla i minnet att studien syftar till att mäta produktivitet och inte effektivitet. Med andra ord är det prestationerna som sådana och inte värdet av dem som vi söker fånga.

Publik

Även om publikantal inte är något entydigt mått på "bra teater" var flertalet teaterföreträdare överens om att det är en relevant variabel ur utvärderingssynpunkt. En dålig föreställning når aldrig en bred publik och utan publik är det i längden omöjligt att skapa bra teater. Ur bidragsgivarens synvinkel är det dessutom givetvis angeläget att den teaterverksamhet som den stöder når så många medborgare som möjligt. Eftersom teatrarna konkurrerar med andra, mera kommersiella underhållningsformer, kan ett stort publikantal anses vara en indikator på att det kulturpolitiska målet om att motverka kommersialismens negativa verkningar uppfylls.

När publikantal används som prestationsmått är det dock viktigt att vara medveten om att t.ex. repertoarval som leder till stor publik inte alltid står i samklang med andra relevanta mål för teaterverksamheten. Det är också viktigt att vara medveten om att möjligheten att nå höga publiksiffror även är beroende av andra faktorer än en föreställnings kvalitet, såsom respektive scens publikkapacitet och marknadsföringsinsatser.

Föreställningar

Antalet föreställningar är ett naturligt mått i en produktivitetsstudie eftersom föreställningen är en teaters centrala "produkt". Förutom att många föreställningar kan anses spegla en bra produktionsapparat, dvs. teaterns förmåga att producera **"mängd"**, är det ett relevant mått i det avseendet att många föreställningar betyder många tillfällen för den potentiella publiken att ta del av produktionen. Därför är det en rimlig variabel ur både bidragsgivarens och teaterns egen synvinkel.

Uppsättningar

Även antalet uppsättningar är betydelsefullt att ta med, i synnerhet som det rent praktiskt ofta finns en motsättning mellan ett stort antal uppsättningar och den föregående variabeln, antal föreställningar. Många uppsättningar innebär rimligen en mångfald i teaterutbudet. Det betyder att teatern kan rikta sig till många olika grupper, i enlighet med det kulturpolitiska målet om eftersatta grupper. Vidare är mångfald i kulturutbudet en indikator på att yttrandefrihetsmålet för kulturpolitiken uppfylls.

Konstruktion av ett teaterkostnadsindex

Bakgrund

En sämre produktivitetsutveckling för teater och annan konstnärlig verksamhet än för samhället som helhet har konstaterats även i andra undersökningar. Nationalekonomen William Baumol har i sin bok "Performing Arts - The Economic Dilemma" fört fram en teori som förklarar detta fenomen. Hans grundresonemang är följande. Konstnärlig verksamhet har löner som en mycket stor del av sina kostnader. Om lönekostnadsutvecklingen bestäms av produktivitetsutvecklingen inom tillverkningsindustrin (vilket ofta är fallet) och denna kan dra fördel av teknologisk utveckling etc. kommer de reala lönekostnaderna att stiga. I en verksamhet som inte kan dra samma nytta av teknologiutveckling, såsom konstnärlig verksamhet, kommer då de reala kostnaderna att öka även om produktionen är oförändrad.

För de svenska institutionsteatrarna utgjorde löner och sociala avgifter under perioden i genomsnitt 71 procent av de totala kostnaderna, dvs. de var den dominerande kostnadsposten. Under tiden 1975–1989 har lönekostnaderna för teateranställda ökat med ca 250 procent enligt våra beräkningar. Under samma period har KPI stigit med ca 210 procent. Det innebär att teatrarnas reala kostnader har ökat, allt annat oförändrat.

För att kunna beräkna ett korrekt realt mått på teatrarnas resursinsats utifrån de totala kostnaderna, är det därför viktigt att deflatera kostnaderna med ett särskilt teaterkostnadsindex som tar hänsyn till den snabba personalkostnadsutvecklingen.

Teaterkostnadsindexet

Personalkostnadsutvecklingen

För att beräkna den totala personalkostnadsutvecklingen har vi studerat utvecklingen av:

lönenivå
sociala avgifter
övriga lag- och kollektivavtalsförändringar som medfört ändrade personalkostnader.

Som källor har vi använt material från Teatrarnas Riksförbund, Svenska Arbetsgivareföreningen och Riksförsäkringsverket.

För varje del har ett index över utvecklingen beräknats. Dessa har sedan multiplicerats samman till ett totalindex för personalkostnadsutvecklingen.

Utvecklingen av övriga kostnader

Som mått på utvecklingen av övriga kostnader har konsumentprisindex (KPI) använts för att erhålla en generell inflationsjustering.

Sammanvägning till ett index

Till sist har indexet över personalkostnadsutvecklingen och KPI vägts samman till ett gemensamt teaterkostnadsindex (TKI).

Under perioden 1975-89 har personalkostnadsandelen hos teatrarna legat runt 70 procent. I ett urval om sex år varierar den mellan 68 och 74 procent med ett genomsnitt på 71 procent. Vi har därför vid sammanvägningen av använt 71 procent som personalkostnadsandel.

Sammanvägningen har sedan skett så att deflatering av totalkostnaden med TKI ger samma effekt som om personalkostnaden deflaterats med personalkostnadsindexet och övriga kostnader med KPI och därefter summerats till en real totalkostnad. Formellt sker det på följande sätt.

TN	=	Nominell totalkostnad
PN	=	Nominell personalkostnad
ÖN	=	Nominell övrig kostnad
TR	=	Real totalkostnad
PR	=	Real personalkostnad
ÖR	=	Real övrig kostnad
PKI	=	Personalkostnadsindex
KPI	=	Konsumentprisindex
TKI	=	Teaterkostnadsindex

PN = 0,71 * TN
ÖN = 0.29 * TN

PR = PN / PKI = 0,71 * TN / PKI
ÖR = ÖN/ KPI = 0,29 * TN / KPI
TR = TN / TKI

TR = PR + ÖR =
= (0,71 * TN / PKI) + (0,29 * TN / KPI) =
= TN * (0,71 / PKI) + (0,29 / KPI) =
= TN / (PKI * KPI) / (0,71 * KPI + 0.29 * PKI)

TKI = (PKI * KPI) / (0,71 * KPI + 0,29 * PKI)

Beräkning av teaterkostnadsindex

År	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Lönenivå								
Ändring i %		7,7	13,6	1,5	6,0	9,8	5,4	4,3
Lönenivåindex	100,0	107,7	122,3	124,2	131,6	144,5	152,3	158,9
Ändring av sociala avgifter								
Lagstadgade sociala avgifter	23,00	28,00	31,90	31,00	31,50	32,40	33,10	33,00
Avtalsmässiga sociala avgifter	11,17	11,17	11,09	11,09	11,67	11,69	11,69	11,69
Totala sociala avgifter	34,17	39,17	42,99	42,09	43,17	44,09	44,79	44,69
Soc.avg. faktor	1,3417	1,3917	1,4299	1,4209	1,4317	1,4409	1,4469	1,4469
Ändr. av soc.avg. fakt. i %		3,7	2,7	-0,6	0,8	0,6	0,5	-0,1
Socialavgiftsindex	100,0	103,7	106,6	105,9	106,7	107,4	107,9	107,8
Övriga lag- och avtalskostnader								
Ändring i %		0,0	2,3	2,7	0,0	1,4	3,9	0,0
Lag.avtalskostnadsindex	100,0	100,0	102,3	105,1	105,1	106,5	110,7	110,7
Personalkostnadsindex	100,0	111,7	133,4	138,2	147,6	165,4	182,0	189,7
Konsumentprisindex	347	382	426	469	502	571	640	695

År	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Normerat KPI	100,0	110,1	122,8	135,2	144,7	164,6	184,4	200,3
Teaterkostnadsindex	100,0	11,2	130,1	137,3	146,7	165,1	182,7	192,6

År	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Lönenivå							
Ändring i %	6,2	11,6	6,8	7,1	5,2	12,7	5,8
Lönenivåindex	168,7	188,3	201,1	215,4	226,6	255,4	270,2
Ändring i sociala avgifter							
Lagstadgade sociala avgifter	36,20	36,20	36,40	37,10	37,10	38,00	38,00
Avtalsmässiga sociala avgifter	12,04	12,04	11,86	11,79	11,76	11,50	11,50
Totala sociala avgifter	48,24	48,24	48,26	48,89	48,86	49,50	49,50
Soc.avg. faktor	1,4824	1,4824	1,4826	1,4889	1,4886	1,495	1,495
Ändr. av soc.avg. fakt. i %	2,5	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4	0,0
Socialavgiftsindex	110,5	110,5	110,5	111,0	110,9	111,4	111,4
Övriga lag- och avtalskostnader							
Ändring i %	0,4	0,0	0,0	1,8	0,0	4,2	0,2
Lag/avtalskostnadsindex	111,1	111,1	111,1	113,1	113,1	117,9	118,1
Personalkostnadsindex	207,2	231,2	247,0	270,4	284,4	335,4	355,6

År	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Konsumentprisindex	757	818	878	915	954	1009	1074
Nämerat KPI	218,2	235,7	253,0	263,7	274,9	290,8	309,5
Teaterkostnadsindex	210,3	232,5	248,7	268,4	281,6	321,1	340,9

Kommentarer

Lönenivåändring baserad på statistik från Teatrarnas Riksförbund.
Uppgifter om lagstadgade sociala avgifter baserade på SAF:s beräkning av avgifter för tjänstemän i procent av bruttolön.
Uppgifter om avtalsmässiga sociala avgifter baserade på SPV-premie för de statliga teatrarna samt AMF-premie.
Uppgifter om övriga lag- och avtalsbetingade kostnadsändringar baserade på utredning av Teatrarnas Riksförbund (1990-05-30).

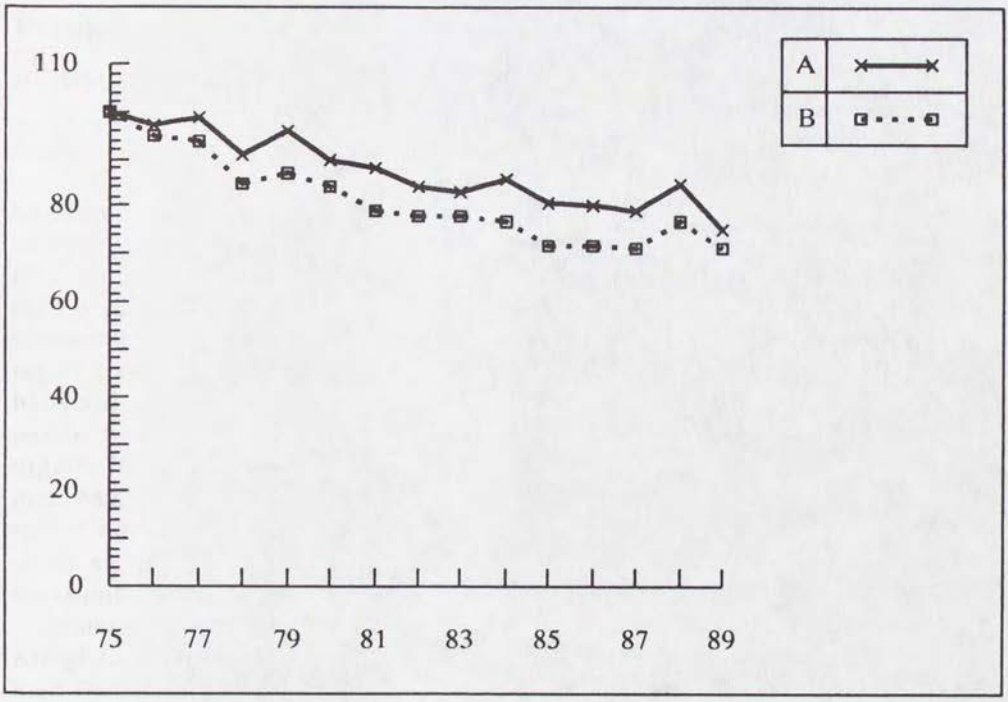
Produktivitetsutveckling för teatersektorn 1975/76–1988/89 *Bilaga 5*
Samtliga institutionsteatrar

Enhet Spelår	1 1975/76	2 1976/77	3 1977/78	4 1978/79	5 1979/80	6 1980/81	7 1981/82
Uppsättningar	350	369	353	322	403	369	315
Föreställningar	11921	12093	12608	12165	12281	12514	11544
Publik (1000-tal)	2998	3052	2878	2773	2841	2694	2662
Kostnad i löp. pris	304558	367403	423870	467285	533478	598858	664581
Teaterkostnadsindex	100,0	111,2	130,1	137,3	146,7	165,1	182,7
Kostnad i fast pris	977936	1060909	1046154	1092827	1167688	1164708	1168018
Enkla kvoter							
Uppsättn./kostn.	0,358	0,348	0,337	0,295	0,345	0,317	0,270
Index	100	97	94	82	96	89	75
Föreställn./kostn.	12,190	11,399	12,052	11,132	10,023	11,023	10,714
Index	100	94	99	91	86	90	88
Publik/kostn.	3.066	2,877	2,751	2,537	2,433	2,313	2,279
Index	100	94	90	83	79	75	74

Enhet Spelår	1 1975/76	2 1976/77	3 1977/78	4 1978/79	5 1979/80	6 1980/81	7 1981/82
Sammansatta mått							
Sammanvägd kvot	100	95	94	85	87	84	79
Data env. analysis	100	97	99	91	96	90	88
Enhet Spelår	8 1982/83	9 1983/8	10 1984/85	11 1985//86	12 1986/87	13 1987/88	14 1988/89
Uppsättningar	345	353	370	341	348	367	337
Föreställningar	11544	11934	12009	10574	11469	12217	11466
Publik (1000-tal)	2428	2604	2335	2267	2297	2405	2452
Kostnad i löp. pris	692202	782600	865947	909215	1029638	1063492	1249364
Teaterkostnadsindex	192,6	210,3	232,5	248,7	268,4	281,6	321,1
Kostnad i fast pris	1154029	1194926	1195938	1173900	1231806	1212668	1249364
Enkla kvoter							
Uppsättn/kostn.	0,299	0,295	0,309	0,290	0,283	0,303	0,270
Index	84	83	86	81	79	85	75
Föreställn./kostn.	10,003	9,987	10,041	9,008	9,311	10,074	9,177

Enhet Spelår	8 1982/83	9 1983/8	10 1984/85	11 1985//86	12 1986/87	13 1987/88	14 1988/89
Index	82	82	82	74	76	83	75
Publik/kostn.	2,104	2,179	1,952	1,931	1,865	1,983	1,963
Index	69	71	64	63	61	65	64
Sammansatta mått							
Sammanvägd kvot	78	78	77	72	71	77	71
Data env. analysis	84	83	86	81	79	85	75

Kommentarer
Omräkning till fast pris har skett med index för det första av spelårets kalenderår.
I båda de sammansatta måtten ingår föreställningar, uppsättningar och publikantal som prestationer.
Den sammanvägda kvoten har normerat så att år 1 får index 100 för att underlätta jämförelser.

A = Sammanvägd kvot
B = Data envelopment analysis

Promemoria om verksamhetsformer för institutionsteatrar

1 Inledning

Landets teaterinstitutioner arbetar i olika företagsformer. Formen varierar men så gott som genomgående har man valt andra former än myndighet. För vissa associationsrättsliga former finns fullt utvecklade regelsystem t ex aktiebolag och i viss utsträckning ekonomiska föreningar. För andra saknas närmare i lag fastlagda regler t ex för ideella föreningar eller stiftelser. Man har då varit hänvisad till att komplettera i stiftelseurkunder, stadgar och liknande handlingar. Oftast har härvidlag aktiebolagslagen (ABL) utgjort förebilden också för andra privaträttsliga associationsformer. Målsättningen har regelbundet varit att tillförsäkra teatrarna stor frihet framför allt konstnärligt. Även om de faktiska likheterna är stora, är likväl valet av företagsform av stor betydelse för verksamheten.

Statens två helägda teatrar - Kungl Teatern AB (Operan) och Kungl Dramatiska Teatern AB (Dramaten) är aktiebolag i likhet med flertalet övriga större teatrar. Operans och Dramatens aktiekapital uppgår till kr 50.000:- vardera.

Den tredje teatern med statligt huvudmannaansvar - Svenska Riksteatern - är en ideell förening. Eget kapital saknas därmed i egentlig mening.

Med undantag för Riksteatern och Östgötateatern är alla större teatrar aktiebolag. En inom framför allt landstingssektorn vanlig form bland mindre teatrar utgörs av stiftelse. Sedan Malmö Stadsteater 1990 ombildades från ekonomisk förening till aktiebolag förekommer följande former på teaterområdet bland institutioner med statligt eller kommunalt huvudmannaskap.

Aktiebolag	9
Ekonomisk förening	1
Ideell "	2
Stiftelse	16
Kommunal förvaltning	2
	30

Också Sveriges Radio-koncernens företag är aktiebolag. Statliga stiftelser finns på kulturområden utanför teaterområdet t ex Svenska Rikskonserter och vissa muséer.

På musikområdet är bilden snarlik teaterområdet; aktiebolag eller stiftelser bland symfoniorkestrarna och enbart stiftelser inom

länsmusiken med endast två undantag som utgör myndighet. Också länsmuséerna utgörs i allmänhet av stiftelser.

Bland kulturinstitutioner utan direkt producerande uppgifter som skola, bibliotek etc överväger myndighetsformen.

2 Tidigare utredningar m.m.

Frågan om lämplig organisationsform för teatrarna och andra kulturinstitutioner har behandlats i olika sammanhang, i statliga och kommunala utredningar, av organisationer etc. I allmänhet har myndighetsformen avvisats som föga lämplig för en producerande verksamhet av typ teaterproduktion och från ansvars- och yttrandefrihetssynpunkter. Det har ansetts att opinionsbildande och kreativ verksamhet skall stå så fri som möjligt från myndighetskontroll och tyngande administrativa beslutsprocesser. Vad beträffar valet av alternativ associationsrättslig form har det varierat.

2.1 Ny kulturpolitik (SOU 1972:66)

I detta betänkande förklarar Kulturrådet till en början att myndighets- och förvaltningsformen är olämplig för institutioner som handhar en produktionsprocess t ex teatrar och orkestrar. Kulturrådet konstaterar att även om verksamheten inte är vinstinriktad förekommer dagligen beslutssituationer som kan göra ställningen som myndighet eller kommunal förvaltning mindre lämplig för den verksamhet det här är fråga om och finner att i de externa kontakterna är det viktigt att undvika tyngre beslutsprocesser än vad institutionernas olika samarbetsparter tillämpar. Kulturrådet pekar också på svårigheter att ordna exempelvis ansvarsfrågorna så att t ex repertoarbesluten inte i sista hand blir en myndighetsfråga.

Kulturrådet diskuterar därefter val av lämplig privaträttslig associationsform och efterlyser en motsvarighet till den amerikanska "non profit corporation", som enligt Kulturrådet skulle vara den naturliga formen för denna sorts verksamhet. I avsaknad av sådan motsvarighet finner Kulturrådet stiftelseformen vara den närmast till hands liggande för nya institutioner. Kulturrådet finner dock inte anledning föreslå ändringar för redan existerande företag. Valet av stiftelse synes närmast vara motiverat av möjligheten till anpassning av stadgarna till olika verksamheter. Kulturrådets tveksamhet inför aktiebolag synes vara avhängigt av det ofta förekommande vinstsyftet bland aktiebolagen.

Beträffande styrelsernas sammansättning rekommenderar utredningen att "de samhällsorgan som har det ekonomiska ansvaret bör vara representerade i styrelsen", "vilket på den tiden inte

överallt var fallet", och tillägger: "Att i en styrelse finns representanter för samhället innebär inte att de skall ha en definitiv bestämmanderätt."

2.2 Operautredningarna SOU 1961:28 och Ds U 1973:6

Kungl Teaterns (KT) verksamhet har blivit föremål för flera utredningar. Båda de ovan nämnda uttalade sig entydigt för aktiebolagsformen. 1961 års utredning om Kungl Teaterns verksamhet och ekonomi uttalade bl a:

"Verksamheten synes liksom hittills böra bedrivas i form av ett aktiebolag. Åt Kungl Maj:t bör emellertid, på sätt förut föreslagits, ges ökade möjligheter att utse ledamöter och suppleanter i styrelsen och vid personval bör de förut angivna synpunkterna vinna beaktande. (Största möjliga garantin för att såväl de konstnärliga som de ekonomiska synpunkterna blir väl tillgodosedda.) ... Ävenså bör ledningen av verksamheten vid KT uppdelas mellan en teaterchef för den konstnärliga ledningen och en verkställande direktör för den administrativa, ekonomiska och tekniska verksamheten..."

Önskemål om starkare statligt inflytande över valet av styrelseledamöter framställdes mot bakgrunden av att aktierna i bolaget på den tiden ägdes av andra än staten.

Utredningen föreslog alltså ett delat chefskap, vilket också prövades under några år 1960-70-talet men övergavs sedan motsättningarna inom operaledningen blivit ohanterliga.

I övrigt förordade utredningen ett närmare organisatoriskt samarbete med Dramaten eventuellt i ett gemensamt aktiebolag.

1973 års operautredning anförde för sin del följande:

"Aktiebolagslagen förutsätter att aktiebolag kan bedriva verksamhet som inte syftar till att bereda aktieägarna vinst (9§ 1 mom fjärde stycket aktiebolagslagen). Enligt svensk rätt kan ett aktiebolag alltså ha ett ideellt syfte såsom exempelvis att främja ett kulturellt ändamål. Den svenska aktiebolagslagen skiljer sig i detta avseende från vissa främmande länders lagstiftning som förutsätter att ett aktiebolag endast kan ha till ändamål att ge ekonomisk vinst till fördelning mellan aktieägarna. Aktiebolagsformen kan därför i själva verket fungera som en "non profit corporation".

Om den av Kulturrådet förordade stiftelseformen kan sägas att den har samma nackdel som Kulturrådet framhåller beträffande formen ideell förening, nämligen att regleringen av ekonomin kan bli otillfredsställande. Denna brist kan dock enligt Kulturrådets uppfattning avhjälpas genom särskilda regler i stiftelseurkunden.

Operautredningen vill anmärka att det synes mindre lämpligt att på det nu antydda sättet förena för det särskilda fallet tillskapade regler med stiftelseformen, eftersom denna är avsedd för förvaltning av en självständig förmögenhet, ämnad att fortvarande

tjäna ett bestämt ändamål. Det hade därför i och för sig synts naturligare att överväga en sådan komplettering beträffande formen ideell förening.

Det är emellertid att märka att aktiebolagslagen innehåller uttömmande regler för ekonomisk verksamhet. Aktiebolagslagens bestämmelser kan för övrigt i vissa fall inte ersättas av regler i exempelvis en stiftelseurkund. Detta gäller framför allt skadeståndsoch straffbestämmelserna för bl a styrelseledamöter, verkställande direktör och revisorer. Än betydelsefullare är emellertid att aktiebolagslagens regelsystem i praktisk tillämpning befunnits väl lämpat för ekonomisk verksamhet. Endast en del av detta regelsystem behandlar för övrigt frågor om vinsten och disposition av denna. Andra regler i systemet syftar till att göra aktiebolagsformen lämplig för ekonomisk verksamhet över huvud taget. Aktiebolagsformen innebär också att det i lag anges vilka olika organ som erfordras för verksamheten och att det i lag ges regler om funktionsfördelning mellan de olika förvaltande organen.

Mot denna bakgrund synes det föga ändamålsenligt och i vissa avseenden inte heller möjligt att för Operans del i en stiftelseurkund söka bygga upp en organisation för vilken redan finns en lämplig lagstadgad form. Utredningen har ej heller i övrigt funnit några skäl som talar för att stiftelseformen skulle vara att föredra framför aktiebolagsformen."

Regeringen anförde sedan genom föredragande statsrådet i sin **proposition (1974:28)** (om den statliga kulturpolitiken) följande i denna fråga:

"En generell rekommendation om lämplig företagsform för statliga eller till övervägande del statliga kulturinstitutioner är enligt min mening svår att ge.

"Vad jag nu anfört i fråga om företagsform gör att jag vid övervägandet av operautredningens förslag rörande Operan inte anser mig kunna ta ställning till frågan om vilken företagsform som på sikt är den lämpligaste för operaverksamheten. Denna verksamhet bör därför tillsvidare bedrivas i sin nuvarande form dvs som aktiebolag ..."

Bland organisationer, som tagit ställning i frågan om lämplig företagsform för kulturföretag finns Landstingsförbundet och Teatrarnas Riksförbund (TR).

2.3 Landstingsförbundet

I skriften "Landstingen och kulturpolitiken", bilaga 1, Organisationsformer för regionala kulturorganisationer Landstingsförbundet 1976, rekommenderas ett förslag till normalstadgar för stiftelser. I Landstingsförbundets kongressrapport förordas dock landstingskommunal förvaltning med stiftelse som alternativ. Också

för Landstingsförbundet torde känslan att aktiebolagen bör reserveras för vinstgivande verksamhet ha påverkat ställningstagandet.

I samband med regionmusikens övergång till landstingskommunalt huvudmannaskap rekommenderade Landstingsförbundet landstingen att bilda stiftelser för den nya verksamheten.

I skriften "Samspel, grunden för regional musikpolitik" har Landstingsförbundet gjort upp förslag till normal handläggningsordning för musikstiftelserna. I anslutning härtill sägs i skriften:"Den regionala musikinstitutionens huvudmannaskap och verksamhet gör att varken den statliga eller den kommunala handläggningsordningen är direkt tillämplig."

2.4 Teatrarnas Riksförbund

Teatrarnas Riksförbund (TR) har i olika sammanhang entydigt förordat aktiebolagsformen. Enligt TRs mening är det endast lagstiftningen för aktiebolag, som ställer ett tillräckligt genomtänkt och fullständigt regelsystem till förfogande för en verksamhet, som i grunden är produktion och inte förvaltning. Enligt TRs erfarenheter har bristen på genomarbetade regler för stiftelser varit till nackdel. Stiftarna har för det mesta inte förmått utfylla lagstiftningens brist på klara regler med alternativ. I de flesta fall har enligt TR reglerna mer eller mindre övertagits från aktiebolagsformen eller utformats enligt föreningsmodell. Enligt TR finns dock knappast något exempel på den fullständiga reglering t ex vad gäller ansvarsfördelningen mellan de olika ledningsorganen enligt ABL. Detta har inte sällan fått till följd att stiftelsernas ledning skett i former som i alltför hög grad kommit att likna kommunal nämndverksamhet. Särskilt gäller detta verksamheter som formellt också utgjort del av den kommunala verksamheten. "Kulturkrocken" med den offentliga verksamhetens regelsystem har i flera uppmärksammade fall t o m lett till institutionens nedläggning eller byte av huvudmannaskap.

TR redovisar också en statistik över nedlagda teatrar sedan den stora kulturreformen 1974.

Institution	*Företagsform*	*Kommentar*
Dalateatearn	Förvaltning	Nedlagd 197?, övertagen av Riksteatern, nu stiftelse
Stockholms skolteater	Förvaltning	Avvecklad, efter flerårig konflikt med Teaterförbundet utvidgad till blockad mot all barn- och ungdomsteater i Stockholm, som slutligen upphörde efter att kommunen ådömts skadestånd i Arbetsdomstolen
Länsteatern i Blekinge	Förvaltning	Nedlagd
Stockholm, Teaterbåten	Stiftelse	Nedlagd

Inga andra avvecklingar har skett

Samtliga dessa nedläggningar har enligt TR blivit nödvändiga på grund av till sist ohanterliga motsättningar inom de system, som saknar lämpliga regler att balansera kompetenskonflikter. TR framhåller den påfallande överrepresentationen av förvaltningar. Ytterligare en förvaltningsstyrd verksamhet - Västernorrland - har valt att ombilda verksamheten till stiftelse. Vid landets enda i primärkommunal form drivna teater - Borås - har i stället flera teaterchefer i rad avgått med motiveringar, som klart hänger samman med den enligt dem omöjliga förvaltningsformen.

TRs slutsats är att förvaltningsformen knappt är användbar i kulturproducerande verksamhet. Att söka lösa kompetenstvister på ledningsplan är överhuvud en icke helt obetydlig uppgift för TR även beträffande stiftelserna. Däremot är den typen av motsättningar erfarenhetsmässigt sällsynta bland bolagen.

TR beklagar att olämpliga verksamhetsformer ofta lett till att kulturintresserade politikers engagemang i stället för att uppfattas positivt gjort dem till måltavlor för kulturetablissemangets angrepp.

2.5 "Makt och demokrati på teatern." "Teatern och den konstnärliga friheten"

Kulturrådets tidigare ordförande Paul Lindblom har i två skrifter, som ingår i rådets serie Kulturpolitisk debatt nr 2 och 7 under rubrikerna respektive "Makt och demokrati på teatern" och

"Teatern och den konstnärliga friheten" behandlat också organisationsformerna på uppdrag av Kulturrådet.

Skrifterna tillkom med anledning av ett antal uppslitande och offentligt uppmärksammade strider på 1970-talet på olika håll i landet mellan kommunalpolitiker och teaterchefer som representanter för de berörda region- eller stadsteatrarna. Lindblom redovisar åskådligt i en lång rad fall konflikter mellan kommunala bestämmelser, praxis och förhållningssätt och teaterns behov och arbetsformer på olika nivåer, inte sällan banala men ofta maktbetingade och med fatala följder för alla parter. I nr 2 sammanfattar Lindblom bla:

"Verksamheten vid en teater kan inte jämföras med arbetet vid ett vanligt företag och inte heller med arbetet vid en statlig eller kommunal förvaltning. För att de konstnärliga synpunkterna ska bli tillräckligt beaktade, måste huvudansvaret för repertoaren ligga hos teaterchefen och personalen."

"Teatrar måste vara lyhörda institutioner, som anar förändringar, upptäcker produktiva idéer och känner faror tidigare än den publik, som de vänder sig till, och de personer som i varje fall påverkar deras ekonomiska planering."

I nr 7 lämnas ett antal rekommendationer, bland vilka märks:

"1. **Teaterchefen har huvudansvaret** för den konstnärliga verksamheten och har sedan budgeten fastställts av styrelsen det övergripande ekonomiska ansvaret.

---

6. Aktiebolagsformen är idag den organisationsform, som lättast kan anpassas till teaterns arbetssätt."

2.6 Stiftelseutredningen (Ds Ju 1987:14)

Stiftelseutredningen behandlar i och för sig inte organisationsformen för kulturföretag annat än ytterst kortfattat men konstaterar dock inledningsvis att "under senare årtionden har stiftelseinstitutet kommit att nyttjas i en omfattning och för syften, som knappast hade förutsetts vid tillsynslagens tillkomst (SFS 1929:116). Beträffande organisationsformen för just kulturinstitutioner konstaterar utredningen lakoniskt att "skilda organisationsformer kan behöva utarbetas alltefter de behov som olika typer av kulturinstitutioner har. Stiftelseformen torde inte genomgående vara att föredraga" (sid 94).

Rent allmänt ifrågasätter utredningen - utan att i detta betänkande ta slutlig ställning till frågan - om en stiftelse skall få utöva näringsverksamhet, vilket bl a kulturinstitutionerna anses göra. För att ge en bild av hur regelsystemet skulle te sig, ifall stiftelserna anses böra ha en sådan rätt, innehåller betänkandet dock regler för detta fall. Det handlar härvid om ökad tillsyn av en särskild tillsynsmyndighet och regler som i mycket hämtat sin före-

bild från handelsregistret. Det blir alltså fråga om en prövning i varje enskilt fall av stiftelseförordnandets lagenlighet. För s k anknuten stiftelse d v s sådan som inrättats av statlig eller kommunal myndighet föreslås regler om särskild förvaltning etc som inte är utformade med tanke på kulturinstitutionerna. Såväl Kommun- och Landstingsförbundet som TR har därför också riktat stark kritik mot förslaget i sina respektive remissyttranden.

Betänkandet har ännu inte lett till lagstiftning. Regeringen beslutade i februari 1988 att tillsätta en kommitté för att se över reglerna om inkomst- och förmögenhetsbeskattningen av stiftelser och ideella föreningar (kommittédirektiv 1988:6). Utredningen har bl a att behandla frågan om en stiftelse överhuvud skall tillåtas bedriva näringsverksamhet.

Sammanfattningsvis måste förutsättas att stiftelseformen i en nära framtid kommer att detaljregleras. Huruvida näringsstiftelser överhuvud kommer att bli tillåtna är osäkert.

2.7 Statskontorets PM (Dnr 592/80-5)

Statskontoret upprättade på stiftelseutredningens uppdrag 1982 en promemoria över "lämplig verksamhetsform för statligt och kommunalt stödda kulturinstitutioner".

Efter en ingående genomgång av de olika formella regelsystemen uteslöt statskontoret inte myndighetsformen men föreslog som mera lämplig privaträttslig form.

Statskontoret uttalar om aktiebolagsformen att denna har såväl för- som nackdelar men finner inte skäl ompröva den nuvarande bolagsformen för Operan (och väl inte heller för Dramaten, författarens reflektion). Nackdelarna med aktiebolagsformen anges framför allt med att reglerna om aktieägare och bolagsstämma vid ett av staten helägt bolag synes "irrelevanta".

Med hänsyn till att staten för några nybildade kulturinstitutioner valt formen stiftelse (Rikskonserter och Riksutställningar) diskuterar utredningen därefter ingående stiftelseformen och sammanfattar sålunda:

"Som tidigare framhållits är det inte klarlagt om vissa av de regler som intagits i stadgarna för regionala kulturstiftelser - avseende in- och utträde i stiftelsen, beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen m fl - skulle gälla vid en rättslig prövning. Även efter ett genomförande av en ny stiftelselag av den karaktär som för närvarande diskuteras inom stiftelseutredningen återstår en rad frågor som behöver prövas och regleras i särskild ordning. Till dessa hör framför allt frågor om inflytande för bidragsgivare, styrelse och verkställande ledning."

Mot denna bakgrund stannar Statskontoret slutligen för en helt ny lösning, nämligen regionala kommunalförbund omfattande en eller flera landstingskommuner.

"De enskilda kulturinstitutionerna inom regionen skulle enligt denna modell för regional samverkan på kulturområdet kunna drivas i privaträttsliga former med endast en bidragsprövande och bidragsgivande politisk instans, nämligen kommunalförbundet."

Styrelsen för Kommunalförbundet förutsätts genom sin sammansättning återspegla regionens politiska maktförhållanden. I styrelsen för respektive kulturinstitutioner skulle däremot - i enlighet med intentionerna bakom propositionen 1974:28 och riksdagsbeslutet med anledning av denna - kunna ingå även andra företrädare för sakkunskap och intressenter av särskild betydelse för verksamheten.

2.8 Riksdagsrevisorernas granskningS-PM. Rapport 1982/83:4

Slutligen har Operans verksamhet granskats av riksdagens revisorer år 1983. Vid detta tillfälle ifrågasattes inte företagsformen. Däremot behandlades ett par andra frågor, som hängde samman med aktiebolagsformens förenlighet med anslagstilldelningen. Dessa problem skall behandlas längre fram.

2.9 Stiftelser i offentlig verksamhet Riksrevisionsverkets rapport (RRV) Dnr 1989:422

Denna rapport har gjorts på ett regeringsuppdrag och bygger på en mycket grundlig juridisk analys av t f professorn Lena Marcusson.

RRV föreslår att stiftelseformen bör användas av staten endast i de fall staten går samman med en eller flera andra parter för att få till stånd en viss verksamhet. I övrigt finns fullgoda alternativ till stiftelseformen - myndighet, bolag eller avtal med icke statliga organ. Något behov av helstatliga stiftelser finns således inte, enligt RRV.

2.10 Malmö Kommuns beslut om ändrad organisationsform för Malmö Stadsteater (Kommunfullmäktiges handlingar 1990:114)

Malmö Kommun har under år 1990 beslutat omvandla stadsteatern från ekonomisk förening till aktiebolag med ett aktiekapital på 5 miljoner kronor och med samtliga aktier ägda av kommunen.

Motivet till förändringen har enligt handlingarna varit erfarenheten att den tidigare formen ekonomisk förening "ej varit lämpad för samhällsstödd teaterverksamhet och ej heller i överens-

stämmelse med gällande lagstiftning". Men kommunen önskar också mera aktivt utöva sin ägarroll än vad som varit möjligt beträffande en ekonomisk förening, där ägandet varit spritt på ett stort antal medlemmar. En ägarroll, som framför allt bör gå ut på att ha inflytande, insyn och kontroll i bolaget men med hänsyn till bolagets kulturella uppgifter begränsad till övergripande riktlinjer för verksamheten och ekonomiska ramar för denna. Kommunen poängterar i sammanhanget att risknivån för kommunen inte blir större efter övergången. "Tvärtom ställer gällande bestämmelser hårdare krav på företaget och dess ledning vid aktiebolagsform (jfr bl a bestämmelser om tvångslikvidation samt styrelseledamots och VDs ansvar)".

Av handlingarna framgår att ett av motiven till valet av aktiebolag är att kunna tillföra bolaget ett aktiekapital av rimlig storlek i förhållande till verksamhetens omslutning. I sammanhanget görs följande intressanta yttrande.

"För att kommunen ej skall behöva att lämna extra bidrag, aktieägartillskott eller förlusttäckningsgaranti under pågående verksamhetsår bör en lämplig storlek på aktiekapitalet ligga kring 5 Mkr. Detta innebär att Stadsteatern kan balansera förluster på ca 2,5 Mkr utan att likvidation behöver ske."

Ett aktiekapital av storleken 5 Mkr innebär också möjligheter till ett förbättrat finansnetto.

Slutligen har ett motiv varit att öppna möjlighet till samarbete med andra primärkommuner eller landstingskommuner ägarmässigt eller grundat på avtal. Det förstnämnda uppenbarligen genom försäljning av lämpligt antal aktier.

3 Närmare studier av de olika organisationsformerna

Som framgår av ovanstående redovisning har frågan om lämplig organisationsform för teatrar och andra kulturinstitutioner varit föremål för åtskilliga utredningar och med olika bedömningar som resultat, låt vara att vissa gemensamma synpunkter finns. Enligt min mening borde det emellertid vara möjligt att driva analysen längre och till en mera slutgiltig uppfattning.

Till att börja med är en ingående analys av de olika regelsystemen erforderlig liksom också en studie över reglernas tillämpning i praktiken. Analysen bör rimligen inledas med aktiebolagsformen med hänsyn till dess kompletta utformning och som det visat sig till aktiebolagslagens normbildande karaktär också för teaterverksamhet i andra former.

3.1 Aktiebolagslagen (SFS 1975:1385)

3.1.1 Allmänt

Som redan framhållits är aktiebolagslagen en genomarbetad produkt som bygger på erfarenheter från tusentals producerande bolag i olika branscher med olika verksamhetsinriktning. ABL har relativt nyligen reviderats och står under kontinuerlig översyn. Till följd av aktiebolagets dominerande verksamhetsform i samhället tar även annan lagstiftning och samhällsverksamhet sikte på aktiebolagen till skillnad från stiftelser och föreningar, som inte sällan halkar efter. Ett exempel är facklig styrelserepresentation, som bara gäller aktiebolag och ekonomiska föreningar.

Aktiebolagslagen anses allmänt vara en väl utformad lagstiftning, som på ett smidigt sätt ger vägledning i de flesta tänkbara situationer. Denna uppfattning synes delas av såväl företagarna själva som företrädare för stat och kommun, vilka senare i alltfler sammanhang använder sig av den ändamålsenliga aktiebolagsformen. Också landets teaterchefer torde föredra aktiebolagsformen.

Det är svårt att finna några erfarenhetsmässigt uppkomna situationer på teaterområdet, där aktiebolagsformen varit till påtaglig nackdel eller hinder ur någon synpunkt. De mindre, konkreta invändningar mot formen, som vissa ovan refererade utredningar framfört, synes inte vara verifierade i praktiken, men kommer delvis att beröras nedan eller på annan plats i denna utredning. Den allmänna kritik mot statlig eller kommunal bolagsbildning med hänsyn till insyn och annat kringgående av offentlighetsprincipen behandlas längre fram men torde inte ha samma tyngd på kulturområdena som vid funktioner av myndighetsutövning.

3.1.2 Vinstsyfte ej nödvändigt

Eftersom flera tidigare utredningar synes ha hesiterat inför aktiebolagsformen i föreställningen att aktiebolag förutsätter vinstsyfte, bör inledningsvis också ABLs konstruktion på denna punkt klaras ut.

Aktiebolagsformen är konstruerad på det sättet att om intet annat anges i bolagsordningen så är syftet med bolagsverksamhet att ge vinst. Men det är helt i överensstämmelse med lagen att i bolagsordningen föreskriva ett annat syfte än vinstsyfte. Det kan vara att verksamheten ska drivas utan vinstkrav, att verksamheten ska gynna andra intressen än aktieägarnas, eller att ändamålet ska vara politiskt, vetenskapligt, kulturellt, välgörande, ideellt etc.

Överhuvud är så stora delar av aktiebolagslagen dispositiva i förhållande till föreskrifter i bolagsordningen att det är svårt att se att lagen lägger några hinder för en flexibel anpassning av verksamheten.

3.1.3 Övriga regler i ABL

ABL innehåller olika kapitel om emissioner och förändringar av aktiekapitalet, bolagets ledning, bolagsstämma, revision och redovisning, likvidation, skadestånd, aktiebolagets firma, registrering, straff och vite för att nämna några huvudrubriker i ABL. Därtill kommer en betydande antal andra lagregler, som särskilt tar sikte på aktiebolag i bokföringslagen, lagen om anställdas styrelserepresentation m m.

I vissa sammanhang har antytts att för kulturinstitutionerna lagen varit överlastad med bestämmelser. Denna uppfattning som väl knappast kan vara någon tyngre anmärkning kan emellertid ifrågasättas. Det är snarast förekomsten av regler för olika situationer, som ger ägarna deras trygghet. Om inte delar av dessa bestämmelser kommit till användning kan det möjligen ses som att lagens möjligheter i vissa hänseenden inte använts fullt ut. Statskontoret fann exempelvis ABLs regler om aktieägare och bolagsstämma "irrelevanta" för Operan som ett av staten helägt bolag. Det synes med andra ord ha förbigått statskontoret, att det just är bolagsstämman som ger ägaren/staten ett utmärkt tillfälle att utöva sin ägarroll och kontrollfunktion genom att t ex ta ställning till frågor om ansvarsfrihet, till omval etc eller till frågor om t ex aktiekapitalets storlek och verksamhetens inriktning.

3.1.4 ABLs speciella betydelse

Det är uppenbart att det föreligger en viss skillnad på regler som är fastlagda i lag och på bestämmelser som intagits i stiftelseurkunder, stadgar, instruktioner eller andra mer privaträttsliga dokument. ABLs regler i vissa situationer kan exempelvis genom avtal ges verkan mot tredje man. Detta kan inte via stiftelseurkunder eller motsvarande gälla reglerna för ansvarsfrihet, skadestånd gentemot aktieägare, bolaget självt eller tredje man, den för bolag mera omfattande revisions- och bokföringsskyldigheten och konsekvenser vid underlåtenhet etc.

Ägarrollen

Om staten eller en kommun vill tillförsäkra sig ägandet av institutionen utan direkt förvaltning, är aktiebolag den enda möjliga vägen. En förening t ex ägs av föreningens medlemmar. Staten kan således aldrig äga en förening. Staten kan naturligtvis stödja en ideell förening som Riksteatern, men den ägs av teaterföreningarna.

ABLs i teatersammanhang kanske mest betydelsefulla funktion är den klara uppdelningen av ansvar och befogenheter mellan ägare, styrelse, VD och revisorer.

Först och främst finns det klara regler om ägandets innebörd. Ägarna utövar sitt inflytande på bolagsstämma, genom att i bolagsordningen ange verksamhetens inriktning samt genom att ställa kapital till förfogande. Verksamhetens genomförande påverkar bolagsstämman enbart genom att till- respektive avsätta styrelse och eventuellt genom generella anvisningar. Man bör alltså lägga märke till att ägarna är förhindrade att ingripa i verksamhetens detaljer, och ledningens självständiga ansvar är omgärdat av lag i klara ordalag. Denna i ABL fastlagda funktionsuppdelning är viktig för kulturinstitutionernas självständighet i förhållande till de politiska makthavarna. Som bolag anses teatrarna få en tillräckligt självständig ställning i förhållande till myndigheterna bl a för att kunna utöva sin samhällskritiska uppgift.

En annan viktig funktionsuppdelning ABL gör är den mellan VD och styrelse. I kap 8 § 6 föreskrivs följande:

"Styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Finnes verkställande direktör, skall han handha den löpande förvaltningen enligt riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar. Verkställande direktör får därjämte utan styrelsens bemyndigande vidtaga åtgärd som med hänsyn till omfattningen och arten av bolagets verksamhet är av osedvanlig beskaffenhet eller stor betydelse, om styrelsens beslut ej kan avvaktas utan väsentlig olägenhet för bolagets verksamhet. I sådant fall skall styrelsen så snart som möjligt underrättas om åtgärden.

Styrelsen skall tillse att organisationen beträffande bokföringen och medelsförvaltningen även innefattar en tillfredsställande kontroll. Verkställande direktör skall sörja för att bolagets bokföring fullgöres i överensstämmelse med lag och att medelsförvaltningen skötes på ett betryggande sätt."

Enligt praxis på teaterområdet hänförs till den löpande förvaltningen repertoarfrågorna, engagemangs- och rollbesättningssamt andra konstnärliga frågor förutom vad i övrigt hör till den löpande förvaltningen. Repertoarens innehåll är med andra ord ingen styrelsefråga. Denna gränsdragning är naturligtvis av stor konstnärlig betydelse och i t ex straffrättsligt eller skadeståndsrättsligt hänseende. I bolagen bör följaktligen styrelseledamöterna inte anses ha något ansvar för yttrandefrihetsbrott eller andra anmärkningar på repertoaren. Att styrelseledamöterna så entydigt och med lagstöd kan frita sig från allt ansvar är en betydelsefull för att inte säga avgörande förutsättning för att styrelsen utan reservation skall kunna lägga ansvaret för repertoaren i teaterchefens händer.

En bolagsstyrelses åligganden är mycket mer omfattande än en statlig eller kommunal nämnds. Enligt ABL kan bolagsstyrelsen vidta varje åtgärd som inte strider mot ändamålet med bolagets verksamhet och som ryms inom föremålet för bolagets verksamhet, som det angivits i bolagsordningen, alltså även sådana åtgärder som inte finns i instruktionen. Det är varje styrelseledamots skyldighet att iaktta bolagets bästa utan hänsyn till andra lojaliteter.

I juridisk bemärkelse är uppdraget som ledamot i en bolagsstyrelse inte ett statligt eller kommunalt förtroendeuppdrag. Huvudmannen kan t ex med omedelbar verkan skilja styrelseledamoten från uppdraget och ledamoten har å sin sida rätt att fritt lämna uppdraget, vilket inte är fallet vid kommunala förtroendeuppdrag. En annan skillnad är att ledamoten i bolagsstyrelsen och verkställande direktören arbetar under ett skadeståndsansvar som innebär att de är skyldiga att ersätta den skada som de uppsåtligen eller av oaktsamhet vållat bolaget. En annan viktig skillnad är att bolagsstämman kan välja in vilken kvalificerad person som helst i styrelsen, medan valet till en kommunal nämnd måste ske efter partipolitiska linjer.

3.2 Myndighet

Myndighetsformen med dess regler om offentlighet, upphandling, överklagande, JO-tillsyn m m har av de flesta bedömare betraktats som främmande för teaterverksamhet. Gällande regelsystem för teatrarna är i stället baserade på privaträttslig grund med den mera självständiga ställning som därmed följer. Sålunda gäller t ex inte lagen om offentligt anställda m fl offentligrättsliga författningar för de teateranställda. I stället har ett speciellt förhandlingsmönster vuxit fram med på teaterområdet specialiserade organisationer på båda sidor förhandlingsbordet på grundval av den från stat och kommun i formell mening fristående ställningen. Det torde vara tvivelaktigt om det är möjligt att t ex direkt ansluta en teater, som är myndighet till en arbetsgivarorganisation. Likaså skulle sannolikt skådespelare och andra som offentligt anställda behöva anslutas med nuvarande gränsdragningsregler till Stats- och Kommunaltjänstemannaorganisationerna med för verksamheten helt oöverskådliga konsekvenser. Överhuvud skulle förvaltningsformen innebära ett systemskifte.

Från många håll har framhållits att förvaltningsformen med dess höga krav på noggrannhet och rättssäkerhet leder till en alltför tung beslutsprocess. Den typiska förvaltningsformen kännetecknas av objektivitet, likformighet, förutsebarhet etc – allt dödssynder för den levande teatern, som i stället måste bygga på spon-

tanitet, det överraskande och oväntade, det ensidiga och tillspetsade ställningstagandet i olika frågor. Mot denna bakgrund måste man se på den ansvarsfördelning, som gäller för statliga och kommunala myndigheter.

På det statliga området regleras verksamheten av olika författningar som verksförordningen (1987:1100), förvaltningslagen (1986:223) och lagen om offentlig anställning (1976:600). LOA gäller också på det kommunala området, där i övrigt den viktigaste författningen är kommunallagen (1977:179). Dessa författningar är i princip tvingande, men regeringen kan på det statliga området komplettera verksförordningen med andra regler i form av t ex instruktion för myndigheten.

3.2.1 Staten

Det statliga områdets regelsystem har utvecklats under århundraden från början på grundval av erfarenheter från domstolar och kollegier. De innehåller därför regler för att tillgodose rättssäkerheten. Det finns regler om förhållandet till allmänheten, omröstning till beslut, jäv, överklaganden etc. Ärendena avgörs efter föredragning och är i hög grad inriktade på att utfärda föreskrifter. Ansvarsfördelningen inom myndigheten regleras förutom i verksförordningen av särskilda arbetsordningar. Viktigare personalärenden avgörs i en särskild personalansvarsnämnd. Kollektivavtalen görs upp av SAV i stort sett gemensamt för hela det statliga området i former som ger mycket begränsat utrymme för behövlig upphovsrättslig eller annan branschmässig specialreglering som i rik grad förekommer i nuvarande teateravtal.

Som huvudprincip gäller ifråga om styrelsens ansvarsområde att den avgör ett antal i instruktionen för myndigheter eller i verksförordningen bestämda ärendegrupper som att pröva om verksamheten bedrivs effektivt och i överensstämmelse med syftet och fattar beslut om anslagsframställning och årsbokslut i anledning av RRV:s revisionsberättelse. Det är alltså styrelsen själv i princip som avgör vad revisionsberättelsen föranleder. Regler om ansvarsbefrielse saknas, likaså motsvarigheter till ABLs hårda skadestånds- och straffansvarighetsregler. ABLs detaljerade bokförings- och redovisningsbestämmelser har inga motsvarigheter i verksförordningen. Styrelsen har alltså en helt annan funktion inom den statliga förvaltningen och är i princip ett kontrollerande och rådgivande organ till verkschefen, som är den som enligt § 4 verksförordningen ansvarar för myndigheten. Det gör verkschefen främst genom att

1 planera verksamheten
2 övervaka att planerna följs
3 följa upp verksamheten och dess resultat.

En teater, som skall uppfylla verksförordningens krav tenderar att bli en planstyrd verksamhet, som för att fungera måste kompletteras med en omfattande instruktion.

Slutsatsen av dessa till objektivitet och rättssäkerhet syftande regler är, att helt nytt förhållningssätt i förhållande till utomstående och anställda skulle krävas. Om inte en omfattande specialreglering i lag införs, skulle - för att ta ett exempel - en författare som får ett verk refuserat kunna överklaga till regeringen. Vederbörande skulle kunna ställa krav på klargörande beslutsmotiveringar, kunna anmärka på beslutsformer etc. Som statstjänstemän skulle de anställdas ställning på motsvarande sätt radikalt förändras och förhållandet till publiken bli en medborgarrättsfråga. I vilken utsträckning hittillsvarande typer av skådespelar- och andra artistkontrakt skall kunna slutas är inte klarlagt.

Detaljerade instruktioner är erfarenhetsmässigt ägnade att utgöra en hämsko för teatrar, vars målsättning ständigt är att söka nya vägar och infallsvinklar inte bara i de sceniska uttrycksmedlen utan i hela sin verksamhet.

Att sådana risker ligger nära tillhands visar erfarenheten. Ända fram till kulturreformen 1974 styrde staten Operan och Dramaten med reglementen. När väl ett reglemente fastställts, dröjde det regelmässigt mycket lång tid innan staten var beredd att utfärda ett nytt, det sista bortåt 20 år, alltså ungefär samma takt i vilken instruktioner för myndigheter brukar förnyas. Följden blev för de kungliga teatrarnas del nästan parodiskt föråldrade aktstycken som hotade att ställa dessa teatrar helt vid sidan om utvecklingen på teaterområdet, ett öde som drabbat många ärevördiga institutioner både i Sverige och utomlands. Situationen räddades genom att teatrarna i egenskap av bolag kunde betrakta de allra mest föråldrade delarna som obsoleta. Slutligen avskaffades som sagt reglementena helt.

3.2.2 Kommunerna

På det kommunala området är reglerna något avvikande. Statskontoret uttrycker skillnaden så här i sin ovan apostroferade utredning:

"Enligt kommunallagen (1977:179) ligger hela ansvaret på styrelsen i den mån inte formellt delegationsbeslut fattats av fullmäktige. Den kommunala förvaltningen saknar motsvarighet till den reglering av ansvarsfördelning mellan styrelse och verkställande ledning som ges i instruktionen för en statlig myndighet. Detta kan i vissa situationer ge upphov till konflikter mellan styrelse och verkställande ledning inom kommunalt stödda kulturinstitutioner."

Det kan tilläggas, att en ytterligare komplikation ligger i svårigheten att inom den kommunala förvaltningen avgränsa teatern

från kultur- och utbildningsnämnderna under vilka de sorterar. Tvister om vem som i kulturnämnden är föredragande i teaterfrågor - teaterchefen eller kulturchefen - har inte varit sällsynta. Oavsett svaret är teaterchefens ställning och därmed teaterns inom kommunala förvaltningar, som denna frågeställning visar, helt annan än verkställande direktörens i ett aktiebolag.

Om VD enligt ABL och generaldirektören enligt verksförordningen självständigt har ett primärt ansvar för verksamheten, är principen i kommunallagen (1977:179) den motsatta. Inom ramen för de kommunala befogenheterna är den ytterst beslutande instansen fullmäktige under vilka styrelsen och övriga nämnder sorterar. Verksamheten leds av kommun- och landstingsråd. Initiativrätten utgår konsekvent från de politiskt sammansatta organen och tjänstemännen, till vilka även en teaterchef vid en kommunalt förvaltad teater skulle räknas, förutsättes verkställa de politiska instansernas uppdrag. Ett självständigt ansvar för en teaterchef inom förvaltningssystemet, som ger rätt att arbeta på egna initiativ, fordrar delegeringsbeslut. Saknas detta är kulturnämnden juridiskt sett teaterchef.

Huvudprincipen är att nämnderna själva måste utöva sin beslutanderätt och att de inte har rätt att utan författningsstöd överlåta den på någon annan.

Avgränsningen av de ärenden som bör få delegeras berörs i motiven till kommunallagen. I prop 1975/76:187 sid 260 anförde föredraganden bl a:

"När det gäller att bedöma i vilken utsträckning nämndernas beslutanderätt bör få delegeras har man enligt min mening att göra en avvägning mellan demokratiaspekter och kravet på effektivitet i den kommunala förvaltningen. De förtroendevalda i nämnderna har det politiska ansvaret och måste därmed kunna fatta beslut och utöva inflytande över frågor som är av betydelse för medborgarna. Detta innebär att de förtroendevalda bör kunna följa den fortlöpande kommunala verksamheten, även om man inte fattar beslut i varje enskilt ärende. I det sammanhanget bör beaktas att delegation i mindre viktiga ärenden kan ge de förtroendevalda möjlighet att ägna mer tid åt planering, riktlinjer och andra principiella frågor. Vad jag nu har sagt innebär att jag stöder principen att delegation bör förekomma främst i rutinärenden, t ex ärenden där det är fråga om en direkt tillämpning av riktlinjer som nämnden har fastställt. - Några närmare anvisningar för tillämpningen av delegationsinstitutet bör enligt min mening inte ges i lag. Förutsättningarna för vad som kan och bör delegeras varierar mellan kommuner av olika storlek. Det bör därför liksom hittills tillkomma kommunerna och landstingskommunerna att själva bestämma hur delegationsreglerna skall tillämpas. När delegationsförfarandets tillämpning övervägs, är det enligt min mening nödvändigt att noggrant beakta de krav som ställts

på vidgat inflytande och förbättrad information från de förtroendevaldas och från medborgarnas sida."

Konstitutionsutskottet uttalade bl a att delegationen borde ske restriktivt i den meningen att effektivitetskravet avvägs mot de allmänna demokratisynpunkterna, vilka borde tillerkännas den avgörande betydelsen (KU 1976/77:25 sid 77).

Delegering inom en nämnd måste alltid ske i två led. Först fordras att fullmäktige ger nämnden rätt att delegera vissa grupper av ärenden och sedan måste nämnden besluta om att utnyttja rätten att delegera.

Ett delegationsuppdrag kan lämnas till

- en avdelning (utskott som består av ledamöter eller suppleanter i nämnden)
- en enskild ledamot eller suppleant i nämnden eller
- en anställd i kommunen eller landstinget.

Ett delegeringsuppdrag får inte överlåtas på någon annan. Det finns alltså ett förbud mot vidaredelegering, vilket ingriper i teatrarnas interna arbetsformer. Vissa frågor kan överhuvud inte delegeras.

Enligt ett nyligen framlagt förslag till ny kommunallag (SOU 1990:24) kan delegeringsmöjligheten komma att något vidgas.

I praktiken synes kommunerna i enlighet med konstitutionsutskottets utlåtande ha intagit stor återhållsamhet vid fattandet av delegationsbeslut i de fall verksamheten drivits som förvaltning. I alla händelser är det uppenbart att den kommunala möjligheten att i viss utsträckning delegera ett ansvar inte skapar samma självständighet som ABL:s obligatorium.

I själva verket möter här en teaterdemokratisk paradox, som skulle kunna formuleras så här. Kan ett underordnande av teatern och andra konstformer under den kommunala demokratins regler - om man med det menar beslut och rutiner i folkvalda organ eller myndigheter - vara förenligt med kravet på full yttrandefrihet i den vida bemärkelse Paul Lindblom inlägger och som inbegriper förutom politiska viljeyttringar även varje administrativ omgång?

Är det inte i stället just det som är utmärkande för demokrati att konsten inte ställs i politikens tjänst?

Detta är utan tvivel en inställning som i stort präglar relationerna till teatern. Men å andra sidan går det inte att komma ifrån att de kommunala reglerna otvivelaktigt är så beskaffade att teater vid kommunal myndighetsform har en sådan underordnad ställning om inte delegering sker och i en del hänseenden även därefter. Paul Lindblom har faktiskt redovisat åtskilliga fall av olyckliga regelkollisioner i verkligheten, som ger anledning till betänksamhet och visar att formen har reell betydelse för verksamheten.

Den funktionsuppdelning mellan exempelvis den konstnärliga ledningen i form av VD och ägarfunktionen, som obligatoriskt

följer med aktiebolagsformen, är svår att åstadkomma inom kommunal eller landstingskommunal förvaltning.

Bland andra faktorer, som synes ha spelat in när kommunerna i allmänhet stannat för annan organisationsform är den högre riskexponering, som i olika hänseenden följer med myndighetsformen. Det handlar bl a om myndigheternas strävan att begränsa sitt ekonomiska ansvarstagande till anslagna medel och väl även till en önskan att binda upp den konstnärliga ledningen till de anslagna kostnadsramarna. Man har inte heller varit beredd att överta det fulla arbetsgivaransvaret för den konstnärliga personalen i fasta anställningar enligt gällande statliga eller kommunala regler med omplaceringsskyldighet, förtursrätt i den offentliga förvaltningen etc.

3.3 Stiftelser

Stiftelseinstitutet har i Sverige framvuxit i praxis. Fortfarande saknas lagreglering i egentlig bemärkelse. Det finns visserligen tre lagar som direkt behandlar stiftelser. Ingen av dessa reglerar dock stiftelseinstitutet som sådant. De tre lagarna är **1929 års tillsynslag**, permutationslagen och tryggandelagen. Den senare avser vissa företagsstiftelser typ pensions- och personalstiftelser.

1929 års lag föreskriver enbart hur tillsynen av stiftelsen skall vara ordnad. Men eftersom det är möjligt att förordna om undantagande från den offentliga tillsynen - och detta regelbundet sker - kan man påstå att stiftelseinstitutet enligt svensk rätt i huvudsak är oreglerat.

I tillsynslagen återfinns den enda definitionen i svensk rätt av begreppet stiftelse. Enligt lagens inledande paragraf föreligger en stiftelse om "någon anslagit egendom att såsom självständig förmögenhet fortvarande tjäna ett bestämt ändamål". I stiftelseförordnandet ligger alltså att egendom avskilts från stiftarens förmögenhet för att i stället leva vidare under självförvaltning. Ett offentligt organ - staten eller en kommun - som förordnar om en stiftelse, avstår således i själva verket från äganderätten. Förvaltare av stiftelsen med hela dispositionsrätten blir i stället stiftelsens styrelse. Stiftarna kan alltså inte som beträffande ett aktiebolag fortsätta att äga stiftelsen. När kommuner eller landsting ofta betecknar av dem instiftade stiftelser som "sina" stiftelser, är detta ett oegentligt uttryckssätt. Regler om årsmöten etc, varigenom stiftarna skulle kunna utkräva ansvar av styrelsen saknas. Styrelsens förvaltning behöver inte revideras. Eventuella föreskrifter om revision i stadgarna är inget annat än en ren formalitet.

Enligt 1982 års permutationslag kan kammarkollegierna medge förändring av bestämmelse, som inte längre **kan** upprätthållas på grund av ändrade förhållanden eller som blivit **uppenbart** onyttig eller **stridande** mot stiftarens avsikt. Permutationslagen förutsät-

ter emellertid att stiftaren är enskild fysisk eller juridisk person. Stiftelse bildad av stat eller kommuner kan följaktligen inte prövas den vägen utan enbart av regeringen. Det innebär dock inte att regeringen är fri att omreglera statliga stiftelser efter gottfinnande, eftersom regeringen har ett avgörande ansvar för rättspraxis. Stiftelseinstitutets inriktning på ett "fortvarande" tillstånd i princip utan föränderlighet ställer stora krav på genomtänkta och framsynta stadgar, så stora, att de i praktiken knappast är möjliga att åstadkomma.

I praktiken har därför de flesta kulturstiftelser tillförts stadgebestämmelser om årsmöten eller möjlighet för styrelsen att själv ändra stiftelsens stadgar allt efter modell från föreningslivet. Det har emellertid på senare tid i alltfler sammanhang börjat ifrågasättas, huruvida en stiftelsebildning verkligen är rättsligen giltig, om stiftaren i stadgar intagit förbehåll om rätt att godtyckligt återkalla förordnande eller ändra ändamål. Inom doktrinen har framförts, att stiftelsebildningen i och för sig är giltig men att stiftaren är förhindrad att företa en sådan åtgärd (Hessler, H "Om stiftelser. Studier över stiftelseinstitutet i svensk rätt" sid 347 och Hagstedt, J A "Om beskattning av stiftelser" sid 40). I ett relativt färskt skattemål - visserligen inte prövat av högre instans - beskattades en kulturstiftelse "enligt de regler som gäller för landstingskommuner eftersom stiftelsen vid en samlad bedömning av stiftelsens stadgar" inte framstod som ett tillräckligt självständigt rättssubjekt gentemot landstinget. Även gränsdragningen i förhållande till enkla bolag eller handelsbolag med dessa rättsfigurers personliga ansvar har någon gång i samband med t ex konkurs ifrågasatts. Denna diskussion kan måhända tillsvidare vara akademisk men torde få sitt svar i samband med den tidigare nämnda översynen av beskattningsfrågorna för stiftelser och ideella föreningar.

Stiftelseformens främsta förtjänst på kulturområdet anses ligga i den möjlighet till avskillnad från den offentliga förvaltningen och därmed förbättrad möjlighet att uppnå en önskvärd mer fristående ställning i förhållande till huvudmannen samt till en branschanpassad förvaltningsform. Däremot saknas den i aktiebolagslagen konsekvent genomförda ansvarsfördelningen mellan bolagets olika organ. Detta gäller inte minst det ibland känsliga förhållandet mellan styrelse och institutionschef.

I praktiken har man sökt att i stiftelsens stadgar eller i instruktioner att klarlägga ansvarsfördelningen. Som tidigare påpekats utgörs den privaträttsliga och interna karaktären av dylika regleringar en med nödvändighet begränsande faktor av möjligheterna härvidlag. En genomgång av de utformade reglerna i flertalet stiftelser ger även vid handen en betydande oklarhet i övrigt. I stadgar och andra handlingar talas oftast om stiftelsens "chefstjänsteman", "konstnärlige ledaren" eller "verkställande tjänstemannen" i stort sett som synonyma men till sitt innehåll odefinierade be-

grepp. Aktiebolagens preciserade ansvars- och befogenhetsuppdelning har inte kunnat uppnås. Det är påtagligt att de kommunala stiftelserna också haft en viss obenägenhet att frigöra sig från stiftarnas erfarenheter av kommunal nämndverksamhet med begränsad och på teaterområdet oklar ansvarsdelegering i förhållande till chefstjänstemännen. Dessa oklarheter synes leda till osäkerhet hos de politiskt tillsatta styrelseledamöterna om styrelseansvaret och styrelserollen.

3.4 Ekonomisk förening

För ekonomiska föreningar gäller sedan 1988 en ny lag (1987:667), som ersätter 1951 års lag. Genom denna lagstiftning är verksamhet, som drivs i formen ekonomisk förening, lagbunden på ett sätt som liknar aktiebolagen.

Utmärkande för ekonomisk förening enligt de nya bestämmelserna är att den genom ekonomisk verksamhet skall främja sina medlemmars ekonomiska intressen och att medlemmarna skall delta i verksamheten som konsumenter, leverantörer, eller på annat sätt. Kravet på deltagande i verksamheten ger den ekonomiska föreningen en kooperativ prägel. Den kooperativa karaktären markeras ytterligare genom att medlemskapet i princip skall vara öppet, genom att varje medlem som huvudregel skall ha en röst samt genom att utdelning av överskott i huvudsak skall ske i proportion till varje medlems deltagande i verksamheten.

Kravet att verksamheten enligt lagen om ekonomiska föreningar skall ha ett ekonomiskt syfte är till skillnad från bestämmelserna i ABL inte disponibelt. Teater- eller annan offentligt understödd liknande verksamhet har emellertid uppenbarligen inte det syfte som avses med ekonomisk förening enligt gällande lagstiftning. Det är därför knappast tänkbart att en statligt eller kommunalt ägd teater skulle kunna få registrering som ekonomisk förening. De få teatrar, som faktiskt arbetar som ekonomiska föreningar, har bildats långt före den nuvarande lagstiftningens tillkomst.

3.5 Ideell förening

Verksamhet, som bedrivs i föreningsform, men inte uppfyller kraven att vara ekonomisk förening, är **ideell förening**. Det är en omstridd fråga i vilken utsträckning ideell förening får driva vinstgivande rörelse.

Ideell förening är en i lag helt oreglerad företeelse, om man bortser från vissa skatterättsliga regler. Ideell förening anses i praxis vara bildad, så snart någorlunda fullständiga stadgar antagits och styrelse valts.

Den oreglerade formen är med andra ord om möjligt än mer uttalad än beträffande stiftelser. Vad ovan anförts om stiftelser är därmed i stora delar tillämpligt på också ideella föreningar. Formen är dock mera flexibel och anpassningsbar vid ändrade förhållanden genom att "fortvarighetskrav" saknas och föreningsmötet är suveränt att utan permutation förändra verksamheten.

Å andra sidan är också den ideella föreningen precis som den ekonomiska till sin natur en "öppen" associationsform, som i princip inte kan begränsa medlemsantalet och med röstetal i princip efter huvudtalet.

Staten eller kommuner kan inte ingå i en förening. Staten kan stödja en förening av typ Riksteatern men inte äga en förening. Om statens nuvarande ställning som ägare av de kungliga teatrarna eller andra kulturinstitutioner skall bestå, är föreningsformen utesluten.

4 Bedömningar

4.1 Bakgrund

Inledningsvis vill jag teckna en bakgrund till teatrarnas ställning som fristående producenter på en marknad som kännetecknas av hård konkurrens utan den myndighets- eller monopolkaraktär, som kännetecknar den offentliga verksamheten i stort.

I huvudstaden spelas teater varje kväll på ca 50 scener, som alla - oavsett teatersyn - måste presentera föreställningar som förmår attrahera en publik, som kräset väljer i det stora utbudet. Detta sker i en tilltagande konkurrens från etermedia där Sveriges Radios program nu bara är en del av utbudet som också består av nya svenskspråkiga kanaler och kabel-TV-program från hela världen, filmer, sport etc. De flesta publika verksamheter - biografer, fotboll, folkparker, politiska partier, kyrkor etc kämpar med stora svårigheter att hävda sig i den oerhörda konkurrensen. Det är en miljö som ständigt influeras av olika händelser och trender i samhället och i världen och där samhällsutvecklingen i sin tur påverkas av teatern.

Det är i en sådan omgivning teatrarna har att hävda sig utan att förfalla till populism och utan att ge avkall på det budskap respektive teater vill förmedla.

Vad som i detta läge framstår för utredningen som det mest betydelsefulla för varje huvudman och teateransvarig, måste vara att nå ut med teaterns budskap - vilket det än må vara - att fånga en publiks intresse. Att så sker är naturligtvis en fråga av avgörande ekonomisk betydelse. Men framför allt: Utan ett publikt svar är verksamheten knappast meningsfull.

Att ständigt på ett aktuellt och uppslagsrikt sätt föra ut ett konstnärligt budskap förutsätter smidiga arbetsformer, något som

i dagens med lagar och avtal genomreglerade samhälle ofta är ett problem för kreativt, konstnärligt arbete. De offentligt ägda institutionerna har inte sällan anklagats för brister i detta sammanhang. Framväxten av fria grupper och andra alternativa former trots betydligt ogynnsammare ekonomiska förutsättningar kan säkerligen delvis ses som en reaktion mot stela ledningsformer. Bristande kreativa uttrycksmöjligheter kan i sin tur leda till konstnärliga och ekonomiska bakslag. Följande uttalande av föredragande statsrådet i kulturpropositionen 1974:28 äger fortfarande giltighet:

"Om kravet på mångsidighet och rik variation i kulturutbudet skall kunna uppfyllas måste den interna ansvarsfördelningen i varje enskild institution utgå från att de kreativa insatserna får utformas i största möjliga frihet under de betingelser som gäller för institutionen med hänsyn till dess uppgifter och de övriga - inte minst ekonomiska - förutsättningarna."

4.2 Myndighetsformen

Förvaltningsformen har som tidigare konstaterats framför allt tillskapats för att utgöra myndighetsutövning och har starka inslag av judiciella förfaranden, som inte hör hemma i konstnärliga sammanhang. De fåtaliga förespråkarna för uppfattningen, att offentligt ägda företag skall kunna ombildas till förvaltningar, har hänvisat till den offentliga förvaltningens fasta regelsystem som ett stöd i likhet med aktiebolagslagen. Men skillnaden är att förvaltningslagen, lagen om offentlig anställning, verksförordningen, kommunallagen etc till stora delar knappast kan tillämpas på t ex teatrarna. Någon gång har också frågan ställts om det inte vore möjligt att med olika undantag i instruktioner etc göra erforderliga undantag i det offentliga regelsystemet. Av de tidigare analys framgår dock att det offentliga regelsystemet i grundläggande hänseenden är tvingande och detta givetvis i syfte att i myndighetsutövningen skapa erforderlig rättstrygghet för medborgarna.

Svårigheterna framgår också av de nedslående resultaten av de framför allt landstingskommunala försöken med teater inom kulturnämnder och liknande kommunala organ, som TR redovisat. Man kan också tillfoga de negativa erfarenheter staten själv drog under de år regionmusiken fungerade som statlig myndighet. Att myndighetsformen är olämplig, synes vara en mycket fast grundad uppfattning bland alla teaterledare.

Man kan inte heller blunda för att även utanför teater och övriga kulturområden tilldrar sig aktiebolagens arbetsformer stor uppmärksamhet och utgör i många hänseenden förebild för samhällsutvecklingen. Flertalet statliga industriella verksamheter äger sedan länge rum med självklarhet som aktiebolag och är anslutna till särskilda arbetsgivarorganisationer oftast SFO. Under förarbe-

tena med den så sent som 1986 antagna nya förvaltningslagen var ABL en klart uttalad modell. Det är troligen bara en tidsfråga, innan de affärsdrivande verken ombildas till aktiebolag etc.

Det är svårt att se något förnuftigt ändamål med att inom förvaltningsformen söka tillskapa regler liknande aktiebolagens. En betydligt rationellare väg måste vara att direkt välja bolagsformen. Önskar man modifieringar i någon detalj låter det sig göras i t ex bolagsordning.

Sammanfattningsvis kan jag således inte finna myndighetsformen lämplig. En allmän övergång till myndigheter bland landets teatrar skulle inte kunna ske med bibehållna regler och arbetssätt och måste bedömas medföra risk för allvarligt försämrade arbetsbetingelser. Överhuvud är erfarenheterna av myndighetsformen så negativa och formen så tveksam ur yttrandefrihetssynpunkt att det t o m skulle kunna övervägas föreskrifter i förordningen för regionala och lokala teater- och musikinstitutioner om annan form för huvudmannaskap.

4.3 Bolag, stiftelse eller förening

Samtliga bolags-, stiftelse- eller föreningsformer är privaträttsliga associationer, som därmed ger möjlighet till teaterdrift i huvudsak på traditionellt sätt. Själva teaterdriften (se mera nedan) kan ske utan bundenhet av förvaltningslagstiftningen etc, teatrarna och personalen kan vara organiserade i nuvarande förbund, kollektivavtalen, det ekonomiska ansvaret etc kan frikopplas från huvudmannens. Det finns kort sagt inga objektiva hinder att organisera verksamheten på ett rationellt sätt. Därmed dock inte sagt att valet mellan dessa associationer saknar betydelse.

Vad först angår ekonomisk förening torde den nya föreningslagen inte längre tillåta registrering av teater som ekonomisk förening. Formen torde alltså numera kunna betecknas som olaglig vad gäller teatrar.

För ideella föreningar finns inget sådant registreringsförfarande. Inget annat torde heller hindra att en ideell förening på ideell grund driver teater. Däremot saknas möjlighet för staten eller kommunen att själv bilda eller "äga" en förening. Liksom den ekonomiska föreningen är den ideella en "öppen" association, som inte kan förhindra utökat medlemskap. Vill staten eller kommun att en verksamhet skall bedrivas i formen av ideell förening, måste man låta en teaterförening eller liknande ta över teatern. Huvudmannens inflytande på den framtida inriktningen blir begränsat. Det synes knappast aktuellt åtminstone för staten att överföra t ex Operan till dess vänförening.

Också teaterstiftelsernas lagenlighet har i vissa fall ifrågasatts av myndigheterna. Ett underkännande kan t ex vid konkurs medföra personligt ansvar för de personer, som undertecknat stiftelse-

handlingarna. Också stiftelse innebär, att huvudmannen avhänder sig den egendom teatern utgör.

Aktiebolag är den enda form, som bevarar äganderätten hos huvudmannen. Det är också den enda från lagligt synpunkt helt invändningsfria formen.

Ägandefrågan kan synas vara främst av akademiskt intresse men kan vara av betydelse vid t ex behov av stadgeändringar. Viktigast är måhända ändå, att aktiebolagsformen är den enda (möjligen med undantag för ekonomiska föreningar, men den formen är ur lagenlighetssynpunkt utesluten) som tillhandahåller ett fullständigt och fungerande regelsystem. Ehuru ABL inte skapats för att tillgodose konstnärliga ändamål, har det i praktiken visat sig att lagens klara regler om ansvarsfördelningen, redovisning etc är bäst förenliga med kraven också för konstnärlig produktion i institutionssammanhang. De i lag oreglerade företagsformerna stiftelse eller ideell förening måste kompletteras med regler, som är svåra att utforma lika väl som i ABL och i praktiken aldrig visat sig hålla denna standard; det skulle förutsätta en ny aktiebolagslag i varje enskilt fall.

Aktiebolagsformen är ur alla synpunkter av betydelse den form som är speciellt utformad för producerande företag. Det gäller också teatrar och andra kulturproducenter. Andra alternativ kan i speciella situationer vara motiverade men bör i så fall stå i överensstämmelse med de speciella förutsättningarna som gäller t ex Riksteatern eller Folkteatern i Göteborg, där det finns en speciell föreningsanknytning.

Någon speciell anledning att inrätta teaterstiftelser är svår att för dagen se men kan möjligen tänkas om ett kapital anslås för att fortvarigt tjäna ett teaterändamål. Ett sådant anslag skulle i så fall kunna stå i överensstämmelse med syftemålet med stiftelseformen. Exempel på sådant finns f n inte på teaterområdet men väl på andra kulturområden t ex universiteten.

Sammanfattningsvis är det enligt min mening dags att överge det tidigare främst ideologiskt betingade motståndet mot den förment exklusivt vinstinriktade aktiebolagsformen och utan fortsatta skygglappar välja denna för olika former av produktion - vinstgivande eller icke - anpassade associationsform.

Slutsatserna är följande. Staten föreslås besluta att fortsätta driften av de statliga teatrarna (Operan och Dramaten) i oförändrad form alltså som aktiebolag. Beträffande Riksteatern föreslås ingen ändring. Däremot föreslås - något utanför uppdraget - att regeringen överväger ytterligare bolagisering på kulturområdena i första hand vad avser Rikskonserter. Jag övergår därefter till att behandla vissa specialfrågor i anslutning till bolagsdriften.

I vissa stycken finns det i statens handläggning av sina bolagsfrågor inslag präglade av statlig förvaltningspraxis. Ett sådant inslag är att det är regeringen som också formellt utser Opera- och Dramatencheferna. Övriga teatrar följer ABLs regel att det är på styrelsen den uppgiften ligger. Några kritiska invändningar mot förfarandet vid de helstatliga institutionerna har inte från något håll framkommit. Tvärtom har från en del håll framförts uppfattningen, att en värdefull länk till regeringen skapats. Det finns enligt min mening ingen anledning föreslå någon ändring av detta förfarande.

Av de undersökningar jag gjort framgår följande:

Även om otvivelaktigt den konstnärliga ledaren så gott som alltid också är VD på sin teater, förekommer åtminstone diskussionsvis tanken på en särskild VD som endast har det administrativa och ekonomiska ansvaret. Enligt svensk associationsrätt anses dock inte VDs ansvar kunna delas. Att i verkligheten alla konstnärliga frågor också har en ekonomisk sida och vice versa torde vara ett känt förhållande. Som tidigare visats anses de konstnärliga besluten enligt fast teaterpraxis ligga inom VDs löpande förvaltningsansvar. Detta leder till att även en "administrativ VD" i sista hand också har t ex ett repertoaransvar.

I Norge har nyligen en statlig utredning övervägt den frågan. Den fann dock inte anledning föreslå annan ändring än att föreslå en stärkt ställning för ekonomicheferna, som får rapportera direkt till styrelsen i vissa situationer.

I andra länder har man gått motsatta vägen och istället sökt stärka teaterchefens ställning på ett sätt som går längre än följer med VD-skapet. I den danska teaterloven stadgas följande (§ 28):

"Der må ikke uden kulturministerens godkendelse göres indskraenkninger i teaterledelsens ret till frit och uafhaengigt at traeffe bestemmelse om repertoire, engagement och övrige kunstneriske spørsmål."

Denna bestämmelse avser att skapa ökade garantier mot ev politisk repertoarpåverkan men har också åberopats i Danmark mot försök att införa fackligt medinflytande.

I Tyskland har man med Tredje Rikets övergrepp i friskt minne sökt uppnå samma resultat genom att i ett "Normalvertrag für Intendanten", reservera de konstnärliga besluten för teaterchefen (Intendant). Detta formulär till anställningskontrakt, som gjorts upp av Deutscher Bühnenverein (motsvarigheten till Teatrarnas Riksförbund), tillämpas praktiskt taget undantagslöst vid anställning av en tysk teaterchef.

En i viss mån motsvarande funktion har i Sverige teaterchefsförordnandet, som är en sorts visstidsanställning, ofta treårigt. Genom förordnandet i kombination med teaterchefens i svensk praxis exklusiva rätt att bestämma i t ex repertoarfrågor erhåller

teaterchefen i aktiebolag på sätt och vis en liknande garanti att under förordnandetiden självständigt svara för repertoaren. Liksom i Danmark eller Tyskland kan styrelsen häva kontraktet men inte utan vidare och oftast inte utan skadeståndskonsekvenser.

Styrelsens möjligheter att påverka repertoaren ligger alltså i att välja teaterchef men inte i att därefter ingripa i de konstnärliga frågorna. En styrelseledamot skall således inte behöva känna att han/hon har något ansvar för repertoarvalet.

Balansen i det svenska systemet har möjligen under senare år påverkats av den allmänna motviljan mot tidsbegränsade anställningar, som bl a fått uttryck i lagen om anställningsskydd (LAS). Även om lagen inte på något sätt förbjuder tidsbegränsade anställningar på denna nivå, förutsätter den någon form av "skyddsnät". I Sverige har tanken varit att åstadkomma detta på liknande sätt som gäller genom förordnandepensioner för politiska uppdrag. Regelsystemet synes emellertid inte fullgöra denna funktion riktigt väl vid avgång efter kort tid bl a därför att de då aktuella mycket begränsade pensionerna blir livsvariga och ej kan arbetas upp.

På de flesta teatrar är teaterchefen VD d v s också konstnärlig ledare. Motsvarande gäller även internationellt. De undantag som finns - i Sverige eller utomlands - återfinns egentligen bara inom musikteatern, där någon mycket erfaren operaman med kanske ekonomisk eller juridisk bakgrund med framgång kunnat kreera operachefens roll t ex den legendariske Metropolitanchefen Rudolf Bing.

Vad avser VD är min bedömning följande. De allt högre kraven från publiken, den allt högre medvetandegraden hos teatrarnas ensembler och andra anställda etc ställer motsvarande högre krav på val av pjäser, engagemang och överhuvud ingående kännedom om teaterns arbetssätt och möjligheter. Till det kommer de stora kraven att kunna samla en splittrad ensemble kring ett konstruktivt program. Den tid, då teaterchefen valde sin ensemble är för länge sedan förbi. Allt detta gör det i allmänhet nödvändigt med en konstnärlig ledare. Detta gäller särskilt talteatern med dess enormt omfattande pjäslitteratur.

De önskemål som kan finnas om ett ökat företagsekonomiskt synsätt inom teatrarna bör hellre tillgodoses genom att ökat vikt fästes vid rekryteringen av ekonomichefer. En svårighet för nytillträdande ekonomichefer är att det i Sverige saknas förberedande utbildning i teaterekonomi och liknande. Vid universitet i t ex USA är det möjligt att genomgå särskilda kurser för "non-profit corporations". Dessa kan kombineras med utbildning i olika akademiska linjer. Det är önskvärt att sådan kompletterande utbildning på akademisk nivå tillskapas också i Sverige.

Frågan om ekonomichefernas rapportering finner jag i hög grad vara en samarbetsfråga, som måste beaktas mera vid valet av

ny teaterchef, då en redan anställd ekonomichefs mening bör inhämtas.

Jag finner inte heller i övrigt anledning att föreslå ändringar med undantag för att pensionsbestämmelserna för teaterchefer och sannolikt också andra institutionsledare torde böra ses över.

4.5 Styrelsens sammansättning

Som tidigare nämnts, rekommenderade Kulturrådet i sin utredning "Ny Kulturpolitik (SOU 1972:66)", utifrån en skrivelse från riksdagsrevisorerna "parlamentariska inslag" i de statliga kulturinstitutionernas styrelser. Kulturrådet konstaterar att innebörden av uttrycket inte är helt klar och tillägger: "Om därmed avses att en enskild riksdagsledamot skall kunna företräda samhället i en statlig institutions styrelse, så finns det redan nu flera exempel på detta. De motsvarar också praxis i kommunala institutioners styrelser. Däremot anser kulturrådet det inte önskvärt att införa en partipolitiskt avvägd representation i institutionsstyrelserna. Uttrycket parlamentariskt inslag skulle nämligen kunna tydas i den riktningen."

Denna uppmaning har följts på olika sätt och man kan urskilja tydliga olikheter mellan statlig och kommunal praxis.

Inom kommuner och landsting kan man generellt säga att sammansättning är partipolitisk och speglar den för tillfället rådande partipolitiska ställningen i kommunfullmäktige eller landstinget. Arbetet i styrelsen bedrivs också efter linjer, som är vanliga i kommunen. De juridiskt skilda förutsättningarna mellan arbete i ett företags styrelse och en nämnd tonas ner och har desto lättare kunnat ske i stiftelserna, då dessa saknar uttryckliga bestämmelser i ämnet.

Staten har för sin del mera hållit sig till ordalydelsen i betänkandet. I styrelserna för Operan och Dramaten finns visserligen representanter för såväl regeringspartiet som oppositionen men det övervägande antalet är ledamöter som valts med ekonomisk, juridisk, konstnärlig eller allmän kulturell bakgrund liksom lokal förankring.

Styrelsesammansättningen i de statliga bolagen följer också mera praxis för större företag inom näringslivet, där man gärna söker tillföra en styrelse kompetens från olika håll. Staten själv tillämpar f ö samma princip med självklarhet för sina övriga bolag.

En så utpräglat politisk sammansättning, som kommunerna tillämpar, kan också leda till uppkomsten av lojalitetskonflikter. En styrelseledamot är enligt ABL skyldig att städse iaktta bolagets intressen. Detta kan komma i konflikt med de politiska intressen, styrelseledamöterna representerar. ABL gör emellertid inga undantag härför. Politiska motsättningar inom styrelsen, som leder

till att företaget motarbetas, är inte förenliga med styrelseuppdraget. En sådan intressekonflikt aktualiserades häromåret, då några ledamöter i en stadsteaters styrelse tillika ledamöter i kommunfullmäktige i sistnämnda församling röstade för en halvering av det kommunala anslag, de som styrelseledamöter varit med om att äska för teatern. Ett sådant uppsåtligt agerande mot bolagets intressen synes inte vara i överensstämmelse med ABL och i sista hand kunna aktualisera skadeståndsbestämmelserna i lagen.

En tanke, som på senare tid börjat diskuteras på kommunalt håll, är att låta kulturnämndens ledamöter också vara styrelser för kommunens olika kulturföretag. Denna s k dalamodell (efter det landskap, där modellen faktiskt finns genomförd) har kritiserats av Teatrarnas Riksförbund, som bl a yttrat:

"En kulturnämnd som är involverad i de stiftelser, som har att öva tillsyn över, kommer troligen inte heller att fungera särskilt väl. På kulturnämnden torde med största sannolikhet ankomma som en av de viktigaste uppgifterna att fördela landstingets resurser på kulturområdena. En nämnd så involverad i stiftelsernas verksamhet kan komma att få svårigheter att utöva sin verksamhet med den oväld och distans som kan vara önskvärd eller i varje fall misstänkas för detta. Det är för övrigt inte ens uteslutet att det kommunala jävsbestämmelserna i en framtid kan bli aktuella.

Liksom TR gör bedömningen att den föreslagna kulturnämnden i första hand alltid kommer att känna sig som nämnd och mindre som stiftelsestyrelse kan ifrågasättas om inte detta också är den legala konsekvensen av förslaget. I och med att man nämligen väljer att föra in styrelseuppdragen i reglementet för kulturnämnden torde följden bli att styrelsearbetet i sin helhet underkastas det kommunala regelverket till skillnad från följderna av att enskild nämndledamot samtidigt råkar sitta i någon av stiftelsernas styrelse. TR tillåter sig att ifrågasätta om detta verkligen har varit förslagsställarnas syfte.

En nackdel med att göra kulturnämnden till styrelse är också att möjligheten att knyta representanter för länsteaterföreningar, länsbildningsförbund etc till styrelsearbetet går förlorad. En nära anknytning till folkrörelser och andra regionala organ är enligt våra erfarenheter en viktig betingelse för ett framgångsrikt regionalt kulturarbete. Över hela vårt land är det en strävan att uppmuntra den typen av kontakter. Ett förslag av motsatt innebörd som det nu föreliggande är överraskande och synes böra övervägas ytterligare."

De praktiska erfarenheterna i Dalarna visar också på svårigheter att hålla de olika uppdragen isär. Sålunda har styrelserna inte sett sig istånd längre att ta ställning till företagens anslagsyrkanden, då detta skulle föregripa arbetet i nämnden. Anslagsyrkandena har på detta sätt reducerats till en uppgift enbart för chefen. En av de viktigaste uppgifterna för styrelsen har därmed fallit bort.

För min del kan jag inte finna annat än att en sådan personalunion skapar onödiga svårigheter att på samma gång tillämpa olika regelsystem och rida på alla hästar samtidigt. Det ligger ett värde i att en styrelse utan bindningar åt annat håll kan värdera och ta fram vad som är intressant för den egna verksamheten. Den politiska sammanvägning, som sedan följer i kommunala eller statliga politiska organ bör sedan ske helt utan jävsliknande förhållanden. Sammanfattningsvis finner jag således självständiga styrelser i längden bäst motsvara såväl kulturföretagens som den politiska processens intressen. Det finns inte heller anledning att föreslå att nuvarande principer för de statliga styrelsernas sammansättning överges till förmån för mera ensidigt politiskt valda styrelser.

4.6 Aktiekapitalets storlek och statsbidragskonstruktionen

En av de punkter som uppvisar en från bolagspraxis avvikande tillämpning är storleken av aktiekapitalet såväl för Operan och Dramaten som flera andra större teatrar i landet. Båda de nämnda teatrarna har ett aktiekapital begränsat till 50 000 kronor, alltså minimum av vad lagen tillåter. I förhållande till teatrarnas omslutning är aktiekapitalet uppseendeväckande litet. Det torde finnas få bolag, som är så underkapitaliserade.

Förklaringen är naturligtvis att bakom teatrarna står staten med sina stora resurser. Men därmed är också sagt att staten påtagit sig ansvaret för den uppgift det egna kapitalet normalt har i ett företag.

Konkret har det betytt att teatrarna ansett sig ha rätt att vända sig till staten med begäran om tilläggsanslag för oförutsedda utgifter. Att få göra detta har varit nödvändigt om inte annat för att undgå likvidation. Om vid ett bolag hälften av aktiekapitalet förbrukats inträder som bekant denna plikt.

En kostnad, som varit särskilt svår att förutse, har varit utvecklingen av lönekostnaderna, den helt dominerande kostnadsposten för en teater. Regeringen begär in teatrarnas äskande under hösten för att i regeringspropositionen i början av följande år föreslå riksdagen teatrarnas anslagstilldelning för det kommande budgetåret. Vid denna tidpunkt har i allmänhet inte avtalsrörelserna börjat och slutresultatet är omöjligt att förutsäga.

Från regeringens sida har det emellertid under senare år varit en uttalad strävan att i görligaste mån bli befriad från att begära tilläggsanslag. Sedan ett par år gäller att teatrarna trots det obetydliga egna kapitalet hänvisats till att hushålla med det tilldelade anslaget utan möjlighet till tilläggsanslag. Uppräkningen av anslaget har härvid skett i enlighet med regeringens antaganden i regeringspropositionen om lönekostnadsutvecklingen i landet.

Alla sådana antaganden från en regerings sida måste emellertid med naturnödvändighet ske försiktigt med hänsyn till samhällsekonomin. Det verkliga utfallet av avtalsrörelserna blir därför alltid betydligt högre. Förra årets antaganden låg t ex på ca 5 %, medan utfallet av den statliga avtalsrörelsen hamnade på mer än det dubbla. Anslagen har således inte täckt kostnaderna.

Detta problem har man sökt lösa på två sätt. Dels har teatrarna fått disponera anslaget omedelbart vid budgetårets början. Dels lät staten sina teatrar inrätta särskilda fonder att tagas i anspråk vid behov, varvid räntevinsten avsågs utgöra kompensation. Men härigenom löses inte den långsiktiga anpassningen av anslaget till kostnadsutvecklingen. Eftersom förskottsbetalningen av anslaget endast kunde åstadkomma ett räntetillskott under budgetåret uppkom sådant behov omedelbart därefter. Genom att fonderna inte heller var knutna till aktiekapitalet låg det också nära till hands att uppfatta dem som vilket anslag som helst.

Det finns i detta sammanhang anledning att rikta blickarna på några viktiga förändringar som nyligen genomförts vid Göteborgs Musikteater AB och Malmö Stadsteater vid denna teaters ombildning till aktiebolag. Vid båda dessa teatrar har man funnit det ändamålsenligt att emittera ett aktiekapital av en storlek, som mera skulle svara mot verksamhetens omfattning. Båda teatrarna har nu ett aktiekapital på 5 miljoner kronor.

Malmö kommunfullmäktige har en intressant motivering för sitt beslut i ovan nämnda fullmäktigehandlingar (1990:114): "För att kommunen ej skall behöva lämna extra bidrag, aktieägartillskott eller förlusttäckningsgaranti under pågående verksamhetsår bör en lämplig storlek på aktiekapitalet ligga kring 5 Mkr. Detta innebär att Stadsteatern kan balansera förlusten på ca 2,5 Mkr utan att likvidation behöver ske."

Detta är ett intressant uppslag som också skulle tillgodose på statligt håll önskemålet om att inte under budgetåret behöva återkomma till riksdagen med begäran om tilläggsanslag. Att i stället för fonder tilldela teatrarna ett aktiekapital av rimlig storlek ger också kapitalet en fastare och i lag reglerad användning. Bl a gäller att om aktiekapitalet delvis gått förlorat, måste framtida tillskott i första hand användas till att återställa kapitalet.

Men en ökning av aktiekapitalet är en engångsåtgärd, som inte ensam löser bolagens kapitalförsörjning. Ett förslag om ökat aktiekapital kan enbart leda till att något behov av tilläggsanslag normalt inte skall behövas. Men därjämte kvarstår behovet att inför varje nytt budgetår anpassa anslagsnivån för framtiden efter kostnadsutvecklingen under det gångna året. Som jag ser det skulle erfordras, att staten åtar sig att inför varje nytt budgetår pröva, i vilken utsträckning överskridanden av de av regeringen tidigare beräknade kostnaderna är av det slag att det bör ankomma på teatern att själv svara för kostnader eller överskridandet uppkommit till följd av höjningar av den allmänna lönenivån, som staten

bör täcka. Som jämförelse kan användas de statliga personalkostnadernas utveckling något som gäller för statsbidraget till de lokala och regionala teatrarna. I sistnämnda av de nämnda alternativen bör anslaget räknas upp med skillnaden, innan påslag beräknas för det kommunala budgetåret enligt regeringens allmänna kostnadsantagande.

Ett beslut från regeringens och riksdagens sida att långsiktigt tillämpa detta skisserade tillvägagångssätt borde kunna leda till ett relativt friktionsfritt handläggande av anslagsfrågorna och samtidigt skapa förutsättningar för ett starkt ansvarstagande från teaterföretagen själva.

4.7 Offentlighetsprincipen

Offentlighetsprincipen gäller inte utanför förvaltningsområdet. Liksom beträffande andra statliga eller kommunala bolag är det inte heller möjligt att i full utsträckning införa den offentliga regleringen genom reglementen, avtal eller andra civilrättsliga åtaganden. Det går inte att genom t ex bolagsordningen ändra JOs instruktion till att omfatta bolag eller att sekretessbelägga en handling enligt sekretesslagen. Det blir i stället för varje företag att själv bestämma i vilken omfattning offentliggöranden skall ske i enlighet med de regler bolagsordningen eventuellt ger.

Det bör emellertid observeras, att när det för ett bolag sägs att ändamålet är i stort sett fritt är det en sanning med modifikation. Det betyder inte att t ex en kommun i bolagets form kan ägna sig åt i stort sett vad som helst. Den angivna friheten gäller enbart snävt från bolagets utgångspunkt. Men eftersom ett bolag föranleder kommunala beslut i vissa frågor, om inte annat så vid bildandet, måste bolagets ändamål i princip också ligga inom ramen för den kommunala kompetensen. Annars överskrider kommunen sina befogenheter. På motsvarande sätt måste statens handlande omfattas av de kulturpolitiska målen och andra statliga regler.

Genomgående torde gälla att kulturföretagen har att lämna sina huvudmän alla uppgifter dessa behöver för sina beslut och redovisning. Dessa uppgifter blir därmed på normalt sätt offentliga om de inte hemligstämplats enligt vanliga offentligrättsliga regler. Muntliga uppgifter omfattas naturligen inte av reglerna om handlingars offentliggörande. När häromåret uppgifter om Operans sponsoravtal med Procordia inte utlämnades berodde det på att departementschefen inte fann det lämpligt att omtala den muntliga information teatern lämnat i ärendet.

I ett nyligen framlagt förslag till ny kommunallag föreslås regler för kommunernas inflytande och kontroll över sina bolag och andra företag bl a att den kommunala huvudmannen bestämmer ändamålet med verksamheten och utser styrelse. I frågor om rätten att ta del av handlingar föreslås en bestämmelse, att fullmäkti-

ge bestämmer vad därom skall gälla. I motiven sägs bl a att en fullständig öppenhet i ekonomiska frågor skulle kunna skada verksamheten, i synnerhet om den drivs i konkurrens med enskilda.

Under remissbehandlingen av betänkandet har förslaget röran-de kommunernas företag, vilka är talrika och i hela landet uppgår till betydligt över 1.000 samt omspänner ett stort antal verksamheter, kritiserats av bl a Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) för att inte vara tillräckligt långtgående.

SAF anser, att kommunerna skall förbjudas äga bolag. I stället bör entreprenader med enskilda företag ingås eller bolagen privatiseras. Om bolag under en övergångstid tillåts, bör enligt SAF samma offentlighetsregler införas som för kommunal verksamhet och koncernbalansräkning gemensam för kommunen och dess företag upprättas.

SAFs förslag har sannolikt tillkommit främst med tanke på verksamheter, som bedrives i konkurrens med privata företag eller skulle låta sig privatiseras. Om man studerar kulturföretagens situation t ex teaterns, kan visserligen konstateras att teater även drivs som privatteater dock egentligen endast i Stockholm. Privatteaterns repertoar är emellertid inte densamma som de statsunderstödda företagens. Att driva repertoarteater som privatteater är helt enkelt omöjligt och förekommer veterligen ingenstans i världen med Metropolitan på operasidan som enda undantag. Inte ens i England kan National Theatre eller Royal Shakespeare Company klara sig utan massiva statssubsidier. Om aktierna ligger direkt i statens eller andra offentliga organs händer eller som fram till 1974 beträffande Operan i privata händer är närmast betydelselöst. Man kan sammanfatta att någon praktisk möjlighet att i Sverige privatisera de offentligt ägda teatrarnas helt saknas. Att lägga ut föreställningarna på entreprenad till exempelvis fria grupper i en utsträckning som skulle motsvara Operans eller Dramatens kapacitet torde inte heller kunna tänkas. SAFs synpunkter synes således inte vara relevanta på teaterområdet. Mot denna bakgrund bör man pröva i vilken utsträckning offentligmässiga bestämmelser bör införas på kulturområdena och syna behovet av eventuella förändringar av nuvarande praxis.

I det kollektiva riksavtalet för teateranställda mellan TR och Svenska Teaterförbundet (TF) finns intaget förhållningsregler under § 2. I dessa stadgas:

"Teaterns rätt att välja tidpunkt för publicering av teaterns nyhetsmaterial skall iakttagas av den anställde."

I övrigt präglas förhållningsreglerna av stor öppenhet.

Det synes vara ett i hög grad legitimt önskemål och synnerligen betydelsefullt för marknadsföringen att teatern kan styra sin publicering . Även är det angeläget att den interna processen under föreställningarnas framväxt - inte sällan kännetecknad av ganska hårda meningsmotsättningar - kan växa fram utan att stö-

ras av massmedial påverkan, även om interna stridigheter, uppgifter om kända skådespelares löner etc säkerligen kan vara av massmedialt intresse. I sinom tid är teatern beredd att inför publik och kritici redovisa resultatet av sina bemödanden utan möjlighet till några skyddsnät. Få verksamheter är föremål för sådan genomlysning av massmedia och publik som teatern, låt vara att den inte nödvändigtvis sker i den offentliga rättens former av handlingarnas offentlighet och konkurrensmässig likformighet.

Enligt min mening är det demokratiska kravet på offentlighet motiverat i frågor av myndighetskaraktär. Teatrarnas interna arbete är emellertid knappast av denna karaktär. Uppgifter om ekonomi, anslag etc torde redan nu vara offentligt material hos huvudmannen. Mot denna bakgrund kan jag ansluta mig till kommunallagskommitténs förslag i offentlighetsfrågan, som innebär att det ankommer på teaterns ägare att i bolagsordningen föreskriva lämpliga principer för handlingars offentlighet och annan insyn.

KUNGL. BIBL.
1991-10-14
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1991

Kronologisk förteckning

1. Flykting- och immigrationspolitiken. A.
2. Finansiell tillsyn. Fi.
3. Statens roll vid främjande av export. UD.
4. Miljölagstiftningen i framtiden. M.
5. Miljölagstiftningen i framtiden. Bilagedel. Sekretariatets kartläggning och analys. M.
6. Utvärdering av SBU. Statens Beredning för Utvärdering av medicinsk metodik. S.
7. Sportslig och ekonomisk utveckling inom trav- och galoppsporten. Fi.
8. Beskattning av kraftföretag. Fi
9. Lokala sjukförsäkringsregister. S.
10. Affärstiderna. C.
11. Affärstiderna. Bilagedel. C.
12. Ungdom och makt. C.
13. Spelreglerna på arbetsmarknaden. A.
14. Den regionala bil- och körkortsadministrationen. K.
15. Informationens roll som handlingsunderlag - styrning och ekonomi. S.
16. Gemensamma regler - lagstiftning, klassifikationer och informationsteknologi. S.
17. Forskning och utveckling - epidemiologi, kvalitetssäkring och Spris utvecklingsprojekt. S.
18. Informationsstruktur för hälso- och sjukvården - en utvecklingsprocess. S.
19. Storstadens trafiksystem. Överenskommelser om trafik och miljö i Stockholms- Göteborgs- och Malmöregionerna. K.
20. Kapitalkostnader inom försvaret. Nya former för finansiell styrning. Fö.
21. Personregistrering inom arbetslivs-, forsknings- och massmedieområdena, m.m. Ju.
22. Översyn av lagstiftningen om träfiberråvara. I.
23. Ett nytt BFR - Byggforskningen på 90-talet. Bo.
24. Visst går det an! Del 1, 2 och 3. C.
25. Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöken med en friare nämndorganisation. C.
26. Kommunala entreprenader. Vad är möjligt? En analys av rättsläget och det statliga regelverkets roll. C.
27. Kapitalavkastningen i bytesbalansen. Tre expertrapporter. Fi.
28. Konkurrensen i Sverige - en kartläggning av konkurrensförhållandena i 61 branscher. Del 1 och 2. C.
29. Periodiska hälsoundersökningar i vissa statliga, kommunala och landstingskommunala anställningar. C.
30. Särskolan -en primärkommunal skola. U.
31. Statens arkivdepåer. En utvecklingsplan till år 2000. U.
32. Naturvårdsverkets uppgifter och organisation. M.
33. Branden på Sally Albatross. Den 9-12 januari 1990. Fö.
34. HIV-smittade - ersättning för ideell skada. Ju.
35. Några frågor i anslutning till en arbetsgivarperiod inom sjukpenningförsäkringen. S.
36. Ny kunskap och förnyelse. C.
37. Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. Fi.
38. Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. Bilagedel. Fi.
39. Säkrare förare. K.
40. Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och regeringskansli. C.
41. Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och regeringskansli. Bilagedel. C.
42. Aborterade foster, m.m. S.
43. Den framtida länsbostadsnämnden. Bo.
44. Examination som kvalitetskontroll i högskolan. U.
45. Påföljdsfrågor. Frigivning från anstalt, m.m. Ju.
46. Handikapp, Välfärd, Rättvisa. S.
47. På väg - exempel på förändringsarbeten inom verksamheter för psykiskt störda. S.
48. Bistånd genom internationella organisationer. UD.
49. Bistånd genom internationella organisationer. Annex 1. Det multilaterala biståndets organisationer. UD.
50. Bistånd genom internationella organisationer. Annex 2. Sverige och u-länderna i FN - en återblick. UD.
51. Bistånd genom internationella organisationer. Annex 3. Särstudier. UD.
52. Alkoholbeskattningen. Fi.
53. Forskning och teknik för flyget. Fö.
54. Skola - skolbarnsomsorg - en helhet. U.
55. Sveriges nationalrapport till FNs konferens om miljö och utveckling - UNCED 1992. M.
56. Kompetensutveckling – en utmaning. A.
57. Arbetslöshetsförsäkringen – finansieringssystemet. A.
58. Ett nytt turistråd. I.
59. Konkurrens för ökad välfärd. Del 1. Konkurrens för ökad välfärd. Del 2. Konkurrens för ökad välfärd. Bilagor. C.
60. Olika men ändå lika. Om invandrarungdomar i det mångkulturella Sverige. C.
61. Statens bostadskreditnämnd - organisation och dimensionering. Bo.
62. Vissa särskilda frågor beträffande integritetsskyddet på ADB-området. Ju.

Statens offentliga utredningar 1991

Kronologisk förteckning

63. Tillsynen över hälso- och sjukvården. S.
64. Att förvalta kulturmiljöer. U.
65. Ett samordnat vuxenstudiestöd. U.
66. Hemslöjd i samverkan. I.
67. Samhall i går, i dag, i morgon. A.
68. Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöksverksamheten med avsteg från statlig reglering m.m. C.
69. Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöksverksamheten med avsteg från statlig reglering m.m. Särskild bilaga. C.
70. Ombudsman för barn och ungdom. S.
71. Teaterns kostnadsutveckling 1975-1990 med särskilda studier av Operan, Dramaten och Riksteatern. U.

Statens offentliga utredningar 1991

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Personregistrering inom arbetslivs-, forsknings- och massmedieområdena, m.m. [21]
HIV-smittade - ersättning för ideell skada. [34]
Påföljdsfrågor. Frigivning från anstalt, m.m. [45]
Vissa särskilda frågor beträffande integritetsskyddet på ADB-området. [62]

Utrikesdepartementet

Statens roll vid främjande av export. [3]
Bistånd genom internationella organisationer. [48]
Bistånd genom internationella organisationer. Annex 1. Det multilaterala biståndets organisationer. [49]
Bistånd genom internationella organisationer. Annex 2. Sverige och u-länderna i FN - en återblick. [50]
Bistånd genom internationella organisationer. Annex 3. Särstudier. [51]

Försvarsdepartementet

Kapitalkostnader inom försvaret. Nya former för finansiell styrning. [20]
Branden på Sally Albatross. Den 9-12 januari 1990. [33]
Forskning och teknik för flyget. [53]

Socialdepartementet

Utvärdering av SBU. Statens Beredning för Ut-värdering av medicinsk metodik. [6]
Lokala sjukförsäkringsregister [9]
Informationens roll som handlingsunderlag - styrning och ekonomi. [15].
Gemensamma regler - lagstiftning, klassifikationer och informationsteknologi. [16].
Forskning och utveckling - epidemiologi, kvalitetssäkring och Spris utvecklingsprojekt. [17].
Informationsstruktur för hälso- och sjukvården - en utvecklingsprocess. [18].
Några frågor i anslutning till en arbetsgivarperiod inom sjukpenningförsäkringen. [35]
Aborterade foster, m.m. [42]
Handikapp, Välfärd, Rättvisa. [46]
På väg - exempel på förändringsarbeten inom verksamheter för psykiskt störda. [47]
Tillsynen över hälso- och sjukvården. [63]
Ombudsman för barn och ungdom. [70]

Kommunikationsdepartementet

Den regionala bil- och körkortsadministrationen. [14]
Storstadens trafiksystem. Överenskommelser om trafik och miljö i Stockholms- Göteborgs- och Malmöregionerna. [19]
Säkrare förare [39]

Finansdepartementet

Finansiell tillsyn. [2]
Sportslig och ekonomisk utveckling inom trav- och galoppsporten. [7]
Beskattning av kraftföretag. [8]
Kapitalavkastningen i bytesbalansen.
Tre expertrapporter. [27]
Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. [37]
Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. Bilagedel. [38]
Alkoholbeskattningen. [52]

Utbildningsdepartementet

Särskolan -en primärkommunal skola. [30]
Statens arkivdepåer. En utvecklingsplan till år 2000. [31]
Examination som kvalitetskontroll i högskolan. [44]
Skola - skolbarnsomsorg - en helhet. [54]
Att förvalta kulturmiljöer. [64]
Ett samordnat vuxenstudiestöd. [65]
Teaterns kostnadsutveckling 1975-1990 med särskilda studier av Operan, Dramaten och Riksteatern. [71]

Arbetsmarknadsdepartementet

Flykting- och immigrationspolitiken. [1]
Spelreglerna på arbetsmarknaden. [13]
Kompetensutveckling – en utmaning. [56]
Arbetslöshetsförsäkringen – finansieringssystemet. [57]
Samhall i går, i dag, i morgon. [67]

Bostadsdepartemntet

Ett nytt BFR - Byggforskningen på 90-talet. [23]
Den framtida länsbostadsnämnden. [43]
Statens bostadskreditnämnd - organisation och dimensionering. [61]

Statens offentliga utredningar 1991

Systematisk förteckning

Industridepartementet

Översyn av lagstiftningen om träfiberråvara. [22]
Ett nytt turistråd. [58]
Hemslöjd i samverkan [66]

Civildepartementet

Affärstiderna. [10]
Affärstiderna. Bilagedel. [11]
Ungdom och makt.[12]
Visst går det an! Del 1, 2 och 3. [24]
Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöken med en friare nämndorganisation. [25]
Kommunala entreprenader. Vad är möjligt? En analys av rättsläget och det statliga regelverkets roll. [26]
Konkurrensen i Sverige - en kartläggning av konkurrensförhållandena i 61 branscher. Del 1 och 2. [28]
Periodiska hälsoundersökningar i vissa statliga, kommunala och landstingskommunala anställningar. [29]
Ny kunskap och förnyelse. [36]
Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och regeringskansli. [40]
Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och regeringskansli. Bilagedel. [41]
Konkurrens för ökad välfärd. Del 1.
Konkurrens för ökad välfärd. Del 2.
Konkurrens för ökad välfärd. Bilagor. [59]
Olika men ändå lika. Om invandrarungdomar i det mångkulturella Sverige. [60]
Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöksverksamheten med avsteg från statlig reglering m.m. [68]
Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöksverksamheten med avsteg från statlig reglering m.m. Särskild bilaga. [69]

Miljödepartementet

Miljölagstiftningen i framtiden. [4]
Miljölagstiftningen i framtiden. Bilagedel. Sekretariatets kartläggning och analys. [5]
Naturvårdsverkets uppgifter och organisation. [32]
Sveriges nationalrapport till FNs konferens om miljö och utveckling - UNCED 1992. [55]

KUNGL. BIBL.
1991-10-14
STOCKHOLM

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 96 30, FAX: 08-739 95 48.
INFORMATIONSBOKHANDELN, MALMTORGSGATAN 5 (VID BRUNKEBERGSTORG), STOCKHOLM.

ISBN 91-38-10854-2 ISSN 0375-250X